

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

**SOMALİ'DE AVRUPALI SÖMÜRGEÇİLER VE DİRENİŞ
HAREKETLERİ (1885-1950)**

**Hazırlayan
Dahir Hussein ADDAWE**

**Danışman
Prof.Dr. Sebahattin SAMUR**

Doktora Tezi

**Ocak 2018
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ BİLİM DALI**

**SOMALİ'DE AVRUPALI SÖMÜRGEÇİLER VE DİRENİŞ
HAREKETLERİ (1885-1950)**

(Doktora Tezi)

**Hazırlayan
Dahir Hussein ADDAWE**

**Danışman
Prof.Dr. Sebahattin SAMUR**

**Ocak 2018
KAYSERİ**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Dahir Hussein ADDAWE

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Başlığı: Somali'de Avrupalı Sömürgeciler ve Direniş Hareketleri (1885-1950)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin, .../...../2017 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezin benzerlik oranı: % dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Giriş dahil
- 2- Ana Bölümler dahil
- 3- Sonuç dahil
- 4- Alıntılar dahil/hariç
- 5- Kapak hariç
- 6- Önsöz ve Teşekkür hariç
- 7- İçindekiler hariç
- 8- Kaynakça hariç
- 9- Özet hariç
- 10- Yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim./...../.....

Adı Soyadı : Dahir Hussein ADDAWE
Öğrenci No :4030441213
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı : İslam Tarihi
Program Adı : Doktora

Danışman

Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

Öğrenci Adı/İmza

Dahir Hussein ADDAWE

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

“Somali’de Avrupalı Sömürgeciler ve Direniş Hareketleri (1885-1950)” adlı Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesine uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Dahir Hussein ADDAWE

Danışman

Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı

Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

Prof. Dr. Sebahattin SAMUR danışmanlığında **Dahir Hussein ADDAWE** tarafından hazırlanan “**Somali’de Avrupalı Sömürgeciler ve Direniş Hareketleri (1885-1950)**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı** Ana Bilim Dalında **Doktora** Tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../.....

JÜRİ:

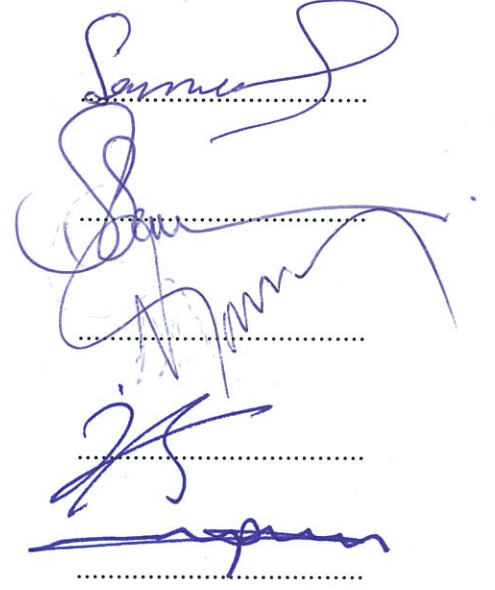
Danışman : Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

Üye : Prof. Dr. Şefaattin SEVERCAN

Üye : Prof. Dr. Kenan Has

Üye : Doç. Dr. İsmail Pırlanta

Üye : Yard. Doç. Dr. Ramazan Ata

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 05/02/2018 tarih ve 05 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

05.02.2018

Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

İslam coğrafyasının bir parçası olan Somali, günümüzde yaşadığı sıkıntılarla sıklık gündeme gelmektedir. Bugün yaşanan hadiselerin kaynağını tespit edebilmek ve bu hadiseleri doğru anlayabilmek için doğup büyümüş olduğum Somali'deyakin zamanda yaşanan olayları araştırmayı arzu ettim. Araştırma için bölgenin en uzun ve en ızdırıp dolu yılları olan 1885-1950 yıllarını esas aldım.

Araştırma ile Sömürgeci Avrupalı Devletlerinin işgal sırasında izledikleri siyaset, aralarındaki işbirliği, sömürgecilikte kullanmış oldukları yöntemler ve kurdukları sömürge düzenini ortaya çıkarmayı hedefledim. İşgalin olumsuzluklarını, kalıcı etkilerini tespit etmeye çalıştım. İşgalcilerin gerçekleştirdiği katliamları, insani dramları ortaya çıkarmaya çalıştım. Daha önce bu alanda çalışma yapılmamış olması nedeniyle, geçmişte cereyan eden birçok hadisenin hatırlanmadığını, saklı kaldığını farkettim.

Bu çalışmanın hazırlanışı aşamasında ihtiyaç duyduğum belgeleri bulma, kaynaklara ulaşma konusunda büyük zorluklara karşılaştım. Somali'deki iç savaş nedeniyle oluşan istikrarsızlık ve karışıklık dolayısıyla birçok eserin kaybolduğunu veya imha edildiğini farkettim. Somali'deki iç savaş nedeniyle özel kütüphanesahipleri ve bilim adamları ülkeyi terk edip göç ettiler. Bu nedenle bilgiye ve kaynaklara ulaşmak yetersiz, bazen de imkânsız oldu.

Bu çalışma gerçekleştirilirken Başbakanlık Osmanlı Arşivi taranarak, Somali bölgesi ile ilgili belgelere ulaşılmaya çalışıldı. Ayrıca Türkiye'de bulunan kütüphaneler de taranarak bulunan eserler incelendi.

Araştırma sırasında konunun Türkiye'de de pek fazla ele alınmadığını gördüm. Ancak Ahmed Kavas'ın "*Osmanlı-Afrika ilişkileri*" ve "*Doğu Afrika Sahilinde Osmanlı Hâkimiyeti; Kuzey Somali'de Zeyla İskelesi Konumu*" adlı çalışmaları büyük ölçüde çalışmamıza kaynaklık etti.

Dört bölüm halinde hazırlanan bu araştırmanın birinci bölümünde, Somali'nin işgal öncesi dönemlerinde Avrupa casuslarının Somali'ye nasıl geldikleri, ne amaçladıkları, hedeflerini nasıl yansıttıklarının tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Kuzey Somali'de Osmanlı hâkimiyeti ve etkisinin boyutları ele alınıp incelenmiştir.

İkinci bölümde; Somali'de Avrupalı işgalcilerin varlığı, işgalcilerin Somali'ye gelmeden önce göndermiş olduğu casusların motivasyon ve hedefleri incelenmiştir. Ayrıca burada sömürgeci devletlerin Afrika boynuzuna giriş nedenlerinden bahsedilip sömürgecilik faaliyetleri dört evrede ele alınmıştır. Ayrıca; Osmanlı İmparatorluğu'nun desteklediği Somalililer ile Portekizlilerin desteklediği Etiyopya İmparatorluğu arasında geçmişte yaşanan çatışmalar bu bölümde incelenip değerlendirildi.

Üçüncü bölümde; İtalyan Devleti'nin, işgalci İtalyan şirketlerin ve bunların iç bölgelere uzanışı ele alınmıştır. Ayrıca; bu işgale karşı direniş hareketlerinin ortaya çıkışı, direnişçilerin sömürgecilere ve sömürgeciliğe karşı verdiği mücadeleler incelenmiştir.

Son olarakda dördüncü bölümde Somalililerin gösterdikleri direniş ve millî mücadelenin önemi anlatılmıştır. Sonuç itibarıyla direnişteki başarısızlığının sebepleri, işgalcilerden kaynaklanan olumsuz etkiler belirlenip değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tez çalışmama bilgi ve tecrübeleri ile ışık tutan, başlangıcından tamamlanmasına kadar desteğini esirgemeyen, her aşamasında beni destekleyen ve fikirleriyle yol gösteren değerli hocalarım sayın Prof.Dr. Sebahattin SAMUR ve sayın Prof.Dr. Şefaettin SEVERCAN'A, ayrıca yazma ve yazdıklarımı düzeltme aşamasında yardımcı olan arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Dahir Hussein ADDAWE

Ocak 2018, KAYSERİ

SOMALİ'DE AVRUPALI SÖMÜRGEÇİLER VE DİRENİŞ HAREKETLERİ (1885-1950)

Dahir Hussein ADDAWE

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Tezi, Ocak 2018

Danışman: Prof. Dr. Sebahattin SAMUR

ÖZET

Somali bulunduğu konum itibarı ile oldukça stratejik bir noktadadır. Somali Batılı bir güç olarak ilk defa Portekizlilerin tehdidine mâruz kalmıştır. Ardından da Somali'nin Kuzey kısmı Osmanlıların idâresine girmiştir.

Afrika boynuzu, sömürgecilik öncesi dönemde Osmanlı devleti ile Portekiz arasındaki mücadelenin önemli noktalarından biri oldu. 16. yüzyıl başlarından itibaren bölgede hâkimiyet alanını genişleten Osmanlı Devleti Portekiz'in bölgedeki etkinliğini azaltmıştı. Osmanlı Devleti'nin Yemen'deki hâkimiyeti Somali tarihinde önemli bir yer tutan Harar Emirliği'nin de güçlenmesine ve 1887 yılına kadar varlığını sürdürmesine yardımcı olmuştur. 19. yüzyıla kadar Osmanlı'nın kontrolünde kalan bölge daha sonra Mısır'a verilmiştir. Ancak sömürgeciliğin hız kazandığı 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Somali'nin de kaderi değişmeye başladı. İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından topraklarına yöneltilen tehditle birlikte Somali halkı bu devletler arasında şiddetli bir nüfuz mücadelesine maruz kaldı. İşgalcilerden İngiltere kuzeye İtalya güneye ve Fransa bugünkü Cibuti'ye yerleşti.

1889'da Somali'de Mehmed Abdullah Hasan liderliğinde sömürgeciliğe karşı büyük bir direniş başladı. Bu direniş ancak 1920'de işgalcilerin ortak olarak yürüttükleri bir hava, deniz ve kara harekâtı ile bastırılabilirdi.

II. Dünya Savaşından sonra Somali'de bağımsız bir devlet kurmak amacıyla Somali Gençlik Kulübü ve Somali Gençlik Birliği gibi cemiyetler kuruldu. Fakat İşgalci İngilizlerin Somali topraklarından çekilmeden önce 1954'te bazı bölgeleri başka komşu devletlere bırakması Somali'nin toprak bütünlüğünün parçalanması ve Somali ile komşu ülkeler arasında sürekli devam eden anlaşmazlığa ve çatışmaya yol açmıştır.

Anahtar Kelimeler: Somali, Sömürge, Direniş, Direniş Hareketleri

THE EUROPEAN COLONIALISM AND ANTI RESISTANCE MOVEMENTS IN SOMALIA (1885-1950)

Dahir Hussein ADDAWE

**Erciyes University, Institute of Social Sciences
PhD. Dissertation, January 2018
Advisor: Prof. Dr. Sebahattin SAMUR**

ABSTRACT

Somalia enjoys a significant geographical location which exposed it to European colonial competition. Benedir region represents a part of that Somaliland which fell under the Italian colonialism yoke between the years 1885 and 1950, whereas the region Submitted to different types of exploitation, the thing which led to political and socio – economic disintegration. That period was distinguished by the growth of national Islamic resistance which led to the emergence of National consciousness and organizing of Islamic struggle movements (Jihads) to liberate the country from the colonist's grip.

This thesis attempts to analyze the motives and the aims of the colonist, the colonial existence in Somali region, and the British attitude towards the Somalia struggle. Besides the treaties concluded between Britain and Italy on one hand, and those concluded between Italy and Somalia on the other hand. The theses also explains the relations between the Sultan of Zancibar and Italy.

The thesis also attempts to assess the role of foreign companies in colonial penetration, the European expansion in Somali region, their administrative policy in that region and the role of the tribal chiefs in execution of that policy.

Finally the thesis discusses the Somali national resistance, its contact with the movement of Al-Sayyid Muhammed Abdallah Hassan, and the role of the scholars and sheikhs in leading the Jihad operations. It also discusses the reasons behind the Somali Resistance Movements Failure, the change of the fighting groups to political resistance. The thesis also assesses the colonist policy which aimed at the disintegration of Somali unity and stimulation of conflicts as well as Tribalism fracturing issues.

Key Words: Somalia, Colonialism, Resistance, Resistance Movements

İÇİNDEKİLER

SOMALİ'DE AVRUPALI SÖMÜRGEÇİLER VE DİRENİŞ HAREKETLERİ (1885-1950)

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI.....	iii
KABUL ONAY	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

SOMALİ'NİN İŞGAL ÖNCESİ DURUMU

1.1. Somali Kelimesinin Kökü.....	3
1.1.1. Coğrafi konum ve önemi	5
1.1.2. Somali'de Kabile Sistemi.....	6
1.1.2.1. Kabile Sistemi	6
1.1.2.2. Güvenlik Sistemi.....	6
1.1.2.3. Heer Sistem	7
1.2. Osmanlı Devleti'nin Hâkimiyet Alanları ve Kızıldeniz'deki Faaliyetleri.....	9
1.3. Portekiz–Habeş İşbirliğine Karşı Adel Emareti Mücadelesi.....	20
1.3.1. Somali'nin Adel Emareti	23
1.3.2. Kuzey Somali'nin Mısır Hıdiv'ine Verilmesi.....	27
1.4. Avrupa'lı devletlerin Somali'yi İşgal Teşebbüsleri.....	31
1.4.1. Sömürgeciliğin Tanımı	31
1.4.2. Sömürgecilerin Hedefleri.....	32

1.4.2.1. Dini Amaç.....	33
1.4.1.2.Ekonomik Amaç	35
1.4.1.3.Siyasi Amaçlar	35
1.5.Avrupalı Seyyah ve Casusların Somali'ye Gelişi	35
1.5.1. Richard F. Burton	37
1.5.2.Mösyö Latise'nin Öldürülmesi.....	38
1.5.3. Karlo Colhyan	39
1.5.4. Karlo Kludivon.....	39
1.5.5. Kaptan Şiki	40
1.5.6. Robiki Briki	43
1.5.7. Futorino Nonjo	43

2. BÖLÜM

SOMALİ'DE AVRUPALI DEVLETLERİN FAALİYETERİ

2.1. Doğu Afrika'da Avrupalı Devletlerin Faaliyetleri.....	45
2.2. Somali'de İngiltere Sömürgeciliği	50
2.3.Somali'de Fransız Sömürgeciliği.....	59
2.4. Somali'de İtalyan Sömürgeciliği.....	63
2.4.1. İtalya ve Zancibar Sultanının Anlaşması.....	68
2.4.2.İtalya - Somali Anlaşmaları	69
2.4.2.1. İtalya ile Sultan Ali Yusuf Arasındaki Anlaşma	70
2.4.3. Beneder Şirketi ve İşgaldeki Rolü	75
2.5. Harar Şehri'nin Avrupalıların Desteği ile Habeşistan İşgali Altına Girmesi ..	81

3. BÖLÜM

SOMALİ'NİN PAYLAŞILMASI VE SÖMÜRGELEŞTİRİLMESİ

3.1. Avrupalı Sömürgecilerin Somali'nin İç Kısımlarına Yayılması ve Sömürülerini Genişletmesi.....	96
3.2. Avrupa İşgali Sırasında İç Durum	105
3.3. Sömürgeciliğin Somali Üzerindeki Olumsuz Etkileri.....	106

3.4. Somali'de Misyonerlik Faaliyetleri	110
3.5. Kabile Şeyhlerinin Avrupa İşgalindeki Rollerini	114
3.6. Kabile Şeyhleri ve Vatanseverleri Uzaklaştırması	114
3.6.1. Mecburi Askerlik Politikası	115
3.6.2. Gasp Etme ve El Koyma Politikası.....	115
3.7. Somali'de Sömürgecilere Karşı Derviş Hareketinin Ortaya Çıkması	117
3.7.1. Seyyid Muhammed Abdullah Hasan.....	119

4. BÖLÜM

SOMALİ'DE SÖMÜRGEÇİLİĞE KARŞI FAALİYETLER

4.1. Somali Direniş Hareketlerinin Avrupalı Sömürgecilere Karşı Faaliyetleri...	129
4.1.1. Lefoli Olayı(1896).....	131
4.1.2. Bimal Hareketi	132
4.1.3. Varşeyh Şehrini Yıkılması	133
4.1.4. Cilib Merke'de Din Adamlarının İnfazı	133
4.1.5. Düğün Olayı.....	133
4.1.6. Toplu Cezalandırma	134
4.1.7. Merke Şehrini Kuşatılması	134
4.2. Direnişçilerin Derviş Hareketiyle İletişim Kurması	135
4.3. Devito Teşebbüsünün Başarısızlığı.....	137
4.4. Cilib Merke Savaşı.....	137
4.5. Tanani Savaşı(1907).....	139
4.6. Balad Savaşı.....	141
4.7. Varşeyh Şehrini İşgalcilerin Eline Geçmesi	142
4.8. Bilim Adamlarının İşgalcilere Karşı Mücadeledeki Rollerini	142
4.9. Şeyh Ahmed Ebu Bekir	144
4.10. Şeyh Hasan Barsani	145
4.11. Somalili Direnişçilerinin Başarısızlık Nedenleri	148
4.12. Avrupa İşgaline Karşı Siyasi Hareketlerin Ortaya Çıkması	149

4.13. Somali’de İlk Kulüp.....	153
4.14. Kulübün Siyasi Partiye Dönüşmesi	154
4.15. İşgalcilerin Somali’deki Olumsuz Etkileri	163
SONUÇ	166
KAYNAKÇA.....	169
EKLER	175
ÖZGEÇMİŞ	225

KISALTMALAR

Bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DTCFD	: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
km.	: Kilometre
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar arası / sayfadan sayfaya
t.y.	: Tarih yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	: ve benzeri
yy.	:Yüzyıl
İ.A.	: İslâm Ansiklopedisi,

GİRİŞ

Eski Mısırlıların Punt (Baharat) ülkesi olarak adlandırdıkları Somali'nin etimolojik olarak kısmi konusunda farklı rivâyetler vardır. Afrika boynuzu olarak da bilinen ve Doğu Afrika bölgesinde bulunan Somali'nin, dünyanın en kritik ve önemli dar su yolu geçitlerinden biri olan Bâbü'l-Mendeb boğazına uzun bir kıyısı bulunmaktadır. Somali, bu konumda yer almakla birlikte, kuzeyinde Aden Körfezi, kuzey doğusunda Arap Yarımadası doğusunda ise Hint Okyanusu'na kıyısı bulunmaktadır. Etiyopya, Kenya ve Cibuti ile sınır komşusudur. Avrupa ve Ortadoğu'yu, Uzak Doğu ile birleştiren alanda ve deniz ticaretinin ana güzergâhında bulunan Somali, bu coğrafyanın kendisine sağladığı stratejik önemin farkında olmuştur.¹

16. asrın başında Kızıldeniz sahillerindeki birçok iskele gibi Zeyla ve civar da Osmanlı yönetimine girmiştir.² Somali halkının yaşadığı ve oldukça stratejik olan bu bölgeler 19. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere, Fransa, İtalya ve Habeş Krallığı'nın ilgisine mazhar olmuştur. Fransa 1859'da mahallî idarecisinden kiraladığı Somali'nin kuzey ucundaki Obuk'u (Obok) sömürgesi ilan edip Osmanlıların bütün engelleme çabalarına rağmen burada Fransız Somalisi adıyla bir sömürge yönetimi kurmuştur. 1889'da Somali'de Muhammed Abdullah Hasan liderliğinde sömürgeciliğe karşı büyük bir direniş başlamıştır. Muhammed birçok İslam ülkesine seyahatler yapmış ve bu seyahatleri esnasında özellikle Sudan'da görüştüğü Mehdi'den büyük ölçüde etkilenmiştir. Somali, sahip olduğu konum ve kaynaklar nedeniyle, Avrupalı devletlerce bölüşülerek paramparça edilmiştir. Sömürgecilik faaliyetlerine sahne olmuş

¹ Halil İbrahim Alegöz, *Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasi'nin Rölü Türkiye Somali örneği* Yüksek Lisans tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013, s.18.

² Ahmet Kavas, "Doğu Afrika sahilinde Osmanlı Hâkimiyeti: Kuzey Somali'de Zeyla İskelesi konumu" *1849-1916" İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı 5. 2001, s. 110.

bu ülkede bağımsızlığın ardından tüm imkân ve kaynaklar sömürgeci devletlerin geride bıraktığı ve etkisi ağır olan sorunların çözümü için kullanılmak zorunda kalmıştır. Bağımsızlığını kazanmasına rağmen Somali sınırları işgalci güçler tarafından ve yine onların çıkarlarına hizmet edecek şekilde çizilmiştir.³

Bilindiği gibi 19. yüzyılın başında Afrika boynuzundaki her stratejik noktayı yabancı güçler bölmeye başlamışlardır. İşgalciler yüzünden Somali toplumu dağılmıştır. Aralarındaki birlik tahrip edilmiştir. Avrupalı sömürgeciler bölge insanlarının bilmediği güç ve silahlarla bölgeyi işgal etmiş ve ticaret yollarına el koymuşlardır. Aralarında yaptıkları taksimat sonucu İtalya, Somali'nin güneyinde bulunan ve Hint Okyanusu'na bakan Benadir bölgesine el koydu. İngiltere ve Fransa kuzey bölgesini aralarında bölüştüler. Kızıldeniz'den Hint Okyanusu'na giriş olan Bâbü'l-Mendeb boğazına el koydular. Somali halkı Avrupalı işgalcilerin taarruzları karşısında kendi aralarında teşkilatlanarak uzun bir süredirenış göstermişlerdir. Aralarındaki ihtilafları çözerek onları ülkelerinden çıkarmak için mücadele etti.

Somali'de yaşanan sömürge döneminin bugüne yansıyan en önemli sonucu, mevcut ulus-devlet yapılanmalarının karşı karşıya kaldığı sorunlarda görülebilir. Bu sorunlar temel olarak sınır anlaşmazlıkları ve iç politik istikrarsızlıklar şeklinde ortaya çıkmıştır. Sömürgeci geçmişe sahip olan tüm Afrika ülkelerinin karşılaştığı sınır anlaşmazlıkları sömürgeci devletlerin çizdiği keyfi sınırlardan kaynaklanırken, iç politik istikrarsızlıklar da farklı etnik gruplara sahip bölgelerde oluşturulmaya çalışılan ulus-devlet yapılanmasının bir sonucu olmuştur. Ancak tüm bu sebeplerin en önemli kaynağının sömürgecilik mirası olduğunu belirtmek gerekir.⁴

Bugün Somali diye bilinen bölge tarihi olarak daha geniştir. İtalyaların işgal edip terkettiği bölge, Fransızların işgal ettiği bölge, İngiltere'nin işgal ettiği bölge ayrıca İngiltere'nin Habeşistan'a verdiği Ogaden bölgesi hepsi birlikte ele alınmıştır.

³ Aydoğan Köksal, “SOMALİ” İ. A, TDV, İslam Araştırma Merkezi, c.37;İstanbul, 1993,s. 373

⁴ Hümeysra Coşar, *Etiyopya-Somali Arasındaki Ogaden sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Ana Bilim dalı, Orta Doğu ve Afrika çalışmalar Bilim dalı, Ankara 2011,s. 6.

1. BÖLÜM

SOMALİ'NİN İŞGAL ÖNCESİ DURUMU

1.1. Somali Kelimesinin Kökü

Somali'nin Afrika ve Asya kıtalarının buluştuğu yerde olması onun her iki kıtada etkili Mısır, Pers, Yunan ve Bizans gibi medeniyetlerin içinde yer almasına neden olmuştur.⁵ Somali tarih boyunca farklı isimler almıştır. Somali isminin etimolojisi konusunda farklı rivâyetler bulunmaktadır. Eski Mısırlılar Somali'den parfüm ve tütsü aldıklarından buraya Punt ülkesi adını vermişlerdir. Fenikeliler Tütsü Diyarı adını koymuşlardır. Bizanslılar meçhul topraklar adını koyarken, Persler tüccarlar adını koymuştur. Yunanlılar ise Barbar ülkesi adını seçmiştir. Araplar ortaçağda bu adı kullanmışlardır. Bugün de Somali'nin kuzeyindeki şehir Barbara adını hala taşımaktadır.⁶

Araştırmacılar Somali kelimesinin hem anlamı hem de ne zaman ortaya çıktığı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bazılarına göre 1414-1429 tarihleri arasında hüküm süren Habeşistan kralı İshak'ın 1415 yılında Müslüman Somali Emirliği'ni ele geçirmesinden sonra Habeşiler, zafer kutlamaları için tören düzenlerken söyledikleri şarkıları içinde Put anlamına gelen Samaha adını kullanmışlardır. Bu kelime Habeş diliyle söylenen bir ilahide de geçmektedir.⁷ Fakat doğru olduğu tahmin edilen bir yoruma göre Somali kelimesi Deve Sütü anlamına gelen ve Somalice olan “So ve Mali kelimesinin” birleşmesinden doğmuştur. Somali halkı geçimini hayvanlardan sağladığından

⁵ William Edward Burghardt Bais, "The Horn Africa" *The Eneclopeidia of the African and African American*” Experience, VII. 254- 270. Pres. Philadelphia,s.258.

⁶ Ali Hasan Muhammad Ali, *el-Aşâiri-e fi Azmet'l- Hükmi fi Somal fime Beyna 1950-1995*,Doktora tezi, Yayınlanmamış, Nileyn Üniversitesi, 2001, s.21.

⁷ Abdullah Abdürrezzak Hüseyin Hasan, *Somali'de Dil Anketi ve Arapçanın Somali Diline Etkisi*, Katar Üniversitesi, s. 13.

kendilerine misafir geldiğinde süt ikram ederlermiş. Yabancılar ve muhacirler bu kelimeyi Somali halkından sık olarak duyduklarından Somali adını vermişlerdir.⁸

Osmanlı müellifleri ise Mısır'ın güneyi ve Sudan toprakları dâhil olmak üzere çok geniş bir sahayı Habeşistan olarak isimlendirmişlerdir. Onların tariflerine göre Habeşistan, Mısır'ın güneyinden başlayarak Doğu Afrika'da Zancibar'a kadar uzanmaktadır.⁹ Bu tariflere göre Somali Habeşistan toprakları içinde yer almaktadır. Osmanlı Devleti, Sudan ve Eritre topraklarında dâhil olduğu bu eyâlete Habeş adını verirken, burada yaşayan Müslümanların Habeş ismini bile duymaya tahammülü yoktu. Çünkü Habeşistan bölgedeki Müslümanlara karşı mücâdele eden Hıristiyan bir devleti ve onların can düşmanıydı. Müellifler, bu bölgedeki toprakları Habeşistana isnat ettiklerinde haklarının olmadığını daha sonra anlamışlardır. Orhunlu bunlarla ilgili şöyle diyor:

“Özdemir Paşa Mısır'a gelir gelmez derhal sefer hazırlığı ile meşgul olmaya başladı. Ancak asker temini hususunda bazı güçlükler baş gösterdi. Zira kâğıt üzerinde tespit edilmiş olan miktarı fiili olarak tamamlamak mümkün olmadı. Gönüllü olarak toplanması kararlaştırılmış olan bu kuvvet için davet edilen askerler, Habeşistan'ın uzak ve kendileri için bilinmeyen bir ülke olması nedeni ile isteksiz ve mütereddit davranmakta idiler.”¹⁰ Öyle anlaşıyor ki bu hareket Habeşistan üzerine yöneltilmiş fakat Mısır'ın güneyindeki Habeşistan'la alakası olmayan egemen bir devlet (Func Devleti) buldular. Ayrıca Habeşistan'ın güneyindeki bölgede mevcut olan Müslüman Somali Devletini de öğrendiler. Daha Habeş eyaleti tesis edilmeden evvel Yemen'deki Osmanlı beylerbeyi vasıtasıyla Habeşistan'ın güney doğusunda bulunan Müslüman emirliği ile bir işbirliği kurulmuştu.¹¹ Bundan anlaşıldığına göre Zebid'deki Osmanlı beylerbeyi ve Somali'deki Ahmet İbrahim Gurey arasında oldukça sıkı bir işbirliği vardı.¹² Eldeki bilgilere göre Osmanlı bölgeye gelmeden beş asır önce Somali bölgesi Evfât ve Adel sultanlıklarının merkeziydi. Burada XI. asrın ortalarında Ömer Verseme tarafından Evfât Emirliği kurulmuştur. Bu devlet XV. yüzyılın başına kadar hüküm sürdükten sonra yerini Adel Emirliği almıştı.

⁸ İbrahim Abdullah Muhammad, *Tühfetü'l-Ufiya fi-Mesiret Tehir fi Te'rib Karnı İfrikıye*, basılma yeri yok, 2001, s. 83.

⁹ Cengiz Orhunlu, *İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş eyaleti*, İstanbul Üniversitesi, 1974, s. 21.

¹⁰ Orhunlu, s. 36.

¹¹ Orhunlu, s.69.

¹² Orhunlu, s.25.

1329-1331 yılları arasında bölgeyi ziyaret eden İbn Battuta, bölgenin Berber denilen Somali soylu siyahî bir halkı olduğunu, ticarî faaliyetinin deve ve koyun yetiştiriciliğiyle birlikte balıkçılıktan ibaret olduğunu yazar.¹³ Emirliğin merkezinin Harar'a taşınmasının ardından bu devlet Zeyla'/Harar Emirliği diye anılmaya başlandı.¹⁴

1.1.1. Coğrafi konum ve önemi

Somali'nin coğrafi ve stratejik konumu medeniyetler tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Somali halkı homojen ve birbirine bağlılığı olan Afrikalı bir halktır.¹⁵ Afrika boynuzunun Kızıldeniz'in girişinde olması Somali'ye ulusal ve uluslararası boyutta stratejik önem sağlamıştır. Kızıldeniz batıdan Afrika'yı, doğudan Asya'yı ve kuzeybatıdan Avrupa'yı bağlaması jeopolitik¹⁶ açıdan bölgesel ve uluslararası ilişkilerde büyük rol oynamasına neden olmuştur. Bâbü'l-Mendeb boğazı Kızıldeniz'in Hint Okyanusu'na açılan kapısı olması hasebiyle Afrika boynuzuna büyük önem sağlamıştır. Boynuz sayesinde Kızıldeniz'e ve Hint Okyanusu'na ulaşım kolaydır ve Somali Bâbü'l-Mendeb'in batısında bulunmaktadır.¹⁷ Afrika boynuzu üçgen şeklindedir. Doğu tarafı Hint Okyanusu'na bakmaktadır. Güney tarafı Tana nehrine kadar uzanırken kuzey tarafı Aden körfezi ve Kızıldeniz sahiline bakmaktadır. Kızıldeniz tarafına bakan sahili doğudan Ras Hafun'a ve batıdan Taccura körfezine kadar uzanmaktadır. Üçüncü olarak iç kısımlara yönelen kuzeyde Eritrebatıda ve güneyde Etiyopya ve Kenya'ya bakmaktadır.¹⁸

Büyük Somali kavramı ilk defa İkinci Dünya savaşında (1939–1945) ortaya çıkmıştır. İngiltere Somalililerin yerleşik olduğu yurttan "*yaşadığı topraklardan*" bahsederken işgal devletleri arasında bölüşürülen Somali bölgesinin tek bir devlet altında birleşmesi ve o zamana kadar İngiltere'nin vesâyeti altında bulunması şartıyla Somali'nin bu ilk devleti tüm bölgeleri büyük Somali altında toplamayı hedeflediğini

¹³ Şemsettin Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tancı Tuhfetu'n-Nuzzar fi Garaibi'l-Emsar've Acaibi'l-Esfar, Beyrut, 1957.s.270.

¹⁴ Ahmet Kavas, "Zeyla" İ.A, İslam Araştırma Merkezi, TDV, c.44.İstanbul,2013, s.351.

¹⁵ Ömer Maşri Muhammad, Biladü'l-Karni İfrikiye Nusus ve Vesaik min Messadır Arabiye Yayın yeri yok, 2001,s.22.

¹⁶ Geopolitics: Siyasi coğrafyadır. Doğal, domografik ve ekonomik yanların devletlerin politikasına ve özellikle dış politikaya olan etkisi ve bunun çatışmalardaki rolüdür. Bakınız: Selahattin Hafız, Es-Sırâu'l Kuva'l-Utma fi Karni İfrikiye, s.6.

¹⁷ Abdurahman Muhammad Huseyin,Tedahülü'l-Ecnebiyye ve Eserühü fi es-Sırâu'l Somal, 1990-2001, Yüksek lisans tezi,Afrika üniversitesi,Hartum, s.11.

¹⁸ Mutisim Abdilvahab,el- Muteyet el Strateji-e ve Mefehinü-l- Amniye, Afrika araştırma merkezi, Kahire,Yayımla yılı yok. s.22.

söylüyorken bu kavramı kullanmıştır. Günümüzde bu bölge Somali Cumhuriyeti, Cibuti Cumhuriyeti, Etiyopya'nın güney doğusu ve Kenya'nın kuzey doğusunu içine almaktadır.¹⁹

1.1.2. Somali'de Kabile Sistemi

Somali'deki şehirler devletçikler şeklinde gelişmiştir. Her şehrin okyanusa bakan doğal limanı vardır. Şehirlerin hükümdarları mensup oldukları kabileler tarafından desteklenmiştir. Kabileler arasındaki siyasi ve sosyal ilişkiler karşılıklı saygıya dayanmıştır. Aralarında yapılan evlilikler ise ilişkilerin güçlenmesine neden olmuştur. Şehirlerin gelişmesine rağmen kabile hayatı devam etmiş ve bu saltanatlar belli özellikler taşımaya başlamıştır. Bu yönetimlerin özellikleri şöyle sıralanabilir:

1.1.2.1. Kabile Sistemi

Kabile sisteminde vazgeçilmesi imkânsız olan onur ve aşirete bağlılık gibi unsurlar vardır. Bedevîler kabile onuru ve şerefi ile ilgili olan konularda aşırı hassasiyet gösterirler. Somali kabilelerinin çoğu hayvancılık ile uğraşır, su ile yiyeceği bulmak için bir yerden başka bir yere göç ederlerdi.²⁰

1.1.2.2. Güvenlik Sistemi

İnsan kendisini, ailesini ve malını tehlikelerden korumak ister. Bu nedenle hayatını başkalarının hayatına bağlamak için bir gruba katılma ihtiyacı duyar. Bu tehlikeler doğal afet, yangın, hastalık ve ölüm gibi doğal nedenler, savaş gibi doğal olmayan nedenler olabilir.²¹

Somalililerde kabile tehlike anında bireyleri korur ve birey kabile sayesinde kendini yalnız hissetmez. Aile düzeni Somalililerin hayatında temel rol oynar.²²

Somalili sultanlar ve şeyhler kabileler arasındaki ilişkiyi düzenleyebilmek için “HEER”adında bir sistem geliştirdiler. Herhangi bir uyuşmazlık çıktığında bu anlaşmalarla kabile şeyhleri tarafından çözülür. Şeyhler aynı zamanda kabile bireyleri

¹⁹ Abdulmunim Yunus,es-Somal Vatanen ve Şa'ben,Kahire,Dar el Nehzeh Yayınevi, 1992, s.14.

²⁰ Ali şih Ahmet Ebu Bekir, el- Devetü'l İslami fiKarni'l-Afrikiye, Riyad,1405 H, s.47 .

²¹ Ahmet Ebu Bekir, s.48

²² Hamdi Seyyid Selim,Tarihu'l-Somal Kadimen ve Hadisen, C1, Mogadişu 1965, s.532.

arasındaki iç ilişkileri de düzenler. Savaşın çıkmasını engellemek için kabilelerin arasını yaparlardı.²³

1.1.2.3. Heer Sistem

Avrupalı sömürgeciler gelmeden evvel Somali'de batılı manada, Weber'in bürokratik devleti gibi merkezî bir devlet yoktu. Ancak "Heer" adı verilen geleneksel hukuk kuralları ve İslâmî hukuk gibi yerel anlaşmazlıkları çözme araçlarıyla kişiler ve gruplar arası sorunları çözebiliyorlardı. Sosyoekonomik olarak hayvancılığa ve tarıma dayalı bir sistem vardı.²⁴ Somalili kabilelerin çoğu hayvancılıkla uğraştığından suyun ve otun olduğu yerlere giderler. Kabilelerin su ve yiyecek kaynaklarını bölüşmesi gerekiyordu. Bazı kabilelerin diğer kabilelerin otlak yerlerine geçmesi hâlinde kabileler arasında çatışmalar çıkıyordu.²⁵ Çatışma hâlinde kabileler arasından düzeni sağlamak için Somalili kabileler tarafından kabul edilebilecek örfî kanunların olması gerekiyordu. Bu kanunlar kabile büyüklerinin kabul etmiş olduğu ve hoş gördüğü tecrübelerden ibâret olan ve "Heer" adı verilen, yazılı olmayan, kabile büyüklerinin zihinlerinde var olan kanunlardı. Her kabilenin büyüklerinden oluşan bir meclisi vardı ve bölgede gelişen olaylarda bu kanuna dayanarak haklarını koruyorlardı. "Heer" kabileleri bir arada tutmayı ve saldırıda bulunan kabileye karşı birlik olmayı emrediyordu. Bununla birlikte otlak ve su kaynakları kavgası ya da diyet ödemeyi kabul etmeyen kabileden dolayı kabileler arasında savaşlar çıkıyordu.²⁶

AhmedŞeyh Ali Somali halkının Heer sistemi üzerine bir kitap yazmıştır. Ahmet Şeyh burada Somali halkının hukuk sistemi "Heer"i toplumdaki ilişkilerin düzenlenmesi için belirlenen temel kurallar olarak tanımlamaktadır. Heer'in bir anayasa gibi yazılı olmamasına rağmen bir gelenek olarak uygulandığını ve yaşlı kimselerin Heer'in çeşitli maddelerini hâlâ hatırladıklarını ortaya koyarak toplumdaki büyükler ile din adamlarının bir zamanlar kural koyucu vazifesini üstelendiklerini belirtir. Ahmet Şeyh, Heer sistemini kullanan halka göre sınıflandırmaktadır.

²³ G.N.Sanderson "Socio -economic effects of expanding trade" The Cambridge History of Africa vol 6 1870-1910.P 668

²⁴ Afyare Abdî İlmî, "Türkçe'ye çeviren, Zekiye Baykul" Somali Kimlik İslam Hareketleri ve Barış, İstanbul, 2012, s. 54.

²⁵ Abdulmunim Abdulhalim, Cumhriyetü'l-Somal, el-İklimü'l-Canubi ve Somaliye, Kahire, 1960, s.228.

²⁶ Diyet bedeli kabileden kabileye ve ölenin sosyal konumuna bağlı olarak değişebiliyordu.

Örneğin, çiftçiler için ayrı, göçebeler için ayrı, tacirler ve avcılar için ayrı hukuk kuralları bulunmaktadır. Bu sınıflar içerisinde en önemliler öldürmeve yaralama suçlarına yönelik hukuk kuralları ile evliliği ve mülkiyete ilişkin konuları içeren, kabul edilemez davranış suçlarına yönelik olan kurallardır. Yazar bir meselenin bu hukuk sisteminde yaşlılardan müteşekkil mahkeme tarafından nasıl ele alındığını da anlatır. Hak talebinde bulunan iddia sahibine ilk önce, "Senin durumunun öldürme,/yaralama veya evlilik/mülkiyet konularından hangisidir?" diye sorulurdu. Kişi eğer kan bağı ile ilgili olduğunu söylerse, jüri o kişiye (kadın ya da erkek olabilir) bunun bir öldürme mi yaralama mı olduğunu sorardı. Kişi eğer kan bağı taşımayan bir saldırıda şikâyetçi oluyorsa jüri bu defa da suçun evliliğe mi mülkiyete mi ilişkin olduğunu sorardı.²⁷

Somalililer için kabilesel kimlik birbirlerini tanımada en önemli unsurdur. Tüm halk Müslüman olduğu için birbirlerini tanımlarken kabilesel kimliğin gerekli olduğunu düşünürler. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyururlar: "*Birbirinizle tanışasınız diye sizi milletlere, kabilelere ayırdık*" (Hucurât sûresi, 49/13). Kabilesel kimlik bir nevî hayat sigortası gibidir. Kabile üyeleri iyi ve zor zamanlarında bir araya gelirler. Aralarından biri evleniyorsa ona destek verirler. Aynı şekilde biri öldürüldüğünde, yaralandığında ya da eceliyle öldüğünde kabile üyeleri birbirlerine destek çıkarlar. Bu durumda bir kişinin canını ve malını korumak için kullanabileceği tek sığınak kabilesel kimlik olmaktadır. Somali kültüründeki kabilesel kimliği en yıkıcı unsur "genel cezalandırma" uygulamasıdır. Buna göre bir kişi farklı bir kabileden birini öldürdüğünde mağdur kabile, suçlu ile alâkası olsun veya olmasın onun kabilesinden herhangi bir kişiye kısas uygulanacaktır. Bunu yapmak için sadece kâtilin kabilesini öğrenmek yeterli olacaktır. Somali soy sisteminde cinayet işleyen kişi cezadan kurtulabilmektedir; zira kaçar fakat onun yerine kan bağı taşıdığı herhangi bir kişi bu kan davasına kurban edilir.²⁸

Somalili kabileler arasında yaygın olan örflerden bazıları şunlardır:

1. Kabilenin itibarını ve onurunu korumak ve ona utanç getirebilecek davranışlardan uzak durmak.
2. Savaş çıktığında yaşlılara, kadınlara, çocuklara, din adamlarına, yaralılara, hastalara ya da kendini savunamayacak durumda olanlara dokunmamak.

²⁷ Abdi İlmi s. 74-75.

²⁸ Abdi İlmi, s. 78.

3. Düşmanın sahip olduğu bütün develeri, atları ve savaş silahlarını almak.
4. İnek ve koyunları kadınlara bırakmak, kadınların tuttuğu şeylere de dokunmamak.
5. Savaş kazanıldıktan sonra düşmanın evine girmemek, girilirse evlerinden su dışında herhangi bir şey almamak.²⁹

1.2. Osmanlı Devleti'nin Hâkimiyet Alanları ve Kızıldeniz'deki Faaliyetleri

Portekizli bir denizci olan Vasco do Gama (20 Mayıs 1498'de) Ümit Burnu'nu dolaşarak Hint Okyanusu'na girdiğinde Mozambik kıyılarındaki Melinda limanından temin ettiği Ahmet İbni Macîd isimli Müslüman bir kılavuz sâyesinde, 23 günlük bir seyahatten sonra, Hindistan'ın Madras eyâletine bağlı Malabar kıyılarındaki Kalikut limanına varmıştı.³⁰

15.asrın son zamanlarında Portekizlilerin sarf ettikleri esaslı gayretler neticesinde Afrika'nın güneyinden Hindistan'a giden deniz yolunun bulunması Avrupa ile Hindistan arasındaki ticarete aracı rolü oynayan devletlerin ciddî endişe duymalarına sebep olmuştu. Zira Portekizliler gerek Hint Okyanusu'nda gerekse Kızıldeniz'de deniz hâkimiyeti kurmak sûretiyle bir taraftan Mısır gemilerini imhâ etmek ya da hareket serbestîliklerine mânî olmak, diğer taraftan da Venedik ve Ceneviz Cumhuriyetleri'nin ticarî faaliyetlerine mühim darbeler indirmek sûretiyle Kızıldeniz ve Akdeniz arasında cereyan eden Hint-Avrupa ticaret yolunu yavaş yavaş fakat devamlı bir sûrette Atlantik'e intikal ettirmeye muvaffak olmuşlardır. Bu sebepten Hindistan-Avrupa ticaret yolu üzerinde faaliyette bulunan araçların rolü azalmaya ve kervan yollarının ve bu yollar üzerindeki transit merkezlerinin önemi günden güne azalmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu 16. asır içinde husûle gelen bu mühim vakayı gözden uzak tutmamış ve gerekli tedbirleri almış bulunuyordu.³¹Portekizliler, bölgedeki Müslüman tüccar ve hacıları tehdit etti.³²Hindistan'dan gelen ticaret malları Basra körfezi ve Kızıldeniz yolları ile Osmanlı ve Avrupa ülkelerine Doğu Akdeniz'e ulaştırılırken Aden ve Bâbü'l-Mendeb gibi kilit noktayı teşkil eden limanlardan

²⁹ Ahmed Jemale, Ururka Bisha cas ee Somaliyeed, Beri Mageeydo, Mogadişu, 1993, s.16

³⁰ Reyhan Şahin Allahverdi, Kızıldeniz'de Osmanlı Hâkimiyeti, Özdemir oğlu, Osman Padişahı'nın Habeşistan beylerbeyliği, (1561- 1567), İstanbul, Ağustos 2013, s. 36.

³¹ Danyal Bediz, "Süveyş Kanalı'nın Önemi", DTCFD, C. IX. Dergisi C. IX, Sayı 3, Ankara. 1951, s.332.

³² Reyhan Şahin Allahverdi, s.37.

geçiyordu. Bu kilit noktaları, giriş-çıkışı kontrol etmek isteyen,deniz trafiğine hâkim olan Batı,bu kilit noktalarını tutmak sûretiyle bir ticaret tekeli kurmak istedi.

16. yüzyılın başlarından itibaren Portekizlilerin Hindistan'a giden bu yeni deniz yolunu kullanmaları o zamana kadar Avrupa'da yerleşik olan ekonomik sistemin değişmesine yol açtı.³³ Artık Hindistan yolu bulunmuştu. Bundan sonra Avrupa ile irtibat bu yolla sağlanacaktı. Tarihî Kızıldeniz-Mısır-İskenderiye-Doğu Akdeniz güzergâhı bu keşif sayesinde değişmiş, Portekizlilerin Kızıldeniz'in girişindeki Sokotra adasıyla Basra Körfezi'nin girişi olan Hürmüz Boğazı'nı zapt etmesiyle doğunun ticarî mallarını Akdeniz'e götüren yollar Müslümanlar tüccar için kapanmış oluyordu.³⁴

Hindistan'a gelen Portekizliler, 1502'den itibaren Kızıldeniz ile Arabistan arasındaki ticaret gemilerinin gidiş-gelişlerine mânî olmaya başladılar. Bunun Mısır devleti ve ticareti bakımından ortaya koyduğu büyük tehlikeyi gören Kansu Gavri (1501/1516), Manuel'ye bir elçi göndererek Portekizlilerin hücumlarının durdurulmasını istedi.³⁵ Aksi halde Memlûk ülkesinde bulunan Hristiyanlara ait mukaddes yerlerin tahrip edileceğini ve Hristiyanlara karşı sert tedbirler alınacağını bildirdi. Fakat Portekiz kralı Manuel'ye kendi kuvvetlerinin Mekke ve Medine'yi işgal etmeye muktedir olduklarını; gerekirse, Hz. Muhammed(s.a.v.)'in mezarının bulunduğu Ravza-i Mutahhara'yı dahi tahrip edebileceklerini beyan etti.³⁶

O zaman Memlûk sultanı, bir donanma meydana getirmeyi gerekli gördü. Bunun için evvela Venedik'ten malzeme yardımı istedi. Venediklilerden bir netice çıkmayınca Osmanlı padişahına başvurdu. Bu arada elindeki kuvvetleri de, Emir Hüseyin kumandasında Portekizliler üzerine sevk etti. Emir Hüseyin önce Cidde'yi tahkim etti. Aynı günlerde Yemen ve Hindistan'daki Müslüman hükümdarlarda Memlûk sultanından, Portekizlilere karşı korunmak için yardım istiyordu.³⁷ Bu itibarla Emir Hüseyin, beraberinde ufak bir filo olduğu halde Hindistan'a doğru yola çıktı. 1507'de oraya vardığında, Almedia'nın gönderdiği Portekiz donanmasını Gücerat Sultanı'nın

³³ Ertuğrul Önalp, Hadım Süleyman Paşa'nın 1538 yılındaki Hindistan Seferi, Ankara 2008, s. 196.

³⁴ Reyhan Şahin, s.36.

³⁵ Muhammed Yıldırım, XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz ve Basra körfezi, Yemen ve Habeşistan Politikaları Yüksek Lisans Tezi,Süleyman Demirel Üniversitesi, Yayımlanmamış,Isparta-2001, s.28.

³⁶ Yıldırım, s.39.

³⁷ Yıldırım, s.29.

yardımı ile Çaul(chaul)'da bozguna uğrattı (1508 Sonbaharı).³⁸ Fakat Almedia kuvvetlerini toplayarak Diu üzerine yürüdüğü zaman Diu önündeki büyük muharebede Emir Hüseyin'in donanması tam bir bozguna uğradı. (Şubat 1509) Goa, Portekizlilerin eline geçti. 1510 senesinde de Bombay'ın güneyindeki Goa toprakları onun vasıtasıyla Portekiz hâkimiyeti altına girdi.Sonra buraları, Portekiz sömürge idaresinin merkezi yaptı.

Cidde'ye geri dönen Emir Hüseyin, buradaki kaleyi düşman hücumuna karşı koruyabilmek için sağlamlaştırdı. Onun bu maksatla yaptığı masraflara Gücerat Sultanı ile diğer Müslüman eşraf, para ve baharat dolu üç gemi göndererek destek oldular.³⁹Kansu Gavri, Portekizlilerin aldığı galibiyetin, Mısır ve Kızıldeniz için ne kadar büyük bir tehlike oluşturduğunu görmekte gecikmedi. Aldığı tedbirlere hız verdi. Kızıldeniz'in Süveyş limanında bir donanma inşasına karar verdi. Bu maksatla Osmanlı padişahına Emir A'lan'ı göndererek yardım istedi.⁴⁰

1511'e 1515 yılına kadar Batı Hindistan'daki Portekiz üs ve tersane valiliği, Afonsoda' Albuquerque'nin elindeydi. Doğuda büyük bir Portekiz krallığı kurmak emelinde olan bu vali; Goa, Hürmüz, Diu ve Aden'de Portekiz menfaatleri bakımından gerekli olan bazı üsler elde etmek istiyordu. Onun asıl emellerinden biri Kızıldeniz'e sırtını yaslamış olan Haremeyn'i ele geçirmektir. Lakin daha evvel doğu ticaretini kontrol altında bulundurmak, stratejik noktaları ele geçirmek ve Portekiz donanmasınca henüz bilinmeyen sahilleri keşfetmek lazımdı.⁴¹

Yine o sıralarda Doğu Afrika'da Müslümanların meskûn olduğu yerlerin başında gelen Somali kıyılarındaki önemli şehirlerin hepsi Portekizlilerin saldırıları ve tehditleri altında kaldılar. 1512 yılında Kızıldeniz girişi yakınlarındaki Sokatra Adası Portekizliler tarafından bir müstemleke hâline getirilmişti. Kızıldeniz etrafındaki bütün Müslüman kuvvetler, bu işgallere karşı silaha sarılıp, Osmanlı kuvvetleri bölgeye gelinceye kadar, onları ezmek için tek vücut olmaya çalışıyorlardı. Fakat savunma imkânları mahdud bulunan Müslümanlar Kızıldeniz'deki Portekiz saldırıları ile alarma geçen bütün İslam

³⁸ Hindistan'ı oluşturan eyaletlerden biri. Güneyde ve batıda Umman Denizi, kuzeybatıda Pakistan, kuzeyde Racistan, doğuda Madhya Pradeş, güneydoğuda da Maharashtra eyaletleriyle çevrilidir. BKZ tr.wikipedia.org/wiki/Gucerat.

³⁹ Yıldırım, s.29.

⁴⁰ Yıldırım, s.29.

⁴¹ Yıldırım, s.30.

dünyası, en son ümitlerini Osmanlı hükümdarına bağlamışlardı.⁴² Osmanlı sultanına kurtarıcı gözüyle bakılmaya başlanmıştı. 1512'de Osmanlı Sultanı II. Bâyezid mütehassıs ustalar ve malzeme ile dolu ufak bir donanmayı İstanbul'dan gönderdi ise de, donanma Sisam adası yakınlarında fırtınadan parçalandı. Gönderilen ikinci filo ise, Eylül 1513'de İskenderun limanındaki Ayas kalesi önünde Rodosşövalyelerinin hücumuna uğradı. Şövalyeler 28 gemiyi ele geçirdiler.⁴³

Hicaz topraklarını saran Kızıldeniz'in giriş çıkışlarını kontrol etmek isteyen Portekizliler, Antonio de Saldanha kumandasındaki 4'ü büyük 6'sı muhtelif hacimdeki gemilerin oluşturduğu bir filo ile 1516 yılında, Hint deniz sahillerinde seyreden zengin Müslüman gemilerini zapt ettiler. Daha sonra da, Afrika kıyılarında ve Somali'deki Breve'yi yakıp yıktılar.⁴⁴ 1453 yılında İstanbul'un fethinden sonra karada olduğu kadar denizde de süratle büyüyen, dünya hâkimiyeti fikriyle İslam'ın temsilciliğini yapan Osmanlılar, 1517 de Memlûk Devleti'ni ortadan kaldırarak Mısır'ı ve onun hâkimiyeti altındaki Kızıldeniz kıyılarını ele geçirince bu ülkenin Portekizlilerle yaptığı mücadeleyi de devraldılar.⁴⁵ Yavuz Sultan Selim, Memlûklular devrinde taht mücadeleleri nedeni ile devamlı olarak karışan bu ülkeyi, zapt ettikten sonra, görünüşte imparatorluğa bağlayarak ülkenin eski idarî sistemine göre idare edilmesi sûretiyle serbest bıraktı. Bunun için özel bir hükümet kuruldu ki, bunun başında İstanbul'dan gönderilen Paşa bulunuyordu.⁴⁶

Portekizlilere karşı Hindistan'a gönderilmiş olan Memlûk donanmasının başında olan, Selman Reis ve Hüseyin Bey 1515'de düşmanları tarafından mağlup edilmişlerdi. Dönüşte Aden'i muhasara (1516) ettiler ise de almaya muvaffak olamayarak Cidde limanına döndüler. Mısır'ın Osmanlılar tarafından fethedildiği haberi geldiği zaman, Selman Reis bu seferden henüz dönmüş, yanında bir kaç gemi alıkoyarak, geri kalanlarını Süveş'e göndermişti. Daha önceki girişiminde başarısız olan Selman Reis Mısır'ın alındığı haberini alınca Osmanlı Devleti'nin hizmetine girdi ve kendisine Cidde sancak beyliği tevcih edildi.⁴⁷ Bu sırada Lopo Soares idaresinde 37 gemiden oluşan bir Portekiz donanması, 1517 de Kızıldeniz'e girerek Cidde limanına kadar geldi. Fakat yaz

⁴² Yıldırım, s.30.

⁴³ Yıldırım, s.31.

⁴⁴ Yıldırım, s.31.

⁴⁵ Ertuğrul Önalp, s.197.

⁴⁶ Yıldırım, s.42.

⁴⁷ Reyhan Şahin Allahverdi, s.36.

aylarında bu denizde böyle bir sefer edilemeyeceğini anlayınca hiçbir şey yapamadan geri döndü. Ancak hiçbirşey elde edemeden geri dönmesi Portekizlilerin şöhretini lekeledi. Musavva'ya gelerek, Habeşistan'a bir elçilik heyeti gönderdi. Lopo Soares, dönüşte Somali'nin en önemli limanlarından biri Zeyla'ya saldırdı ve burasını tahrip etti.⁴⁸

Osmanlı Devleti'nin Hint Okyanusu'na açılmasındaki asıl faktör, Mısır'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesidir. Mısır'ın ele geçirilmesi, Osmanlı Devleti'ne yeni yollar açmış, karadan Nubya, Yemen, Somali gibi ülkelerle, denizden ise Aden ve Hindistan ile doğrudan doğruya temasa geçilmiştir. Osmanlıları Yemen'i almaya zorlayan ilk neden, Portekizlilerin Kızıldeniz'deki adalara, Arap Yarımadası kıyılarına ve Hindistan'a saldırmasıydı. Osmanlılar bu saldırıları durdurmak istiyordu. Mısır'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesinin ardından baharatın kaynağına ulaşip eski yolları kesen ve ticareti uzak denizlere yönelten Portekizlilere karşı mücadeleye girildi.⁴⁹

Osmanlılar, Hindistan ve diğer istikâmetlerden gelen doğu ticaretinin önemini ve sağladığı menfaatlerin farkına varmışlardı. Bu nedenle Mısır, Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra bu ticareti canlandırmaya karar vererek, altın ve baharat ticaretini organize etmeye başlamışlardır. Bunun için yapılması lazım gelen en önemli hareket, Kızıldeniz'i kontrol altına aldıktan sonra Hindistan ile Akdeniz arasındaki emniyeti tesis etmektir. Çünkü Yemen'in alınmasından sonra, Aden körfezindeki ve Afrika sahillerindeki Portekiz güçlerinin bu ticarete zarar vermesi mümkündü.⁵⁰

Doğu Afrika'nın iç kısımlarındaki bölgeler ile Hint Okyanusu sahilindeki iskelelere denizden yapılan ulaşımın hareket noktasında yer alan bu bölge, aynı zamanda Müslümanlar için dinî, iktisadî ve idarî bakımdan çok önemliydi.⁵¹ Doğu ticaretinin en önemli yollarından biri olan Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nun sahillerinde bulunan limanlardan Zeyla, Bulhar vasıtası ile cereyan eden bu ticaret, Kızıldeniz yolu ile Süveş, oradan da kara yolu ile İskenderiye'ye geçmekteydi. İskenderiye ile güney Anadolu sahilinde bulunan Akdeniz limanları bu ticaretin varlığı açısından en önemli

⁴⁸ Reyhan Şahin Allahverdi, s.56.

⁴⁹ Durmuş Akalın, Aden'den İşgali ve İşgalden Sonra Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'de Aldığı Tedbirleri, Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIX/2. 2014; 357-404. İstanbul, s. 358.

⁵⁰ Akalın, s.359

⁵¹ Abdu Muhammed Ali 'Etiyopya-Türkiye ilişkileri: Karşılıklı Şüphe ve Anlaşmazlıktan Anlayış ve İşbirliği, Doktora Tezi, Yayımlanmamış, Hacettepe Üniversitesi, Ankara,2012.s. 34.

mahreçlerdendi. Ticaret sahiplerine büyük faydalar sağlayan bu ticaretin en önemli maddelerini şeker, hurma, fildişi, kıymetli taşlar, pamuk, madenler, çeşitli boyalar, uzun elyafli yün ve baharat teşkil ediyordu.⁵² Bu ticaret ile ilgili liman ve iskeleler şunlardı: Mombasa, Kismanyu, Brava, Merka, Mogadişu, Berbera, Zeyla ve Sevvakin Hindistan'dan gelen pamuklu ve ipekli dokumalar adı geçen limanlardan gelip Osmanlı ülkesi, Mısır, Arabistan ve Suriye'ye sevk edilmek üzere gemilere yükleniyordu.⁵³ 1517'den sonra Hindistan'dan ve diğer yönlerden gelen doğu ticaretinin önemini ve sağladığı faydaları takdir eden Osmanlı devleti, savaşın meydana getirdiği durgunluk devresini bertaraf ederek, bu ticareti canlandırmaya karar verdi. Bunun için altın ve baharat ticaretini teşkilatlandırmaya başladı. Bu hususta yapılacak ilk hareket Kızıldeniz'de hâkimiyet ve kontrolü elde ettikten sonra Akdeniz ile Hindistan arasında emniyetin tesisine çalışmaktı. Fakat Osmanlıların Kızıldeniz ile ilgilenmelerini, İran'daki Safevi Devleti'nin doğu ile temaslarını önleyecek bir blok teşkil etmegayesi ile olduğu da ileri sürülmektedir. Doğu ile temasları-Türkistan, Hindistan v.s. deniz yolu ile temin edilebilecekti. Osmanlıların en büyük rakipleri doğu ticaretinin tekeli ellerinde bulundurdıkları iddiasında bulunan Portekizliler idi.⁵⁴

13 Şubat 1520 tarihinde ise Portekiz umumî valiliğine getirilen Diogo Lopez de Sequeira kumandasında 24 geminin taşıdığı 3000 kişilik bir kuvvet Hindistan'a sevk edildi. Bu filo, giderken Kızıldeniz'e gelip burada yeni yerleşmekte olan Osmanlı hâkimiyetine rağmen Cidde'deki gemileri tahrip etmek istedi. Bu planı tatbik etmeden önce Portekizli kumandan evvela Habeş hükümdarına bir elçilik heyeti gönderdi.⁵⁵ Diego Lopez hiçbir zafer elde edemedi Kızıldeniz'i terk etmek zorunda kaldı. Önce Mısır'da daha sonra da Yemen ve Aden körfezini ele geçiren Osmanlı Devleti, stratejik bir avantaja sahip olduğu gibi, aynı zamanda bu durum, Portekiz tehdidi karşısında ve Hindistan'dan gelen çağrılar üzerine, Osmanlıların Hindistan yolunun güvenliğini sağlamak için Kızıldeniz'e deniz seferleri düzenlemesine sebep olmuştur. Daha önce, Mısır'da egemen olan Memlûklar, Ümit Burnu'nu dolaşarak Hindistan yolunu ele

⁵² Orhunlu, s.3.

⁵³ Orhunlu, s.4.

⁵⁴ Orhunlu, s.5.

⁵⁵ Yıldırım, s.31.

geçirmeye çalışan Portekizlilerin oluşturduğu tehdidi önlemede yardımcı olması yolundaki çağrılara yanıt vermekle birlikte başarı sağlayamamıştı.⁵⁶

Mısır'a 14 Haziran 1524'de beylerbeyi olarak atanan Hadım Süleyman Paşa, Portekizlilerin Kızıldeniz'de artan faaliyetlerine engel olmak ve bu sularda seyahati güvenli hâle getirmek için Aden'in ve Yemen'in diğer şehirlerinin kesin olarak Osmanlı hâkimiyetine dâhil edilmesinin gerekli olduğuna inanıyordu. Bunu gerçekleştirmek üzere kuvvetli bir donanmanın inşası için padişahın iznini istedi. Kanunî Sultan Süleyman onun ısrarla öne sürdüğü hususları uygun bulduğundan, Dîvân-ı Hümâyûn, Hadım Süleyman Paşa'ya Süveyş tersanesini sıkı çalıştırıp 80 kadırgadan oluşan bir donanmanın acele olarak hazırlanması için emir gönderdi.⁵⁷

1525 senesinde Selman Reis kumandasındaki donanma Bâbü'l-Mendeb boğazını geçerek Hint Okyanusu'na açılmış, önemli bir ticaret merkezi olan Aden'i almaya teşebbüs etmişse de büyük bir Portekiz donanmasının geldiğini duyunca çekilmek zorunda kalmıştı. Bu sefer, başarısız olunmasına rağmen Osmanlı donanmasının Hint Okyanusu'na çıkması bakımından önemlidir. Portekizlilerin kontrolü iyiden iyiye ele alması Hint Müslümanlarının Osmanlı'dan yardım talep etmesine sebep olmuştur. Gücerat Sultanı Bahadır Şah 1535 senesinde devrin padişahı Kanunî'ye mektup ve elçi göndererek karadan Moğolların, denizden Portekizlilerin baskısı altında olduğunu bildirmişti.⁵⁸

Kızıldeniz sahilleri siyasi, ekonomik ve dinî nedenlerden dolayı Osmanlı Devleti için son derece önemliydi. Bu yüzden Osmanlı sultanları 16. yüzyıl boyunca her fırsatta Hint Okyanusu, Basra Körfezi ve Kızıldeniz sahillerinden Portekizlileri uzak tutmak için elinden geleni yapmışlardır. Uzun mücadeleler sonucunda kilit noktalar diyebileceğimiz Basra Körfezi, Aden Körfezi ile Yemen sahilleri ve karşısında bulunan Habeş kralı idaresi altında olan Mussava limanı ele geçirilmiştir. Kontrolü zor olsa bile Osmanlı yönetimi bu uzak eyaletlerde kurulmuştur.⁵⁹

Hadım Süleyman Paşa, Hint ve ardından yapılan Yemen seferi dönüşünde Kızıldeniz'de, Kuzey Limanı'nda karaya asker çıkarmış ve bu seferlerde yanında

⁵⁶ Süleyman Kızıl toprak, *Afrika'ya Vurulan Osmanlı Mührü*, <http://www.haber7.com/roportaj> 2014.

⁵⁷ Süleyman Kızıl toprak, röportaj.

⁵⁸ Reyhan Şahin Allahverdi, Özdemir, s.37.

⁵⁹ Ertuğrul Önalp, *Pîrî Reis'in Hürmüz Seferi ve İdamı Hakkındaki Türk ve Portekiz Tarihçilerinin Düşünceleri*, TTK, Cilt XXXIV, Sayı 133–136, Ankara 1970. s.5.

bulunan Özdemiş Bey'i Habeşistan'ın fethiyle görevlendirmişti. Nil nehrinde bir nehir filosuyla güneye doğru inen Özdemiş Bey, oralardaki Arap aşiretlerini itaat altına almayı başarmıştı.⁶⁰

1554'de Yemen beylerbeyliğinden azledilen Özdemiş Paşa memleketi olan Mısır'a dönmüş ve hükümetin daveti üzerine İstanbul'a gelmişti. İstanbul'a geldikten sonra kendisine iyi bir çevre edinen Paşa, bu sayede Kanunî'nin dikkatini çekmiş ve huzuruna kabul edilmişti. Kendisinden bölgenin idarî, etnik ve coğrafî yapısı hakkında geniş malumat edinilmişti.

1554 senesi ortalarında Özdemiş Paşa komutasında başlayan Habeşistan seferinin ilk teşebbüsü karadan atlılarla ve Nil'den nehir donanmasıyla başladı. Ancak mevsimin ve doğa şartlarının elverişsiz olması nedeniyle ordunun⁶¹ ulaşabildiği en son merhale Borsaid vilayetinde bulunan Şelale adlı bir mevki idi. Burada asker arasında bir anlaşmazlık çıktı. Emri altındaki askerlerin kendine dahi karşı geldiklerini görünce, bu şartlar altında daha fazla ilerlemenin imkânsız olduğunu, ilerlerse bile sonunun bir felâketle bitebileceğini anladı. Bunun üzerine Özdemiş Paşa geri dönmeye mecbur kaldı ve bu durumu bir rapor ile merkeze bildirdi.⁶²

1555 yılında Özdemiş Paşa İstanbul ve Mısır'dan topladığı yaklaşık 10.000 kişilik bir kuvvetle Kızıldeniz'deki Sevvakin adası ve batı sahilindeki Mussava Limanı'na gitti. Habeş seferine katılan askerlere fazla para verilmekte idi. Bu mesafe bakımından uzak olan Habeşistan ülkesine karşı yapılan seferi cazip kılmak içindir.⁶³

Habeş eyaletine gönderilen kuvvetler arasına Yemen'den gönderilen askerlerde katılmıştır. Yemen eyaletinde tüfekçiler ağası olan Mehmet, Özdemiş Paşa ile birlikte askerî harekâta katılmak üzere talimat almıştır. Ancak Yemen'den gelen askerlerin sayısı kesin olarak tespit edilememektedir. Bu şekilde diğer eyaletlerden de Habeş harekâtına katılmak üzere bazı askerler gelmiştir.⁶⁴ Buralar Osmanlı Devleti adına ele geçirildikten sonra 5 Temmuz 1555 tarihinde Habeş Beylerbeyliği Sevvakin'de kuruldu ve Abdülvehhab isimli zabıt buraya kadı olarak tayin edildi. Osmanlı Devleti'nin Doğu Afrika üzerindeki hâkimiyet merkezi ise önce Kızıldeniz'deki Sevvakin adası

⁶⁰ Reyhan Şahin Allahverdi, s.39.

⁶¹ Reyhan Şahin Allahverdi, s.40.

⁶² Orhunlu, s. 36.

⁶³ Orhunlu, s.40.

⁶⁴ Orhunlu, s.41.

üzerindeydi. Ardından sahildeki Mussava'ya götürüldü ve Habeş Eyaleti buradan idare edildi. Bu ilk hâkimiyetin ardından bölge bazen Yemen bazen de Hicaz vilayetlerine bağlı kaldığı gibi doğrudan Habeş Eyaleti ve Beylerbeyliği adıyla Osmanlı idari yapısındaki yerini aldı.⁶⁵ Daha Habeş eyaleti⁶⁶ tesis edilmeden evvel Yemen'deki Osmanlı beylerbeyi vasıtasıyla Habeşistan'ın güneydoğusunda bulunan Müslüman Somali Emirliği ile bir ilişki kurulmuştu. Daha sonra Habeş beylerbeyinin Habeş kralı ile yaptıkları savaşlarda, Harar'daki Somali emareti ile bir iş birliği yapıldığına dair işaretler vardır.⁶⁷ Osmanlı Devleti Kızıldeniz'e girerken Somalililer ve Habeşliler arasında çıkan savaş artmıştı. Silaha ihtiyaç duyan Somali emareti düşmanlarına karşı en büyük desteği Osmanlı kaynaklarından sağlıyordu. Osmanlı gücünün ortaya çıkışı Kızıldeniz'in siyasi durumu üzerinde büyük değişimler yarattı. Habeş ve Portekizlilere karşı yürütülen İslamî kutsal savaş, ruhuna yeni bir hayat aşıldı. Ayrıca bu durum, savaşları yapacak Müslüman prenslerine de yeni silahlar sağladı. Osmanlılar bu bölgeye ateşli silahlar soktular ve asıl önemli olan da yerel prenslere ateşli silah kullanabilen disiplinli askerler gönderdiler.⁶⁸

Osmanlılar, Habeşistan'a karşı olan Somali lideri İmam Ahmed'e hem silahlar hem de bu silahların nasıl kullanılacağını öğreten askerler gönderdi.⁶⁹ Portekizliler etkinliklerini sürdürürken Osmanlı askerleri 1538'de Yemen'i zept etti ve Aden'in de dâhil olduğu kıyı şeridi şehirlerinde güçlü garnizonlar kurdu. Ayrıca bir Osmanlı filosu da artık Kızıl Deniz'i kontrol etmekteydi. Bunun yanında, Portekizlilerin 1541'deki Süveyş'e akınları sırasında, ünlü denizci Vasco'nun oğlu Christopher ve Gama'nın yönetimi altındaki dört yüz asker Mussava'ya demir attı.⁷⁰

Habeş Kralı Lıbne Dangıl (1540) ölmeden evvel Portekizlilerden yardım istedi ve durumu kritik olduğunu anlattı. Ancak Portekizlilerden gelen güçlü

⁶⁵ Akalın, s. 360.

⁶⁶ Habeş Eyaleti, Sevvakin, Mussava, Arkiko şehirlerinden ve bu şehirlerin etraf bölgelerinden müteşekkildir. Daha sonraları Somali'nin bazı bölgeleri de bu eyaletin içine girmiştir. Günümüz Etiyopya'sının doğusundaki Müslüman Harar şehri de Ekim 1885'te bir Türk-Mısır ordusu tarafından fethedildi ve Habeş Eyaleti'nin bir parçası oldu. Eyaletin ismi Arapça "el-Habeşa" ya da "Bilad el-Habesa" sözcüklerinden gelir ve bu sözcükler de Etiyopya anlamını taşır. BKZ. Abdu Muhammed Ali, s.56.

⁶⁷ Akalın, s.69.

⁶⁸ Muhammed Ali, s.38.

⁶⁹ Muhammed Ali, s.41.

⁷⁰ Muhammed Ali, s.43.

askerîdonanımlageldiğinde Lıbne Dıngal ölmüştü.⁷¹Bununla birlikte tahta geçen oğlu Galavdevos (1540-1559) da Portekizlilerin desteğine mazhar olmuş ve bundan itibaren dengeler değişti. Portekizlilerin gelmesi üzerine pek çok papaz sığınaklarından çıkıp, “ellerinde haçları, törensel bir vakurlukla Tanrı’ya merhamet için dua ediyorlardı”.⁷²

Mussava'da Habeş kralı kendi dindaşı olan Portekizlilerle bir olup yerli Müslümanlara karşı hem dinî hem de iktisadî bir savaşa hazırlanıyordu. DenizdenPortekiz kuvvetleri karadan Habeş kuvvetleri Müslümanları iki ateş arasında sıkıştırmayı ve önemli limanları kapatmayı planlıyorken, Portekizlilerin Habeşistan'da bulunan misyonerlerde Habeş ordusunu teşvik ediyorlardı.

Özdemir Paşa'nın Portekiz-Habeş işbirliğini bozmak amacıyla Mussava'yı ele geçirmesi çok önemli ve isabetli bir karardı. Mussava limanı Habeşistan'ın denizlerle bağlantısını temin eden önemli bir limandı. O devirde Habeşistan müttefikleri olan Portekizliler ile bu liman vasıtası ile temas kurmakta idi.⁷³ Bunu takiben Habeş Krallığı'na bağlı diğer önemli bir liman olan Arkikoda ele geçirildi. Mussava limanını örten ve kontrol eden Dahlak ve ona tabi olan adalar esasen Osmanlı hâkimiyetinde idi. Bu adaların idaresi Yemen beylerbeylerinin üzerinde iken Habeş eyaleti teşkil edildikten sonra Özdemir Paşa'nın uhdesine verilmişti.⁷⁴

Böylece denizden bütün irtibatını kaybeden Habeş krallığının iç taraflara uzanan toprakları kuşatılmış oluyordu. Onun dostu olan Portekizliler denizde kaldılar ve onlardan gelen askerî yardımları Habeşistan'a ulaştırmak artık daha da zorlaştı. Portekizliler ise bölgedeki tek dostu olan Habeşlilerle temas kurmayı sağlayan Mussava limanının Osmanlıların eline geçmesi ile başarısız ve aciz hale düştüler. Portekiz ve Habeşistan arasındaki tek köprü olan Mussava limanı ellerinden alınmıştı. Özdemir

⁷¹ Lıbna Dangıl Babasının Naonda ölümünden sonra 1508 yılında tahta çıktı. Babası Kral Naod, Habeşistan 1434-1468 yılları arasında yönetimde olan büyük ortaçağ Habeşistan Krallı Zara Yaikob'nun torunudur. Naod 1494'te tahta çıktı ve 1508'de Adel ordusuna karşı savaşırken öldürülmesine değin Habeşistan'a yönetti. BKZ: (Abdu Muhammed Ali, s.36.) Lıbna Dıngıl 1508 yılında taht çıktığında babası gibi Adel Emareti savaşmayı devam etti. Fakat direnci hemen hemen kırılmış ve Habeşistan dağlarına kaçmış, bir mağara kendini saklarken 1540'de öldü. BKZ: Atta Muhammed Ahmed, s.55.

⁷² (Whiteway,1902:6-7). Bu papazlar Portekizli kumandan Christova da Gama ile karşılaştıklarında, Tanrı'nın onu ülkelerine “büyük felâketin” olduğu bir sürede getirdiğini söylediler. Zira inançlarının düşmanları onlara “hükmetmişler” ve kiliselerini ve manastırlarını yerle bir etmişlerdi. Onlara göre Christova da Gama ‘Tanrı’nın Havarisi’ydi ve ‘habis’ düşmanlarına karşı ondan bir intikam sözü istediler, BKZ, Muhammed Ali, s.50.

⁷³ Orhunlu, s.44.

⁷⁴ Orhunlu, s.44.

Paşa Habeş Hristiyanları ile mücadele etmek için, bölgede dağınık halde bulunan Müslümanları birleştirerek kontrol altına aldıktan sonra hâkimiyeti tam olarak sağlayabilmiştir.⁷⁵

Osmanlıların Habeş kralına bağlı olan limanları da alarak Somali sınırına kadar ulaşması Somali halkı için de önemli ve olumlu bir gelişme idi. Osmanlı askerlerinin bölgeye gelmesi Habeş-Portekiz işbirliğine karşı mücadeleye hem bir destek hem de gücüne güç katacak İslam kardeşliğinin tesis edileceği bir şekilde kaçınılmaz bir fırsattı.⁷⁶ Ayrıca o zamanlarda Müslümanlar arasında bir sınır yoktu. İslam dünyası kendi için ortak bir dünyaydı.

Kızıldeniz ve Doğu Afrika'de Müslümanlara karşı savaşa yürüten Portekiz Kralının kardeşi Infante Don Luiz'e yazdığı bir mektupta; Portekizlilerin karada zayıf olduklarını, kalelerinin deniz olduğunu, Hindistan'da sadece 2000 Portekiz askerine sahip bulunduklarını ve bu arada da donanmalarının eskidiğini bildiriyordu. Hint Okyanusu'nda kendilerine galebe çalacak başka bir donanmanın varlığı Portekiz İmparatorluğu'nun sonu demekti.⁷⁷ Bu zaferde Özdemir Oğlu Osman Paşa ateşli silahlardan yararlanmıştır.

Habeşistan Hristiyanları ve Somali Müslümanları arasında savaş sürüyorken Habeşistan'da devam eden misyonerlik faaliyetleri ve iki kilisenin birleştirilmesine yönelik çabalarda sürüyordu. Bu amaçla (Ortodoks, Katolik) Habeşistan'a Katolik kilisesi tarafından gönderilmiş Cizvit⁷⁸ misyonerleri ordugâhı bir Cizvit merkezi haline getirmişlerdi.⁷⁹

Özdemir oğlu Osman Paşa, Habeş eyaletinin babası zamanındaki durumunu îade etmişti. Hatta Osmanlı idaresini, önceden zapt edilmemiş diğer yerlerde de tesis etmiştir. Fakat zaman zaman olumsuz durumlar da meydana geliyordu. Habeş eyaletinin kuzeybatı tarafları 1564 yılında tehlikeli bir duruma düştü. O tarihlerde bazı yerli kabileler daha evvelden tanıdıkları Osmanlı hâkimiyetini artık kabul etmeyerek Sevvakin ve civarına saldırmışlar; hatta bir ara eyalet merkezi olan Sevvakin'i bile

⁷⁵ Orhunlu, s.57.

⁷⁶ Muhammed Tandoğan, *Afrika'da Sömürgecilik ve Osmanlı Siyaseti (1800-1922)*, Ankara, 2013. s.163.

⁷⁷ Tandoğan, s.102.

⁷⁸ Hristiyanlıkta XVI. yüzyılda ortaya çıkmış, İsa Derneği de denilen bir tarikat. BKZ. wikipedia.org/wiki/Cizvitler

⁷⁹ Tandoğan, s.43.

muhasara etmişlerdi. Osmanlı beylerbeyi Mussava'da bulunduğundan Sevvakin'e 1564'te müstakil bir sancak beyi tayin edildi.⁸⁰

Osman Paşa Habeş Eyaleti'nde bulunduğu sıralarda Osmanlı'da taht değişikliği olmuş, Kanunî Sultan Süleyman vefat edince yerine oğlu II. Selim geçmişti. (1566) Osman Paşa'nın Habeşistan beylerbeyliğinden azledilmesi işte bu taht değişikliğinin olduğu zamanlara denk gelmiştir. Özdemir Oğlu 22 Ağustos 1567 tarihinde azledilerek yerine Hüseyin Paşa Habeş beylerbeyi olarak tayin edilmiştir.⁸¹

1.3. Portekiz–Habeş İşbirliğine Karşı Adel Eمارeti Mücadelesi

Portekiz ile Habeş Krallığı⁸² arasındaki ilişkiler aslında Vasko de Gama'nın Ümit Burnu'nu geçmesinden daha öncesine dayanmaktadır. Portekiz Kralı, 1487 yılında, Petro da Covilham ve Alfonso de Poira'yı efsanevi kral Rahip John'un kayıp ülkesini bulmak üzere Afrika kıtasına göndermiştir. Covilha ve Alfonso de Poira hem baharatın nereden çıktığı hem de Prester John hakkında bir şeyler öğrenmek için gönderilmişlerdi.⁸³ Bu iki kâşif uzun seyahatlerinin ardından 1490 yılında, Habeş Krallığının başkenti Aksiyom'a ulaşmışlar ve ömürleri boyunca, bir elçi gibi, kralın nezâretinde kalmışlardır. Daha sonra Prester John'un memleketi olarak Habeşistan kabul edilmiştir. 1520'de ilk defa resmî bir Portekiz sefaret heyeti Habeşistan'a gelmiş ve bu memlekette altı yıl kalmıştır. Portekiz'in bu memleket ile çok yakın ilgisi esas bu tarihten sonra başlamıştır. Portekizliler kendileri gibi Hristiyan olan Habeşliler ile gönderdikleri misyonerler vasıtası ile devamlı bir münâsebet tesisine gayret etmekte idiler. Bu sefaret heyetinde bulunan bazı kimseler hükümdar Lebna Dangıl'in Müslümanlar üzerine yaptığı sefere de katılmışlardır. Habeşistan kralı Yakub öldükten sonra yerini daha önce adı geçen onun küçük oğlu Lıbne Dangıl almıştır. Yerine vekâlet eden annesi Kraliçe Haylana'dan da destek almışlardır. Kralın annesi, Müslümanlar ile yapılacak savaşlarda Portekiz ile işbirliği yapmak istiyordu.⁸⁴ Bu yüzden, Haylana eski

⁸⁰ Tandoğan, s.43.

⁸¹ Tandoğan, s.44.

⁸² Habeşistan Kralları; Süleyman Hanedanı, kendilerinin Hazreti Süleyman'ın ve İncil'de aktarıldığı üzere, kendisinin Kudüs'te Süleyman'ı ziyaretinden sonra ilk İmparator I. Minilik'i dünyaya getirdiği söylenen Saba melikesinin soyundan geldikleri savını taşıyan Etiyopya Habeşistan Krallık ailesidir. Belkis'in sarayının kalıntıları günümüzde de Aksum'da, kuzey Habeşistan'daki Tigray eyaletinde, görülebilir. Aksum, ayrıca Kudüs'ten buraya getirilen 'Ahit Sandığı'nın mabedi gibi birçok geniş tarihi mekânlara sahiptir. BKZ: Muhammed Ali, s.4.

⁸³ Orhunlu, s.22.

⁸⁴ Orhunlu, s.10.

Habeş yöneticilerinin politikalarını devraldı.Yani bir Hristiyan Avrupa devleti olan ve o dönemde kıyılarda genişlemesini sürdüren Portekiz’le bir ittifak arayışına girdi.

Portekiz kralına hitaben yazılan bir mektubu, Habeş Krallığı adına,emrinde elçilikle görevlendirdiği Ermeni tüccar Mattio başkanlığında bir heyet ile önce Hindistan’a ve ardından Portekiz’e göndermiştir. Böylece bir heyeti Portekizlilerle diplomatik ilişki kurmak adına görevlendirmiştir. Kraliçe Haylana, mektubunda Portekiz Kralı I. Manuel’e (1469-1521) Müslümanlara karşı beraber savaşma önerisinde bulunmuştur.⁸⁵ Portekiz kralı Manuel’e şunları yazmıştır: “Yığınlarca erzak ve asker tedarikinde bulunabiliriz... Kahire Kralı’nın filonuzun üzerine göndermek için gemiler inşa ettiğini duyduk; biz de size en az o kadar asker verelim. Müslümanları dünya yüzeyinden silmek için bizler karadan ve siz kardeşlerim, denizden saldırın.”⁸⁶

Portekiz Kralı I. Manuel çok geçmeden Habeş heyetinin taleplerini Kraliyet Yüksek Meclisi’ne arz etti. Yüksek Meclis, Müslümanlara karşı Habeşistan’ın yapacağı savaşta askerî yardımda bulunulmasına dair anlaşmayı onaylayıncaya kadar Habeş heyeti Portekiz’de iki yıl kaldı. Bu iki yıl içerisinde Habeş heyetine başkan olan Mattio, Habeşistan hakkında, özellikle Habeşlilerin Ortodoks mezhebi hakkında ve ekonomik durumları husûsunda Portekizlilere raporlar verdi. Fakat Portekiz, Habeşistan’ın taleplerini onaylamadan önce Goa, Hürmüz, Diu ve Aden’de Portekiz menfaatleri bakımından zaruri olan bazı üsler elde etmek istiyordu.⁸⁷

Bu sırada merkezi Zeyla olan Somali devletinin idaresinde değişiklik olmuştur. Ahmet İbrahim Gurey (solak) lakabını taşıyan yeni lider⁸⁸ (1506- 1543) tahta çıkmış ve

⁸⁵ Orhunlu, s.10.

⁸⁶ Muhammed Ali, s.36.

⁸⁷ Mohamed Osman Salah,Kuzey Somali’de Osmanlı Hâkimiyeti (1559-1916) (Yüksek Lisans Tezi),Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2015,s.11.

⁸⁸ Ahmet İbrahim Gurey "Solak Ahmed" Somalili anne ve babadan, Huyet şehrinde doğmuştur. Harar bölgesindeki en iyi aileye mensuptu. Küçük yaşta Kur’ân-ı Kerîm’i ezberledi ve Harar’daki ulemâdan dinî dersler aldı. Farklı bölgelerdeki din adamlarıyla iletişim halinde olduğundan Müslümanların durumuyla ilgili geniş bilgiye sahipti. Gençliğinde at binip savaş ve dövüş sanatını öğrendi. Dindar olmasından dolayı imam adını aldı ve Harar emiri Garad Abun’un ordusunda komutan olarak görevlendirildi. Ardından emirin kızı Dolanbara ile evlendi. Emir in vefatından sonra tahta geçti ve bölgede olan diğer küçük Somali emirliklerini kendi yönetimi altında birleştirdi. Habeşistan krallığına karşı cihat ilan etti ve krallığı mağlup etti. 1543 yılında Portekizlilere karşı savaşırken aldığı yaralar sonucu vefat etti. (Bakınız: Muhammed Ahmed, s.82.) *İmam Ahmed*’in Habeşistan seferi daha detaylı olarak, Ahmed’in vakanüvisi ve müridi Yemenli Şahabettin Ahmed ibn Abdülkadir tarafından, yalnızca 1537’e, *İmam*’ın Tana Gölü adalarını fethedilmesi, dek ele alınan ve günümüze kalan kopyası tamamlanmamış olan ‘*Futuh al-Habasa*’ (‘Etiyopya’nın Fethi’) eserinden takip edilebilir. Bkz: Muhammed Ali, s.39.

devlet idaresinde, yönetiminde büyük değişiklikler yapmıştır. 1527'den itibaren Habeşistan krallığı üzerine cihat açmıştır.

1508'de Portekiz elçisiolan Fernao Gomes ve Joao Sanchez, bir Doğu Afrika limanı olan Malindi'den Habeşistan'a gelmiştir. Böylece Portekizlilerin XVI. asırda Hindistan ve Kızıldeniz sahillerinde hâkimiyet kurmak istemelerinin iki sebebi ortaya çıkmış bulunmaktadır. Bunlardan biri, Hristiyan dünyasının İslam âlemini kuşatarak Hristiyanlığı yaymak ideali; öteki de Hindistan'a giden Avrupa ticaret yolunu emniyet altına almak gayesidir. Bu iki sebepten dolayıdır ki, Portekizliler İslam dünyasını kuşatmaya teşebbüs etmişlerdir. Vasko da Gama'nın Hint seyahati de zaten bu maksatla yapılmıştır.⁸⁹ Mussava'da Habeşistan krallığına gönderilecek Portekiz elçisi karaya çıkarılmıştır. Bu, Portekizlilerin, uzun yıllar, aynı dinden iki topluluğun sıkı bir işbirliği için giriştikleri ilk diplomatik teşebbüs idi.⁹⁰

Portekizliler esasen tüccar ve gerekirse misyoner olarak Habeşistan ile sıkı bir şekilde temas halinde idiler.⁹¹ Bu süreç Lebna Dangıl'ın Portekizliler ile sıkı işbirliğine başladığı devreye tekâbül etmektedir. Açık denizlerde karşılaşılan ve karşılaşılabilecek zorluklar kadar, genişleyen topraklarla beraber coğrafyanın ortaya çıkaracağı güçlükler de beklenmekteydi. İç kısımları emniyet altına almadan sadece limanlarda ve kıyı şehir kalelerinde tutunmanın pek zor olacağı mâlumdü. Mussava limanı Habeş krallığının denizdeki limanları arasında en önemlisi idi. Zira müttefikler Portekizliler ile bu liman vasıtası ile temas temin etmekte idiler.⁹²

Portekiz kralı Habeşistan'ın, perde arkasında da olsa, o bölgede cereyan eden mücadeleleri Habeşistan kralının kazanması için elinden ne geliyorsa yaptı. Ve Somali aleyhine gönderdiği kuvvetlerin başarı kazanmasından memnun olmuştu.⁹³

⁸⁹ Salah, s.28.

⁹⁰ Salah, s.8.

⁹¹ Salah, s.18.

⁹² Salah, s.50.

⁹³ Orhunlu, s.29.

1.3.1. Somali'nin Adel Eمارeti

İslam Somali topraklarında uzun bir geçmişe sahiptir. Bir kısım araştırmacı İslamın, İslam devletinin ilk başkenti Medine'ye varılmadan evvel Somali'ye barışçıl yollarla geldiğini belirtmektedir. Mekke'de gördükleri işkenceden kaçan Peygamberin arkadaşlarından bazılarının Zeyla şehrine geldikleri ve İslam'ı oradaki insanlara tebliğ ettikleri rivâyetler arasında yer almaktadır. Şehir halkı İslam'ı kendi isteği ile kabul etti ve Afrika boynuzundaki diğer halkları da mensup oldukları bu yeni dine davet ettiler. Bu tarihi kayıtlar büyük oranda Somali'nin sözlü tarihine ait kayıtlardır. Zeyla şehrinin ve kuzey Somali'nin zamanın İslam merkezlerine olan coğrafi yakınlığı da bu iddiaların kanıtlarından biri olarak görülmektedir. Somali halkının tamamına yakını Sünnî Müslüman olarak bilinmektedir. Fıkıhta ise dört fıkıh mezhepten biri olan Şafîî ekolü yaygın olarak kabul görmektedir.⁹⁴ Somalililer için İslam, hem sömürgeci güçlerle mücadele hem de yaşadıkları diğer her türlü zulme karşı koymada en önemli dayanak noktalarından biridir. 15. yüzyılda İmam Ahmed İbrahim "Solak" din kaynaklardan güç alarak Habeş-Portekiz ittifakına karşı uzun bir süre direnmiştiki kendisinden daha önce bahsedilmişti. Somali kabileleri de bu savaşlara katılmışlardı.⁹⁵

Adel Eمارeti'nin⁹⁶ başkenti olan Harar, İslam tarihinde olmakla birlikte XVI. yüzyılda Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda Osmanlı-Portekiz savaşlarında daha fazla kendisinden bahsettirdi. Fakat genelde Avrupalılar burayı pek fazla tanıma imkânına sahip olmadılar. 1855 senesinde sahte Müslüman kimliği sayesinde Harar'ı gezebilme imkânı elde eden İngiliz seyyah Richard Francız Burtan (ö. 1890) oldu. Philippe Bab yeniden yayınladığı önsözünde onun buraya yaptığı seyahati şu ifadelerle anlatmaktadır:

"Somali'nin dini başkenti Harar Afrika boynuzu çöllerinin kalbinde kaybolmuştur. Siyah kıtanın bu bölgesinde Müslüman imanının kalesi ve Doğu Afrika'nın önemli ticaret kavşağı bulunmaktadır".⁹⁷

⁹⁴ Abdi İlmî, s.99.

⁹⁵ Abdi İlmî, s.103.

⁹⁶ Adel Sultanlığı ya da Adel Krallığı XV. ve XVI. yüzyıllarda Afrika, Yakın Doğu, Avrupa ve Asya'yla ticari ilişkiler içinde bulunan bir Ortaçağ Somali devletiydi. Afrika boynuzunda yer alan Maduna, Abasa, Berbera, Zeyla ve Harar gibi tarihi şehirler, krallığın Altın Çağı'nda avlulu evler, camiler, mabetler, duvarlar ve sarnıçlarla gelişmişlerdir. XVI. yüzyılın başlangıcında, Adel İmam Ahmed ibn İbrahim el-Mücahid önderliğinde tesirli bir ordu oluşturdu ve Habeşistan İmparatorluğu'nu istila etti. Gücünün zirvesindeyken, bu devlet Somali, Etiyopya, Cibuti ve Eritre topraklarının büyük bir bölümünü yönetti. Bkz: Muhammed Ali, s.32.

⁹⁷ Ahmet Kavas, Osmanlı- Afrika ilişkileri, kitapevi, İstanbul, 2015, s.128.

Doğu Afrika'nın iç kısımlarındaki bölgeler ile Hint Okyanusu sahilindeki iskelelere denizden yapılan ulaşımın hareket noktasında yer alan Zeyla, aynı zamanda Müslümanlar için dinî, iktisadî ve idarî bakımdan önemini daima korumuştur. Daha sonra emirliğin merkezi Harar'a taşınmış ve Emir Ahmet İbrahim 1517 yılında İmam sıfatıyla emirliğin başına geçince 1527'den itibaren Hristiyan Habeşlilere karşı cihat ilan ederek savaş için büyük bir ordu kurmaya muvaffak olmuştur.⁹⁸ Ahmet İbrahim Somali halkından oluşturduğu ordusuyla, 10 yıl devam eden bir savaşla, Hristiyan Habeş memleketini ele geçirdi. Osmanlılar ateşli silahlar göndererek ona yardım ettiler.

Daha önce bahsettiğimiz gibi Lebna Dangıl yaklaşan tehlikeye karşı Portekizlilere elçi göndererek asker ve yardım talep etmişti. Lebna Dangıl⁹⁹ 1540'da Lisbon'daki elçisinden Goa yolu ile aldığı mektupta istenen yardımın yapılacağını haber aldı.¹⁰⁰ Fakat Portekizden yola çıkan askeri yardım Habeşistan'a gelmeden önce Lebna Dangıl vefat etti.

Yukarıda adı geçen İngiliz seyyah Burtan seyyahatnamesine şu ifadeler yer alıyor. Sultan Ahmet'ten Habeşistan Hristiyan İmparatorluğunu yakıp yıkmakla tehdit eden bir Müslüman Atilla diye bahsederken onu sıradan Avrupalı bir kimsenin kafasındaki en korkutucu bir kimlikten bahsetmekteydi. Sultan Ahmet'in şehre ördürdüğü surlar Burton'un ziyareti esnasında hala mevcuttu.¹⁰¹

Sultan Ahmet'in Hristiyan Habeş halkı üzerindeki etkisini araştırmacı, tarihçi Paul B. Henzinden naklen şöyle ifade etmektedir. “Her dağlı Hristiyan çocuk halen Ahmed Gurey'in [İmam Ahmed'in] hikâyeleriyle büyür. Kral Hayle Sılâse hatıratlarında ondan bahseder. Kuzey Habeşistan'daki köylülerin Gurey [İmam Ahmed] tarafından

⁹⁸ Salah, s.9.

⁹⁹ Lebna Dangıl. 1512'de Portekizlilerle diplomatik bir ilişki kurmak adına veya Somali Müslümanlara karşı işbirliği yapmak için Portekiz Kralı I. Manuel'e bir mektuba gönderdi. Mektupta, şunları yazdı: “Bu mektup, kudretli ve en mümtaz kral olan Don Manuel içindir... Huzur seninle olsun ey yüce Manuel; İsa Mesih'ten aldığın inanç ile Müslümanları öldür ve mızrak veya kalkanlarını bile alamadan onları köpekler gibi sür...” Mektubun ana kısmı laf kalabalığından ibarettir ve alıntılanmaya gerek yoktur. Kral, Ermeni Matthew'den beri var olagelen Etiyopya elçiliklerini tekrar özetlemektedir. Portekiz heyetlerindeki haçları gördüğünde ve Hristiyan olduklarını anladığında hissettiği sevinci de dile getirir. “Paganların ve Müslümanların, Muhammed'in pis evlatlarının ve kimilerinin sopalara ve güneşlere, kiminin ateşe, kiminin de iblislere taptığı, tanrı nedir bilmeyen diğer kölelerin” üzerinde kazanacağı zaferler ovguyla anlatılacaktır. AManuel'e tanrının kutsal evi Kudüs'ü almadan soluklanmamasını telkin eder.” Mektubun asıl amacı olan kutsal savaşlarımız adına Muhammed'in pis evlatlarının silmek için burayı devat ediyorum. BKZ: Muhammed Ali s. 37.

¹⁰⁰ Salah, s.24.

¹⁰¹ Muhammed Ali, s.129.

yerle bir edilen yerleşim yerlerini, kaleleri, kiliseleri ve manastırları anlatırlarken sizde sanki bu faciaların daha dün yaşandığı hissini doğururlar.¹⁰²

1530'da İmam Ahmed, Davaro ve Şoa "Shoa" eyaletlerini fethetti. 1532'de Amhara ve Lasta eyaletlerini, 1535'de Tigre topraklarını feth etmişti. Habeş kralı paniğe kapılarak bir manastıra iltica etti. Bu durum karşısında Lebna Dangıl Portekiz'e askerî yardım temini için Dom Rodrigues başkanlığında 1526'da bir elçilik heyeti göndermeye karar verdi. Yanında bulunan ve durumu fark eden Jean Bermudes'i kendisine müşavir yapmıştı. Ona Habeşistan Patriği unvanını vererek, onu Portekiz'e elçi olarak gönderdi. Onun vasıtası ile kendisine istediği yardım gönderilirse Papa'nın hâkimiyetini kabul edeceğini bildirdi. 1539 yılında, Bermudes, 400-500 asker ile Habeş kralının yardımına gemiler gönderilmesini ve onun Müslümanlarla yaptığı mücadelede desteklenmesini istedi bu hususta Portekiz devlet adamlarını ikna etti.¹⁰³

Ahmed İbrahim, bu durum karşısında endişeye düşerek Yemen'de Zebid'deki Osmanlı valisine müracaat ile yardım isteğinde bulundu. Zebid'deki Paşa, 90 kişiden mürekkep tüfekçi bir birlik ile 10 top ve topları kullanacak teknisyen topçuları gönderdi.

Öte yandan Portekiz donanması Şubat 1541'de Mussava sularına girmişti. Büyük gemiler Mussava'da kalırken diğerleri -esas filo- Christopher'da Gama idaresinde Süveyş'e doğru hareket etti. Habeşistan'a varan Berdmudes'in yanında D. Christopher da Gama emrinde 400-500 asker vardı. Bu yardımın gelmesi ile Habeş ordusu da ateşli silahların desteğine sahip olmuştu. Bu silahların sayesinde Lebna Dangıl'ın oğlu ve halefi olan Galavdevos Ahmed İbrahim karşı yaptığı savaşlarda başarılı olmaya başladı.¹⁰⁴ Bununla birlikte Galavdevos ile müttefikleri 500 askerin başında bulunan D. Christopher Da Gama 28 Ağustos 1542'de büyük bir yenilgiye uğradı. Savaşta Portekizlilerin çoğu telef oldu. Bu savaş Alfa "walfa" vadisinde vukû bulmuştur. Geri kalan 170 kadar Portekizli iki gurup halinde Galavdevos'un ordugâhına doğru kaçtılar. Ahmed İbrahim'in askerleri D. Christopher Da Gama'nın başını kestiler. Esir alınan 12 Portekiz askeri ile Da Gama'nın başı, Ahmed İbrahim'in yanında bulunan Osmanlı askerleri tarafından Zebid'deki Osmanlı garnizonuna gönderildi.¹⁰⁵

¹⁰²Salah, s.51.

¹⁰³ Salah, s. 26.

¹⁰⁴ Salah, s. 27.

¹⁰⁵Salah, s. 28.

Ahmet İbrahim Portekizli bir nişancı tarafından vurularak şehit edildi. Onun bu ölümü neticesinde Somali emareti olan Adel'de bir duraklama hâli görüldü ve burası iyice zayıfladı. Daha sonra Harar Emîri olan Muhammed Nasir ülkesini dış tehlikelere karşı kuvvetlendirmeye başladı. 1517'den sonra Portekizliler Kızıldeniz'deki birçok önemli noktadan çıkmak zorunda kalmakla birlikte yine de 1517'den 1531'e kadar Somali'deki Berbera, Zeyla ve Hafun gibi şehirler dâhil olmak üzere Kızıldeniz'e yönelik "dokuz sefer" daha yaptılar.¹⁰⁶ Bu arada yerli Somali halkının baskılarını durdurmak için Berbera, Zeyla ve Hafun şehrin etrafına sağlam bir sur inşa edildi.¹⁰⁷

Kızıldeniz'e hâkim olmak isteyen güçlü Portekizliler Doğu Afrika kıyılarındaki önemli Somali liman kentlerine yönelttikleri saldırılar ile bu şehirleri kendi idareleri altına almak için uğraştılar.¹⁰⁸ Bu tehlikeli ve vahşi saldırılara hedef olan Somalililerin elindeki klasik silahlar, Portekizlilerin elindeki ateşli silahlar karşısında artık bir işe yaramıyordu.

Osmanlı Devleti'nin bu sırada iç mesele olarak gördüğü bölgede, Kızıldeniz'in batı sahillerini ele geçirmeye çalışan Portekizlilere karşı mücadele etmek için, ve mevcut halkları muhafaza etmek son derece önemliydi. Osmanlılar buraya gelerek Portekiz işgaline karşı Somalililerle işbirliği yaptılar. Zeyla'nın Osmanlı idaresi altına girmesi Portekizlilere karşı yapılan mücadeleler sırasında gerçekleşti. 1559 yılında kuzey Somali, Özdemir Oğlu Osman Paşa tarafından Habeş beylerbeyinin bir sancak merkezi haline getirildi.¹⁰⁹ Ancak doğal şartlar ve yetersiz kalan askeri güçleri, Osmanlıların Kızıldeniz kıyılarından uzak bölgelerde yer alan Harar gibi önemli şehirlere ulaşmasına engel oldu.¹¹⁰ Bu sancakta görev yapmış olan kuvvetleri, karada ve denizde faaliyet gösteren birimler olmak üzere ikiye ayırmak gerekir. Karadaki teşkilat kale ve garnizonlarda konaklayan askerden oluşurken denizde de Kızıldeniz kıyılarındaki adırgaları ile gözetim faaliyetlerinde bulunan birimler vardı.¹¹¹

¹⁰⁶ Durmus Akalın, Somali'de Berbera Limanı ve Osmanlı Devleti'nin Bölge Üzerindeki İddiaları (1839-1894), Tarih İncelemeleri Dergisi, XXIX / 1, İstanbul, 2014, 1-35, s.53.

¹⁰⁷ Ahmet Kavas, *Doğu Afrika sahilinde Osmanlı Hâkimiyeti: Kuzey Somali'de Zeyla İskeleyi konumu*, s. 109.

¹⁰⁸ Kavas, s.130.

¹⁰⁹ Kavas, s.4.

¹¹⁰ Kavas, s.157.

¹¹¹ BOA, YEE, 00118,0062, 02, 27 Eylül, 1303, s.195.

Osmanlı hâkimiyetinde Zeyla'nın idarî yapısının zamanla değişiklik gösterdiği anlaşılmaktadır. Başlangıçta Habeş ve Yemen eyaletlerine bağlı bir sancak olan Zeyla, Hıdiv İsmail Paşa'ya geçici olarak 1875 yılında verilmesinden sonra Berbera ile birlikte Kuzey Somali Mısır Sudan'ına bağlı iki muhafaza yapıldı. XIX. asrın ikinci yarısında önce Yemen, ardından da Mısır Hıdivliği tarafından idare edildi.¹¹²

1.3.2. Kuzey Somali'nin Mısır Hıdiv'ine Verilmesi

1839'dan sonra İngilizler Aden'i ele geçirdi ve Aden giderek İngiliz ticareti açısından önemli hale geldi.¹¹³ Kızıldeniz, XIX. yüzyılda buhar gücünün keşfi ve ticari gemilerin artmasıyla ticari bakımdan büyük bir gelişme gösterdi. Özellikle 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla denizciler için doğu ile batı arasındaki mesafe kısaldı. Ticaret yollarının gelişimiyle Avrupalı sömürgeci devletlerle bu evrensel su yolunda bulunanlar arasında çok önemli çatışmalar başladı.

Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı'nı güvenceye almak isteyen Mısır Hıdivliği de Sudan ve Kızıldeniz'e kıyısı olan Afrika topraklarına ilgi duymaktaydı. 1869 yılında Hıdiv İsmail Paşa, sarayla yakın ilişkileri sayesinde Kızıldeniz'in batı sahilindeki iskelelerin idaresinin kendisine verilmesine istedi. Mısır, Osmanlılar adına limanların vergilerinin toplanmasına yardım taahhüt ederek iki tarafın yararına yeni ticari kazanç kapıları kurmaya çalışacağı konusunda vaatlerde bulundu. Hıdivlik bu limanları Osmanlı'dan almakla iç kesimlerden sahillere doğru ticari ve ekonomik gelişmeyi arttırmayı ummaktaydı. Berbera'da faaliyet göstermesi düşünülen buharlı gemilerden oluşan ticari bir filo ile de yeni açılan Süveyş Kanalı'ndan azami derecede yararlanmak istiyordu.¹¹⁴

Kızıldeniz'in girişini kontrol etmek açısından konumu çok önemli olan Zeyla İskelesi de Mısır Hıdivliği'nin idare etmeyi arzuladığı yerlerdendi. Nihayet 1875 yılında verilen bir fermanla da 15.000 Osmanlı altını (15.365 Mısır altını) vergi karşılığında Zeyla'nın idaresi Mısır Hıdivliği'ne ihale edildi.¹¹⁵ Yemen eyaletine bağlı olan Zeyla iskelesinin Hıdiv idaresine devredilmesinin bir anda uygulamaya konulması imkânsızdı. Bu yüzden sahillerdeki iskeleler 1865 yılında idari bakımdan padişahın fermanıyla

¹¹² Ahmet Kavas, "Zeyla" İ. A, İslam Araştırma Merkezi, TDV, İstanbul, 2001. C.44, s.351.

¹¹³ Salah, s.34.

¹¹⁴ Akalın, s.15.

¹¹⁵ Salah, s.36

Mısır Hıdivliği'ne bırakıldığı halde, Mısırlı askerler 1875 yılında yaklaşık on sene sonra Zeyla'ya ayakbastılar. Bu ferman ile birlikte Zeyla'nın idaresi Yemen vilâyetinden alınarak Mısır Hıdivliği'ne bırakılmıştır. Fakat bu devir teslimin geçici olduğunu ve sultanın ihsanı olarak algılandığını Mısır İmtiyaz Fermanı'na Zeyla İskeleyi'nin dâhil edilmemesinden anlaşılmaktadır.¹¹⁶ Bu durum devriyle ilgili belgede şöyle dermektedir:

“Hudeyde sancağına bağlı olup Afrika sevhilinde müfrez bir halde bulunan Zeyla iskelesinin daha ziyade istifade edilebilecek mertebeye getirilmesi lazım geldiğine binaen hüsn-i suretle orasının Hıdivi Mısır fehmatlü devletlü Paşa hazretleri uhdesine ihalesi ve bunun için senev-i tertip olunan 15.000 altın yanı 3.000 kesenin maliye hazinesine te'diye ve ifası mütealılık buyurulan irade-i seneyye-i cenab-ı padişahî iktizayı alisinden bulunmuş idi.”“Hıdiv tarafından tayin edilecek memura teslim edilmesi hakkında Yemen vilayeti valiliğine 7 Temmuz 1291 tarihli bir yazı gönderilmiştir. Durum gerekli yerlere bildirilmiştir.”¹¹⁷

Kızıldeniz sahilindeki iskelelerin en önemlilerinden Zeyla, 1875 yılına kadar Yemen vilayetine bağlı kalırken, Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte yeniden Avrupalı devletlerin dikkatini çekmiştir. Sultan Abdülaziz'in rızasını alan Hıdiv İsmail Paşa, 1875 yılında Rauf Paşa kumandasında sevk ettiği askerlerini önce Zeyla'ya yerleştirdi ve ardından Harar'a kadar ilerledi. Somali'nin kuzeyinde yer alan Kızıldeniz sahilindeki önemli limanlar; Zeyla, Berbera ve Bulhar eskiden Yemen'e bağlı durumdaydı. Bu limanların, Hıdivliğe devredilmesi buranın müdürünü rahatsız etti. Fakat Mısır Hıdivliği buranın Babiâli'nin yaptığı gibi yerliler arasından seçeceği bir memur vasıtasıyla idare edileceğini vurguladı.¹¹⁸

*“Her sene belli bir miktarda vergi alınan Zeyla'nın Mısır'a devrine buranın müdürü Ebubekir Şuheyri rıza göstermedi. Zira kendisi Yemen vilayetinin bir parçası olarak kalma taraftarıydı. Sultan Abdülaziz'den gelen emir üzerine Yemen'den hususi zabıtlar tarafından kendisine paşa unvanı verilerek buranın mutasarrıfı tayin edildi ve Harar, Berbera ile Bulhar da kendisine bağlandı.”*¹¹⁹

¹¹⁶ Kavas, , Doğu Afrika sahilinde Osmanlı Hâkimiyeti: Kuzey Somali'de Zeyla İskeleyi konumu, s.392.

¹¹⁷ BOA, Y-EE- 000118, 0042, 001, 25 Recep 1292, s.167.

¹¹⁸ Salah, s.37.

¹¹⁹ Kavas, s.393.

İngilizler 7 Eylül 1877 tarihinde Mısır ile yaptıkları mukavele ile Somali'nin kuzey sahillerindeki topraklar üzerinde Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini tescil etmek istediler. Ayrıca mukavele ile güneydeki sınır Ras Hafun iskelesi olarak belirlendi. Hıdiv İsmail Paşa, bu mukavele sayesinde bir taraftan Bulhar ve Berbera limanlarını açık liman yapıp bölgede İngiliz tüccar ve konsoloslarının rahatça hareket etmelerini sağlamayı diğer taraftan da köle ticaretini yasaklamayı düşünüyordu.¹²⁰ İngilizlerin bu siyasetinin ana sebebi kendileri dışında bu arazilere diğer devletlere mensup kimselerin gelerek aynı şekilde hareket etmelerini engellemektir.¹²¹ Somali topraklarının birleştirilmesi ve Mısır idaresi altında toplanması ve bunu Nil'den Sudan sonuna kadar kontrol altına alması Mısır'ın siyasi bir başarısıdır. Bundan sonra Mısır'ın politikası bir taraftan Kuzey Somali birliğini güçlendirme, diğer taraftan da Güney Somali cephesini genişletme yolunda olmuştur. Bunu gerçekleştirmek için Kuzey Somali'deki limanlardan Kismanyu limanına kadar diğer limanlar arasında bir deniz hattı inşa etmişlerdir. Mısır'da ayrıca sahil boyunca muntazam bir kara yolu da yapmışlardır.¹²²

Söz konusu mukavelenin beşinci maddesinde belirtildiği gibi burada belirtilen bütün maddelerin kabulü için Osmanlı Devleti tarafından İngiltere'ye resmî bir beyannâme gönderilmesi şart koşulmuştu. Ama İstanbul bu anlaşmaya rıza göstermediği için uygulanmadı.¹²³

Kızıldeniz sahillerindeki iskelelerde gemilere uygulanan %8 gümrük vergisini İngilizler %5 seviyesinde tutmak istiyordu. Somali ülkesi ile konumları buraya benzeyen diğer bölgeler konusunda beş ayrı husûsa dikkat edilmesi istendi:

1. Osmanlı Devleti'nin her taraftan aldığı %8 gümrük vergisi Somali için de geçerliydi.

2. Somali İstanbul'a uzak bir mesafede bulunduğundan doğrudan idare masraflı görünüyordu. Karadan ve denizden muhafazası devletin mevcut meşguliyetleri sebebiyle zor olacağından uygun bir zamana kadar özel imtiyaz verilmeden geçici olarak Hıdivliğe devredilmişti.

¹²⁰ BOA, Y-EE- 0018,0041, 001/ 27 Teşrîn-i evvel 1878, s. 165.

¹²¹ Kavas,s.393.

¹²² OSaLah, s.43.

¹²³ BOA, Y-EE-00118,0045 001,s.171

3. Somali Mısır'a devredilirken geçerlilik süresi üç yıl veya beş yıllla sınırlandırıldı.

4. İngiltere sefareti sadece gümrük vergisinin miktarını takip edebilecek, diğer hususları Babıâli ile Hıdivlik kararlaştıracaktı.

5. Somali'nin idaresi konusunda "Vilayet Nizamnâme-i Umûmîsi"ne göre hareket edilecekti. Buranın kendine mahsus kuralları ve ahalinin mizaçları gözetilerek bazı maddeler değiştirilip ıslahı gerçekleştirilecek ve padişahın emirlerini fiilen Mısır uygulayacaktı.¹²⁴

1882'de İngilizlerin Mısır'ı işgali neticesinde Harar, Berbera ve Zeyla bölgelerinde idari boşluk oluştu ve II. Abdülhamid'in özellikle Zeyla'nın direk olarak İstanbul'a bağlanmasını istemesi üzerine yapılan çalışmalar sonuçsuz kaldı.¹²⁵ Mısır meselesi halledilmeden Zeyla'nın Osmanlı idaresine girmesi olanaksız görünüyordu.¹²⁶ Osmanlı Devleti başka meselelerle (1898 Türk-Yunan savaşı, Makedonya meselesi) meşgul bulunduğundan, güney ile siyasi bakımdan dahi olsa ilgilenmek durumunda değildi. O, buna sadece siyasi bakımdan, I. Dünya Savaşı'ndan önce, artık karşı karşıya geldiği İngiltere, Fransa siyasetine karşı Almanya'nın yanında imkân bulabildi ve başkalarını kurtaracak halde değildi.¹²⁷

Padişah tarafından Mısır hıdivine gönderilen fermanda kendi idaresi altındaki arazilerden hiçbirisi herhangi bir sebeple yabancı bir devlete bırakılmayacaktı. Hıdiv, Zeyla, Berbera ve Harar'daki askerleri ile diğer memurlarını çektiğini İstanbul'a bildirince bu durum Meclis-i Vükelâ tarafından hoş karşılanmadı. Bölgenin derhal Osmanlı idaresine doğrudan alınmasının mevcut durumu bozacağı ifade edilerek Berbera'dan, Harar'dan Zeyla'ya gelen asker ve memurların orada bekletilmesi ve Yemen vilayetinden bir memur giderek buraların idaresini ele alıncaya kadar oradan ayrılmamaları istendi.¹²⁸

Son yıllarda Mısır'da meydana gelen olaylar ve birbiri arkasına gelen zorluklar, hükümetin bu bölgelerdeki nüfuz ve iktidarını zayıflattı. Asker ve nüfuz bakımından

¹²⁴ Kavas, s.395.

¹²⁵ BOA, YEE, 00118, 0047,01, 7 Safer 1302, s. 177.

¹²⁶ Yusuf Ibrahim Hashi, *Somali'de Osmanlı Hâkimiyeti (Kuzey Somali'ye) (1849-1916)*, Yüksek lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2014 s. 17.

¹²⁷ Orhunlu, s.162.

¹²⁸ BOA, Y-EE-000118,0043, 12 Ramazan 1297, s. 169

yapılacak bir şey kalmadığı için mevcut askerlerin de yardımına gidilemedi ve Berbera'nın terk edilerek tahliyesine, Harar'ın ise Emir Abdullah'a bırakılmasına karar verildi.

Ayrıca Zeyla İngiliz idaresi altında olmasına rağmen, vergisi Mısır maliyesi tarafından karşılanıyordu. Neticede Zeyla Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinden fiili olarak 1916 senesinde çıktı.

1.4. Avrupa'lı devletlerin Somali'yi İşgal Teşebbüsleri

Avrupalı devletlerin Afrika'yı işgali on beşinci yüzyıla gitmesine rağmen onlar ilk başta sadece sahil bölgelerini ele geçirmeyi ya da sahile yakın olan adalara yerleşmeyi tercih etmiştir. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Avrupa ülkeleri Afrika'nın iç bölgelerinde girmeye başladı ve bu nedenle rekâbet eden ülkeler arasında kanlı çatışmalar çıkacak notaya geldi.¹²⁹

1.4.1. Sömürgeciliğin Tanımı

İşgal en eski tarihi olaylardan biridir. Eski dünya, İskender Makadoni ve Bizans İmparatorluğu gibi birçok işgalci imparatorluklara tanıklık etmiştir.¹³⁰ Tarihçiler işgal kelimesinin anlamını tam olarak belirleyememiştir. Modern çağda birçok tanımla birlikte bu kavramın genel çerçevesi bir topluluğun başka bir topluluğa egemenlik kurması yönünden olmuştur. Biz burada aşağıdaki tanımla yetineceğiz:

Sömürgecilik, Arap dilinde “*isti'mâr*” terimiyle karşılığını bulur. Çok kullanılan bir kelime olmasına rağmen *isti'mâr*/sömürgecilik, tarifi zor bir kavramdır. Sömürgecilik anlamındaki colonialism/kolonyalizm “*colonia*” kelimesinden türemiştir. “*Colony*” Latince'deki aslî manasıyla “*vatan edinmek*” anlamına gelir ve bir halkın kendi ülkesinden yabancı diyarlara intikal etmesini ifade eder.¹³¹ İşgalciler genellikle sömürdükleri bölgelerin kaynaklarına, iş gücüne, pazarlarına el koyar ve aynı zamanda sömürgeleri altındaki halkın sosyo-kültürel ve dinî değerlerine baskı uygularlar.

¹²⁹ Abdullah Abdürrezzak İbrahim ve Şevki Cemal, *Tarihu'l-İfrikîye el-Hadise veya el-Mu'asir*, Kahire, 2001, s.59.

¹³⁰ Hilmi Mahrus İsmail, *Tarihu'l-İfrikîye el-Hadise ve Müa'sara min Küşûf Coğrafiye ila Kiyam Münedemetü'l Vöhdetü'l -İfrikîye*, C.1. kahire, 2004, s.49.

¹³¹ Tahrîhan Aydın, *Sömürgecilik ve Batı Sömürgesinin Arap Diline Yaklaşımına Dil-Kimlik İlişkisi Penceresinden Bakış*, Mardin Artuklu,Üni. Edebiyat Fakültesi, 2013, s.50.

İşgal güçlü bir ülkenin zayıf bir ülkeyi ele geçirmesidir. Güçlü ülke düzenli olarak zayıf ülkenin kaynaklarını yağmalar. Bunun yanı sıra zayıf ülkenin halkının onurunu zedeleyip medeniyetini ve kültürünü yok edip kendi kültürünü empoze etmeye çalışır. Ayrıca bu kültürün zayıf ülkeyi medeniyete götürecekt tek çare olduğu fikrini dayatır. İşgalci devlet diğer halkların özgürlüklerini ve onurlu yaşam hakkını görmezden gelerek zayıf ülkelerin topraklarını ele geçirme hakkını kendinde görür. Tarihte sömürge kurmak, büyük toprak kazanmak, büyük devlet olmak için gerekli sayılmaktaydı. Sömürgecilik bazen dini sebeplere dayanarak da olmuştur.¹³²

1.4.2. Sömürgecilerin Hedefleri

İşgalci devlet işgal ettiği bölgenin kaynaklarını sömürür. İşgalin gelişmesi için de kendi çıkarlarına göre bölgeleri böldürür. Bunun neticesinde olumsuz ve acı sorunları ortaya çıkarmıştır. İşgalci ülke egemenlik kurup önceliği kendi çıkarlarına verince işgal edilen ülke üzerinde baskıcı yöntemleri kullanıp iç meselelerine karışmıştır.¹³³

İşgalci devletler işgal ettikleri ülkelerin bütün doğal kaynaklarını sömürüp ülkenin birliği ve kalkınmasını engellemiştir. İşgalci ülke insanın temiz kanını emip öldürücü virüsü veren sivrisineğe benzer. On dokuzuncu yüzyılın sonunda Afrika boynuzu İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya gibi ülkelerin büyük rekâbet içine girmelerine neden olmuştur. Avrupa’da işgali destekleyen dernekler ve kitaplar yayınlanmaya başlamış ve Fransız bir ekonomist işgalin önemine vurgu yaparken şu cümleyi kurmuştur:“Millet olarak işgalin önemini anlamalıyız. Bu konu Fransa için ölüm kalım meselesidir. Ya Afrika’nın birçok bölgesini ele geçireceğiz ya da iki yüz yıl boyunca ikinci sınıf ülke olmayı kabul edeceğiz.”¹³⁴

Mussoloni ise Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı’ndan bahsederken şu cümleyi kurmuştur:Burası "*İngiltere’nin sadece bir yolu ise İtalya için hayattır*".¹³⁵ İşgalci ülkeler Afrika’da işgal ettikleri toprakları hammadde kaynağı kendi ürünlerinin Pazar yeri veya yabancı ülke insanların gideceği yer olarak görmüştür. Avrupa kendini diğer ırklardan üstün görmüştür. İşgal ettiği ülkelerin insanlarına alt tabaka gözüyle bakmıştır.

¹³² Hasan Seyyid Süleyman, “Zahiretü-l İsti’mar fi İfrikiye ve Alemü’l-Arabi”, *Afrika Araştırmalar Dergisi*, 2 sayı, 1986, Hortum, s.55.

¹³³ Ayşe Rayip, *el- Alakatü-l Arabî-el-Devli*, Kahire, Arap Kalkınma Yayınevi, 1984. s.99.

¹³⁴ Ahmed İbrahim Diyab, *Avrupa işgalinin Arap-Afrika ilişkilerine Etkisi*, İslami Araştırmalar Enstitüsü, Kahire, 1991, s. 89.

¹³⁵ Abdürrezzak İbrahim ve Şevki Cemal, s.60.

Bu durum ırkçı Avrupa'nın politikasında bilinen bir tutumdur. İşgalin birçok amacı vardır. Bunları şöyle açıklayabiliriz:

1.4.2.1. Dini Amaç

Müslümanlar ile Endülüs'teki Hristiyan emirlikler arasındaki savaşın bitip 1492 yılında Müslümanların büyük hezimete uğramalarından ve tamamen Endülüs'ü terk etmelerinden sonra onlar takip altına alınmaya başlandı. Bunun nedenleri şunlardır:

I. İslam'ın yayılmasını engellemek ve Hristiyanlık dinini yaymak:

Portekiz bu dinî çatışmanın önderliğini üstlenmişti. Portekiz Kralı I.Yuhanna günahlarının affolması için ellerini Müslümanların kanıyla yıkamak istiyordu. O dönemde Somali'deki Müslümanlar ile Habeşistan'daki Hristiyanlar arasında büyük bir çatışma çıktı. Hristiyanlık Habeşistan'da erken dönemde yayılmış ve İskenderiye kilisesinden sonra en büyük kilise orada kurulmuştu. Habeşistan, Hristiyanlığın Doğu Afrika'da yayılmasında büyük rol oynamıştı. Portekizliler İslam'ın yayılmasını engellemek için yola çıktılar. Bununla birlikte kayıp olan Habeşistan ülkesini bulmak ve buradaki zengin kaynaklardan faydalanmak istiyorlardı. Ayrıca buradaki kralındadolayısıyla bin haça ¹³⁶ sahip olduğunu duymuşlardı. ¹³⁷ Habeşliler Müslümanların Endülüs'ten çıkmalarını fırsat bilerek Portekizlerin yardımıyla Somali'deki Müslümanlara baskı uygulamaya başladılar.

Ümit Burnu'nun geçilmesinden sonra Portekizlilerin hedefi bir şekilde Hindistan ve Kızıldeniz sahillerinde hâkimiyet kurmak, Habeşistan'la birlikte Kızıldeniz giriş-çıkış noktalarını kontrol etmek, Müslümanlara ait olan gemileri engellemek, İslam dünyasını kuşatmak, hatta kutsal şehirler Mekke ve Medine'yi ele geçirmektir. ¹³⁸

Portekizlileri Hint Okyanusu'na ve Asya Denizi'ne götüren faktörler tespit edilmiş ve ehemmiyetlerine göre şu şekilde tasnif edilmiştir:

1. Müslümanlara karşı haçlı ruhu.
2. Doğudaki Hristiyanlığı temsil eden Habeşistan'a erişme arzusu.

¹³⁶ Hristiyanlığın en önemli simgesi olan haç, Hz. İsa'nın sembolü olarak önce de toplumlarda ruhani ve tanrısal anlamları olan bir simge idi.

¹³⁷ Cama Omar İsse, Eserâ Beyne İslam ve Nesara fi Şark İfrikiye, Mogadişu, 1998, s.65.

¹³⁸ Salah, s.9.

3. Doğudan gelen baharatın menşeiini bulma arzusu.¹³⁹

Portekizliler elde ettikleri zaferlere rağmen Somali'deki Müslümanları yok etmeyi başaramadılar. Bununla birlikte Portekiz'in gücü azaldığında İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya gibi sömürgeci ülkeler Habeşistan ile bir olup Müslüman devletleri yok etme planını devraldılar.

Roma, İskenderiye ve Habeşistan kiliseleri Floransa'da toplanıp Hristiyan kiliselerini bir araya getirerek İslam tehlikesine karşı savaşmak için anlaştılar.¹⁴⁰

II. İslami Hareketin Yoğunlaşma faaliyetleri:

İslam'ın ortaya çıkmasıyla birlikte Afrika boynuzunda Müslümanlar ile Habeşistan arasında düşmanlık başladı. Bu düşmanlık 1535 yılına kadar devam etti. İslamî güçler Ahmet İbrahim Gurey önderliğinde Habeşistan'a girdi ve ordu günümüzde Sudan'ın doğusunda bulunan Taka bölgesine kadar ulaştı. Bu nedenle Avrupalılar Funç-Abdalab Devleti'nin yaptığı korku politikasıyla Hristiyan Nuba emirliklerinin de Sudan'ın doğusunun yok olmasında olduğu gibi aynı durumun tekrarlanmasından endişe etmeye başlamışlardı ve Habeşistan Krallığı'nı kurtarmak için Haçlı Seferleri'ni başlattılar.¹⁴¹

III. Doğu Afrika'daki Hristiyanlar Üzerindeki Ambargoyu Kaldırmak:

Afrika boynuzundaki Somalililer Habeşistan ve dış dünya arasında ticari aracılık yapıyordu.¹⁴² Somali'nin bu faaliyeti İslam dininin Habeşistan'da yayılmasına neden oldu ve Habeşler bu durumdan dolayı endişe duymaya başladıklarından Müslüman aracılardan kurtulmak istediler.¹⁴³ Habeşistan'ın Hristiyan olması Avrupa'dan destek almasına neden oldu ve Afrika boynuzunu ele geçirmek için ittifak içine girdiler. Avrupa Hristiyanlığı yayma bahanesini öne sürmesine rağmen asıl amacı bölgeyi kontrol altına almak ve doğal kaynaklarını sömürmektir.¹⁴⁴

¹³⁹ Orhunlu, s.71.

¹⁴⁰ Seter Hatem Hasbo Baker, *Eserü'l-İslami fi Habeşe (Ma'a İşareti Hareketi Ahmed İbrahim Gurey)* Yüksek Lisans Tezi, Yayımlanmamış, Afrika Üniversitesi, Hartum, 1991, s.33.

¹⁴¹ Atta Muhammad Ahmed, *Siyaset'l Abatiretü'l-Etiyopya Zittel İslam 1855-1913*, Kahire Üniversitesi, Afrika Araştırma Merkezi, 2012, s.48.

¹⁴² Ali Muhammad Mayuf, *Tarihü'l-Cihatu'l- İslam fi s-Somal Zite-l İsti'mar Hilal fitreti ma Beyne 1889-1929*, Kahire, 1992, s.88.

¹⁴³ Ek bakınız. İngiltere'nin 1948 yılında çizdiği siyasi harita/sınırlar s. 206.

¹⁴⁴ Mahmoud Abdulhalim, s.18.

1.4.1.2.Ekonomik Amaç

Ekonomik amaç dinî amaç kadar önem arz ediyordu. Misyonerler işgalciler ile güçlü bağlar içindelerdi. Dinî amaç, ekonomik amaca dönüşünce Hristiyanlar arasında rekâbet ortamı oluştu ve her ülke en fazla ham maddeyi elde etmenin peşine düştü. Kıtanın geniş olmasından dolayı tarım arazileri de bol idi. Avrupa ülkeleri iki amacı gerçekleştirmeye çalıştı.¹⁴⁵ Birincisi hammadde elde etmek, ikincisi ise işçilerin ve çiftçilerin sanayi bölgelerine göç etmesinden dolayı tarım ürünlerindeki eksikliklerini gidermek. Avrupa büyük bir maden kaynağının yanında ürettiklerini satmak için pazar da bulmuştu. Ekonomik amaç diğer amaçların önüne geçti.¹⁴⁶

1.4.1.3.Siyasi Amaçlar

İşgalci ülkelerin siyasi amacı uluslararası alandaki konumlarını güçlendirmektir. Böylece uluslararası düzeyde verilecek kararları kontrol edebilme gücünde olacak bu kararların kendi çıkarları doğrultusunda olmasını sağlayacaklardı. Bu nedenle kaynaklarını arttırması gerekiyordu.¹⁴⁷

1.5.Avrupalı Seyyah ve Casusların Somali'ye Gelişi

Avrupalılar Somali'ye coğrafi keşifler dışında, ülkenin sosyal, ekonomik durumlarından haberdar olmamış ve ülkenin herhangi bir yerine daha önce ayak basmamışlardı. Avrupalılar keşifleri finanse edip keşfedilen ülkelerin coğrafi, ekonomik ve sosyal durumuyla ilgili bilgi almanın peşindeydi. Coğrafi keşifler öncelikle sahil bölgelerine yönelikti. On sekizinci yüzyılın sonlarına doğru Avrupa ülkeleri iç bölgelerdeki keşiflere de önem vermeye başladı. Keşifler aşırı dinci olan Portekiz'in önderliğinde geliyordu. Bu nedenle Katolik kilisesi Müslümanlara karşı operasyonları Portekiz liderliğine bıraktı.¹⁴⁸

19. yüzyılın başlarında Doğu Afrika'nın kapladığı memleketlerin bir kısmı henüz insanların fazla uğramadığı yerlerdendi. 15. yüzyıl sonlarından itibaren, Avrupalı tacirler ve seyyahların muhtelif vasıtalarıyla birlikte bu topraklara uğradıkları ve bu vesile ile yazdıkları seyahatname ve hatıraların bugün bu ülkelerin tarihi için birer

¹⁴⁵ Muhammad el-Halim, s.19.

¹⁴⁶ İbrahim Diyab, s.90.

¹⁴⁷ Abdurezzak İbrahim ve Şevki cemel, s.69.

¹⁴⁸ Ömer İse, *Tarihi'l-Somal fi'l-Usuri'l-Vusta ve'l-Hadise* Kahire, 1965,s.31.

kaynak oldukları bilinmektedir. Bu seyyahların bir kısmı misyonerlik ve Hristiyan dinini yayma amacı gütmektedirler.¹⁴⁹

Çeşitli ülkelere gönderilen elçilerin verdiği bilgilerin yanı sıra seyyahların aktardığı seyahat izlenimleri de bölge toplumlarının etnografik yapısını, gelenek ve göreneklerini, güçlü yanlarını ve zaaflarını tespit etmede Batılı yönetimlere fikir verir. Böylece Batının siyasal amaçlarına malzeme sağladı. Örneğin, Doğu seyyah ve kâşiflerin gezip gördükleri, anlattıkları ve yorumladıkları hâliyle değerlendirilebilmekte, dolayısıyla Doğuya ancak metinler aracılığıyla ulaşılabilirdiler. Doğunun yeniden yorumlanmasında ve inşâ edilmesinde seyahatnâmeler önemli oranda belirleyici olmuştur. Bu bakımdan, çoğu zaman, seyyahlar, kâşifler sömürge topraklar arayışında olan yönetimlerin ve şirketlerin öncüleri olmuşlardır.¹⁵⁰

Seyyahlar, kâşifler ve misyonerler buralarda gördüklerini ve kanaatlerini kendi ülkelerinin yöneticileriyle paylaşarak, plânlanan siyasal ve ekonomik icraata ciddi katkılar sağlamışlardır.

Planlı-programlı faaliyetlerin icrası doğrultusunda 1893'te kurulan Fransız Koloni Birliği amaçlarını şu şekilde belirlenmiştir.

Yeni kazanç yollarının araştırılması, bu kapsamda sömürgecilik faaliyetlerinin bölgelerin özelliklerine göre sınıflandırılması söz konusu olur. Bu sınıflandırma sırasıyla:

- a. Ticari amaçlı faaliyetler
- b. Yerleşme (habitat) amaçlı faaliyetler
- c. Doğrudan sömürgecilik amaçlı faaliyetler.¹⁵¹

Avrupa'nın Doğu Afrika ile ilişkisi misyonerler ve kâşifler aracılığıyla 1838 yılında başladı. Sabito'nun,¹⁵² Habeşistan'ı ve Doğu Afrika'yı ziyaret etmesi Doğu

¹⁴⁹ Orhunlu, s.141.

¹⁵⁰ Erdoğan Uygur, Fatma Uygur, *Fransız Sömürgecilik Tarihi Üzerine bir Araştırma* Tsa / Yıl: 17 S: 3, Aralık 2013, s. 277.

¹⁵¹ Erdoğan Uygur, Fatma Uygur, s.278

¹⁵² Sabito Kaminati: 1811 yılında Cenova'da doğdu. 1830 yılında Katolik misyoner heyetine katıldı ve Arapça'yı öğrenmek için Lübnan'a gönderildi. Ekonomik koşullarını, dilini, örf ve adetlerini öğrenmek için doğu Afrika'ya gitti ve Adva şehrinde Habeş Rahip ile görüştü. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasından sonra İtalya'nın Kızıldeniz'de bir limana sahip olması gerektiğini düşünmeye başladı ve İtalya'nın en büyük deniz şirketi olan Robotino'da çalışmaya başladı. BKZ: Muharrem

Afrika'ya keşiflerin başlangıcı olmuştu. Aynı yılın Aralık ayında Avrupa'ya döndükten sonra Avrupalılar doğu Afrika projelerine önem vermeye başladı ve Avrupalı kâşifler Afrika'ya akın etti. Bunlardan bazıları şunlardır:

1.5.1. Richard F. Burton

İngilizler Doğu Afrika ticaretinin kapısı olan Zeyla ve Berbera'yı almakta çok istekliydiler. Bu düşüncüyü Richard F. Burton bu havaliyi ziyareti sırasında, “*Zeyla, Berbera ve Bulhar'ı herkesten önce biz (İngilizler) ele geçirmeliyiz*”mealinde bir raporla ifade etmişti. Bunun üzerine İngilizler bölgeyi işgal için kabileler arasına fitne tohumları ekmeye başladılar. İleri gelenlere maddi imkânlar sunmak suretiyle Somali ve Harar topraklarını daha kolay ele geçirmeyi hedeflediler.¹⁵³

İngiliz seyyah Richard F. Burton hac mevsimine rastlayan 1854 yılı Ekim ayında Müslüman kıyafetinde gizlice Mekke'yi gezmişti. Aden üzerinden geldiği Zeyla'da el-Hac Ali Şarmarkı tarafından karşılandı. Richard F. Burton Somali'ye doğru bir geziye çıktığında bu gezi sırasında Berbera'ya da uğradı. Burton, Berbera'nın büyük bir çarşısıve limanı olduğunu belirtmektedir. Burton yine iddialı bir ifade olarak Berbera'nın en az Bombay kadar güvenli olduğunu söylemektedir. Burton'un Berbera ile ilgili önemli saptamaları vardır. Ona göre Harar ve Somali ülkesinin iç kısımlardan getirilen köleler Berbera yoluyla ihraç edilmektedir. Harar da önemli bir ticari merkezdir. Yine Nisan ayında yağmurlar yağmaya başladığında bedeviler ve seyahat eden birçok kimse Berbera'dan ayrılmaktadır. O güne kadar hiçbir Batılı'nın ayak basmadığı Harar'ı da görmek istedi.¹⁵⁴ Burton, 1854-1855 tarihleri arasında Bombay hükümetine izlenimlerini ve yaptığı gezinin raporlarını sundu. Halk İngiliz seyyahı olan Burton'un İslam kimliğinin sahte olduğundan şüphelendiler. Rivayetlere göre Burton seyahat esnasında ayakta idrar yaparken görülmüştü ve bu olay dolayısıyla kendisi hakkında şüphe uyanmıştı. Zira bu fiil Somali'de ahlaka aykırı ve Müslümanca davranışa uygun bir fiil değildi. Ayakta idrar yapma şayiası yayıldığında gezi sırasında

Ahmet Abdulrahman, Meriketü'l-Adva ve Eseruha ala Siri-l İst'mar fî Şarki İfrikiye 1896-1935, Yüksek Lisans Tezi, Yayımlanmamış, Kahire Üniversitesi, Afrika Araştırmalar Merkezi, s.5.

¹⁵³ Salah, s.38.

¹⁵⁴ Kavas, *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, s. 380.

Zeyla ve Berbera arasında yaşayan bazı kabileler arasındaki kişilerin saldırısına uğradı ve ciddi biçimde yaralandı, oğlu da öldürüldü.¹⁵⁵

1.5.2.Mösyö Latise'nin Öldürülmesi

Fransa'nın Aden konsolosu Mösyö Latise 1860 senesinde seyahate çıktıktan bir müddet sonra Taccura ile Zeyla iskelesi arasında ölü vaziyette bulundu.¹⁵⁶ Fransa onun bir cinayet sonucu öldüğünü ilere sürerek bu olayın Zeyla Müdürü el-Hacı Ali Şarmarkı ve yerli Somalililer tarafından gerçekçeleştirildiğini iddia edip hepsinin cezalandırılmalarını istedi. Ancak burada ortaya çıkan mesele Bâbü'l-Mendeb boğazı dışında kalan Afrika halindeki Taccura ile Zeyla'ya kadar olan yerlilerin nereye bağlı olduğunun tam tespit edilmesinin, Yemen eyaletinin bir parçası olup olmadığının iyice araştırılması gerekiyordu.¹⁵⁷ Hicaz valisi olan Ahmet İzzet Paşa ile görüşme yapması için bir kumandanın emrinde askeri birlik gönderildi.¹⁵⁸ Osmanlı yetkilileri şayet böyle bir olay cereyan etmişse bile suçluların o mahallin idarecileri tarafından yakalanamayacağını bildirdiler. Ama devletin her tarafında olduğu gibi Zeyla'da da suç işleyen birisinin gerekli inceleme sonucunda suçu ispat edilirse kanunlar doğrultusunda cezalandırılacağı konusunda Fransızlara teminat verildi. Yapılan araştırmalar sonucunda Yemen'de kesintiye uğrayan Osmanlı hâkimiyetinin 1849 yılında yeniden tesisi esnasında Zeyla'nın Hudeyde sancağına bağlı bir müdürlük haline getirildiği, yerli ahaliden el-Hac Ali Şarmarkı isimli şahsın da buranın müdürü olduğu anlaşıldı. El-Hac Ali'ye kendi iradesiyle sancak merkezi olan Hudeyde'ye gelmesi için bir yazı gönderildi.¹⁵⁹ Gelmemeye ihtimali göz önüne alınarak da dört bölük askerden oluşan bir birlik topçu binbaşı Ahmet Ağa kumandasında hazırlanarak Hudeyde'den altı saat uzakta Zeyla'ya ve doğudan bakan Bulhar limanına geldiler. Bu birlik orada beklerken Müdür Şarmarkı Hudeyde'ye gitmek zorunda kaldı. Fransa konsolosunun öldürülmesi olayında bir parmağı olup olmadığı soruşturuldu.¹⁶⁰ Neticede Hudeyde'den Aden'e götürüldü. Daha sonra Aden'den alınarak Cidde'ye götürüldü. Ancak yolculuk esnasında vapurda vefat etti. Sonuçta yargılanacak kimse kalmadı. Fransa tarafından Osmanlı Devleti ile arasında bu mesele halledilene kadar Zeyla'nın rehin tutulacağı şayiisi

¹⁵⁵ Hamdi Seyyid Selim, Tarihu'l-Somal Kadimen ve Hadisen, C1. Mogadişu, 1965. S.264.

¹⁵⁶ BOA, HR-SYS-00081, 0034,002 /28 Haziran 1859, s. 185

¹⁵⁷ BOA, HR-SYS-00081, 0034, 004/14 Şevval 1277, s.183.

¹⁵⁸ Kavas, s.381.

¹⁵⁹ BOA, HR-SYS-0008, 0034, 002 /18 Haziran 1859 s.189.

¹⁶⁰ Kavas, s.382.

yayıldı. Somali halkı bu gelişmelerden epeyce rahatsız olduğu esnada, Hudeyde mutasarrıfı tarafından Ahmed Ağa komutasında yirmi asker Zeyla gönderildi. Ahali tarafından kabul edilmemeleri üzerine bu şayanın çok ileri seviyeye ulaştığı ayrıca buranın eskiden olduğu gibi bir durumda olmadığını fark ettiler. Yemen'den gelen heyet ve ahali arasındaki görüşmeler sonucunda Zeyla'nın Osmanlı Devleti'ne eski bağlılığı yeniden sağlandı. Ve Ebubekir Şuheyim'i Zeyla'nın yeni müdürü olarak tayin edildi.¹⁶¹

1.5.3. Karlo Colıyan

Karlo Colıyan Fransız deniz kuvvetlerinde subaydı ve 1846-1848 yılları arasında Hafun, Varşih, Mogadişu, Marka ve Brava gibi Somali şehirlerini gezerek doğu Afrika sahillerini ziyaret etti. Ayrıca Şebeli nehrine önem verdi. O dönemde yabancı birinin bölgeyi ziyaret etmesi güçtü. Çünkü Somalililer Portekiz'in ülkelerini yağmalamasından dolayı Avrupalılardan nefret ediyordu. Buna rağmen Colıyan bölgeyi ziyaret etmekte kararlıydı ve ona verilen nasihatleri kulak ardı edip Somalili bir grup ile Şebeli nehrine doğru yola çıktı.¹⁶²

Colıyan Somali hakkında bir kitap yazmış ve kitabında doğu Afrika hakkında önemli tarihi, coğrafi ve ticari bilgiler vermiştir. Bu kitap sayesinde Fransızlar ve diğerleri Somali'ye önem vermeye başladılar. Colıyan kitabında ayrıca Brava, Marka ve Mogadişu gibi şehirlerden de bahsetmiştir.¹⁶³

1.5.4. Karlo Kludivon

Karlo **Kludivon**ıyi derecede Arapça biliyordu ve bu durum onun çoğunluğu Müslüman olan Afrika boynuzunu ziyaret etmesine yardımcı olmuştu. 1860 yılında Karlo, Zancibar'a vardı ve oradan Somali topraklarına geçti. Ziyaretinin amacı bölgenin ekonomik ve ticari durumunu öğrenmekti. Londra'daki Coğrafya Derneği tarafından yapmış olduğu keşiflerden dolayı, kendisi altın nişan ile ödüllendirilmiştir.¹⁶⁴

1865 yılında Alman hükümeti keşiflerin devam edebilmesi adına Karlo'ya Alman donanmasına katılma emrini verdi ve kendisinden Avrupalıların henüz keşfetmemiş olduğu bölgeler hakkında rapor yazmasını istedi. Karlo yeniden Zancibar'a hareket etti ve oradan Somali sahillerine geçti. Cuba Nehri'nden küçük sandallara

¹⁶¹ Kavas, s.383.

¹⁶² Seyyid Selim, s.30.

¹⁶³ Ömar İsse, s.32.

¹⁶⁴ Seyyid Selim, s.32.

binerek yoluna devam etmek istediğinde sandallar parçalandı ve grup yoluna nehir kenarından yürüyerek devam etmek zorunda kaldı. Nehrin kenarından ilerlerken yerlilerin saldırılarına uğradılar, çoğu kişi öldürüldü, sağ kalanlar ise kaçtı.¹⁶⁵

Ekim 1865'te Karlo, Bardheri şehrine ulaştı ve oradaki yerlilerle çıkan bir çatışmada hayatını kaybetti. Ölüm haberi Almanya'ya vardığında, zengin annesi Somali'de kaybolan oğlunu bulmak için bir heyet oluşturdu.¹⁶⁶ Heyet Mogadişu'ya 1886 yılında vardı ve Bardher'e ulaşmaya çalışırken tamamı öldürüldü. Almanya'da Karlo'nun anıları yayınlandı ve o anılarda Alman hükümetinin bir an önce Doğu Afrika'yı işgal etmesi gerektiği söyleniyordu.¹⁶⁷

1.5.5. Kaptan Şiki

1870 yılında İtalya, ulusal ve siyasi birliğini sağladıktan sonra, öteki sömürge güçlerinden geri kalmamak için özellikle Somali'nin güney tarafında ve Somali sahillerinde faaliyetlerini artırdı. 2 Şubat 1885 tarihinde İtalya Doğu Afrika'da bulunan Asab limanını işgal etti.¹⁶⁸ 14 Avrupa devletinin Afrika'yı aralarında bölüşmek için düzenledikleri Berlin toplantısında (15.11.1884/26.02.1885) Afrika'da gerçekleşmekte olan Avrupa işgali ile ilgili kuralları konuldu. İtalya işgal ettiği bölgeleri devletlerin rekâbet göstermedikleri olmayan bölgelerden seçti.¹⁶⁹

İtalya Doğu Afrika'yı, İngiltere ve Almanya ile bölüşmek istedi. Bunun için Kaptan Şiki'yi Barberjo adlı gemiyle ve 50 mürettebatla bölgedeki durumu keşfetmek için gönderdi. Kaptan Şiki hayvancılık, tarım ve maden açısından zengin olan Somali'nin güneyinde bulunan Kefa bölgesine ulaşmayı hedefliyordu. Aynı zamanda Cuba Nehri'nin yolunu keşfetmek ve en iyi navigasyon noktasına ulaşmayı umutlanıyordu. Gemidekiler zengin bölgeleri ziyaret edip durumuyla ilgili rapor hazırlayacaklardı.¹⁷⁰

İtalya Cuba bölgesini işgal etmenin peşindeydi. İşgal ettikten sonra büyük servet elde etme hayali kuruyordu. Böylece İtalya ile bölge halkı arasında ticaret yapma olasılıklarını araştıracaklardı. Kaptan Şiki, Cuba Nehri'nin durumuyla ilgili herhangi bir

¹⁶⁵ Seyyid Selim, s.34.

¹⁶⁶ Barket Mah, s.124.

¹⁶⁷ Ömar İsse, s.33.

¹⁶⁸ Yahya ve Nazar Mihanna, s.244

¹⁶⁹ Seyyid Selim, s.141.

¹⁷⁰ Seyyid Selim, s.141.

başarı ve bilgi elde edemedi. Nisan 1885 tarihinde Kaptan Şiki'nin gemisi Zancibar'a ulaştığında Zancibar sultanıyla bir görüşme talep edip görüşmede İtalya'nın Zancibar devletiyle, İngiltere ile yapılan anlaşma gibi, bir anlaşma yapmak isteğini ilettiler. Ayrıca Cuba Nehri'ne yakın olması şartıyla Kismayu veya başka bir limanda İtalya'ya yetki verilmesini talep etti. Buradaki amaç 1885 yılında işgal edilen Eritre'yi Somali bölgesine bağlamaktı.¹⁷¹

Sultan, İtalya ile ilişki kurma konusunda tereddüt ediyordu. Bu sebeple kabul etmedi. İtalya'nın amacı İngiltere ve Almanya gibi Afrika boynuzunda hâkimiyet kurmak ve Güney Somali ve doğu sahillerini işgal etmektir. Kaptan Şiki işgal planını¹⁷² gerçekleştirmek için sultana karşı baskı yapmaya çalıştı ancak İngiltere konsolosu aracı olup aradaki anlaşmazlığı çözmeyi başardı. İngiltere konsolosu "Crek" İtalyanlara acele etmemeleri konusunda nasihatte bulundu ve sultanla ticari anlaşmalar yapmalarını ve anlaşmazlığı güç kullanmak yerine diplomatik yollarla çözmelerini önerdi. İngiltere Doğu Afrika'daki çıkarlarını korumak için ikili oynadı. İtalya'yı gizli müttefik yapıp sultana karşı onu koruyan ülke görüntüsünü verdi. Böylece halkın ayaklanması önlenmiş oldu. "Crek" İtalya'nın temsilcisine ancak belli bir sürenin geçmesinden sonra proje yapmalarını önerdi. İtalya'nın Kismanyu limanını kontrol altına almasının büyük bir askeri güce sahip olmasını gerektirdiğini söyledi. Ayrıca İngiltere'nin İtalya'ya projeyi gerçekleştirebilmesi için yardımcı olacağı garantisini vererek halkın isyanını önlemek için bunun gizli kalması şartını koştı.¹⁷³

İngiltere tarım açısından zengin olan Cubland bölgesinin rakibinin eline geçmesinden endişe ediyordu. Ancak o bölgenin iki nedenden dolayı İtalya'ya geçmesi konusunda yardımcı oldu:

A. İtalya'nın uluslararası bir güç olmadığını ve işgal alanında İngiltere'yle rekâbet edemeyeceğini görmekteydi. Onu sadece Fransa'nın bu bölgede genişlemesine karşı bir engel olarak kullanıyordu.

B. İngiltere İtalya'yı dilediği zaman verdiği bölgelerden kovabilecek güce sahip olduğunu bilmekteydi.¹⁷⁴

¹⁷¹ Yahya ve Nazar Mihanna, s.248

¹⁷² Yahya ve Nazar Mihanna, s.376.

¹⁷³ Mayuf, s.89.

¹⁷⁴ Celal Yahya, *et-Tenafüsü 'd-Düveli fî Şark İfrikiye Kahire*, Maarif evi, 1959, s.243

Kaptan Şiki İngiltere konsolosunun nasihatini dinledi. Ardından 28 Mayıs 1885 tarihinde sultan ile ticari anlaşma imzalama yoluna girdi. İngiltere, Almanya ve Fransa gibi Afrika boynuzundaki rakiplerine karşı bir müttefik arıyordu. Kaptan Şiki İngiltere'nin isteklerini gerçekleştirmede yardımcı olmuştu. İtalya, Zancibarsultanıyla İngiltere ve Almanya'nın imzalamış olduğu anlaşmalar benzerinde bir anlaşma imzaladı. Böylece İtalyanlara da Somali'de arazi, ev ve ticari istasyonlar satın alma, satma ve kiralama hakkı verilmişti. Ayrıca Somali halkından biri İtalyanlarla çalışıyorsa onların güvenliği sağlanacaktı.¹⁷⁵ Bunun yanında İtalyanların kiralamış olduğu evlerde giriş-çıkışına uzak durma, güvenli bir şekilde sağlanacaktı. Eğer Somali halkından biri İtalyanlardan biri hakkında şikâyetle bulunursa bu sorunu İtalyan konsolosluğu halledecekti. Fakat İtalyanlardan biri Somalili bir kişi hakkında şikâyetle bulunursa bu dava Zancibar Sultanı ile İtalyan konsolosluğunun ortak kararı ile çözümlenecekti.

Kaptan Şiki Roma'ya döndüğünde hükümete bölgenin stratejik ve ekonomik önemini yanında Zancibar sultanının güçsüzlüğünü, zayıflığını anlattı.¹⁷⁶ 1888 yılında İtalya, Zancibar'daki konsolosundan İngiliz Makinon şirketinin elde ettiği şartlara benzer şekilde Cuba Nehri bölgesinden feragat etmek suretiyle İtalya'ya verilmesi içinsultanla resmî görüşmeler yapılmasını istedi. Ancak Zancibarsultanı Kismanyu limanından feragat meselesi konusunda anlaşmaya yanaşmadı. Bu durum İtalyan konsolos Filonardi'yi rahatsız etti.¹⁷⁷ Bu durumda İtalyan konsolosu Roma'ya gidip Kral I. Emberto'ya Zancibar sultanının tavrını anlatıp bunun İtalya kralına¹⁷⁸ hakaret sayıldığını îmâ etti. İtalyan konsolos hükümetinden Kismanyu limanını, yapılan hakarete karşı, resmî olarak talep etmesini istedi ve bunun üzerine 4 Temmuz 1888 tarihinde İtalya dışişleri bakanı sultandan Kismanyu limanından vazgeçmesini ve limanın İtalya'ya devredilmesini talep etti. Bunun olmaması durumunda İtalya'nın zora başvuracağını vurguladı.¹⁷⁹

İtalya, Andira Brovna adındaki savaş gemisini bölgeye gönderdiğinde sultan İtalyanlardan gelen tehditleri İngiltere'ye şikâyet etti. Ancak İtalya'nın bölgeye girmesine müsaade eden ve yardımcı olanın İngiltere olduğunu bilmiyordu. İngiltere,

¹⁷⁵ Muhammad Haj Muhter Hasan, *el- İstmaru'l-İtalya fî Şark İfrikiye Hatta Ami, 1908*, Yüksek Lisans Tezi Yayınlanmamış, Kahire Üniversitesi, 1973, s.170.

¹⁷⁶ Haj Muhter Hasan, s.172.

¹⁷⁷ Haj Muhter Hasan s.131.

¹⁷⁸ Seyyid Selim, s.144.

¹⁷⁹ Barket t Mah, s.231.

sultanı sakinleştirip ülkesinin Almanya ve İngiltere himayesinde olduğundan kendisine karşı herhangi bir gücün kullanılmasına izin vermeyeceklerini söyledi.¹⁸⁰ Bunun üzerine İtalya gerginliği azaltmak adına İngiltere ve Almanya'nın sultana karşı korumacı tavrından vazgeçip olayın İtalya lehine olacak şekilde çözümlenmesini istedi. Zancibar sultanı ile İtalya arasındaki gerginlik, sultanın 20 Kasım 1888 tarihinde İtalya kralına gönderdiği özür mektubuyla çözülmüş oldu.¹⁸¹

1.5.6. Robiki Briki

Doğu Afrika'yı birçok kez ziyaret eden İtalyan bir seyyahdır. 1888 yılında Mısır, Sudan, Habeşistan ve Harar'a ziyaretler yaptı. Ardından İtalyan hükümetinin emriyle bölge halkıyla ticari ilişkilere girmek için Somali'deki bazı şehirleri ziyaret etti. Ayrıca Robiki'den Hoby ve Alula gibi sahil bölgelerini ziyaret edip araştırma yapması ve özellikle Magadişu ve Hoby hakkında rapor vermesi istendi.

Şubat 1890 tarihinde Robiki Mogadişu'ya varıp oradan Muduk ve Hoby'ya geçtikten sonra Bardher şehrine vardı. Somali ve Beneder adında bir kitap yazdı. Bölgenin ekonomik, tarihi ve sosyal hayatı hakkında bilgiler verdi. Bu eserinde her Somalilinin hançer ve kılıçla gezdiğini ve iyi birer savaşçı olduklarını söyledi.¹⁸²

1.5.7. Futorino Nonjo

1892-1897 yılları arasından İtalyan hükümetinin emriyle Somali'de araştırmalar yapan bir kâşiftir. Cuba Nehri'nden başlayarak Bardhir'a geçti ve oradan Habeşistan Dağları'na vardı. Bölge hakkında ekonomik ve sosyal araştırmalar yaptı. Ziyaretinin amacı sahil bölgelerini iç bölgelere bağlamaktı. İlk yolculuğuna 20 Aralık 1892 tarihinde başlayıp 8 Eylül 1893 tarihine kadar devam etti. Bu yolculukta Breve şehrini ziyaret etti ve İtalya'ya döndüğünde "Cuba'nın Keşfi" kitabını yazdı. Kitabında "LukSultanı"ndan bahsetti. Onun ülke sorunlarını görüşmek için bir meclisinin olduğunu anlattı. İkinci yolculuğuna 12 Ekim 1895 tarihinde İtalya Coğrafya Cemiyeti'nin isteğiyle çıktı. İtalyan uzmanlarla birlikte Breve'ye gitti ve Cuba Nehri'nin birçok gizemli yerini keşfetmeyi başardı. Nehrin kaynaklarının Habeşistan dağlarından geldiği ve hızlı bir şekilde Hint Okyanusu'na aktığını anlattı. Bunun

¹⁸⁰ Thamas Pahenham. *The Scramble of Africa 1876 -1912*, Press Gread Britsh, Landon, 1991, s. 283.

¹⁸¹ Seyyid Selim, s.36.

¹⁸² Seyyid Selim, s.45.

sonucunda İngiltere ile İtalya arasında zengin tarım topraklarına sahip olan Cuba Nehri'nin alt tarafını ele geçirme konusunda anlaşmazlık çıktı.¹⁸³

¹⁸³ Ahmed Barhat Mah,s.132.

2. BÖLÜM

SOMALİ'DE AVRUPALI DEVLETLERİN FAALİYETERİ

2.1. Doğu Afrika'da Avrupalı Devletlerin Faaliyetleri

Doğu Afrika'da olan Somali bölgesi öteden beri Batılı sömürgeci devletlerin rekâbet sahası olmuştur. Bu bölgenin üç kıtanın birleştiği önemli bir geçiş noktası ve sömürge yollarına hâkim bir konumda olması kadar yeraltı kaynaklarının zenginliği de rekâbetin başlıca sebeplerini oluşturmaktadır. Bu rekâbet İngiltere, Fransa, İtalya ve Almanya arasındaydı. Avrupalıların daha çok ekonomik amaçlarla Doğu Afrika'ya ilgi göstermelerinin tarihi 15. yüzyılın başlarına kadar gitmektedir. Bu yüzyılda, Hindistan'dan Avrupa'ya ulaşan İpek yolu ile diğer ülkelerarası ticaret yollarının karada güçlü İslam devletleri, denizde de Venedikliler tarafından kontrol altında tutulması, Avrupa'nın en kuvvetli deniz gücüne sahip olan Portekizlileri güneye doğru inmeye sevketti.¹⁸⁴ Altın, baharat ve köle peşinde koşan Portekizliler, Afrika'nın Atlantik sahillerinden güneye doğru inmeye devam ederek 1488 Ümit Burnu'ndan dolaşip Doğu Afrika kıyılarına vardılar. Baharat yolunun başlangıcını bulmak ve yeni topraklardan değerli madenleri ülkelere taşımak amacıyla olan Portekizli denizciler, Doğu Afrika'da Somali kıyılarına, sahillerine vardılar. Somali kıyılarına ilk ulaşan Portekizliler Hint Okyanusu'nda bazı adaları ele geçirip deniz ticaretinde birer üs ve depo olarak kullanmaya başladılar. Avrupa'nın büyük ülkeleri Hindistan ticareti amacıyla özel şirketler kurup Afrika'nın sömürgeleştirilmesi hareketine katıldılar.¹⁸⁵

XIX. yüzyıl Avrupa'nın hızla sanayileşme faaliyetine girdiği ve bundan dolayı da ucuz hammadde kaynaklarına fazlaca ihtiyaç duyduğu bir devir olmuş, ayrıca sanayileşme ile birlikte artan üretim de kısa zamanda doyum noktasına ulaşan Avrupa

¹⁸⁴ Davut Dursun, "Afrika" *İ. A*, TDV, Araştırma Merkezi, C.1.s. 1988, İstanbul, s. 418.

¹⁸⁵ Dursun, s. 419.

pazarlarının yerine yeni pazarların bulunmasını mecbûrî hâle getirmiştir. Ucuz hammadde temini ve yeni tüketim pazarları bulma ihtiyacı, Avrupa ülkelerini Afrika'yı, Güney Asya'yı, Orta ve Güney Amerika'yı ve uygun buldukları diğer yerleri sömürgeleştirmeye itmiş ve bunun sonucunda Afrika hızla ele geçirilerek paylaşılmıştır.¹⁸⁶ Sömürge bölgelerinde, sömürgeci güçlerin oluşturdukları ekonomik ve ticari çıkar amaçlı etkinliklerde kilise ile siyasal güçler arasında güçlü bir ittifak ve işbirliği kısmen de menfaat çekişmeleri dikkat çekmekteydi. Bu yönüyle sömürgecilik Afrika'daki misyoner kuruluşlarla işbirliği kurarak onlarla uyumlu bir faaliyet içine girmiş, sömürgelerdeki idarelerde bunlarla gayet uyumlu çalışmışlardır.

İslam ülkelerine yönelik yoğun misyonerlik faaliyetleri Batılı ulusların sömürge faaliyetlerine paralel olarak ortaya çıkmış ve gelişme göstermiştir. 15. asırda misyonerler ilk defa seyyahlar ve tüccarlarla birlikte sömürge topraklarına gelmeye başladılar.¹⁸⁷

Avrupalı sömürgeciler Somali'nin iç kısımlarına ilgi duymamış, sadece kıyı bölgelerinde kurdukları üslerle depo ve çiftliklere hâkim olmuşlardır. Daha sonra ilgilerini Somali'nin iç bölgelerine çevirmişlerdir. Bölgenin içlerine doğru düzenlenen ve dış görünüşleri dinî veya ilmî hüviyet taşıyan keşif seferlerini, toprakların emperyalist genişleme amacıyla paylaşılması ve sömürge hâline getirilmesi takip etmiştir. Avrupalıların Somali'nin iç bölgelerine ilgi duymaya başlamaları 18. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. Önceleri, özellikle önemli limanlar, ticaret merkezleri ve önemli nehirlerin kaynaklarını keşfetmek için çeşitli dernekler kuruldu. Bunlar çoğunlukla Hristiyanlığı yaymak için, kilisenin ve sömürgecilik amacıyla hükümetlerin destekledikleri coğrafya dernekleri idive iç bölgelere keşif seferleri düzenliyorlardı. Bu keşif gezileri ve Somali'nin iç bölgeleriyle ilgili olarak elde edilen bilgiler Batıda büyük ilgi gördü. Kilisenin desteğiyle misyonerler, seyyahlardan sonra derhal Somali'nin her tarafına dağıldılar.¹⁸⁸

18. ve 19. yüzyıllarda İslam dünyasına liderlik yapan Osmanlı Devleti gerileme, dağılıma ve yıkılma evresine doğru giderken Avrupalı büyük devletlerin bu süreci etkilemek ve yönetmek üzere geliştirip kendi çıkarlarına göre uyguladıkları bir dizi stratejiler ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri, coğrafi keşiflerdir. Somali toprakları Osmanlı

¹⁸⁶ Dursun, s. 420.

¹⁸⁷ Muhammed Tandoğan, *Afrika'da Sömürgecilik ve Osmanlı Siyaseti (1800-1922)*, Ankara, 2013, s.77.

¹⁸⁸ Dursun, s. 419.

salnâmesinde Afrika eyaletleri içinde gösterilen Habeş Eyaleti içinde yer almıştır. İslam hilâfeti olan Osmanlı Devleti'nin zayıflaması sonucunda Somali'de siyasi bir boşluk oluştu. Bunu doldurmak için daha önce belirtildiği gibi Doğu Afrika sahillerinde bazı iskeleler Mısır'a bırakılmıştır. Böylece Kuzey Somali'de yer alan Zeyla, Harar ve Berbere gibi Somali'deki önemli şehirler Mısırlıların elinde kaldı. Osmanlı Devleti'ne bağlı olan topraklar yine onu sembolik de olsa temsil eden Mısırlılara bırakılmıştır. Ancak Mısır bir süre sonra bu bölgelerden çekilmek zorunda kalmıştır.

1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla denizciler için doğu ile batı arasındaki mesafe kısaldı. Ticaret yollarının gelişimiyle Avrupalı sömürgeci devletlerle bu evrensel su yolunda bulunanlar arasında çok önemli çatışmalar başladı.¹⁸⁹ Süveyş Kanalı'ndan daha kıymetli olan Bâbü'l-Mendeb boğazını ele geçirmek için Avrupalı devletler 16. yüzyıldan itibaren epeyce mücadele verdiler. Bilhassa Portekizlilerin Osmanlı Devleti'yle uzun süre bu konuda mücadele ettiği bilinmektedir. 19. yüzyılın başından itibaren bu ilgi sömürgecilerin Afrika kıtasına yayılmasıyla birlikte daha da artmıştır. Aden körfezi ile Kızıldeniz'i bir birine bağlayan bu boğazın iki sahilinde yer alan iskelelere Avrupa devletleri konsoloslar yerleştirdiler.¹⁹⁰ Bu dönemde Bâbü'l-Mendeb'in en işlek iskelesi Zeyla idi. Burası Yemen ve Hicaz bölgeleri, Doğu Afrika, Hindistan tarafından gelenlerin yegâne geçiş limanı olması dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin önem verdiği bir yerdi. 19.yüzyılın ikinci yarısında Avrupalı Devletler kendi aralarında yaptıkları görüşmelerle Afrika kıtasını masa başında paylaşma hesapları yaptı. Afrika'nın kuzeyini kimseye kaptırmak istemeyen Fransa daha sonra kıtanın batısına, iç bölgelerinde Hint Okyanusu ve Kızıldeniz'in giriş noktasındaki önemli konum olan bugün Cibuti olarak bildiğimiz Somali'nin kuzey ucuna göz dikmişti.¹⁹¹ Kısa zamanda özellikle İngiltere, Fransa ve İtalya bölgedeki mahallî reislerle yaptıkları değişik anlaşmalarla Somali'de birçok bölgeyi ele geçirdi. İngiltere 1839'da Aden'i işgal etmiş ve burayı Hindistan'a olan ulaşımını sağlamak için bir üs hâline getirdi.¹⁹²

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sömürgecilik yarışı Avrupalı devletlerarasında siyasi gerginliklerin ivme kazanmasına sebep olmuştur.

¹⁸⁹ Salah, s.34.

¹⁹⁰ Kavas, *Osmanlı- Afrika ilişkileri*, s.386.

¹⁹¹ Tandoğan, s.178.

¹⁹² Akalın, "Aden'in İşgali ve İşgalden sonra Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'deki Aldığı Tedbirler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX / 2, 2014, 357-404, s.369.

Avrupalı ülkeler arasında gerginleşen ilişkilere bir çözüm bulmak amacıyla da 15 Kasım 1884-26 Şubat 1885 tarihleri arasında Berlin’de bir konferans toplanmıştır. Berlin Kongresi’ne katılan devletler sömürgeleştirmede fiili işgal kuralını kabul etmiştir.¹⁹³ Bu durum Avrupa’nın büyük devletlerinin, güçleri ve ticaretleri için endişelenmesine yol açmıştır. Bu endişe neticesinde de deniz üslerinin, uğrak noktalarının, ticaret merkezlerinin önemi artmıştır. Bundan dolayı da Hint Okyanusu’nun, Uzakdoğu limanlarının ve özellikle de Afrika kıtasının sömürgeleştirilme süreci hızlanmıştır.¹⁹⁴ Berlin Konferansı ile neredeyse Afrika kıtasının tamamında olduğu gibi, Somali halkının yaşadığı bölgeler etnik nüfus dikkate alınmadan Etiyopya, Fransa, İngiltere ve İtalya tarafından beş ana bölgeye ayrılmıştır. İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar Somali’ye yerleştiklerinde yerli kabileler ile ticari nitelikli ve toprak satın almaya yönelik anlaşmalar yapmışlardır.¹⁹⁵ Bölgenin neredeyse tamamının paylaşıldığı bu dönemde, yapılan bu anlaşmaları şu kategorilerde toplayabiliriz:

1. Avrupalı güçler ile Somalili kabileler arasında yapılan ve daha ziyade ticari nitelik taşıyan anlaşmalar.

¹⁹³ Sömürgeciliğin resmî başlangıcı olarak kabul edilen Berlin Konferansı, Avrupalı devletlerin Afrika ülkelerini paylaştığı ve bu ülkelerin bugünkü siyasi, sosyal ve kültürel durumlarına birincil derecede etki etmiş olan sömürgecilik tarihinin dönüm noktalarından biridir. Konferans, 1884 yılında Portekiz’in talebiyle Alman lider Bismarck’ın büyük Batı güçlerini Afrika toprakları konusundaki belirsizliği müzakere etmek amacıyla görüşmeye çağırmasıyla toplanmıştır. Bismarck’ın hedefi, İngiltere ve Fransa’ya göre çok az olan Afrika’daki Alman varlığını ve gücünü arttırmaktır. Konferansın toplanmasının diğer bir nedeni ise kıtada faaliyette olan büyük dünya şirketlerinin talepleridir. Nitekim kıtada ucuz işçi çalıştıran bu şirketler, bulundukları ülkelerde kalıcı ve istikrarı sağlayabilecek bir hükümet bulunmadığından işçilerin sosyal ve ekonomik yönden zayıf düştüklerinden ve hatta bu şartlar yüzünden öldüklerinden şikâyet etmektedir. Kıta ülkelerinde iktidarı ele geçirmeye çalışan milliyetçi ve direnişçi grupların şirketlerin kıtadaki varlığına karşı ayaklanmalar çıkarması da şirketlerin hükümetlerinden destek istemesinin diğer bir sebebidir. Afrika’da bulunan sömürgeci Avrupa ülkelerinin aralarında artarak devam eden anlaşmazlıklar bu ülkeleri yeni çözümler aramaya itmiştir. Bunun sonucunda, bu güçler sömürgeciliği düzenleme amacıyla sömürgeciliği uluslararası hukuka bağlayarak “sömürgeciliğin prensipleri”ni oluşturmuşlardır. Çünkü Afrika’da yasal olarak söz sahibi olmak bu ülkelerin uluslararası prestij açısından çok önemli ve gereklidir. Bu konferansın yapılmasının ana nedenlerinde bir diğeri de, Belçika Kralı 2. Leopold’un malı olan Kongo ve Nijer nehirlerinin uluslararası ticarete açılmasını ve bölgede serbest ticarete imkân tanınmasını sağlamaktır. Konferansa dönemin Afrika kıtasında toprağı olan veya kıtanın paylaşılmasında siyasi ve/veya ekonomik çıkarı olan 14 güçlü ülke katılmıştır. Bu ülkeler; İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Portekiz, İspanya, ABD, Danimarka, Avusturya-Macaristan, İsveç-Norveç, Osmanlı Devleti, Hollanda ve Rusya’dan oluşmaktadır. BKZ.<http://www.foreignpolicy.org.tr>

¹⁹⁴ Yüksel, s. 1395.

¹⁹⁵ Salah, s.50.

2. 1884 yılında toplanan ve sömürgeci güçlerin kıtadaki nüfuz alanlarını belirleyen Berlin Konferansı'nın ruhuna uygun olarak, Batılı güçlerin kendi aralarında imzaladıkları anlaşmaları.¹⁹⁶

3. Sahipsiz alan olması: Somali toprakları büyüyen ve güçlenen Avrupa ekonomileri için bir hammadde deposu olarak görülmüş, Avrupalıların ihtiyaç duyduğu kaynaklara sahip, güçsüz ve sahipsiz bir bölge olarak ön plana çıkmıştır.

4. Stratejik su yollarına ev sahipliği yapması: Doğu Afrika, deniz aşırı ticaret güzergâhlarında güvenli bir şekilde ticari faaliyet sürdürmek isteyen Avrupa devletleri tarafından kıyılarında söz sahibi olmanın kaçınılmaz bir gereklilik olarak görüldüğü kritik bir coğrafyaya dönüşmüştür. Özellikle 1869 yılında Mısır'da açılan Süveyş Kanalı da kıtaya yönelik bu algının güçlenmesine neden olmuştur. Kanalin açılmasıyla birlikte Mısır, Kızıldeniz ve Aden Körfezi dünyanın en stratejik bölgesi haline gelmiştir. Oluşan bu yeni güzergâh sağladığı avantajlar sebebiyle dünya ticaretinden çok büyük bir pay da elde edebilmiştir.¹⁹⁷

Somali halkının yaşadığı stratejik bölgeler İngiltere, Fransa, İtalya ve Habeş Krallığı'nın ilgisine mazhar oldu. Habeşistan Avrupalılarla bir olup onların desteğiyle daha da kuvvetlenerek Somali topraklarından olan bazı bölgeleri ele geçirdi. Onunla da yetinmeyip Hicaz, Yemen ve Mısır gibi önemli yerleri dahi işgal etme düşüncesine kapıldı.¹⁹⁸ Fransa Somali'nin kuzey ucundaki (Obok) bugünkü Cibuti'yi mahalli idarecisinden kiralayıp sömürgesi ilan etti. Fransız Somalisi adıyla bir sömürge yönetimi kurdu.¹⁹⁹

İtalyanlar da uzun süredir bu bölgede kendilerine bir faaliyet alanı açmak istiyordu. 1870 yılında Mussava ile Zeyla arasında bulunan Assab'ı işgal ederek burada bir ticaret merkezi kurdular.²⁰⁰ Bölgede küçük de olsa bir iskeleyi ele geçiren İtalya buna başka yerlerde ilave etmek istiyordu. İtalya bölgede İngiltere ile anlaşarak karşılıklı olarak Doğu Afrika'daki sömürge sınırlarını belirlemiştir.²⁰¹ Bu dönemde Benedir sahilleri, Zancibar'ın kontrolüne girdi. Zancibar Sultanlığı bölgedeki topraklarının

¹⁹⁶ Salah, s.57.

¹⁹⁷ Yüksel, *Afrika Jeopolitiği ve ABD'nin Afrika Politikası*, Ankara, 2016, s.1394.

¹⁹⁸ Kavas, s.387.

¹⁹⁹ Dursun, s. 420.

²⁰⁰ Kavas, s.3890.

²⁰¹ Kavas, s.179.

kullanım hakkını İngiltere ve İtalya'ya devretti. Zeyla', Berbera ve Tacüre aynı yıl İngilizler tarafından "İngiliz Somalisi" adıyla sömürgeleştirildi. 2 Mart 1891'de İngilizlerin İtalyanlarla anlaşmasının ardından Somali'nin güney sahilindeki Bereve ve Marka gibi şehirler İtalyanların elinde kaldı. İngiltere, 1905 yılında kuzey Somali ile "İngiliz Somalisi"ni Aden'deki sömürgesiyle birleştirdi.²⁰²

2.2. Somali'de İngiltere Sömürgeciliği

1825 yılında İngilizlere ait *Mary Ann* isimli gemi Berbera yakınlarında yağmalanıp mürettebatının bir kısmı da yerel kabileler tarafından öldürülünce bölgeye olan ilgi tekrar arttı. Bu olayın ardından Şubat 1827'de Sir Gordon Bremer komutası altındaki bir İngiliz birliği Berbera'ya saldırdı. Şehri top ateşine tuttu ve limanı kapadı. Sonuçta Somali'deki kabile şeyhleri ilk aşamada 10.000 dolar ödemeyi kabul ettiler. Geri kalan ödemeler de iki yıl içinde yapılacaktı. Şeyhler aynı zamanda İngilizlerle dostluk ve ticaret anlaşması imzalanmaya zorlandılar.²⁰³

İngilizlerin kuzey Somali'de yer alan Berbera ve Zeyla gibi önemli limanlara olan ilgisi 1830'lu yıllardan itibaren giderek artmıştır. 1839 yılında Aden alındıktan sonra buraya yerleşen 2.000 kişilik askerî birlik bölge ticaretinde İngilizleri daha fazla kuvvetlendirdi. Aden'in önemi arttıkça da Somali kıyılarına İngilizler daha fazla ilgi gösterdiler. Çünkü Aden'e yerleşen İngilizler açısından, hem Aden şehrinin hem körfezin hem de Hint yolunun güvenliği son derece önemliydi. Bu yüzden İngilizler her ne kadar Aden'e yerleşmiş olsalar da Aden Körfezi'nin Afrika sahillerindeki gelişmeleri yakından takip etmek durumundaydılar.²⁰⁴ Bölgenin en iyi limanına sahip olan Berbera da bu aşamada giderek değer kazandı. Yine bu dönemde Doğu Afrika şirketi Aden Körfezi'nde önemli bir güç haline gelmişti.²⁰⁵

İngilizler 1830 ve 1840'larda Berbera ve Zeyla'ya ilgi gösterdiler. Çünkü Harar'dan gelen kervan ticareti oldukça önemliydi. Bu kapsamda 1833-1834 arasında Frederick Forbes'in Berbera'ya yaptığı ziyaret son derece önemlidir. Forbes de bu şirkete bir doktor olarak katılmıştır. 1832'nin sonlarına doğru da şirketle beraber Somali sahillerine varmıştır. Forbes, Aden Körfezi ve Kızıldeniz'e *Tigris* adlı gemi ile gelmiştir.

²⁰² Ahmet Kavas, "Somali" İ.A, İslam Araştırma Merkezi, TDV, c.37. 2009, İstanbul, s.373-374.

²⁰³ Akalın, *Somali'de Berbera Limanı ve Osmanlı Devleti'nin Bölge Üzerindeki İddiaları*, s.4.

²⁰⁴ Salah, s.34.

²⁰⁵ Salah, s.37.

Böyle bir dönemde Doğu Afrika Şirketi'nin harekete geçmesinin nedeni de Fransızların çıkarlarına zarar vermesini önlemektir. *Tigris* gemisi Ekim 1833'te Berbera'da faaliyetlerini yürüttü. Ardından bu geliş gidişler her geçen gün arttı.²⁰⁶

1840'larda bölgeyi ziyaret eden Rochet Bord, Berbera'da Hint, İngiliz ve Arap tüccarlarının olduğunu bildirmektedir. Ayrıca Berbera'yı yabancı tüccarların ikâmet ettiği bir yer olarak tarif etmektedir. Bunun yanında Berbera'da 10-12 büyük gemi ile 30-40 civarında küçük botun ve Bombay'la irtibat halinde bulunan gemilerin olduğunu bildirmektedir. Ancak İngilizlerin 1843'te ve hemen sonrasında Berbera ve Zeyla gibi yerlerdeki etkinliklerinde bir düşüş yaşandı. Bunun nedeni ise Osmanlı Devleti'nin bölgedeki ağırlığını yerel güçler vasıtasıyla arttırmasıydı. Bu yüzden Doğu Afrika Şirketi bölgeye dair incelemeleri ve gezileri destekleme kararı aldı. Bu sayede 1850'lilerde önemli incelemeler yapıldı.²⁰⁷ Daha önce bahsı ettiğimiz gibi 1854 yazında Richard F. Burton Somali'ye doğru bir geziye çıktı. Bu gezi sırasında Berbera'ya gelen Burton, Berbera'nın büyük bir çarşısı ve limanı olduğunu söylemektedir. Doğu Afrika ticaretinin kapısı olan Zeyla ve Berbera'yı almak için İngiltere'nin Aden siyasi temsilcisi General Edward Russel bu sırada Aden'in karşı tarafı olan Somali sahillerinin kendileri için çok önemli olduğunu açık bir şekilde Mısır tarafından bölgeye yönetici olarak tayin edilen Muhammed Cemal Paşa'ya belirtmiştir. Süveyş Kanalı açıldıktan sonra, İngiltere hükümeti yavaş yavaş Mısır'a el koymaya başladı. Mısır'a ait hisse senetlerini satın aldıktan sonra Mısır meselesine müdahale etmek için önemli bir sebep de elde etti.²⁰⁸

Mısır kuvvetlerinin kuzey Somali topraklarını boşalması Aden'den Zeyla'ya gelen İngiliz Binbaşı Hinter'in gözetiminde yapılacaktı. Harar'ın eski hâkimi Rıdvan Paşa da Hidiv hükümeti tarafından Harar'ın boşaltılmasıyla görevlendirilmiş, Binbaşı Hinter'in emrine verilmişti. İngiliz hükümeti Binbaşı Hinter'e emirlere itaat etmeyen tüm Mısırlıları tutuklama yetkisi vermiştir. Binbaşı Hinter, Mısır kuvvetlerinin 4 Kasım 1884'e kadar Zeyla'yı boşaltmalarını emretti. Rıdvan Paşa, 19 Şubat 1885'te Harar'ın idaresini eski Harar emiri Abdullah Ali Abdüşşekür'e elindeki silahlarla birlikte teslim etti. Yolculuk hazırlıkları yapıldıktan sonra 13 Mayıs 1885'te güven içinde kenti terk

²⁰⁶ Akalın, s.6.

²⁰⁷ Salah, s.39.

²⁰⁸ Orhunlu, s.152.

etti. Böylece Harar'ı Mısırlıların boşaltması tamamlanmıştı.²⁰⁹ Mısır kuvvetlerinin Kuzey Somali'yi terk etmesinden sonra Zeyla, Bulhar ve Berbera Hint birlikleri tarafından denetim altına alınarak İngiliz memurlar görevlerine başladı. İngiliz hükümeti Aden'i korumak maksadıyla bölgeye müdahale etmesi gerektiğini bildirmişti. Bu yüzden Binbaşı Hinter'in telgrafı Londra'ya ulaştıktan sonra Sevvakin'deki Amiral Sir William Hayt'a emirler göndererek Kuzey Somali'ye bir gemi göndermesi istendi. Bu emir doğrultusunda Savvakin'den hareket eden İngiliz gemisi Sifenks, Aden Körfezi'ne yelken açarak Zeyla ve Berbera limanlarına uğradı. Gemi komutanı hükümete 7 Ocak 1884'de bir rapor göndererek, Berbera'da her şeyin sakin olduğunu, Zeyla ve civar şehirlerde de bir sıkıntının olmadığını bildirdi. Bu rapor, aslında Aden'deki İngiliz siyasi sözcüsü Binbaşı Hinter'ın iddialarının yalan olduğunu göstermekteydi.²¹⁰

Osmanlı Devleti sömürgeci devletlerin bölgeye yerleşmesini diplomasi yoluyla engellemeye çalışıyordu. Habeş eyaleti dâhil Ras Hafun'e kadar olan toprakların kendi mutlak hükümlanlığı altında olduğunu savunuyordu.²¹¹ Avrupalı devletler içerisinde Kızıldeniz ve Aden Körfezi'nde en etkili olan devlet İngiltere'ydi. Ancak İngiltere önemli yerleri doğrudan işgal etmek yerine, buradaki Osmanlı hâkimiyetini tanıyıp, Hıdiv ile bir mukavele imzalayarak bölgede Osmanlı hâkimiyetinin olduğunu göstermek istiyordu. Çünkü kendisi dışında, Avrupalı başka bir güçlü ülkenin buralara yerleşmesini önemli bir tehdit olarak algılıyordu. Osmanlı Devleti'nin artık bu bölgede fiili varlığının söz konusu olmadığına inanan İngiltere, Kızıldeniz ve Aden'in rakip bir devletin eline geçmesini önlemek için Mısır'ın bu bölgelere yerleşmesini olumlu karşıladı. Mısır ile 1877'de yaptığı bir antlaşmaya göre bu ülke, Osmanlı hâkimiyetini kabul etmek şartıyla Ras-Hafun sahiline kadar genişleyebilecekti. Osmanlı Devleti, İngiltere'nin bütün teminatına rağmen onun iyi niyetinden şüphe ediyordu. Bu yüzden 1877 antlaşmasını tasdik etmedi.²¹²

Osmanlı Devleti, yönetimini Mısır Hıdivliği'ne bıraktığı Kuzey Somali topraklarının İngiltere tarafından işgal edilmesine sessiz kalmamış fakat sorunu diplomatik yollarla çözmenin yollarını aramıştır. İngiltere'nin özellikle Berbera

²⁰⁹ Salah, s.50.

²¹⁰ Salah, s.48.

²¹¹ BOA, YEE-00118, 0045-02, s. 173.

²¹² Cengiz Orhunlu, "Habeş eyaleti" *İ. A.*, c.14. İslam Araştırma Merkezi, TDV İstanbul, s. 366.

üzerindeki iddiaları İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında sıkıntıya sebep olmuştur. Ağustos 1884'de Londra elçiliğine gönderilen telgrafta İngiltere'nin 1877 Mukavelenâmesini imzalamakla sultanın Somali'deki hükümlerlik haklarını tamamen tasdik ettiği, Berbera'nın da buraya dâhil olduğu, Hıdiv İsmail'in Berbera Limanı'nı ziyareti sırasında yine burasının bir Osmanlı sancağı olduğunu beyan ettiğine değinilmiştir.²¹³ Lord Granville, 1877 Mukavelenâmesinin beşinci maddesi ile İngiltere'nin Somali sahillerinin hiçbir ecnebî devlete terk edilemeyeceğini kabul ettiğini ancak Osmanlı Devleti tarafından tasdik edilmediği için bu mukavelenin geçersiz olduğunu beyân etmiştir. Fakat Lord Granville'in Berbera Limanı hakkında verdiği cevap Babiâli'yi memnun etmemiştir.²¹⁴ Ekim 1884 tarihinde Meclis-i Vükelâ toplantısında Berbera'nın da içinde bulunduğu Somali sahillerinin Osmanlı mülkü olduğu vurgusu yapılıyordu.²¹⁵ 1877 Mukavelenâmesinde bunun tasdik edildiği gibi İngiltere dahil hiçbir devlet tarafından o güne kadar itirazda bulunulmadığı, bölge halkının Osmanlı sultanını hem halife hem de padişah olarak kabul ettiği ifade edilmekteydi.²¹⁶

İngiltere'nin 1877 anlaşmasını imzalayıp Somali topraklarının başka bir yabancı devlete verilmeyeceğine dair garanti istemesi bu bölgenin Osmanlı hâkimiyetinde olduğunu göstermektedir. Musurus Paşa'ya göre iki ülke arasındaki bu sorunun çözümü için en iyi yol, konunun Mısır meselesinden ayrı tutulmasıdır. Osmanlı Devleti, diplomatik çabalarını sürdürmekle birlikte Hıdivlik döneminde Somali sahillerinin ne şekilde idare edildiği hakkında ciddi bir bilgi eksikliğinin olduğu göze çarpmaktadır.²¹⁷ Aslında Osmanlı Devleti, bu tarihlerde Somali sahillerinde hak iddia ettiği yerlerin İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar tarafından işgal edildiğini bilmekteydi. Fransız coğrafyacılarının hazırladığı bir haritanın çevirisi yapılarak Yıldız Sarayı'na sunulmuştu. Bu haritaya göre İngilizler Zeyla, Bulhar, Berbera ve Las Köri limanlarını ellerinde bulundurmaktaydılar. İtalyanlar ise Hopya ile Kismayu bölgesi arasındaki kesimi işgal etmişlerdi. Fransızlar ise bugün Cibuti'nin yer aldığı Taccura Körfezi'ne

²¹³ BOA, YEE- 00118, 00045, 003, 8 Teşrin-i evvel 1284, s.175

²¹⁴ BOA, YEE- 00118, 00062, 003, 7 Nisan 1304, s. 198

²¹⁵ BOA, YEE, 00124, 00033, 01, 19 Rebiul-ahir, 1300/ 15 Şubat 1298, s. 179.

²¹⁶ Salah, s.52.

²¹⁷ Salah, s.55.

hâkimdiler. Ahmet Kavas, Osmanlı'nın Zeyla'daki fiili hâkimiyetinin bölgeye İngilizlerin kesin olarak yerleştiği 1916 yılında sona erdiğini ifade eder.²¹⁸

İngilizlerin Somali'ye girmesine iki ana sebep etkili olmuştur:

1. İngilizlerin Hindistan'a giden deniz yollarının ve ticaret güvenliğinin rahatça sağlanmasına şiddetle ihtiyaçları vardı. Bu nedenle İngilizler Somalili yerli kabilelerle anlaşmalar yaptı. Bu konuda uzmanlığıyla bilinen M. I. Lewis'in 1827 yılında bazı Somalili kabilelerle yaptığı anlaşma (Doğu Afrika Şirketi)'nin bir Somali kabilesiyle yaptığı ilk anlaşmadır. Bu anlaşma İngiliz gemisi "Marin an"ın Berbera'da 1825 yılında Somalililerce saldırıya uğraması üzerine yapılmıştır. İngiltere'nin Somali sahillerini muhasarası 1833 yılına kadar sürdü ve Somalililer 600 cenih saldırı bedeli ödemeye mecbur kaldılar.²¹⁹

2. İngiltere'nin 1839 yılında Aden'i işgali dikkatlerin Somali'ye çevrilmesine neden oldu. Aden'in ihtiyaç duyduğu başta kırmızı et olmak üzere tüm ihtiyaçlarının tedariki ancak Somali'den yapılabiliyordu. Ve İngilizler kendilerine gelecek tüm tehlikelerin buradan kaynaklanabileceğinin farkındaydılar. Ancak askerî ve ekonomik olarak Aden merkezli Hindistan egemenliğinin hayatiyeti için Somali'yi işgal yerine kullanma yolunu seçtiler.

İngiltere, Berbera'ya kesin olarak yerleşmek isteyince bu durum Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında sıkıntıya sebep oldu. İngiltere'nin bu girişimine karşı Londra'daki Osmanlı elçisine gönderilecek telgraf şu şekilde oluşturulmuştu: *"İngiltere hükümeti ile Hıdivlik arasında imzalanan 7 Eylül 1877 tarihli mukavele ile İngiltere, padişahın Somali üzerindeki hukuk-ı hükümranisini tasdik etmiştir. Bu hukuk-ı hükümranı içine Berbera isimli yer de dâhildir. Diğer taraftan sabık Hidiv İsmail Paşa, ülkesini dolaşırken Berbera'ya da gelmiş ve burada padişahın hukukunu ve Berbera'nın Osmanlı livası olduğunu belirten bir açıklama yapmıştır. Zaten Babîâli de İngiltere elçiliğinin bu meseleye dair tebligatına cevaben, Ağustos 1879'da Hıdivlik makamından Berbera'ya herhangi bir ecnebi devletin yerleşmesini men etmesini istemiştir. Bu*

²¹⁸ Ahmet Kavas, Doğu Afrika sahilinde Osmanlı Hâkimiyeti; Kuzey Somali'de Zeyla İskelesinin Konumu, İslam Araştırmalar Dergisi (1849-1916) Sayı 5. İstanbul, 2001, s.134.

²¹⁹ I.M, Lewis, Understand, Somalia Guide To Culture, History And Social Institutions, Haan, London, 1993, s.50-80

noktadan hareketle Somali arazisinde bulunan Berbera Osmanlı Devleti'nin mülkiüdür. Bu durumun aynen Lord Granville'e bildirilmesi istenmektedir.”²²⁰

Berbera hakkındaki iddiayı ispata dair Londra Elçiliği'ne yazılması düşünülen telgraf için iki müsveddeden birinin tercih edilmesi veya başka bir müsvedde tertip olunmasına dair karar alınmıştır.²²¹

İngiltere'nin Berbera üzerindeki iddiaları devam ettikçe Osmanlı Devleti Londra elçiliği vasıtasıyla İngiliz devlet adamlarına haklılığını ispat etmeye çalışmıştır. Bu kapsamda 3 Ekim 1884'te gönderilecek bir telgrafta şu hususlar üzerinde durulmuştur.²²² “*Osmanlı Devleti, Berbera Limanı üzerine Lord Granville'nin gönderdiği cevaptan memnun olmamıştır. Bunun Osmanlı Devleti ve İngiltere arasındaki dostluğa da uygun düşmediği kanaatindedir. Osmanlı Devleti, Berbera dâhil Somali arazisinin Osmanlı mülkü olduğunun üzerinde ısrar ediyor. Bu arazide ahali, Osmanlı Devleti ve padişah-halifeye yakındır, buna karşılık Osmanlı Devleti de burayı bir livası olarak görür. Bu duruma da şimdiye kadar hiç kimse itiraz etmemiştir. Mevcut durum İngiltere'nin de malumu olup asla itiraz edilmemiştir. Zaten İngiltere kabinesi de daha evvel Osmanlı Devleti'nin bölgeye asker sevk etmesi üzerine beyanda bulunmuştur. İngiltere hükümeti meseleyi etraflıca tetkik ettiği takdirde bu duruma kendisi de hak verecektir*” Lord Granville'nin gönderdiği cevap ise Osmanlı Devleti'ni memnun etmemiştir. Bunun üzerine Londra elçisinin vereceği cevap yeniden ele alınmıştır. “*Berbera Limanı'na dair Lord Granville'in gönderdiği cevap iki devlet arasındaki dostluğa uygun değildir. Filvaki Berbera Limanı'nın içinde bulunduğu Somali arazisi üzerindeki Hidiv'in yetkileri ve bunun müsaadesi Babiâli tarafından verilmiştir. Mısır buraları aldığında bu yerler Osmanlı toprakları idi. Bu durum 2 Ağustos 1879'da gönderilen evrakta da yer almaktadır. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin bu topraklar üzerindeki hukuku 7 Eylül 1877 tarihli Hidivlik ile İngiltere arasında akit olunan mukaveleden daha eskidir. Yine İngiltere hükümeti bundan yedi sene önce Osmanlı Devleti'nin Somali üzerindeki hak ve hukukunu tasdik etmişti. Ayrıca Hidivlik ile İngiltere arasında akit olunan mukavele Osmanlı Devleti tarafından tanınmamıştır. Bu yüzden bu mukavelenin tamamlanmamış olması Osmanlı Devleti'nin hukukuna halel*

²²⁰ Akalın, s. 17-18.

²²¹ Salah, s. 53.

²²² Akalın, s. 19.

getirmez. Osmanlı Devleti İngiltere'nin bu meseleyi etraflıca inceleyeceğini ve Osmanlı Devleti'nin bölge üzerindeki zaman ve hüküm ile sakat olmayan hakkını teslim edeceğini ümit etmektedir."²²³

Londra elçiliğinden gelen tahriratta ise (8 Ekim 1884) kendisinin elçi Lord Granville ile görüştüğünü belirtmektedir. Lord Granville'nin verdiği cevap ise Osmanlı Devleti tarafından kabul görmemiştir. Lord Granville verdiği cevapta Somali sahillerinin hiçbir ecnebî devlete verilemeyeceğine dair beşinci maddeyi de içeren hüküm İngiltere tarafından ileri sürülmüşken Osmanlı Devleti bu maddeyi mevki-i icraya koyması gerekirdi. Ancak Osmanlı Devleti bununla ilgili üzerine düşeni yapmamış olduğundan İngiltere hükümeti kendisi tarafından tamamlanmamış bir metni kabul ve tasdik edemez demektir.²²⁴ Bahsi geçen mukavele ise Mısır Hıdivliği ile İngiltere arasında 7 Eylül 1877'de imzalanmıştır. Mukavelenin beşinci maddesinde Somali sahilinin hiçbir kısmının ecnebî bir devlete terk olunamayacağını İngiltere tarafından kabul görmüş olmasıdır. Ancak Lord Granville mukavelenin Osmanlı Devleti tarafından tasdik edilmesiyle geçerli olacağını, ancak Osmanlı Devleti bunu tasdik etmediği için Mısır ile İngiltere arasındaki 7 Eylül 1877 tarihli mukavelenin geçerli olamayacağını beyan etmiştir.²²⁵

Osmanlı Devleti'nin tüm gayretlerine rağmen Berbera, 1884'te İngilizlerin eline geçti. İngilizler Zeyla ve Berbera'yı geçici olarak işgal ettiklerini açıklamışlardı. İngiltere 1885'te yerli kabilelere imzalattığı anlaşmalarla onları koruma altına aldı. Ancak 1889'daki anlaşmadan sonra hem otoritesini pekiştirdi hem de İngiliz koruma alanı olarak bilinen bir sahayı da oluşturmuş oldu. Bir süre sonra da İngiliz ticareti açısından Aden, Muskat ve Berbera bölgenin en önemli merkezlerini oluşturdu. Bir yandan da XIX. yüzyılın sonuna doğru giderek gelişen demiryolları Afrika'yı da sarmaya başladı. Bu kapsamda Afrika'nın birçok yerinde bağlantıların genişletilmesi için demiryolları yapılmak istendi. Berbera da bu noktada önemli bir merkez olarak düşünüldü. Yapılması düşünülen yolların birisi Lagos (Batı Afrika'da) ve Berbera (Doğu Afrika'da) arasındaki hattın oluşuyordu. Yine İskenderiye'den başlayan bir yolun Fashoda'daki bir durakla Berbera'ya çıkması tasarlandı ve ayrıca Berbera'dan

²²³ Akalın, s. 19.

²²⁴ Akalın, s. 20.

²²⁵ Akalın, s. 20.

Harar'a demiryolu yapımı üzerinde duruldu. Bölgenin önem kazanması ve İngilizlerin yerleşmesi ile birlikte Fransa ve İtalya da bölge üzerinde birtakım girişimlerde bulunmak istediler. İtalyanların girişimlerine dair de Roma'daki Osmanlı elçisi Babiâli'ye zaman zaman bilgilendirmelerde bulunuyordu.²²⁶

Ancak bu bölgeye İngilizlerin ilgisi daha öncesine dayanmaktaydı. Aden'in ele geçirilmesiyle de bu ilgi somutlaşmıştı. Ama Kızıldeniz, Somali sahilleri ve Harar sadece İngiltere'nin değil Fransa'nın da gözünü diktiği topraklardı. Bu arada siyasi birliğini tamamlayan İtalya da Afrika'daki sömürgecilik yarışına katılmıştı. Dolayısıyla bölgedeki en büyük sömürge çatışmaları İngiltere, Fransa ve İtalya arasında yaşanmıştır. Bundan sonra İngiltere, Fransa ve İtalya'nın özelde Mısır'ın hâkimiyetindeki Afrika topraklarını ele geçirme yarışları, genelde de tüm Afrika'ya ve Kızıldeniz'e hâkim olma yarışları başlamış oldu.²²⁷ Meselenin izahına dair de Bombay gazetesinde 28 Kasım 1888 tarihli nüshadaki ilgili kısım İstanbul'a gönderilmiştir. O nüshada konu “Somalililerin Berbera Üzerine Taarruzu” başlığı ile çıkmıştır. Haberin Aden'den Londra'ya giden husûsî bir mektuptan alındığı bildirilmiştir. İçeriğinde ise “*Berbera'da mühim bir vaka meydana gelmiştir. Şöyle ki Somalililerden 300- 400 kadar süvari ve bir hayli piyade toplanarak şehrin yerli sakinleri üzerine gece vakti hücum etmiştir. Ancak mesele büyümeden verilen haber üzerine asker gelmiş ve orada bulunan 50 yerli piyade askeri ile 20 Aden askeri meseleye dâhil olunca Somalililer dehşet içinde kalıp 12 neferi telef ve bir o kadarı da esir edilmiştir. “Ospereli” adlı İngiltere savaş gemisi dahi Aden askeriyle 100 adet yerli piyade askerini alarak bölgeye gitmiştir. Bu durum meseleyi yatıştırmıştır. Ancak bu hadise Berbera ticaretine büyük sekte vuracaktır*” şeklinde yer almıştır.²²⁸

İngiltere dünya üzerinde kölelik ve sömürgeciliği uygulayan en etkin ülkelerden biriydi ve bu konuda tecrübe ve marifet sahibiydi. İşgal ettiği ülkelerde halklar arasında nifak ve fitne tohumları yaratma ve sorunun oluşturulması konusunda çok becerikliydi. Kendi hedeflerine ulaşmak için böl ve yönet politikasını kullandı. İngiltere, dünyayı kötü etkileyen ve tehdit eden problemlerin, istikrarsızlıkların çoğundan sorumluydu. İngiltere sayesinde Ortadoğu meselesi, Müslüman Araplar ile Yahudiler

²²⁶ Akalın, s.20-21.

²²⁷ Salah, s.47.

²²⁸ Akalın, s.23.

arasındakisavaşlar, Hindistan ve Pakistan arasındaki Kaşmir sorunu, Somali ve Etiyopya arasındaki sınır problemi hala devam etmektedir.²²⁹

İngiltere, Aden'i işgalden sonra Zeyla limanının doğu tarafına bakan Sokatra adasını da 1840 yılında ele geçirdi. İngiltere, Fransa'nın Somali sahillerinde ilerlemesinden ve gıda temininin Fransızların eline düşmesinden korkuyordu. İngiltere Zeyla hâkimiyle Doğu Hindistan şirketi adına Aden'in gıda temini için anlaşma imzaladı. İngiltere için her şeyden önemlisi Hindistan olduğundan ve sömürge yollarının güvenliği açısından, sömürge yolları üzerinde zayıf bir Osmanlı'nın yaşamasını istemiş ve toprak bütünlüğünün korunmasından yana tavır almıştır. Mahalli şeyhlerle anlaşma yaptıktan sonra kâğıt üzerinde de olsa Osmanlı hâkimiyetini bitirmekle uğraştı.²³⁰

Fransa, sömürgecilikte İngiltere kadar başarılı olamasa da gücünü devam ettiriyordu. Osmanlı toprakları üzerinde diğer devletlerle işbirliğine gidiyordu. İslam dünyasının zayıflığını ve dağınıklığını bilen Avrupalılar Somali topraklarını birçok kez parçalama ve bölmeye çalıştılar. Halkının iç bünyesinde fitne ateşini yaktılar.²³¹

1882 yılında, İsmail Paşa'nın Süveyş Kanalı'nın inşasından kaynaklanan borçları Mısır bütçesini olumsuz etkiledi. Mısır'da İsmail Paşa'nın yönetimine karşı olan Urabi'nin liderliğindeki halk devriminden ve Sudan'daki Mehdi devriminden dolayı durumu çok karıştı. İngiltere Mısır'ın korunması bahanesiyle Mısır'ı işgal etti. Ardından İngiltere, 1884 yılında Somali'deki Mısır birliğine Binbaşı Hunter'in emriyle Somali'den çekilme emrini verdi. Mısır'dan sonra durumu kontrol etmek için yerli kabile şeyhleriyle bağlantı kurdular ve anlaşmalar imzalanmasını istediler. Özellikle Berbera ve Bulhar limanlarının bağlı olduğu kabilelere karşı, Binbaşı Hunter'e bu bölgeyi ele geçirmek, her türlü gücü kullanmak için yetki verdi. Binbaşı Hunter Somalili şeyhlerden bir şekilde imza alınması konusunda iki subay görevlendirdi. Her ikisinde 40 kişilik koruma ekibi verdi. Binbaşı Hunter'in bunu gerçekleştirmesi için İngiliz gemileri Aden ve Kızıldeniz sularına, Zeyla ve Berbera limanlarına demir attı. İngiliz görevliler Somalili kabile şeyhlerine hediyeler, paralar ve yalan sözler vererek birçok anlaşmaya imza atmaya başardılar. İngilizler Zeyla ve Berbera'da garnizonlar oluşturdular. Binbaşı Hunter

²²⁹ Seyyid Selim, s.130

²³⁰ Haj Muhter, s.60.

²³¹ Hassan el-Basri, s.8.

Berbera'dayken bölgedeki büyük kabile şeyhleriyle görüşmelerde bulunmuş ve onları kazanmak için hediye ve bahşişler vermiştir. Bu kabile şeyhleri kendi kabileleri adına yaptıkları açıklamada İngilizlerin ülkelerinde bulunmasından memnun olduklarını belirttiler ve bunun bir göstergesi olarak anlaşma yaptılar. Kabile şeyhleri ile Binbaşı Hunter arasında yapılan anlaşmada şu maddeler vardı:²³²

- 1) Habraval (HAWAR AWL) kabilesi, elindeki toprakların en ufak bir parçasını bile hiçbir amaçla İngiliz hükümeti haricinde kimseye vermeyecek.
- 2) İngiliz bayrağı taşıyan bütün gemiler bütün limanlarda her türlü ticaret yapma hürriyetine sahip olacak.
- 3) Adı geçen kabile topraklarında gerek ikamet etsin, gerek ziyaretçi olarak gelsin bütün İngiliz vatandaşları tam bir güven içerisinde hayatlarını devam ettirebilecek.
- 4) Bu kabilenin tüm topraklarında köle ticareti yasaklanacak ve İngiliz kraliçesi adına köle ticareti yapan gemilere el konulabilecek.
- 5) Britanya, bu kabilede yetkili atama hakkına sahip olacak, askerî korumaları ve her türlü yetkilileri İngiliz hükümeti tayin edecek.²³³

İngiltere resmen Somali'nin kendi himayelerinde olduğunu 1887 yılında ilan etmiş ve bunu Berlin Konferansı'na katılan ülkelere bildirmiştir. Böylelikle artık tüm diğer devletler Somali sahillerinin ve Aden körfezinin İngilizlere ait olduğunu resmen kabul etmiş oldular.²³⁴

2.3.Somali'de Fransız Sömürgeciliği

Fransa, gücünün ulaştığı noktayı kanıtlamak için işgal yoluyla, gücünü ispat etmeye çalışan ve Avrupa ülkeleriyle rekâbete giren büyük devletlerinden biriydi. Ancak İngiltere hızlı davranıp Aden ve Kızıldeniz bölgesini eline aldı. Fransa gemileri yakıt ikmalini Aden'de İngiltere'nin denetiminde yapabiliyordu ve Hindistan civarında bu gemiler İngiltere ile rekâbete girince Fransız gemilerinin Aden limanına yaklaşmaları yasaklanmıştı. Deniz hâkimi olmak isteyen İngiltere her şeyden önce kıyıları kontrolü altına almak istiyordu. Buna karşın Fransızlar ise Aden'e karşı tarafında yer alan

²³² Salah, s.58.

²³³ Salah, s.59.

²³⁴ Salah, s. 59.

Somali'nin Obuk iskelesini elde etmeye yönelik çabalara başladı.²³⁵ Fransa kendine Afrika tarafında bulunan Kızıldeniz sahillerinde bir yer bulmak için keşif heyetleri gönderdi. Bunlardan en önemlisi Berkur heyeti idi. Fransız bilim adamı Rocher ekibiyle birlikte Taccūra körfezine ve oradan da Şeva bölgesine geçti. Bu gezinin sonucunda Fransa'nın bu bölgeden ne derece yararlanabileceğine ilişkin ayrıntılı bir rapor gönderdi ve önemli tavsiyelerde bulundu.²³⁶

Bu tavsiyelerden bazıları şunlardır:

1. İngiltere'nin Batı Afrika'da uyguladığı siyaseti, sömürgeci aşamaları benzer şekilde Fransızlar da izledi. Onun medeniyetinin Doğu Afrika'da yayması, Obuk Somali bölgesine yönelik, Fransa işgali, hem Fransa'nın amacını gerçekleştirecek hem de Habeşistan kralını, bu bölgeler Fransa hâkimiyeti altına girerse memnun edecekti. Böylece iki ülkenin arasında ticari ilişkiler kurma işi kolaylaşacaktı. Misyonerlik, medeniyet ve ekonomi paralel şekilde ilerleyecekti.

2. Somali'deki tüketim pazarlarının çokluğu ve doğal kaynakların zenginliği Fransa'nın çıkarlarını koruma uğruna kullanılmalıdır.

3. Habeşistan kralı büyük bir askerî güce sahipti. Fakat Habeşistan'da krala karşı çıkan isyanları bastırmak ve komşu ülkelerden toprak koparmak Fransızların desteğiyle gerçekleşebilirdi. Bu projeleri gerçekleştirmek için Rocher Habeşistan ile Fransa arasında ilişkiler kurmak için aşağıdaki önerilerde bulundu:

A. Habeşistan kralının şahsî çıkarlarını gerçekleştirmek için Somalililerle olan savaşında yardım malzemeleri silah ve tüfek yardımıyla bulunulacaktı. Fransa ile olan ilişkilerin önemini göstermek için bölgede kralın konumu güçlendirilecekti.

B. Habeşistan'dan Somali üzerinden özellikle Harar yollundan Aden'e geçen ticari kabilelerin geçtiği Berbera ve Zeyla limanlarının işgal edilmesi iki ülkenin ticari çıkarlarını canlandıracaktır ve bölgedeki Fransız hâkimiyetini güçlendirecekti.²³⁷

Fransa, Rocher'ın sömürge projesi önerilerini yürürlüğe koymak için uygun fırsatı beklemeye başladı. Bunun üzerine Aden'deki Fransız konsolos Henry Lambert

²³⁵ Marc Ferro, *Ceviren Muna Cedden Sömürgecilik Tarihi Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Kadar*, 13-20 yüzyıl, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2002. s.139.

²³⁶ Durmuş Akalın, *Kızıldeniz'de Cibuti Üzerinden Yapılan Silah Kaçakçılığının Yemen'e Etkileri ve Osmanlı Devleti (1898-1914)*, TAD, C. 34/ 2015, s.651-686.

²³⁷ Seyyid Selim, s.44.

Fransa'nın İngiliz baskısından kurtulması için Kızıldeniz'de yer aramaya başladı. Böylelikle bu iki devlet 19. Yüzyılda sömürgecilik ve yayılcılık alanında büyük bir rekâbete girişmişlerdi. Bu arada İngiltere'nin Aden'e (1839) ve Somali'ye (1869) yerleşip Kızıldeniz'deki ticaret yolunun denetimi üzerinde önemli bir üstünlük elde etmesi karşısında Fransa, bu avantajlı durumu dangıleyebilecek bir yer olması münasebetiyle Kızıldeniz ile Aden körfezinin birleştikleri yerde bulunan Taccüra körfezinin kuzeyindeki Obuk'ta (Obok) bir iskele kurmuştu. Fransa, Hindistan civarında İngiltere ile rekâbete girince gemilerinin Aden Limanı'na yaklaşmaları yasaklanmıştı. Onlar da Mısır birliklerinin Kuzey Somali'den çekilmelerini fırsat bilerek bugünkü Cibuti'de yer alan Obuk iskelesine ağırlık vermeye başladılar. Fransa Taccüra'da yer alan mahalli idareci Ahmed Ebü Bekir ile 11 Mart 1862 tarihli bir dostluk ve yardım anlaşması imzaladı. Ahmed Ebu Bekir 52.000 frank karşılığında Obuk'u Fransızlara kiralamayı kabul etmişti. Sonraki yirmi yılda çevrede bulunan Afarlar ve Isalar şefleriyle de sözleşmeler yaparak bölgeyi kendi himayesine aldı. Fransa, Somali'nin kuzey ucundaki Obuk'u (Obok) sömürgesi ilan edip Osmanlıların bütün engelleme çabalarına rağmen burada Fransız Somalisi adıyla bir sömürge yönetimi kurdu.²³⁸ Zaten 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla birlikte Avrupalı devletlerden bilhassa Fransa ve İngiltere bugünkü Somali ve Eritre sahillerindeki bazı küçük iskeleleri mahalli idarecilerinden para mukabilinde kiralamışlardı. Bir süre sonra da kendi bayraklarını dikmişlerdi ve bu iskeleleri birer müstemleke olarak benimsemişlerdi. Fransa'nın bölgeden ilk elde ettiği yer, Obuk'ta satın aldığı arazi olmuştur. Burası Bâbü'l-Mendeb boğazında son derece stratejik bir arazidir.

1862 yılında Obuk iskelesine resmen yerleşen Fransa ilk etapta Obuk'u kendisine merkez edinmiştir.²³⁹ 1896'da Taccura, Obuk ve civarındaki bölge artık Cibuti Fransız Somalisi olarak adlandırılmaya başlandı²⁴⁰

Fransa'nın iddiasına göre Sultan Dini Ahmet, Obuk limanı ve civarındaki bölgeleri III. Napolyon'a teslim etmişti. Obuk anlaşması bentleri şu şekildeydi:

²³⁸ Kavas, *Osmanlı-Afrika ilişkileri*, s. 389.

²³⁹ Ali Muhammed Farah, *Cibuti'de Fırsatlar ve Engeller*, İHH. İnsani ve Sosyal Araştırmalar röportaj, İstanbul, 2015, s.2-3.

²⁴⁰ Recep Hazar, s.655.

1. Kabileler ile Fransa arasında dostluk, barış ve ticaret ile yakın ilişkiler kurmak arzusuyla,Fransa,Obuk limanının Ras Ali'den Ras Demira'ya kadar olan bölümünde ticaret merkezleri kuracaktı.

2. Sultan Dini ve diğer kabilelerin liderleri, Ras Bira yakınında ve Ras Ali'den Ras Demira'ya kadar olan ovalarda bulunan Obuk limanını Fransa'nın ticari şirketi yönetecekti.

3. Bu teslim karşılık kabile liderlerine 50 bin frank ödenecekti.

4. Bu tutar iki taksit şeklinde ödenecekti.

5. Bu feragat, kabile liderlerinin ve Fransız temsilcilerinin imzaladığı andan itibaren uygulanacaktı ve kim karşı çıkarsa Fransız mahkemesinde yargılanacaktı.

6. Kabile Liderleri Fransızların Obuk bölgesine yerleşmeleri konusunda denizde ve karada kolaylıklar sunacaktı. Ayrıca ormandan ağaç kesme ve sahildeki su kaynaklarından su alma haklarından da feragat edeceklerdi. Obuk yakınında önemli bölgelerde su depoları inşa edilecekti.

7. Sahilde yaşayan kabile liderleri herhangi bir yabancı devlet ile Fransızların haberi olmadan ticari bir anlaşma yapmayacaktı. Böyle bir teşebbüs söz konusu olursa da Obuk'ta bulunan Fransız güçlerine resmî olarak tebliğat çıkarılacaktı. Fransız Hükümeti onayı olmaması durumunda bu öneriyi reddedeceklerdi. Anlaşma Mart 1862 tarihinde Fransa'da imzalandı.²⁴¹

Fransa bu imtiyazı aldıktan sonra bölgeyi işgal etme konusunda acele etmedi. Ancak Süveyş Kanalı'nın açılıp İngiltere'nin Mısır'ı işgal etmesinden sonra ve İtalya'nın Kızıldeniz bölgesinde genişlemesi esnasında Taccura ve Obuk bölgelerini ele geçirme ihtiyacı duydu. Fransızlar iç bölgelerin liderleriyle ticari ilişkiler kurmaya başlarken Fransız komutanı Larchar 21 Eylül 1884 tarihinde Taccura sultanıyla anlaşma imzaladı. Sultan bu anlaşmayla ülkesinin Fransa'nın himayesi altına girmesini kabul etti. Buna dayanarak bölge yabancılardan korunma adına Fransız koruması altına girdi. Ayrıca Fransız idarecinin bilgisi dışında herhangi bir ülkeyle anlaşma yapılması yasaklandı.²⁴²

²⁴¹ Seyyid Selim, s.48.

²⁴² Tamam hamam Tamam, el-Harekatu'l-Cihad el-Vatani fi's-Somal, Kahire 1983, s.14.

Fransa, Obuk limanını Somali bölgesinde genişlemek için çıkış noktası olarak belirledi ve onu okyanuslara doğru hareket eden gemilerine ikmal yeri olarak kullandı. Böylece Fransa bayrağı Somali'nin Obuk bölgesinde dalgalanmaya başladı. Fransa işgal ettiği bölgeleri genişletmeye çalışırken İngiltere, Fransa'ya karşı güç kullanmak istemiyordu. Bölgenin Osmanlı toprağı sayılmasından dolayı siyasi manevralarda bulunmuyorlardı ve böylece Fransızların Babü'l-Mendeb boğazına giriş-çıkışında yer alan Obuk'taki hâkimiyetini kabul ettiler. Fransızlar bölgedeki hâkimiyetlerinden dolayı Kızıldeniz'deki boğazın Afrika tarafını yönetmeye başladılar.²⁴³

Osmanlı Devleti içisinden Londra Sefareti vasıtasıyla gelişmeleri takip etme noktasında yoğun mesai harcamıştır. Londra Sefareti'nden alınan haberler 6 Şubat 1889'da Hariciye Nâzırı tarafından Sadaret'e yazılmıştır. Buna göre Taccura'da Fransa'ya tâbî bir aşiret arazisinden karaya çıkmıştır. Yine aynı konuyla ilgili sefaretten gönderilen 26 Ocak 1889 tarihli ve 31 numaralı tahriratın tercümesi takdim edilmiştir.

1884'te Fransız kuvvetlerine kumandan tayin edilen Leonce Legarde Etiyopya ile dostluk ilişkilerini geliştirerek buradaki Fransız sömürgesinin gerçek bânîsi oldu. 1888'de Fransa ile İngiltere arasında imzalanan bir antlaşmayla Fransız ve İngiliz Somalisi'nin sınırları belirlendi ve aynı yıl Fransız Somali kıyısının merkezi Obuk'tan Leogarde'nin kurduğu Cibuti şehrine taşındı.²⁴⁴ 1897'de Fransızlar Habeşistan yönetimiyle bir anlaşma yaparak işgal ettikleri toprakların bir kısmını Habeşistan'a bıraktılar.²⁴⁵ Fransa'nın faaliyetleri bunlarla sınırlı kalmadı. Ekonomi ve ticaret merkezi olan Harar bölgesinin iç işlerine karışmaya yönelik çalışmaları da başlattılar. Harar'ın işgalini planlayan İngiltere, Fransa'nın Harar bölgesine göz koymasını engellemeye çalışıyordu. 9 Şubat 1885 tarihinde taraflar arasında sınırlar belirlenerek bir sözleşme imzalandı ve bunun neticesinde Harar'a yönelen Fransız faaliyetleri sona erdi.²⁴⁶

2.4. Somali'de İtalyan Sömürgeciliği

İtalya, Batı Roma İmparatorluğu'nun yıkıldığı 476'dan 1860 yılına kadar siyasi birlikten mahrum bir coğrafya parçasıydı. Sayıları yüzyıllara göre değişen irili ufaklı devletler birbirlerine üstünlük sağlamak için kendi aralarında savaşırken yarımada

²⁴³ Ömer İsse, Mogadişu Mezihi-e ve Hazirih-e, Mogadişu, 1979, s.183.

²⁴⁴ Dursun, "Afrika" İslam Ansiklopedisi, s.522.

²⁴⁵ Salah, s.61.

²⁴⁶ Hassan Basri, Umamü'l Mütahideh ve Devrü'l-İstiklal fi Somali, Yüksek Lisans Tezi, Yayınlanmamış, Nileyn Üniversitesi, 2006, s.36.

kuvvetli komşularının istilalarına uğradı. Önce Bizans İmparatoru Justinianos İtalya'yı işgal edip Büyük Roma İmparatorluğu'nu canlandırmak istedi. 1870'te Roma'yı da birliğe katan İtalya Krallığı, böylece siyasi bir güç olarak yeniden Avrupa ve dünya sahnesine çıkmış oluyordu.

1. İtalya'nın amacı Avrupa Devletleri ile birlikte işgale katılmak ve büyük bir güç hâline gelmekti. Bununla birlikte eski Bizans İmparatorluğu yeniden canlanacaktı.

2. İtalya diğer Avrupa ülkeleri gibi Afrika'daki paylaşımdan kendi payını almak istiyordu. Bunun için her şeyi yapmaya hazır olacaktı.

3. İşgal ile birlikte İtalya'daki nüfus sorunu çözülecekti ve İtalya'nın Kızıldeniz'e ve Afrika'ya girmesi İtalya'daki açlık ve işsizlik sorununu da çözmüş olacaktı.²⁴⁷

XIX. yüzyılda sömürgecilik başlıca üç bölgede hızlanmıştı: Afrika, Güneydoğu Asya ve Pasifik. İtalya, henüz açık denizlere uzanma imkânı bulamadığı ve Roma İmparatorluğu'nun izini sürmek istediği için kendisine en yakın olan Afrika'da toprak ele geçirmeyi tercih etmişti. Bu zamana kadar Afrika'da sömürge kuran devletler İspanya, Portekiz, Hollanda, İngiltere ve Fransa olmuştu. İtalya Devleti, birliğini ancak 1871 yılında tamamladığı için sömürge yarışına geç katılmıştır.²⁴⁸ 1882 yılında Assab ve Mussava limanlarının ele geçirilmesiyle birlikte Afrika boynuzuna giren İtalyanlar, Fransızları dengelemek isteyen İngilizlerin de desteğini almıştır. 1887'de İtalya Devleti, Kızıldeniz civarındaki kuvvetlerini artırmak için yeniden asker sevkine teşebbüs etmiştir. Bu da İngiltere ile İtalya arasında Sevvakin'in kısa bir süre İtalya hâkimiyetine geçmesine yönelik anlaşma yapılması sonucunu doğurmuştur.²⁴⁹

İtalyanlar Süveyş Kanalı'nın işletmeye açıldığı yıl bir İtalyan şirketi daha Assab'da bazı haklar elde etmişti. Bundan sonra İtalyanlar Habeşistan'a doğru yayılmak amacıyla harekete geçerek 1882'de Assab'ı hâkimiyetleri altına aldılar ve Berlin Konferansı kararlarındayarak ilerlemelerine devam ettiler. Afrika'nın sömürgeleştirilmesi meselesini görüşmek üzere Almanya'nın girişimiyle düzenlenen Berlin Konferansı'nda (1884-1885) kıtanın paylaşılmasında fiili işgal durumunun esas alınacağına dair bir ilke karar olarak benimsenmişti. Bu karardan sonra İtalyanlar yerli

²⁴⁷ Şerafettin Turan, "İtalya" İ.A., TDV İslam Araştırma Merkezi, c.23, 2001, İstanbul, s. 448- 452.

²⁴⁸ Salah, s. 61.

²⁴⁹ Turan, s.451.

reisleriyle anlaşarak 1885'te Mussava ve 1886' da Dehlek adalarını ele geçirmişlerdi. Kızıldeniz sahilinde İtalyan işgalindeki topraklar 1 Ocak 1890'da Eritre adıyla bir İtalyan sömürmesine dönüştürüldü. Avrupa ülkeleri Kızıldeniz için savaşıırken İtalya, Eritre'yi kendine stratejik bölge olarak seçti. Ardından işgalci ülkelerin ilgilenmediği ve Zancibar²⁵⁰ Sultanlığı'na sembolik olarak bağlı olan Somali'nin güney bölgesine yöneldi.²⁵¹ Böylece İtalyanlar, Eritre'yi ve 1884'te yerleştikleri Somali'nin bir kısmını ellerinde tutmayı başarmışlardı. Eritre ile İtalyan Somalisi diye anılan yerler II. Dünya Savaşı'na kadar birer İtalyan sömürgesi olarak kaldı.²⁵²

İngilizler İtalyanların Nil'in kaynakları ve Sudan bölgesinden uzak tutmak için Somali'ningüneyinde yer alan Benedir bölgesine doğru yerleşmeleri için teşvik ediyordu.²⁵³ Benedir sahilinde olan önemli limanları, Merke, Breve, Kismayu ve Mogadişu Benedir bölgesi denen bir kısmı Cuba Nehri'nin ağzına kadar uzanan bu toprak İngilizler, İtalya'nın eline geçmesini destekliyordu.²⁵⁴ Somali'nin güneyinde Mogadişudeki mahallî yöneticiler, Avrupalı sömürgecilere karşı işbirliği yapabilecekleri bir güç aradılar. Bunun neticesinde Zancibar'da yönetici olan Said Barkaş'a Avrupalılara karşı işbirliği teklifinde bulundu. Çünkü Avrupalı sömürgecilere karşı koyabilecek güç ve takat yoktu. İşgal her zaman önceden yapılan araştırma ve planlama ile yapılıyordu. Keşif yolculukları işgal öncesi yapılan bir ön çalışma niteliğindeydi. Büyük devletler kâşifleri finanse ediyordu. Gerekli bilgileri, elde etmek için parayı ve gemileri temin ediyordu. Devletler bunun karşılığında coğrafi, ekonomik ve siyasi bilgiler alıyordu.

Somali halkı, etrafında dönen komploların farkındaydı. 15 Aralık 1888 tarihinde Zancibar sultanının topraklarını Avrupalılara verdiği haberini alır almaz 4 kişiden oluşan bir heyeti Sultan Zancibar'a gönderdiler. O heyetin görevi hem sultan hem de İngiliz konsolosu Maknazı ile görüşmekti. Zancibar Sultanına Somali topraklarıyla ilgili Avrupalı devletlere verdiği imtiyazlar ve imzalanan anlaşmaların Somalililere

²⁵⁰ Zangibar veya Zancibar, Afrika kıtasının doğusunda Tanzanya'ya bağlı iki adadan oluşan özerk yönetilen bölgedir. Zangibar, Şiraz'dan gelen Omanlı göçmenler tarafından kurulmuştur. Adı "Zencilerin Sahili" anlamındaki Farsça adı "zangi bar"dan gelir. 1503-1698 yılları arasında Portekiz hâkimiyetinde kalan ada, 1698 yılında Umman Sultanlığı denetimine geçmiştir. BKNZ: Mahamed Osman Salah, s. 14.

²⁵¹ H. Yunus Apaydın, "Habeş eyaleti", İ.A, TDV, c.14, 1996, s.367.

²⁵² Şerafettin Turan, "İtalya" İ.A, TDV, İslam Araştırma Merkezi, c.27. s.450.

²⁵³ Orhunlu, s.159.

²⁵⁴ Orhunlu, s.161.

danışmadan bir hiç olduğunu ilettiler.²⁵⁵ Zancibar Sultanını ise yabancıların varlığından rahatsız olduğunu ve yaptıklarını mecburiyetten yapmak zorunda kaldığını bildirdi.

O sırada İtalya Benedir bölgesi sahilini gözden geçirmek ve buranın durumunu incelemek amacıyla Volta adındaki savaş gemisini gönderdi. Gemi denizde dolaşırken Verşeyh şehrine yanaştı. Vasillo Rofailo adındaki subay 4 silahlı korumasıyla birlikte gemiden inip bir sandalla şehre girmeye çalıştı.²⁵⁶ Onları bazı kişiler sandaldan inerken fark ettiler ve inmesine izin vermediler. Bunun neticesinde Vasillo Rofailo adlı İtalyan subayı onlara ateş etme emrini verdi ve taraflar arasında çatışma başlayınca yerli kişiler Vasillo Rofailo hançerleyip öldürdü. Bunun üzerine İtalyan gemisi intikam almak amacıyla ağır toplarla şehri bombaladı ve gemiden inmeden şehri tahrip ettiler.²⁵⁷

İngiltere ise Somali'deki İngilizler ile İtalyanlara karşı hareketlerin olumsuz ve tehlikeli olduğunu görüyor ve bunun kendi çıkarlarını kötü etkileyeceğini düşünüyordu. Bu hareketleri söndürmek için Somalililere karşı baskı ve güç kullanmanın bir çözüm olacağını düşünmüyordu. O sırada İngiltere Dışişleri Bakanı "Lord Salisbury" Somali'deki işgal planını 3 yıllığına ertelemesi için İtalya'ya gizli bir mektup gönderdi. Bu süre içerisinde Somalililerin öfkelerinin sakinleşeceğine inanmaktaydı. Mektupta İngiltere'nin İtalya'nın bölgedeki egemenliğini kabul ettiğini ve durumun aralarında sır olarak kalması gerektiği yazıyordu.²⁵⁸ İtalya ise İngiltere'nin önerisini kabul etti ve Somali'ye yönelik işgal projelerini 3 yıl erteledi.²⁵⁹ Ardından İngiltere ile Almanya Somali sahillerine silah kaçakçılığını önlemek bahanesiyle ambargo uygulamak için Somalililere karşı bir operasyona İtalya'yı da katılmaya davet etti.²⁶⁰ İtalya deniz ambargosu operasyonunu fırsat bilerek, bölgedeki varlığını güçlendirip çıkarlarını korumak için donanmasını Kismanyu limanına göndermek istedi. Ancak İngiltere'nin planına göre İtalya Kismanyu bölgesinin kuzeyinde yer alan bölgeye hâkim olacaktı. Böylece İtalya uzun süre işgal etmek istediği bölgeden ve Kismanyu Limanı'ndan uzaklaştırılmış oldu.²⁶¹ Ancak İtalya deniz ambargosu sayesinde Somali'ye yönelen işgal planının bir kısmını gerçekleştirmiş oldu. Bunun neticesinde hem Somali

²⁵⁵ Celal Yahya, et-Tenafüsü'd-Düveli fi Şark İfrikkiye, 1959, Kahire, s. 228.

²⁵⁶ Yahya, ve Nazar Mihanna, s.398.

²⁵⁷ Celal Yahya, et-Tenafüsü'd-Düveli fi Şark İfrikkiye, s.299.

²⁵⁸ Seyyid Selim, s.146 .

²⁵⁹ Seyyid Selim, s.147.

²⁶⁰ Seyyid Selim, s.149.

²⁶¹ Seyyid Selim, s.148.

topraklarını tanıma fırsatı bulmuş oluyordu hem de parayla ya da yalan vaatlerle kandırabileceği insanlar araştırmaya başlıyordu. İtalya bölgeye girdiği andan itibaren aşiretlerin arasını bozup fitne tohumları ekiyordu. Onların bazıları düşmanlık besleyip destek vermiş gibi yapıyorlardı. Bu durumdan faydalanarak bazı anlaşmalar elde etmeyi başardı. İtalya'nın bölgeye girmesini sağlayan İngiltere ve Almanya, İtalya ile yerli kabilelerin imzalamış olduğu yeni anlaşmalara herhangi bir itirazda bulunmadı.²⁶² Zancibar Sultanını ise İtalya'nın yaptığı anlaşmalara karşı çıkmaya çalıştı. Fakat İngiltere ona baskı yapıp durumun kabûlüne onu mecbur bıraktı. 15 Ocak 1889 tarihinde İtalya kralına özür mektubu yazıp İngiliz Makınon şirketiyle Somali bölgesinin ekonomik açıdan kullanımı ilgili olarak yapılan anlaşmaya benzer bir anlaşmayı İtalya ile yapmak istediğini yazmıştı²⁶³

İngiltere kendi çıkarlarını korumak ve İtalya'nın dostluğunu kazanmak için sultana baskı uygulamaya çalıştı ve olayın büyümesini engelleyerek İtalya ile Zancibar arasındaki ilişkilerin kopmasını engelledi.²⁶⁴ Ardından İtalya kralının temsilcisi olan Sinyor Karliti ve İngiliz Doğu Afrika Şirketi arasında Kismanyu bölgesine yönelen ortak bir işgal ile ilgili görüşmeler başladı.²⁶⁵ Bu görüşmeler sonucunda aşağıdaki hususlarda anlaşmaya varılmıştı:

1. İngiltere, Zancibar sultanının Benedir bölgesindeki Kismanyu'dan Verşeyh'e kadar kalan toprakları İtalya'ya vermesi konusunda taahhütte bulundu.
2. İtalya'nın İngiliz şirketine tazminat vermesi ve İtalya hükümetinin İngiliz şirketinin bu maddeyle ilgili isteklerini yerine getirmesi.
3. Kismanyu limanı ve civarındaki bölgeler İtalya hükümeti ile İngiliz şirketi arasında ortak olarak yönetilecekti. Aynı imtiyazlara sahip olup, kâr eşit miktarda paylaşılacaktır.
4. İtalya hükümetinin Doğu Afrika'daki egemenliğini sınırlandıracak ve İngiltere'ye tâbî olan bölgelerde herhangi bir girişimde bulunmayacaktır. Karşılığında İngiliz Şirketi Doğu Afrika'daki sınır hâkimiyetini belirleyecektir.

²⁶² Seyyid Selim, s.150.

²⁶³ Yahya, s.11.

²⁶⁴ Haj Muhter, s.62.

²⁶⁵ Ministero Dela Affare Esteri Comitato-perla documentazione: "La' Italia in Africa" 1958, Roma, s.209.

5. Taraflar arasında uyuşmazlık çıkması durumunda uyuşmazlık sulh yoluyla çözülecek veya hakem heyeti teşkil edilecektir. Heyette her iki taraftan eşit üye tayin edilecek ve hakem heyetinin vereceği karara her iki taraf uyacaktır.

6. Her iki taraf Cuba Nehri'nde diledikleri şekilde gemilerini dolaştırma hareket, özgürlüğü ve en uç noktalarına kadar ilerlemek konusunda anlaştılar.

7. İtalyan hükümeti bu anlaşmaya dayanarak bütün imtiyazlarını korumak ve anılan İngiliz Şirketi sayesinde kazanılan tüm imtiyazları, mevcut anlaşma kapsamında ele almak ve İngilizler tarafından yapılan taahhütlerin yerine getirilmesinden bahsediyordu. İngiliz şirketi'nin Zancibar Sultanıyla imzalamış olduğu anlaşmaya göre Benedir bölgesindeki limanlar İngiliz hakimiyeti altına girecekti. Fakat 3 Ağustos 1889 tarihinde İngiltere ile İtalya arasında imzalanan bu anlaşmaya göre buralar İtalya'ya devredildi. Anlaşma iki dilde düzenlenip uyuşmazlık çıkması durumunda İngilizce metnin geçerli olması kabul edildi.²⁶⁶ Ardından Somali'nin güney sahilinde yer alan Breve, Marka ve Verşeyh şehirleriyle beraber 1892 yılında 160.000 rupi karşılığında İtalya tarafından kiralandı. Bu şehirlerin İtalya hâkimiyeti altında olduğu aynı yıl ilan edildi. Benedir limanlarının kontrolüne mukabil İtalyan Hükümeti Zancibar sultanına yılda muayyen bir miktar ödeme yapıyordu. Bunun yanı sıra İngilizler tarafından 1905'de Kismayu liman bölgesi de İtalyan Somalisi'ne bırakıldı. 1908 yılında yapılan yeni hudut tanziminde İtalya lehine önemli değişiklikler yapıldı.²⁶⁷

2.4.1.İtalya ve Zancibar Sultanının Anlaşması

12 Ağustos 1892 tarihinde İtalya ile Zancibar sultanı arasında bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşma ile sultanın idaresinde olan topraklar azaltıldı ve bunun neticesinde sadece Zancibar ve Bomba adasının yönetimi ona bırakıldı. Benedir sahilinden feragat etmek için taraflar aşağıdaki şekilde anlaştılar:

1. İtalya hükümeti Bereve, Marka, Mogadişu ve Verşeyh şehirlerini ve limanlarını, 5 mil kadar uzaklıktaki bölgelerin kontrolünü tamamen ele alacaktır. Zancibar sultanı adına bölgeyi siyasi ve kanuni olarak yönetecek İtalyan hükümeti de yönetim masraflarını ödeyecek ve İtalya hükümeti satın alma, satma ve istimlak hakkına sahip olacaktır.

²⁶⁶ Ministero dela Affar estare, s.210.

²⁶⁷ Kavas, "Somali"İslam Ansiklopedisi, c.27, s.436.

2. İtalya hükümeti İtalyan bir şirketle Zancibar sultanının adına Benedir bölgesindeki limanları yönetecek, gelen ve giden ticaret mallarının harç ve gümrük vergilerini toplama hakkına sahip olacaktır. Ayrıca düzeni sağlayacak ve yol ile liman inşaatı yapacaktır.

3. Zancibar sultanlığının hükümeti İtalya kralının vereceği yetkiyle İtalyan şirketine Beneder şehirlerini teslim edecek, ticaret yapma, ev ve arsa satın alma hakkı verecektir.

4. Zancibar hükümeti halka yüklemiş olduğu vergileri toplama yetkisini İtalya hükümetine verecektir. Ayrıca bölgedeki ticaret ve balıkçılığın denetimi, yol yapımı, demir yollarının döşenmesi, kanal açılması, silah ve harp malzemeleri ithalatının denetimi ve kontrolü İtalya'ya verilecek, İtalya hükümetine genel ahlaka aykırı gördüğü her durumu yasaklama hakkı verilecektir.²⁶⁸

5. Anlaşmaya göre İtalya'ya limana giren ve çıkan gemilerden vergi ve harç toplama hakkı verilmiştir. Kaçakçılığı ve yasadışı olan her şeyi önlemek için her türlü tedbiri alacaktır. Berlin Konferansı'ndan çıkan kararlar aynen uygulanacaktır.

6. Anlaşmaya göre İtalya gümüş ve bakır para basma hakkına sahip olacaktır. Anılan bütün haklar ve imtiyazlar İtalya hükümetine anlaşma tarihinden ve İngiltere kralının feragatinden itibaren 25 yıllığına verilmiştir. Anlaşma süresi bittiğinde aynı şartlarla 25 yıl daha uzatılabilir.

7. İtalyan hükümeti limanlara el koyduğu anda Zancibar sultanına ödül olarak 40 bin rupi verecek ve yıllık olarak 4 eşit taksit şeklinde 160 bin rupiye tamamlanacaktır.

*"Ancak İtalya hükümeti iç problemlerinden dolayı anılan meblağları ödemeyip hile yoluna başvurmuştur."*²⁶⁹

2.4.2.İtalya - Somali Anlaşmaları

İtalyanlar Somali'nin güney bölgesi üzerinde İngiltere, Almanya ve İtalya tarafından uygulanan ambargodan yararlanıp bazı kabile reisleriyle iletişime geçti.

²⁶⁸ Ministero dela Affar estare,s. 112.

²⁶⁹ Ministero dela Affar Estare,s.209.

Böylece İtalyanlar bazı reislerle anlaşma yapmayı başardı.²⁷⁰ Gerçek şu ki Somali'de kabilecilik sistemi Avrupalılarla anlaşma yapma da dâhil olmak üzere İtalyanlara yardımcı olmuştur.

İtalyanlara yardımcı olan faktörlerden bazıları şunlardır:

1. Kabile toplumunun varlığı ve kabileler arasında sürekli olarak anlaşmazlık çıkması.
2. Somali topraklarını savunacak güçlü bir hükümetin yokluğu.
3. Kabileler arasında çıkar çatışmalarının olması ve bundan dolayı bazı kabilelerin diğerlerine karşı sömürgecilerden yardım istemesi ve korumasının altına girmesi.
4. Kabilenin içinde liderlik meselesi ve geleneksel yapı çok kuvvetli olmakla beraber bu durumdan dolayı çıkan çatışmalar bazı reislerin arasında nefrete dönüşmüştür.²⁷¹

Kabileler ile İtalyan hükümeti arasında yapılan anlaşmalar hiçbir zaman halkın desteğini görmedi. Anlaşmalar genellikle yerli reislerle baskıyla imzalatılırdı. Reisler okuma-yazma bilmedikleri için çoğunlukla neye imza attıklarını bile bilmiyorlardı. Anlaşmalar ticaret şirketleri aracılığıyla yapılırdı.

2.4.2.1. İtalya ile Sultan Ali Yusuf Arasındaki Anlaşma

1888 yılında yabancı işgaline karşı Somali sahillerinde silahlı direniş olduğundan İtalya Somali'nin güney bölgesinde ayak basacak herhangi bir yer bulamadı. Aden Körfezi ve İngilizlerin yönetimi altına giren bölgenin sınıрыyla ilgilenmeye başladı. 8 Şubat 1889 tarihinde İtalya Hobya Sultanı Yusuf ile anlaşma imzalamayı başardı.

İtalya konsolosu Filonardi, Zancibar'da Sultan Yusuf ile görüşüp 120 lira²⁷² yıllık maaşla İtalyan koruması altına girmesini teklif etti. Sultan, konsolosun teklifini aşağıdaki şartlarla birlikte kabul etti:

²⁷⁰ Haj Muhter Hasan, s.83.

²⁷¹ Barkat Mah, s.125.

²⁷² Ministero dela Affar estare, s. 210.

1. Mareg'den Ras Avd'a kadar uzanan toprakların ve sultanın mallarının İtalya'nın koruması altına girmesi.
2. Hoby ve etrafındaki bölgelere İtalya bayrağının asılması.
3. Anlaşmanın uzun vadeli olması ve nesilden nesle geçmesi.
4. Sultanın farklı bir devlete İtalya'nın bilgisi ve onayı olmadan imtiyaz vermemesi ve anlaşma yapmaması.²⁷³

Hoby sultanı anlaşma içeriğine bakmadan İtalya'nın şartlarını kabul etti. Bunun nedeni ise şunlardır:

A. Sultan Yusuf'un gücünün azalması ve bölgedeki ahâliyle birlik içinde olmaması.

B. Sultanlığın ekonomisi Arap Yarımadası, İran ve Hint Okyanusu'ndan gelen tacirlerden ve gemilerden alınan vergi ve gümrüklere dayanıyordu. Aden Körfezi ve Kızıldeniz Avrupalıların eline geçtiğinde Yusuf'un sultanlığındaki ekonomik durum tehlikeye girdi. Ordu ahâlinin mallarını yağmaladığından bölgede kargaşa meydana geldi. Durumu kurtarmak için Sultan, Somali topraklarında kendine yer arayan İtalya'nın korumasını istedi. İtalya'nın korumasını yönetimde kalması için bir garanti olarak görüyordu.²⁷⁴

Sultan Osman ise benzeri bir anlaşmayı İtalya ile 7 Nisan 1889 tarihinde Alule şehrinde ve dünürü Ali Yusuf'un huzurunda imzaladı. İtalya ile yapılan anlaşmanın şartları ise aşağıdaki gibiydi:

1. Mecertinye topraklarının İtalya ve yüce kralın koruması altına girmesi ve Mecertiniye'ye tâbî şehir ve köylere İtalya bayrağının asılması.
2. Anlaşmanın gelecek nesiller tarafından da kabul ve saygı görmesi gerekmektedir.²⁷⁵

İtalya o bölgede kendine ayak basma yeri bulmak için mahallî reislerle temas kurmaya çalışırken aynı zamanda uygun ortam yaratmak amacıyla yerli kabileleri birbirine düşürmek için fitne tohumları da ekmeye çalışıyordu. İtalya,

²⁷³ Eke bakınız A/2, S:132, Hoby Sultanı ve İtalya Anlaşması, s. 204/205.

²⁷⁴ Ministero Dela Affar Estare, s. 118.

²⁷⁵ Eke bakınız A/3, S:133, Sultan Osman ve İtalya Anlaşması, s.200/203.

mahallîkabilelerden bazılarına destek vermeyi, yakınlık göstermeyi ve hatta koruma bahanesiyle silah malzemeleri temin etmeyi büyük bir fırsat olarak değerlendiriyordu. Ancak İtalya hükümeti mahalli şeyhlerden elde ettiği hak ve imtiyazları uygulama konusunda acele etmedi. Çünkü ahâlinin dikkatini çekmek, herhangi aceleci bir adım atmak istemiyordu. Durumu takip eden İtalya onun işgal planları ile ilgili İngiliz tavsiyesine riayet edecekti. Onu bozacak ne varsa uzak durmaya çalışacaktı.²⁷⁶ 1898’de Obbia arazisi ile Benedir limanlarının hâkimiyeti yeni teşkil edilmiş olan bir İtalyan şirketine devredildi.²⁷⁷

Reisler İtalya’nın tuzağına düştüler.Çünkü İtalya’nın koruması altına girmenin topraklarını yönetme yetkisini azaltacağıının farkında değillerdi. Onlara göre, koruma altına girmek arkadaşlığa benziyordu. Ama bölge ahâlisinin önde gelen din adamları, yabancı devletlerin koruması altına girmenin bir felâket olacağını, bunun bir işgalplanı olduğunu sanıldığı gibi koruma, ticaretin canlandırılması ve refah hayatı gibi olmayacağını anlatıyorlardı.

İtalya, Somali’nin güneyini özellikle sahil şehirlerinde olan limanları ve bazı merkezleri ele geçirmeyi başardı.²⁷⁸ İtalya bu şehirleri anlaşmalarla ve siyasi oyunlarla elde etmeyi tercih ediyordu. Çünkü yerli halklara karşı güç ve ateş kullanma ekonomik güç ve yüksek yönetim uzmanlığı gerektiriyordu.İkisine de İtalyanlar sahip değildi. O yüzden İtalyanlar İngiliz danışmanlığında adımatıyorlardı. İngilizler, Somalili devrimcilere karşı güç kullanmayı önermiyordu. İtalyanlar, Somali’nin güneyindeki bölgelere girerken ya İngiliz desteğiyle veya rehberleriyle girmiştir ya da İngilizler buraları onlara devretmiştir.²⁷⁹ İtalyanlar, İngiliz sömürgeciliğinin sembolü olan “Doğu Afrika Şirketi”ne benzer bir şirket kurdu. Benedir bölgesini işgal etmek ve fazla göze batmamak için İtalyan Doğu Afrika Şirketi’ni kurdular. 12 Mart 1890 tarihinde İtalyan hükümetinin temsilcisi Brankı, Volta adlı savaş gemisiyle Zancibar’a vardı. İngiliz konsolos ile birlikte yeni İtalyan şirketi adına Güney Somali’de olan limanları teslim alacaktı. İngiliz şirketinin müdürü Maknazı ile İtalyan temsilcisi Brankıla birlikte Cuba Nehri’nin kuzeyinde bulunan Benedir bölgesine giderek ahâliye İtalya’nın İngiliz şirketine benzer şekilde bir politika izleyeceğini anlattı. Ancak ahâli İtalyanların buraya

²⁷⁶ Muhammed Receb Hazar, s.520.

²⁷⁷ Orhunlu, s.161.

²⁷⁸ Recep Hazar, s. 521.

²⁷⁹ Haj Muhter Hasan,s.77.

gelmesini istemediklerini ve buna da müsaade edilmeyeceğini söylüyorlardı. İtalyanlar Mussava'nın işgalinden sonra orada ahâlinin başına ne geldiyse (kötü davranmaları, barbarca katliam uygulanması) buraya da aynısının olabileceğini ima ederek tehdit ettiler.²⁸⁰

İngiliz konsolosu olan Maknazı bu görüşmede bulunan Somali reislerinden İtalyan temsilcisi Brankı'n sözünün dinlenmesini istedi. Brankı ise ticaret maksadıyla bölgedeki limanların kullanmasını tamir edilmesine ve ticaretin canlandırılmasını, İngilizlerin "Doğu Afrika Şirketi"ne verilen imtiyazlara benzer bir şekilde imtiyazlar verilmesini istediğini vurguladı. Maknazı, İtalyanların sömürge planının başarılı olmasını özellikle Somali sahillerinin işgalinin ilk döneminde İtalyanların ahâliye davranma biçimine dikkat etmesi ve temkinli bir politika uygulamasına bağlıyordu.²⁸¹ Bunun ilk aşaması İtalyan sömürgesine sivil şirket giysilerinin giydirilmesi oldu.

6 Ağustos 1892 tarihinde İtalya dışişleri bakanı Roma'da bulunan Kaptan Filonardi'ye aşağıdaki öneriyi sundu:

“İtalya hükümeti Benedir sahillerindeki limanları yönetemediğinden kendisine bu limanları belli süreliğine idare edecek bir şirket kurmasını teklif etti.”²⁸²

Dört gün sonra kaptan Filonardi İtalya dışişleri bakanına onay mektubunu gönderdi. 11 Mayıs 1893 tarihinde Benedir limanlarını kontrol edecek şirketi kurmak için şu şartları sıraladı:

1. Hükümetin Benedir limanlarındaki gümrüklerinin şirket aracılığıyla toplanması ve şirketin limanlarını onarması ve ticareti canlandırması ve bunun karşılığında şirketin Zancibar sultanına yıllık 160 bin rupi tutarında para vermesi.

2. İtalya hükümetinin şirkete yıllık 300 bin rupi tutarında mali yardım yapması ve şirketin Benedir bölgesindeki limanlarda güvenliği sağlaması için İtalya'daki veya Mussava'daki depolardan silah ve mühimmatı asıl fiyat olarak satın almasına izin vermesi²⁸³

²⁸⁰ L-Hess, s.89 .

²⁸¹ Yahya veMazar Mihanna,s. 398.

²⁸² Yahya, s.258.

²⁸³ Muhammed Receb Hazar, s.523.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru İtalya büyük bir mâlî sorun ve bütçe sıkıntısı içindeydi ve aynı zamanda Habeşistan'a yönelik bir genişleme planı içerisindeydi. Bu zorluklara rağmen İtalya Dışişleri Bakanı Filonardi'nin isteklerini 15 Haziran 1893 tarihinden itibaren 3 yıllığına geçerli olmak üzere kabul etti. Anlaşmaya göre İtalya'nın elde ettiği sömürge alanlarındaki polisler, limanlarda çalışan işçiler, tüccarlar, İtalyan hükümetine ait olan malzemeler Filonardi şirketinin sorumluluğu ve yönetimi altında olacaktı. Filonardi'nin şirketi böylece kurulmuş olup İtalya hükümetiyle yapmış olduğu sözleşmenin bütün yükümlülüklerini de kabul etmiş oldu. Filonardi şirketi sınırlı imkânlarla ve Somali halkının yabancılara karşı olan nefretine rağmen işlerini yürüttü. Mogadişu şehrini şirketin merkezi hâline getirdi. Bazı yerli kabilelerle anlaşma yapmayı başardı. Benedir bölgesinde birçok kabilenin şeyhiyle anlaşmalar imzaladı. 3 Şubat 1894 tarihinde Mogadişu ve Breve şehri arasında yer alan kabilelerle ve Benedir bölgesindeki kabilelerle anlaşmalar imzalayarak bölgeyi İtalya korumasının altına sokmaya çalıştı.²⁸⁴ Fakat İtalyanlar ve bazı yerli reisler arasında imzalanan anlaşmaların halk açısından bir anlamı yoktu. Bunun neticesinde İtalyanlar limanlardan ve bulundukları kalelerden dışarıya çıkmıyorlardı.

İtalya hükümeti Filonardi şirketine Doğu Afrika'daki çıkarlarını korumak için gereken desteği vermedi ve yalnız bıraktı. Şirket İtalyan sömürmesini gerçekleştirmek için ihtiyaç duyulan silah ve mühimmatı temin edemedi. Şirket İtalya'nın çıkarı adına geniş bir alanı korumak zorundaydı. Ancak sınırlı kaynaklar ve yetersiz finansman hedefe ulaşmasını engelledi. Şirket müdürü İtalya hükümetine silah ve mühimmat temin etmediği için teessüflerini bildirdi. O sırada İtalya hükümeti mâlî sıkıntı içindeydi ve Filonardi'nin isteklerini önemsemeyip aralarındaki sözleşmenin bitmesini bekliyordu. Filonardi şirketinin tasfiyesinden sonra boşluk oluşmaması için Benedir limanlarının yükünü alabilecek yeni bir şirket kurma peşindeydi.²⁸⁵

İtalya hükümeti Kaptan Şiki'ye yeni bir şirket kurulması görevini verdi. Filonardi şirketiyle olan sözleşmesini bitirmek amacıyla Şiki, Filonardi'ye İtalya hükümetinin şirketiyle yeni bir sözleşme yapmayacağını ilettili. Eski hizmetlerinden dolayı kendisine maaş bağlanacağını bildirdi.²⁸⁶ Filonardi ise kendisi için bir şey

²⁸⁴ Haj Muktar Hassan, s.85.

²⁸⁵ Seyyid Selim, s.177.

²⁸⁶ Seyyid Selim, s.177.

istemediğini söyledi ve maaşı reddetti. Şirketinin Doğu Afrika limanlarında yapmış olduğu harcamaların kendisine iade edilmesini talep etti ve şunu ekledi *"İlk önce şirketin üzerindeki yapmış olduğu borçlarını tasfiye etmesi gerekiyor. Bana gelince ne yapacağım nasıl olacağım hakkında sonra düşüneceğim."*²⁸⁷ Ayrıca İtalya hükümetinin eski şirketin yerine yeni bir şirket kuracağına ve sermayelerini ortaya koyan İtalya vatandaşlarını yüz üstü bırakacaklarına inanmıyordu. Çünkü bu durum İtalya hükümetine olan güveni sarsacaktı.²⁸⁸ Filonardi İtalyan yatırımcıların bu yeni şirkete yatırım yapacağına inanmıyordu. Çünkü Somali'nin birçok bölgesi henüz keşfedilmemişti. Ayrıca hiçkimse yeni işgal edilecek bir bölgede sermayesini değerlendirmeyi istemeyecekti. Filonardi şirketini kurtarmak için büyük çaba harcadı.²⁸⁹ İtalya hükümeti Filonardi şirketini Benedir sahillerinde yönetime kattıktan sonra Somali'nin verimli topraklarında genişlemeyi planlamıştı. Filonardi şirketiyle yapılan sözleşme bitmeden Roma hükümeti Benedir adını taşıyan "Benedir Ticaret Şirketi"ni kurmayı başardı. Bu şirket İtalya hükümeti adına Somali'yi yönetecekti. İtalya, Afrika'daki ilk kolonisi olarak 1895'te Güney Somali'yi kapsayan geniş bir alanda yönetimini kurdu. Daha sonra buraya İtalya Somalisi adı verildi. Yeni şirket sözleşmesi İtalya parlamentosuna sunuldu. Ancak İtalya'nın Habeşistan'a karşı Mart 1896 tarihinde Adva savaşında hezimete uğramasından dolayı sözleşmenin onaylanması mümkün olmadı. İlk kez bir Avrupa ordusu Afrikalı bir orduya karşı yenilmişti. İtalya bu hezimetten dolayı işgal planının suya düşeceğini zannediyordu. Habeşistan'ın kazandığı bu zafer onun Avrupalılarla farklı bir kapı açtı. Avrupa ülkeleri çıkarlarını korumak için Habeşistan ile ilişkiler kurma çabasına girdi ve Habeşistan ile Somali topraklarını bölme konusunda müttefik haline geldiler. İkinci Menlik, Avrupalı işgalcilerin rolüne bürünmüştü. İtalya bütün hırsını Somali halkından aldı ve güç kullanarak iç bölgelerde derinleşmeye başladı. O sırada Fransa Habeşistan ile ittifak kurdu ve silah temin etti. Habeşistan Fransa'nın temin ettiği silahlarla Somali topraklarına girdi. Somali ise İtalya, İngiltere, Fransa ve Habeşistan arasında kaldı.²⁹⁰

2.4.2. Beneder Şirketi ve İşgaldeki Rolü

²⁸⁷ Seyyid Selim, s.178.

²⁸⁸ Seyyid Selim, s.179.

²⁸⁹ Seyyid Selim, s.180.

²⁹⁰ Amel Tevfik İbrahim, Afrika Boynuzunda Sınır Meselesi, Kahire, Afrika araştırmalar merkezi, 1977, s.84.

Zancibar'da olan İtalyan konsolosu kaptan ShikiFilonardi'ya şirketiyle yapılan sözleşmenin 15 Haziran 1896'da sona ereceğini hatırlatmak amacıyla bir mektup gönderdi. Ayrıca İtalya hükümeti bu sözleşmenin bittiği tarihte muson rüzgârlarından²⁹¹ dolayı sahilin gemilere kapalı olacağını bildirdi.²⁹² Bunun neticesinde sözleşmenin bittiği tarihte düzenlenen veda törenine İtalya hükümeti adına katılması gereken Kaptan Shiki,musonrüzgârlarından dolayı gelmesinin mümkün olamayacağını ilettili. Bu nedenle Filonardi'den bir süre bölgede kalmasını, gümrük idaresi konusunda, gelecek yeni yönetimedanışmanlık yapması ve yol göstermesini istedi.²⁹³

Benedir Şirketi, ticari faaliyetlerine devam ederken bölgeye yönelen İtalyanlar sömürgeci politika uygulamaya başladılar. Öbür taraftan da eski şirketten kalan riskli durumları incelemeye çalışıyorlardı. 15 Haziran tarihinde Dr. Amelio Dolio İtalyan sömürgeci baş yöneticisi olarak tayin edildi. "Filippo Kurete" ise gümrük memuru oldu. Shiki'nin ölümünden sonra, İtalya Dışişleri Bakanı Fizkonanti tarafından Kaptan Shiki'nin yerine Alba savaş gemisi eski kaptanı Siyoretino, İtalyan Kralı adına hem sömürge bölgelerinde asker bakanı hem de yönetim genel bakanı olarak tayin edildi. Dr. Amelio Dolio ise sivil yönetimin genel başkanı oldu.²⁹⁴

İtalyan şirketinin bölgesel yönetimi sürdürmesi için İtalyan Devleti tarafından bir milyon lira bütçe tahsis edildi. Fakat bu bütçeden sadece 300 bin lira verildi.Sömürgeci faaliyetleri devam ettirmek için bu miktar çok azdı ve yeterli değildi. Filonardi şirketinin Sultan Zancibar'la yaptığı anlaşmalara göre ona yıllık 400 bin rupi verilecekti. Bu ödeme 4 taksitle gerçekleşecekve ayrıca Sultan Zancibarlaaylık 120 lira ödeme yapılacaktı.Aynı anda Hopya Sultanı Ali Yusuf ve Alula sultanına 3000 lira aylık ödeme yapacaktı. Böylece şirket'nin bütçesinde kalan sadece 180-190 bin lira oluyordu. Ayrıca İtalyan hükümetine ait olan malzemeleri korumak, tamir etmek şirketin sorumluluğundaydı. Bunun yanı sıra sömürge bölgelerinde güvenliği sağlamak için oluşturulan 600 kişilik askerî birlik bu geniş topraklar için çok azdı ve yetersiz kalıyordu. Bölgedeki İtalyan vatandaşlarının refahını sağlamak amacıyla yerlilerin işgal politikasına uyum sağlaması için yargıçlar özel mahkemelerce korunmaya

²⁹¹ Muson rüzgârları, özellikle Asya kıtası ile Hint Okyanusu'nun, yaz ve kış mevsiminde farklı ısınmasına bağlı olarak oluşan mevsimlik (devirli) rüzgâr. Muson kelimesi Arapça *mevsim* kelimesinden türemiştir. BKZ: wikipedia.

²⁹² Tevfik İbrahim,s. 84.

²⁹³ Muhammed Receb Haraz, s.527.

²⁹⁴ Receb Haraz, s.187.

çalışılıyordu.²⁹⁵ 25 Mart 1898 tarihinde Roma'da İtalyan hükümeti ve Benedir Şirketi arasında bir sözleşme imzalandı. Bunun üzerine İtalyan şirketi İtalya hükümeti adına Benedir bölgesi yönetimini ele alacaktı. Bu sözleşmeye göre İtalya hükümeti Benedir bölgesinin yönetimini aynı yıl mayıs başında teslim edecekti. Benedir Şirketiye teslim işlerini bitirir bitirmez işin başında olacaktı ve bölgenin gelişmesi için hem toplumsal hem de ticari açıdan çalışacaktı. Bu sözleşmede yer alan her madde tek tek uygulanacaktı. Benedir Şirketi sömürge bölgesinde olup biten her şeyi ayrıntılı olarak İtalyan hükümetine rapor edecekti. Bölgede dönen işleri ve durumları denetlemek, azıl ve tayin işlemleri sadece İtalyan şirketinin yetkisindeydi.²⁹⁶

Sözleşmenin şartları şu şekildeydi:

1. İtalyan hükümeti, Benedir şirketine Roma hükümeti adına Benedir sömürgesini yönetime yetkisi verecek. Merkezi Milano'da bulunan bu şirket sömürge topraklarında yer alan tüm şehirleri ve bölgeleri ele alacaktı. Sözleşme 1 Mayıs 1898 tarihinden itibaren uygulanacak. Benedir şirketi bölgenin durumuyla ilgili hükümete rapor sunacaktı.

2. İtalya hükümeti 1 Mayıs 1898 tarihinden itibaren 20 Nisan 1910 tarihine kadar şirkete ticari istasyonları koruması için yıllık 400 bin altın frank ve 1 Mayıs 1910 tarihinden itibaren 16 Temmuz 1946 yılına kadar 350 bin altın frank ödeyecek.²⁹⁷

3. Luk bölgesi İtalyan alanı içinde kalırsa ya da eski anlaşmalara dayanarak farklı bir ülkenin alanı içine girerse o durumda İtalya bölgede ticari istasyon kurma hakkını koruyacak. Birinci durumda Luk bölgesinin yönetimi şirkete ait olacaktı, ikinci durumda ise ticari istasyonları kurma ve yönetime şirkette olacaktı.

4. İtalya hükümeti ile Benedir şirketi birlikte imzalamış olduğu anlaşmaları yerine getirecekti. Hopya ve Alula sultanları başta olmak üzere diğer mahalli yöneticilere 360 bin lira ödenecek.

5. İtalya hükümeti 24 Mart 1891 tarihinde İngiltere ile imzaladığı anlaşmalara göre özellikle ikinci maddede anılan bentleri yerine getirmenin sözünü verecek. Diğer ülkelerle imzalamış olduğu anlaşmalara saygı duyacaktı.²⁹⁸

²⁹⁵ Receb Haraz, s.188.

²⁹⁶ Muhammed Receb Haraz, s.530.

²⁹⁷ Ministero Degle Affare Estreri, s.238.

6. İtalya hükümeti Benedirşirketine maden arama, araştırma ve çıkartma yetkisi vermişti. Ayrıca şirket maden araştırmaları için yabancı şirketlere imtiyaz verebilir,fakat bu imtiyazın süresi şirketin elinde olan sözleşme süresinden fazla olmamak şartıyla bu imtiyazlar geçerlidir. İtalyan hükümeti Benedirşirketine elde ettiği toprakları değerlendirmek, genişletmek ve istimlâk etmek hakkı da vermişti. Benedir şirketi Sultan Zancibar'dan daha fazla toprak elde etmeye çalışacaktı.

7. Benedir şirketi imzalamış olduğu sözleşmelere dayanarak İtalyan hükümetinin onay vermesi şartıyla vergi toplama, mevcut vergiyi kaldırma ve yeni vergi koyma yetkisine sahipti.

8. Benedir şirketi sömürge bölgelerinde İtalya bayrağını dalgalandıracaktı. Zancibar sultanına aylık 120 bin rupi verilecek,bu miktarın azalması için Benedir şirketi Sultan Zancibar'la görüşecek vegörüşme sonucu neyse kararları İtalya çıkarlarına göre uygulanacaktı. Ayrıca dördüncü maddede adı geçen sözleşmede Hobya ve Alula sultanına yıllık ikramiyeler verilecekti.

9. Benedir şirketi İtalyan Hükümeti'nden teslim aldığı bütün binaları koruyacak, işgal edilen bölgenin güvenliği için 600 asker tahsis edilecek ve düzeni bölgedeki kanunlara göre sağlayacaktı.

10. Benedir şirketi köle, silah ve alkol ticaretiyle ilgili olarak 16 Şubat 1885 tarihinde yapılan Berlin Konferansı'nın kararlarına ve 2 Haziran 1890 tarihinde Brüksel Konferansı'nda verilen kararlara saygı duyacaktı.²⁹⁹

11. İtalya hükümeti işgal edilen bölgeye karşı yapılacak saldırılardan sorumlu değildir, ancak gerektiğinde yapılacak adımı kararlaştırabilir.

12. Benedir şirketi İtalyan hükümetinin emirlerini yerine getirmek zorundadır. Kişilerin verilen görevleri yerine getirmediği durumda ya da emirlere aykırı davranışlar yaptıkları halde İtalyan vatandaşı veya yabancı hangisi olursa olsun işten çıkarılacak ve gerekirse bu şahıslar hakem heyetine yönlendirilecekti.³⁰⁰

Benedir şirketi sömürge bölgesinin yönetimini 1 Ocak 1900 tarihinde devr aldı. Sermayesi ise 1 milyon liraydı. İtalyan hükümeti Benedirşirketine 25 Mayıs 1898 tarihli

²⁹⁸ Receb Haraz, s.36.

²⁹⁹ Muhammed Receb Haraz, s.533.

³⁰⁰ Haj Muhter Hasan, s.107.

anlaşmaya dayanarak yıllık yardım yapma sözü verdi.³⁰¹ Benedir şirketi tarafından Somali'nin güney sahil bölgesinden sorumlu olarak tayin edilen Doktor Dolio Temmuz 1901 tarihinde şirketin meclisi ve İtalya hükümetiyle görüşmek için İtalya'ya döndü ve Mart 1902 tarihine kadar orada kaldı. O sırada Benedirşirketinin müdürü olan Sinyor Creminati'ye rapor sundu. Raporda şirketin Somali'yi yönetmesinin o anda hazırlık aşaması olduğu, şirketin Benedir'de köle ticaretinin yasaklanmasına dair olan kanunun kaldırması ve özellikle evlerde çalışan kölelerin işini devam ettirmesi önerildi. Benedir'de yaşayan binlerce köle serbest bırakılırsa sonucun vahim olacağı bildirildi. On binlerce kölenin azat edilmesi, köle ticaretinin önlenmesi hâlinde, tarım arazilerinin terk edilmesine ve bu yasağın bölgedeki kabilelerin isyanına neden olacağı belirtildi.³⁰² Ancak Somali halkı işgalden önce kölelik kavramıyla tanışmamıştı. Halk günlük hayatında hayvancılık ile uğraşıyordu ve bu nedenle sürekli olarak göç hâlindeydi.

27 Mart 1903 tarihinde bu rapor dışişleri bakanına sunuldu ve İtalya hükümeti Dr. Dolio'nun bakış açısını ve önerisini kabul etti. Ardından Benedir şirketinin yetkilerinde büyük değişiklikler yapıldı. Bunun üzerine İtalya sömürgesi altına giren Somali topraklarını, kendi ihtiyaçlarını karşılaması için böldü.

1. Mogadişu'dan Mareg'e kadar olan bölgede, deve bolluğundan dolayı, İtalya ordusu operasyonlarında malzemeleri taşımak amacıyla develeri sahibinden zorla alarak kullanıyordu. Somali halkı ise eşyalar ve çocukları taşıırken develeri kullanılıyorlardı. Develeri kuyulardan su getirmede kullandıkları gibi aynı zamanda bunların etinden, sütünden de faydalanıyorlardı. İtalyanların develeri kendi sömürge amaçları yönünde kullanması kötü bir durum ortaya çıkardı. Çünkü kadınların ve çocukların yiyecek kaynağı elinden alındı, ondan mahrum bırakıldı.³⁰³

2. İtalya, Hoby ve Alula bölgelerinde gençleri eğitiyordu ve onları İtalya sömürgesi altına giren ülkelere "Libya, Eritre ve Somali'deki direniş hareketlerine karşı savaş durumunda canlı kalkan olarak kullanıyordu.

3. Cuba ve Şibeli nehrine bakan verimli topraklara sahip geniş bölgede (Güneyde Mogadişu ve Kismayu arasında olan topraklar ve öbür taraftan kuzeyde

³⁰¹ Muhammed Receb Haraz, s.134.

³⁰² Muhammed Receb Haraz, s.136.

³⁰³ Muhammed Receb Haraz, s.135.

Mogadişu ve Beldveyn'a kadar uzanan topraklar) ise İtalya, Somalililerin köle azat etmesine karşı çıkmasını bahane edip, kölelerden faydalanarak onları tarımda iş gücü olarak kullanıyordu. Bu nedenle Dr. Dolio'ya göre köle ticaretinin yasaklanması işgal edilen topraklardaki ekonomik hayatı kötü etkileyecekti.

Benedir şirketi İtalya hükümetinin onayını aldığıında İtalya'da şirketle ilgili yolsuzluk şayiası ortaya çıktı. Ve sömürge bölgelerinde kötü yönetim uygulandığı söylenmeye başladı. Benedir'e gezmek ve araştırma yapmak amacıyla giden Peter Georgi şayanının gerçek olduğunu gördü.³⁰⁴ Köle ticareti Benedir bölgesinde tüm pazarlarda alenen ve açıkça yapıyordu.³⁰⁵ Bu gözcülerden biri olan İtalya'nın Doğu Afrika'ya yerleşmesini şiddetli destekleyen ve buna önem veren Peter George, Mogadişu'ya vardığında büyük hayal kırıklığı yaşamıştı. İtalyan sömürgesinde çalışan yargıçların aldıkları maaşların çok düşük olduğunu ve bu nedenle yargıçların geçinmek için rüşvet aldığını görmüştü. İtalyan şirketinin güvenliğini sağlamak için tahsis edilen askerler de düşük maaş verilmesinden ötürü ticaretle veya kendilerine layık olmayan işlerle uğraşıyorlardı.³⁰⁶ İtalya'daki şirketin yönetim kurulu, İtalyan büyüklerinden iki usta kişi olan Jostavukori ve Arasto Trafili'yi Benedir'deki durumu araştırması için görevlendirdi. Araştırma sonucunda Benedir şirketinin yolsuzluk yaptığı, işgal edilen topraklarla ilgilenmediği ve Somali halkına kötü davrandığı ortaya çıktı. Onların raporunda Benedir bölgesindeki kölelerin sadece evde hizmetkar olmadığı tam bir kölelik durumu olduğu, şirketin köleliği aşamalı olarak kaldıracağı sözünü vermesine rağmen yerine getirmediği, aksine köleliği desteklediği belirtildi. Şirketin Benedir'deki hâkimiyetinin utanç verici ve tehlikeli bir hâle geldiği kaydedildi.³⁰⁷

11 Ocak 1903 tarihinde İtalyan hükümeti şirketin durumunu araştırmak için bir heyet gönderdi. Aynı ayın 18'inde heyet Marka şehrine vardı. Sinyor Monti limanın müdürüyle görüşüp 20 Ocak'ta Mogadişu'ya gitti. Orada şirketin müdürü Dr. Dolio ve bazı çalışanlarla görüştü. Ardından Milano'daki şirketin yönetim kurulundan Dr. Dolio'ya bir mektup yazıp hakkındaki suçlamalara karşı ve köle satışı konusuna yanıt vermesini istedi. Ayrıca kamuoyunu susturabilmek için şirketin işleriyle ilgili olarak açıklama yapmasını talep etti. Mektupta: "Sana ve şirketine yöneltilen ithamlara karşı

³⁰⁴ Muhammed Receb Haraz, s.107.

³⁰⁵ Haj Muhter Hasan, s. 108.

³⁰⁶ Muhammed Receb Haraz, s.134.

³⁰⁷ Muhammed Receb Haraz, s.136.

cevap vermen gerekir. Özellikle kölelik ve aldığı vergiler konusundaki ithamlar ağır boyuttur”³⁰⁸ yazmaktaydı. Dr. Dolio ise: “Tek bilmeniz gereken durum, işgal edilen topraklarda işlerin iyiden iyiye gittiğidir”³⁰⁹ cevabını verdi.

Doğu Afrika'da İtalyan sömürgeleri altına giren topraklarda şayialar, söylentiler ve ithamlar iyice arttı. İtalya'daki gazeteler işgal edilen topraklardaki kaosu, kötü muameleyi ve rüşvetleri yazdılar. Dr. Dolio ise kendine ve Benedir şirketine karşı söylentilere ve ithamlara ikna edici bir rapor bulamamıştı. Şirketin yönetim kurulu onu azledip yerine Marka hâkimi olan Japeto Padulo'yı tayin etti. Ancak değişiklik Zancibar'daki İtalya konsolosu Sinyor Markatelli'nin hoşuna gitmedi. Çünkü Padulo'nun Marka'ya hâkim olduğu zamandazulüm ve haksızlık yaparak haklıların nefretini kazandığını hatırlatarak, şöyle açıkladı: “Padulo herhangi bir yargı olmadan Somalilileri cezalandırıyordu. Onları bağlayıp ölene kadar kırbaçlıyordu ve bu korkunç ceza İngiltere'nin işgal ettiği komşu topraklarda bile büyük korkunç etkive yankılar uyandırmıştı”³¹⁰

1903 yılının sonlarında Padulo'dan gelen raporların sonucunda Milano'daki şirket yönetimi kuruldu. Benedir sömürgesine Kaptan Sapele genel vali olarak tayin edildi. Kasım 1903 tarihinde Sapele, Benedir'deki görevine başladığında halkın isyanıyla karşılaştı. Benedir şirketinin varlığı tehlikeye girince Sapele askeri güç oluşturmaya başladı ve halkı bastırmak için gerekli eğitimleri verdi. Ancak şirket askerleri köle ticareti, rüşvet ve alkol ticaretiyle uğraşıyordu. Sapele İtalya'dan güçlü bir askerî birlik gönderilmesini talep etti ve ilk defa sınır koruma heyeti oluşturdu. Buna rağmen halkın isyanını bastırmayı başaramadı. İsyanın bütün Benedir bölgesine yayılması Benedir şirketinin başarısızlığına neden oldu. Ardından İtalya hükümeti duruma el koymak amacıyla Benedir şirketinin işgal ettiği toprakları doğrudan yönetme yetkisini aldı. İtalyan hükümeti Zancibar'da olan İtalyan başkonsolosu Marketi'yi İtalyan sömürge yönetiminin başkanı tayin etti ve İtalya hükümeti adına bölgeyi o yönetti.³¹¹

2.5. Harar Şehri'nin Avrupalıların Desteği ile Habeşistan İşgali Altına Girmesi

³⁰⁸ Muhammed Receb Haraz, s.135.

³⁰⁹ Seyyid Selim, s.182.

³¹⁰ Haj Muhter Hasan, s.111.

³¹¹ Haj Muhter Hasan, s.114.

1884 yılında sömürgeci güçler Somali yarımadasını beş ayrı bölgeye böldüler. İngiltere kuzeybatı ile kuzeydoğu sınır bölgesini aldı. Fransa Cibuti'yi, İtalya ise Güney Somali'yi sömürgeleştirdi. "Afrika'nın kapışılması"sırasında Etiyopya'ya da Avrupalı sömürgecilerle işbirliğinin karşılığı olarak Somali'nin batı kısmı verilmişti. Sömürge sonrası İngiltere bölgelerinin çoğunu Etiyopya'ya ve Kenya 'ya verdi.³¹²

Zeyla ve Berbera limanlarının iç uzantısı olan Harar şehrinin ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmemektedir. Tarihçilere göre 6. ve 7. yüzyıllar arasında kurulduğu rivayetleri vardır ve ilk isim olarak Harar Pazarı'nın verildiği bilinmektedir. Haftada üç gün süren hayvan satışları karşılığında başka ürünler almak üzere ülke içinden ve dışından gelen tüccarlar için fuar niteliğindeki bu pazarda at, deri, koyun, keçi, inek ve develer satılırdı. Tüccarlarca önemli kabul edilen Harar Pazarı'nın bazı mahallelerinde tüccarlar konaklamaktaydı. Mekânlar pazar etrafında zaman içerisinde inşa edilerek şehir haline dönüştürüldü.

X. yüzyılın sonlarına doğru Yemen'in Aden kıyılarından gelentüccar buraya yerleşti. Harar uzun süre Aden'e koyun, keçi ve sığır gibi temel ihtiyaç malzemelerinin sağlandığı en önemli merkezlerden biri oldu. Koyun ve keçi ile büyükbaş hayvan Harar'dan, Zeyla ve Berbera limanlardan Aden'e gönderildi. Ticaret Ekim ayından Mart ayına dek canlı olurdu. Yerliler ürettikleri ve getirdikleri mallarını Harar Pazarı'ndan bu limanlara taşırdı. Berbera, Aden'den 140 mil (225 km) Zeyla'dan ise 120 mil (193 km) uzaklıkta bulunuyordu. Berbera ve Zeyla aynı zamanda Harar'ın en önemli dış açılan limanlarıydı. Liman, Harar'dan 286 mil (460 km) uzaklıktaydı.³¹³

Harar İslam'ın ilk yıllarından beri Doğu Afrika'nın en önemli din tebliği, hem İslamî öğretim, hem de ticare merkezi olarak ün yapmıştır. Bu sebeple Arabistan ve Mısır'la münasebet içindedir ve bugün de komşu bölgelerde İslam'ın yayılmasına yardım etmektedir. XIII. yüzyıla ait Arapçakitabelerden bu bölgenin gelişmiş bir İslam medeniyeti olduğu anlaşılmaktadır. Harar şehri, İslam'ın ilk döneminde İslamiyetle tanışan, esas olarak da Afrika boynuzunda ticaret yollarının kavşak noktasında zengin bir Müslüman nüfusun yaşadığı bir İslam kültürü ve eğitim- öğretim merkezi olarak ortaya çıkmıştır.

³¹² Abdi İlmî, s. 58.

³¹³ Akalın, Somali'de Berbera Limanı ve Osmanlı Devleti'nin Bölge Üzerindeki İddiaları, s.14.

1508 yılının başında bölgedeki Somali emirlikleri, Zeyla'nın yönetim merkezinde bulunan Adel emirliği Portekizlilerin saldırısı sonrasında emirliklerinin merkezini Harar'a taşımıştı.

İmam Ahmed tahta çıktığında bölgedeki diğer Somali emirliklerinden bazılarını karşı güç kullanarak bazılarını da ikna ederek onları Adel emirlikleri altında bileştirdi. Devlet idare ve yönetim merkezini Harar yapmıştı. Harar, her ne kadar yabancı nüfuzuna karşı yüzyıllarca korunabilmişse de 1854 yılında kendisini Yemenli bir Müslüman olarak tanıtan İngiliz Oryantalist Richard Burton şehre girmeyi başarmış ve gözlemlerini *Doğu Afrika'da İlk Ayak İzleri* başlıklı bir kitapta yayımlamıştır. Bu kitapta şu ifadelerle yer vermiştir:

"Somali'nin dini başkenti Harar Afrika boynuzu çöllerinin kalbinde kaybolmuştur. Siyah kıtanın bu bölgesi Müslüman imamının kalesi ve köle ticaretinin en önemli kavşak noktasıdır".³¹⁴

Somali yerlilerinin²⁷ Nisan 1886'da Harar'da bulunan Avrupalıları katlettiği, bir İtalyan birliğine hücum edip hepsini öldürdüğü ve bölgede bulunan İngilizler ile muhafız askerlerini esir aldığına dair bir haber çıkınca Hararlılar tarafından meydana gelen bu katletme meselesi hakkında araştırma ve tetkik başlamıştır. Ancak olay araştırması devam ederken yine Kont Bozonti'nin başkanlığında fennî keşifler yapmak üzere bölgeye Zeyla ve Obuk'tan dokuz kişilik bir grup yola çıkmıştır. Bu grup ve Harar'daki iki İtalyan tüccar Harar emirinin adamları tarafından öldürülmüştür. Sekiz ay önce de Mısır askerinin boşalttığı Harar'a İngilizler tarafından getirilen on altı Hint askeri de Harar etrafında yaşayan Somalili yerliler tarafından esir alınmış ve katledilmiştir.

Osmanlı Devleti'ye eskiden kendilerine bağlı topraklar olan Doğu Afrika'da cereyan eden olaylarla ve işgal edilen yerlerde diplomatik yollardan hak iddiasında bulunarak daha yakından ilgileniyordu. Osmanlı Devleti Berbera ve Kuzey Somali hakkında olan gelişmeleri yakından takip etmiştir. Bu hadiseyle ilgili Hariciye Nezareti ve Sadaret arasında görüşmeler olmuştur. Meselenin izahına dair de Bombay gazetesinde 28 Kasım 1888 tarihinde çıkan nüshadaki ilgili kısım İstanbul'a gönderilmiştir. O nüshada konu "Somalililerin Harar Üzerine Taarruzu" başlığı ile

³¹⁴ Kavas, Osmanlı-Afrika ilişkileri, s.128.

çıkıştır. Haberin Aden'den Londra'ya giden husûsî bir mektuptan alındığı bildirilmiştir.³¹⁵ İçeriğinde ise o tarihte (27 Nisan 1886) Hâriciye Nezâreti'ne Roma elçiliğinden gönderilen telgrafnâme tercümesinde, “katletme meselesi her ne kadar resmen tasdik edilmemiş olsa da doğru kabul ediliyordu. İtalya hükümeti de bu durum sonucu ortaya çıkan heyecanı teskin etmeye çalışıyor” şeklinde bilgi verilmiştir. Londra elçiliğinden bu aşamada henüz haber alınamamıştır. Hâriciye Nâzırı da durumu Sadâret'e bildirmiştir. Harar emîrinin Avrupalıları katlettiği, ayrıca İngiliz muhafız askerinin esir alındığının haberlerini tetkik için 25 Nisan 1886'da Londra ve Roma elçiliklerine yazı gönderildi. Bu konuda 27 Nisan 1886'da Roma elçiliğinden gelen haberin bildirildiği, yine Londra elçiliğinden gelecek olan haberin de bildirileceğine dair notbu şekilde hadisenin tam olarak anlaşılması için gayret gösterilmiştir. Ancak yine de sağlıklı bilgiler tam olarak elde edilememiştir. Hadise tam olarak anlaşılamadığı için Roma elçiliği, Hâriciye Nezâreti'ne İtalya hükümetinin Harar'da meydana gelen katliam hakkında Kızıldeniz'de bulunan gemilerinden birisini İngiltere ile de ittifak hâlinde olarak Zeyla'ya göndermesine dair girişimini haber vermiştir.³¹⁶

İtalyanlar ve Fransızlar bu olayın Harar Müdürü Emir Abdullah ve Somalililer tarafından gerçekleştirildi iddia edip cezalandırılmalarını istediler. Bunun üzerine hazırlıkları İngiltere'ye bildirdiler. İngilizler ise Fransızlar ile İtalyanların Harar'daki Somalilileri cezalandırma konusunu bahane edip bölgeyi işgal edeceğini değerlendirdiler. İngilizler, Harar'daki Somalililer tarafından meydana gelen katliam meselesini ve bu bölgenin Fransız hâkimiyeti alanları dışında olduğu hatırlatarak olayın araştırılmasını önerdiler.³¹⁷

Fransızlar, İtalyanlarla birlikte Harar'a yönetlen cezalandırma operasyonuna başladılar. Fakat İngilizler bu operasyona karşı çıkınca Habeşistan'ın merkezi olan Şava'daki kiral Menelik ile gizlice görüşüp silah ve askeri malzeme verdiler. Böylece Harar'a saldırılmasını arzu ettiler. Fransız şirketinin temsilciliğini yapan ünlü Fransız şâir Rimbaud'un 1886'da Etiyopya kralına silah tedarikinde bulunmuş, 1887'de Kral. Menelik'in Harar'ı işgal etmesine bir anlamda öncülük etmiştir.³¹⁸ Harar'ı işgal etmesi

³¹⁵ Akalın, s.21.

³¹⁶ Akalın, s.25.

³¹⁷ Akalın, s.20.

³¹⁸ Metin Atmaca, “Harar” Doğu Afrika'da Müslüman Bir Şehrin Anatomisi, ARTI 90 Dergisi, Ocak 2012, s.79.

husûsunda kışkırılması sonucunda Habeşliler 20.000 askerle şehrin üzerine yürüdü. 7 Ocak 1887'de Harar savunma birliği olan 5000 asker ve Habeş ordusu karşı karşıya geldiler. Kanlı bir savaştan sonra Habeş ordusu Harar birliğine galip gelerek şehre girmeyi başardılar. Menelik, Harar şehrini aldıktan sonra Fransızlara ve İtalyanlara bir mektup gönderdi. Somalililere karşı Harar savaşındaki yardımlarına teşekkür ederek zaferin büyük bir başarı olarak tamamladığını haber verdi ve ekledi "*Fransız ve İtalyan birliğine yapılan saldırıda onları katledenleri cezalandırdık ve intikamını aldık, Harar'da artık ezan duyulmayacaktır.Camileri kiliseye çevirdik, ezan yerine kilise zilleri çalıyor.*"

İngilizlere ise bambaşka bir mektup gönderdi. Harar'daki Somalililerin İngilizlere karşı olduklarını, Harar Emîri Abdullahın da Somalililere nefret tohumları ektiğini, İngilizlere karşı kışkırttığını, Harar'ın işgal edilmesi ve onların ortadan kaldırmasının iki ülkenin çıkarına olduğunu, bölgedeki ticareti canlandıracağını ve iki ülkenin arasında çok iyi ilişkilere sebep olacağını belirttiler. Böylece Harar bölgesi 1887 yılında Etiyopya kralı İkinci Menelik tarafından Fransa ile İtalya işbirliği ve sonrasında İngiltere'den anlaşmayla alınmıştır.³¹⁹

Avrupalılar Kendi aralarında çatışma ve herhangi bir anlaşmazlık olmaması için her devlet işgal ettiği toprakları diğer devletlere haberdar ediyordu. Zeyla ve Berbera, İngiltere'nin himâyesinde gösterilirken, Fransızlar, daha önce Bâbü'l-Mendeb'in Zeyla'ya yakın noktasında Obûk (Obok) adlı yerdeki boş araziye işgal ettiler. İtalyanlar ise Hint Okyanusu'na uzanan topraklarda Somali'nin güney tarafında yer aldılar. Somali'nin iç bölgelerini ise bu dönemde Habeşistan KralıII. Menilik Avrupalı sömürgecilerin özellikle Fransa ve İtalya'nın de yardımıyla bilhassa Somali'nin kuzeybatısında olan Harar bölgesini ele geçirdi.³²⁰

Avrupa ülkeleri Habeşistan'a büyük önem veriyordu. Çünkü o ülke Müslümanların arasında olan tek Hristiyan ülkeydi. Avrupalıülkelerdinî açıdan ve siyasi açılardan bölgeyi bilgi kaynağı olarak kullanmaktaydı. Avrupalı güçler tarafından Habeşistan'a elçiler ve heyetler gönderildi. Bu resmî ve özel heyetler Habeşistan'a karşı iyi davrandı. Habeşistan ile Avrupalı heyetler, Habeşistan ile Avrupalıdevletler arasında ilişkileri devam ettiren tek yol Harar'dı. Doğu Afrika'da Avrupalı devletler rekâbete

³¹⁹ Kavas, "Somali" İ.A, c.37, s.374.

³²⁰ Turan, "İtalya" İ. A, c.23, s.450.

girince Habeşistan, Avrupalı ülkelerle olan inanç birliğinden faydalanarak Somali topraklarını paylaşanlar arasında yer aldı. 1936-1941 yıllarında İtalya, 1941-1948 yıllarında İngiltere işgali altında girdi. 1960 yılında bağımsızlığını kazanan Harar, 1977'de, Somali Devleti tarafından ilhak edildi. Ancak Somali'nin din, dil ve soy bakımından aynı değerleri paylaştığı için üzerinde hak iddia ettiği Ogaden bölgesinin de içinde bulunduğu Harar'ın bu beraberliği uzun sürmedi ve ertesi yıl Sovyetler Birliği ve Küba'nın yardımlarıyla Etiyopya Devleti bölgeyi geri aldı. XX. yüzyılın başlarından itibaren Harar eyaleti içinde yer alan ve nüfusu Somali etnik grubundan oluşan Hararlılar ve Ogaden bölgesinde tanınan Somalililer bu tarihten itibaren Etiyopya Devleti'ne karşı bağımsızlık mücadelelerini sürdürmektedirler.³²¹

³²¹ Kavas, *Harar Doğu Afrika'da kurulmuş eski bir İslam devleti; bugün Etiyopya'da aynı adı taşıyan eyalete ve bu eyaletin merkezi olan şehir*". İ. A," C. 16. 1997, İstanbul, s.109.

3. BÖLÜM

SOMALİ'NİN PAYLAŞILMASI VE SÖMÜRGELEŞTİRİLMESİ

Mısırlıların Punt ülkesi dedikleri kıtanın doğusundaki bu sivri uca ve Aden körfezi ile Hinti Okyanusu boyunca uzanan sahillerle bugün Afrika boynuzu veya Somali denilmektedir. Beş ayrı bölgeden oluşan Somali'nin yine bu en uçtaki bölgesine günümüzde de Punt bölgesi denmektedir.³²² Asırlar geçtikçe Somali'den Güney Afrika'ya uzanan sahiller birer şehir devletine dönüştü ve Afrika yerlileri kadar Arap Yarımadası'ndan, İran'dan, Hindistan'dan, hatta Çin'den buraya tüccarların ilgi duymasına vesile oldu. 14'üncü yüzyılın başında İbn Battuta da Kuzey Afrika'dan kalkıp görmek için bu bölgeye geldi. Bugünkü Somali'nin başkenti Mogadişu'nun 40'a yakın mahallî sultanlık içinde en üstünü olduğunu seyahatnâmesinde teferruatlı bir biçimde anlattı. İslam dininin bütün Arap Yarımadası'na yayıldığında Kızıldeniz'in Arap Yarımadası'nın güney ucuyla Afrika boynuzu arasındaki Babü'l-Mendeb boğazı büyük bir akına sahne oldu. Araplar akın akın gelip Aden Körfezi'nin Afrika kıyısındaki sahillerine yerleştiler. Zeyla, Taccura ve Berbera kısa zamanda bütün İslam dünyasında tanındı. Zeyla merkezli mahallî sultanlık artık bu bölgeye sığmamaya başladı ve bugünkü Etiyopya sınırı içinde kalan Harar şehrini payitaht merkezi yaparak orayı büyük bir devlete çevirdi. İslam'ın doğu Afrika'da güçlü hanedanlarından birine dönüşmesinde gecikmedi.

İşte böylesine bulunduğu coğrafyanın gözbebeği olan Somali kıyılarının makûs kaderi Portekiz donanmasının Ümit Burnu'nu aşarak gelmesiyle bir kâbusa dönüştü. Mogadişu, Merke, Zeyla, Taccura ve Berbera yakılıp yıkıldı. Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı ele geçirmesi Kızıldeniz havzasındaki toplumlar kadar Somali sahillerindeki mahallî sultanlıklara da bir ümit ışığı oldu. Sonuçta 1520'li yılların

³²² Kavas, Tasam Afrika Enstitüsü, makale, <http://www.tasam.org/tr-TR>

başında Pîrî Reis'in Kitâb-ı Bahriye isimli eserinde ve 1670'li yıllarda Somali kıyılarını gezen Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sinde de ifade edildiği gibi Mogadişu yeniden göz kamaştıran bir şehre dönüştü, Osmanlı sultanları adına paralar basıldı, hutbeler okundu.³²³

Bu bölgenin parçalanma süreci 19. yüzyılın son çeyreğinde Avrupalı sömürgeci devletlerce başlatıldı. İngiltere bugünkü Yemen devletinin güney sahilindeki Aden şehrinde Hindistan'a gidip gelen gemileri için Osmanlı Devleti'nden izin alarak 1840 yılında mahallî idareciden bir depo kiraladı. Böylece Hindistan'a gidip gelen gemilerinin yakıtı olan kömürü burada depolayacak ve gemiler bu kadar uzun yolculuk için sadece kömür taşımaktan kurutulmuş olacaklardır. 16. yüzyılın başından 1869 yılına kadar Avrupa gemilerinin Hindistan ve Uzakdoğu seyahatleri için yegâne güzergâhı olan Ümit Burnu'nu dolaşmaktan başka çare yoktu. Fakat Süveyş Kanalı'nın 1869 yılında açılması Ümit Burnu güzergâhını neredeyse unutturdu. Bu güzergâh Süveyş Kanalı'ndan geçemeyecek kadar büyük inşa edilen gemilerin okyanuslarda dolaşmasına kadar fazla kullanılmadı. Artık bütün gemiler Süveyş'ten geçmeyi daha kısa olduğu için ekonomik bularak tercih ediyorlardı. Önceki dönemde Somali kıyıları yine önemliyken kanalın açılmasıyla buraların değeri çok daha fazla arttı. Sömürgeci devletleri Kızıldeniz ve Aden Körfezi çevresini bir an evvel işgal etme telaşı sardı.³²⁴

İngiltere'nin Afrika boynuzuna yönelen ilgisi, Hint Okyanusu'nu emniyete almak, hem Aden'in karşı kıyısını kontrol edebilmek hem de doğal kaynakları çok sınırlı olan Aden'deki garnizon vasıtasıyla İngiliz sömürgesinin et ihtiyacını sağlayabilmek için Kuzey Somali'de nüfuz alanı tespit etme ihtiyacı doğurdu.³²⁵ İngilizler, Hindistan yolunu kontrol altına alma endişesiyle Arap Yarımadası'nın güneyinde kalan yerel güçlerle iyi ilişkiler kurmaya çalıştı. Bu ilişkiler bazen dostluk anlaşmalarıyla bazen silahlı birliklerle tesis edildikten sonra Aden Körfezi'nde ve özellikle Somali sahillerinde bir İngiliz nüfuz alanı ortaya çıktı.³²⁶ İngiltere, 1884 ve 1886'da yerli kabileler ile imzaladığı anlaşmalar ile onları koruması altına aldı. Bunun karşılığında da Berbera Limanı'ndan yararlanma hakkını elde etti. Somali'deki yerli

³²³ Ahmet Kavas, Tasam Afrika Enstitüsü, makale, <http://www.tasam.org/tr-TR>.

³²⁴ Ahmet Kavas, Tasam Afrika Enstitüsü, makale, <http://www.tasam.org/tr-TR>.

³²⁵ Coşar, s.20.

³²⁶ Akalın, Aden'in İşgali ve İşgalden Sonra Osmanlı Devleti'nin Kızıldeniz'de aldığı tedbirler, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX / 2, 2014, 357-404, s. 393.

kabileler ile anlaşmalar imzalandığında başlangıçta sadece Berbera Limanı'nı göz önünde tutmuşlar, limanın gerisindeki alanı pek hesaba katmamışlardı. Çünkü bu dönemde Berbera'da yaklaşık 20.000 kişinin yaşadığı tahmin ediliyordu.³²⁷ Ticari açıdan mal alış-verişi de gelişme gösteriyordu. Bir süre sonra da İngiliz ticareti açısından Aden, Muskat ve Berbera bölgenin en önemli merkezlerini oluşturdu. Bir yandan da XIX. yüzyılın sonuna doğru giderek gelişen demiryolları Afrika'yı da sarmaya başladı. Bu kapsamda Afrika'nın birçok yerinde bağlantıların genişletilmesi için demiryolları yapılmak istendi. Berbera da bu noktada önemli bir merkez olarak düşünüldü. Yapılması düşünülen yolların birisi Lagos (Batı Afrika'da) ve Berbera (Doğu Afrika'da) arasındaki hattın oluşuyordu. Yine İskenderiye'den başlayan bir yolun Fashoda'daki bir durakla Berbera'ya çıkması tasarlandı ve ayrıca Berbera'dan Harar'a demiryolu yapımı üzerinde duruldu. Bölgenin önem kazanması ve İngilizlerin yerleşmesi ile birlikte Fransa ve İtalya da bölge üzerinde birtakım girişimlerde bulunmak istediler.³²⁸

Fransızlar ise tam anlamıyla sömürgecilik amacıyla bölgeye göz dikmiştir. Aynı bölgeye giden Fransız gemileri için de böyle bir depoya ihtiyaç olduğu için onlar da bugünkü Cibuti'nin o zaman en önemli olan iskelesinin bulunduğu Obuklimanını buranın mahallî idarecisine 1859 yılında 50 bin frank vererek gizlice kiraladılar.³²⁹ Gizli yapımlarının sebebi bu bölgenin tamamının Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetinde olması nedeniyle normalde İngilizler gibi bu ülkenin de İstanbul ile anlaşarak böyle bir girişimde bulunulması gerekiyordu. Yemen'deki Osmanlı valisi Obuk'ta Fransız bayrağı dalgalanınca durumu araştırdı ve buranın bizzat mahallî idareci tarafından satıldığını İstanbul'a haber verdi. Böylece Somali kıyılarında ilk yabancı sömürge bayrağı dalgalanmaya başlamış oldu.³³⁰ 1888'de İngiltere, Fransa ile bölgedeki nüfuzu üzerine bir anlaşmaya vardı. 1894'te de İngiltere ile İtalya arasında bir sınır protokolü üzerinde anlaşıldı. 1897'de de Fransa ile İngiltere arasında 20 Mart 1897 tarihli sınırlar üzerine bir konvansiyon üzerinde uyuldu. İtalyanlar da Kızıldeniz'de yürüttükleri faaliyetler için zaman zaman Berbera Limanı'ndan lojistik anlamda

³²⁷ Akalın, Somali'de Berbera Limanı ve Osmanlı Devleti'nin bölge üzerindeki iddiaları, s.20.

³²⁸ Akalın, s.21.

³²⁹ Coşar, s. 22.

³³⁰ Kavas, TASAM Afrika Enstitüsü, makale, <http://www.tasam.org/tr-TR>

yararlandılar.³³¹ İngiltere ve İtalya'nın kendi aralarında Aden Körfezi'ni paylaştıklarına dair haberler ortaya çıktı. Bu haberlerden 20 Haziran 1894'te İngiltere ve İtalya devletlerinin Aden Körfezi çevresindeki hâkimiyet ve nüfuz alanlarını tayin etmek istedikleri anlaşılmaktadır. Bunun için Mösyö Krispi ile Roma'daki İngiltere elçisi arasında imzalanan protokolün gazetelerde çıkması hudut tayini ve ortaya çıkan harita ile İngiltere'nin Zeyla ve Berbera limanları ile Kızıldeniz'in mühim noktaları ve sahili üzerindeki hukukunu bu protokolle İtalya'ya kabul ettirmek istediği anlaşılmaktadır. 1894'te Afrika'nın bu bölgesinde İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından hamilik ilan edildi.³³²

Böylece Kızıldeniz'deki Somali kıyılarında İngilizler kadar dikkat çeken bir diğer Avrupalı güç de İtalyanlar olacaktır. Her ne kadar Fransa, İngiltere'yle beraber yüzyılın başından beri etkin bir konumda bulunsa da İtalya, bölgede söz sahibi olmak için bir dizi hamleye girişecektir. Bunlardan birisi de Kızıldeniz'in Afrika limanlarını kendi tasarrufuna almaktır. İtalyanlar için en uygun yerlerin başında Mussava Limanı gelmektedir. İtalya'nın takip ettiği bu siyaset birden oluşmamış hatta İtalya'da uzun süre tartışılmıştır. Bu tartışmalar zaman zaman mecliste cereyan etmiştir.³³³

İngilizler bölgede Fransızların güçlenmesine karşı denge sağlamak üzere İtalyanları desteklemiş ve bu amaçla İtalyanları, Fransızların göz diktiği Mussavva Limanı'nı işgal etme konusunda cesaretlendirmiş, özellikle Assab ve Mussavva arasındaki bölgede İtalyan hâkimiyetinin tanınması amacıyla Osmanlı Devleti ile anlaşma yapılmasını sağlamıştır.³³⁴ Ancak İngiltere'nin bölgeye yerleşmesi bir takım endişelerle birlikte gelişti. İngiltere'yi 19. yüzyılın sonuna doğru endişelendiren gelişmelerden biri de Fransa'nın Abissinia'da³³⁵ her geçen gün etkinliğini arttırmasıydı. Eğer Fransızlar tarafından Cibuti ve Harar'a doğru bir demiryolu yapılırsa bu, Zeyla ve Berbera ile Somali limanlarının hinterlandının kesilmesi anlamına gelirdi. Böylece Harar ve Abissinia Fransız nüfuzu altına girerdi.³³⁶ Yine bunun az sayıda bir deniz kuvveti ile yapılacağı üstelik Habeşlilerin yabancılar tarafından Kızıldeniz'de bir liman

³³¹ Akalın, s.23.

³³² Akalın, s. 24.

³³³ Akalın, s.375.

³³⁴ Coşar, s.23.

³³⁵ Etiyopya çeşitli isimlerle anılır. Yunanlılar "Aethiopia", Portekizliler "Abyssinia", Araplar "Biladel-Habesha" ve Türkler de "Habeşistan" olarak anarlar. Bkz. Abdu Muhammed Ali, s.2.

³³⁶ Akalın, s.15-16.

sahibi olmaları için desteklendiği ayrıca Habeş Kralı'nın da İngiltere tarafından himaye gördüğü bildirilmektedir.³³⁷

Sömürgeciler bölgeyi işgal ederken farklı yöntemler kullanmıştır. Bazıları yakıp yıkarak kendilerini kabul ettirmeye çalışırken, bazıları farklı bir görüntü sergileyerek, yerli halkların tepkisini çekecek politikalar yerine, onların yaşamlarını kolaylaştıracak yenilikleri sunma yoluna gitmişlerdir. Böylelikle tepkileri yumuşatarak yönetimlerini yavaş yavaş büyüyen bir işbirliği üzerine oturtmuşlardır. Bu durumu, Avrupalıların koloniler hâlinde yerleşmesine uygun olmayan bölgelerde, yerli halk aracılığıyla bölgenin doğal kaynaklarından faydalanmak olarak özetlemek mümkündür. Asıl sömürgecilik faaliyetlerinin yürütüldüğü ana yapıyı bu bölüm oluşturmaktadır. Sömürgeci ülkeler için hesapsız ve sorgusuz bir faaliyet alanı olarak görülmektedir.³³⁸ İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar Somali'ye yerleştiklerinde yerli kabileler ile ticari nitelikli ve toprak satın almaya yönelik anlaşmalar yapmışlardır. Bölgenin paylaşımı üzerine yapılan bu anlaşmaları üç kategoride toplayabiliriz:

Birincisi, Avrupalı Güçler ile Somalili kabileler arasında yapılan ve daha ziyade ticari nitelik taşıyan anlaşmaları içerir.

İkincisi, 1884 yılında toplanan ve sömürgeci güçlerin kıtadaki nüfuz alanlarını belirleyen Berlin Konferansı'nın ruhuna uygun olarak, Batılı güçlerin kendi aralarında imzaladıkları anlaşmaları içermektedir. Avrupalı güçler bölgeye geldiklerinde bölgede iki farklı yapı mevcuttu. Habeşistan bugünkü Etiyopya, hanedanlık, kilise ve tarıma dayalı feodal sistem etrafında şekillenen merkezî bir devlet iken, Osmanlı idaresi altında olan ve bir devlet yapısına sahip olmayan ağırlıklı olarak Müslümanlardan oluşan Somali ise değişken, göçebe bir sosyal yaşamla uyumlu olarak kabilecilik sisteminin hâkim olduğu ve otlaklara erişim konusunda sürekli mücadelelerin yaşandığı bir yapıya sahipti.³³⁹ Avrupalı güçlerin dışında Somali'nin bölüşümünde Etiyopya da etkili rol oynamıştır. Afrika'nın bölüşümü, Etiyopya'da etkili olan Aksum İmparatorluğu'nun Menelik İmparatoru egemenliğinde yükselişi ile aynı zamana denk gelmektedir. Menelik İmparatoru gücünü ve konumunu genişletmek için Somali topraklarına doğru yayılmıştır. Bunun sonucu olarak Etiyopya gerek İngiltere gerekse İtalya ile sık sık

³³⁷ Akalın, s. 16.

³³⁸ Erdoğan Uygur, Fatma Uygur, s.279.

³³⁹ Coşar, s. 24.

anlaşmazlıklar içine girmiştir. Etiyopya'nın Avrupalı sömürgeciler yanında yer alması ve Somali topraklarının paylaşılması konusunda bahsı geçen devletlerle ortak politikaları izlemesi Etiyopya ile Somaliler arasındaki ilişkileri daha da kötüleştirdi. Çatışma ve düşmanlığı beraberinde getirmişti. Somali, Etiyopya'dan kaynaklanan birçok tehditle karşı karşıya kalmıştı.³⁴⁰

Üçüncüsü ise, İtalya'nın Adowa Savaşı yenilgisi sonrası, Etiyopya'nın askerî üstünlüğünü ve egemen bir devlet olduğunu kabul etmesinin ardından Batılı ülkelerin sırayla Etiyopya ile imzaladıkları anlaşmaları ihtiva etmektedir. Bu kategoride yer alan anlaşmalarda Avrupalılar sadece kendi nüfuz alanlarını belirlemekle kalmamışlar, Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte Etiyopya'yı gücendirmek istemediklerinden bu ülke ile anlaşma yoluna gitmişlerdir.³⁴¹ Diğer iki kategoride belirttiğimiz anlaşmalar, sömürgeci devletlerin bölgeye yerleşmelerinin hukûkî zeminini oluşturmalarına rağmen Etiyopya ile Batılı sömürgeciler arasında imzalanan anlaşmalar, Etiyopya'yı bu bölgenin paylaşım savaşına katmıştı. İtalya'nın Assab Limanı'nı ele geçirmesiyle birlikte Etiyopya, denize çıkış umutlarını kaybetmiş ve sömürgeci güçler tarafından hızlı bir şekilde çevrelenmiştir. Bu durumun imparatorluğun geleceğini tehdit etmesi, Etiyopya Kralı Menelik'i harekete geçirmiştir. Menelik, 1891 yılında Avrupalı devlet başkanlarına gönderdiği bir mektupta Batılı güçlerin belirlediği nüfuz alanları üzerinde toprak talebinde bulunmuştur.³⁴²

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İtilaf Devletleri kendi aralarında sömürge alanlarının belirlenmesi konusunda pek çok gizli anlaşma yapmıştır. Bu anlaşmalardan biri olan ve Britanya, Fransa ve İtalya arasında yapılan Nisan 1915 tarihli Londra Anlaşması. Bu anlaşmanın 13. maddesine göre Anadolu, Ortadoğu ve Afrika toprakları bu üç devlet arasında paylaşılacak, buna karşılık İtalya savaşta İtilaf Devletleri safında yer alacaktır. Bu anlaşmaya rağmen bir takım endişeleri olan İtalya, Londra Anlaşması'nın 13. maddesine aykırı olarak İngilizler ve Fransızlar, Alman sömürgelerini ele geçirerek nüfuz alanlarını genişletirlerse o da Libya, Eritre ve Somali topraklarını doğal uzantısı olarak göreceğini açıklamıştır. Böylelikle İtalya, taraf olduğu gizli anlaşmalar neticesinde resmî bir sömürge planı ortaya koymuştur. Bu plana göre İtalyan

³⁴⁰ Salah, s.62.

³⁴¹ Coşar, s.25.

³⁴² Coşar, s.30.

Sömürgeler Bakanı Betoline, Afrika kıtasına ağırlık verilmesini önermiş ve bu amaçla İngilizler ile sürekli görüşmeler yapmıştır. 1914 yılında Betoline, geniş kapsamlı sekiz maddelik bir memorandum hazırlamış ve şunları teklif etmiştir:³⁴³

- a) Fransız Somalisi'nin (bugünkü Cibuti) ve Addis Ababa demiryolunun İtalya'ya devredilmesi,
- b) İtalyan Somalisi'nin güvenliği için hayati öneme sahip olan Kismayu Limanı'nın İtalya'ya devredilmesi
- c) Eritre ve Somali bölgesi arasındaki koridorun İtalya'ya devredilmesi ve bunun karşılığında Tana Gölü'nde İngiliz varlığı ve haklarının tanınması,
- d) Arabistan Yarımadası üzerinde İtalya ile İngilizlerin gizli bir anlaşma yapmaları,
- e) Sudan'da bulunan Kassala'nın İtalya'ya devredilmesi,
- f) Cyrenaica (Doğu Libya)-Mısır sınırında bazı değişikliklerin yapılması,
- g) Eski Portekiz sömürgelerinin geleceği konusunda İngilizler ile ortak bir anlaşma yapılması
- h) İtalya'nın Etiyopya'daki hak ve menfaatlerinin korunması.³⁴⁴

Somalili kabileler ile yapılan ve daha ziyade ticari bir nitelik taşıyan Avrupalı güçlerin Afrika boynuzuna yerleşmesiyle sonuçlanan anlaşmalar, Batılı güçlerin bölgedeki nüfuz alanlarını belirlemek amacıyla kendi aralarında yaptıkları anlaşmalar ve Etiyopya ile diğer sömürgeci güçler arasında yapılan ve özellikle Somali batısı olan Hod bölgesi ve Etiyopya-Somali sınırında yer alan Ogaden başta olmak üzere bugün tartışmalı bölgelerin hâkimiyetini belirleyen anlaşmalar, Etiyopya-Somali ve Kenya-Somali arasında yaşanan sınır çatışmalarının en önemli nedeni olmuştur.³⁴⁵ Bu durumun nedeni Batılı devletlerin özellikle Etiyopya ve İngiltere arasında yapılan Londra Anlaşmasıdır. Bu anlaşma ile yaklaşık 25 bin millik Batı Somali toprağı (Ogaden Hod bölgesi) Etiyopya'nın egemenliğine bırakılmıştır. Bu da Somalililer tarafından büyük tepkiyle karşılanmış ve onlar açısından öncelikli bir sorun hâline

³⁴³ Coşar, s. 33.

³⁴⁴ Coşar, s. 33.

³⁴⁵ Coşar, s.32.

gelmiştir. Bu huzursuzluk üzerine Etiyopya ve İngiltere Londra Anlaşmasına ek bir hükümle şu karara varmışlardır. “Somalili göçebeler ve çobanlar hem İngiltere'nin hem de Etiyopya'nın kontrolü altında bulunan bölgelerde yaşamlarını devam ettirebilmeleri için zorunlu olan otlaklardan özgürce yararlanacaklardır. Londra Anlaşması ile İngilizler, Ogaden'i de içeren bu bölgenin bütünü üzerinde Etiyopya'nın toprak iddialarını tanımıştır. Ancak, Batı Somali toprağı "Hod ve Ogaden" milliyetçileri, bölgenin hiçbir zaman Etiyopya'nın tarihsel olarak bir parçası olmadığını ve 1897 Londra Anlaşması'nın geçersiz olduğunu iddia etmişlerdir.³⁴⁶

XIX. yüzyıl sömürge dönemi boyunca, bu bölge için şu tespiti yapmak yerinde olacaktır. Etiyopya İmparatorluğu, sömürgeci güçlerin bölgeye olan ilgisi sonucunda ve İtalyanlar ile yaptığı Adowa Savaşı'ndan galip ayrılmasının ardından bölgede dördüncü sömürgeci güç olarak yer almıştır.³⁴⁷ Doğuya, Ogaden bölgesine doğru yayılmacı bir siyaset izlemiştir. Somali bölgesi ise Batılı güçlerin millî menfaatleri doğrultusunda beş bölgeye ayrılmıştır:

- a) İngiliz Somalisi
- b) Fransız Somalisi
- c) İtalyan Somalisi
- d) Ogaden Bölgesi
- e) Kuzey Sınır Bölgesi

Böylece Somalililer kültürel dil ve din açısından tek bir inanç ve bir topluluk oluşturmalarına rağmen toprakları sömürgecilerin çıkarlarına göre taksim edildi. Somali toplumu din ve dil birliğine rağmen Avrupalı işgalciler tarafından birçok devlet ve yönetime bölündü. Somali beş ana bölüme ayrıldı. İlki İtalya işgali altına girdi, ikincisi Fransız işgali ve geri kalan bölümler ise İngiltere işgali altına girdi. Bugün Somali üç devleti kapsamaktadır: Somali Cumhuriyeti, Cibuti ve Batı Somali yani Etiyopya'nın doğu bölgesi ile Kenya'nın kuzey doğu bölgesi (*Eskiden kuzey sınır bölgesi olarak biliniyordu*). Somali'yi, aralarında imzaladıkları çeşitli antlaşma ve kongrelerle paylaşan Avrupa devletleri, kendi nüfuz alanlarındaki sömürgelerde birbirinden farklı yönetim

³⁴⁶Yusuf Salih, Abdî, es- Sırâu'd-Düveli fi's-Somal, Kahire 2007.s.83.

³⁴⁷ Hılmi, Mahrus İsmail, Tarihu'l-İfrikîye el-Hadise ve Müa'sara min Küşûf Coğrafiye ila Kiyam Münedemetü'l Vöhdetü'l -İfrikîye, C.1. kahire, 2004, s.79

politikaları takip etmişlerdir.³⁴⁸ Sömürgecilik hareketlerinin ana sebebi ekonomik ve milletlerarası politika alanında prestij kazanmak olduğundan, sömürgeci ülkeler öncelikle Somali'de faaliyet gösteren şirketlere destek sağlayarak, buradaki ekonomik imkânların anavatana aktarılmasına çalıştılar. Sömürgecinin ekonomik yapısı, hammadde ihracı ve mamul madde ithali şeklinde bir temele oturtularak, tamamen sömürgeci ülkenin ekonomik ihtiyaç ve çıkarlarına uygun biçimde kurulup geliştirildi. Bu dönemde Somali'nin bazı yerlerine sömürgeci sermayesinin yatırım yapması, Somalililerin ihtiyaçlarına değil Avrupa ülkelerinin çıkarlarına yönelik olmuştur.³⁴⁹

Sömürge yönetimlerinin bir başka özelliği, sömürgelerin en güzel ve en önemli yerlerine Avrupalıların yerleştirilmesi ve her türlü stratejik mevkilerin onlara verilmesidir. Somali'ye yerleştirilen binlerce İngiliz, Fransız ve İtalyan vatandaşlarının bu ülkeye getirilmesi büyük problem teşkil etmiştir. İtalya, Somali'nin verimli topraklarına, sulanabilir arazilerine İtalyanları yerleştirmiştir. Fransızlar ve İtalyanlar sömürgelerini merkezden yönetmeye ve onları merkezin bir vilâyeti şekline getirmeye çalışırken, İngiltere yerinden yönetim ilkesine uyarak dolaylı yönetim politikası takip etmiştir. Doğrudan yönetim biçimini uygulayan Fransa, takip ettiği asimilasyon politikasıyla, kültürel bakımdan kendi toplum ve gelenekleriyle çatışan nesillerin yetişmesine sebep olmuştur. Yerlilerin yönetimde söz sahibi edildiği sömürge yönetimlerinde de, sadece Avrupalılara yardımcı olacak kadroların yetişmesine çalışılmıştır.³⁵⁰

XIX. yüzyılın ortalarında başlayan Avrupalı sömürgecilerin ülkeyi bölüşmesi ve bunun neticesinden kaynaklanan sıkıntılar hala devam etmektedir. Somali'nin demografik ve sosyal yapısını altüst edilirken sömürgeci Batılıların bu yolla zenginleşmelerine de imkân sağlamıştır. Batılı sömürgeci devletler kendi aralarında Somali'yi beş parçaya böldü ve o günden bu yana yerüstü ve yer altı zenginliklerini sömürmektedirler. Başta İtalya ve İngiltere olmak üzere Fransa, Kenya ve Etiyopya kendi emelleri uğruna Somali'yi parçalamışlardır. Bağımsızlık mücadelesi veren Somali halkı zamanla yenilmiş ve nihayetinde İtalya Somalisi ve İngiltere Somalisi diye iki ayrı bölge oluşturulmuştur.³⁵¹ Bağımsızlık sonrasında Somali'nin genç devleti karşı karşıya bulundukları siyasi ve sosyal problemleri çözmek ve millî birliği kurmak için etnik ve

³⁴⁸ Seyyid Selim, Tarihu'l-Somal Kadimen ve Hadisen, s.264.

³⁴⁹ Dursun, "Afrika" İ.A, İslam Araştırmaları Merkezi, TDV, c.1, 1988, s.423.

³⁵⁰ Dursun, s.424.

³⁵¹ Akalın, s.7-8.

siyasi bölünmelere ortam hazırlamayan birleştirici ve merkeziyetçi üniter toplumu düzenleme anlayışını yerleştirmeye çalıştılar.³⁵²

3.1. Avrupalı Sömürgecilerin Somali'nin İç Kısımlarına Yayılması ve Sömürülerini Genişletmesi

Afrika'nın sömürgeleştirilmesi meselesini görüşmek üzere Almanya'nın girişimiyle düzenlenen Berlin Konferansı'nda (1884-1885), kıtanın paylaşılmasında fiili işgal durumunun esas alınacağına dair bir ilke kararı benimsenmişti.³⁵³ Bu karardan sonra İngiltere, Fransa ve daha sonra büyük devletlerin desteğini sağlayan İtalya, Somali topraklarını ve Somali'de halk birliğini beş parçaya bölmüştü. Avrupalı sömürgeciler Somali'nin iç bölgelerine saldırmak için bahaneler aramaya başladılar. Avrupalılar XIX. yüzyılın ikinci yarısında başladıkları Afrika'yı sömürgeleştirme sürecinde kendi askerlerinden ziyade yerlileri zorla silah altına alarak onları kıtanın iç bölgelerine düzenledikleri askeri seferler için cephelere sürüyorlardı.³⁵⁴ Ordu ve polis gücünü kullanarak bölgede yaşayan kabileleri ve onlara mensup olan sivilleri cezalandırdılar. İşkence uyguladılar ve birçoğunu ise öldürerek yaşadıkları bölgeleri yerle bir ettiler. Avrupalıların Somali kıyılarına yerleşmeleri zorla ya da çeşitli antlaşmalarla oldu. Kuzey, Güney ve Doğu Somali kıyılarında Avrupalıların yerleşmelerine karşı koyan yerliler, şiddetle ve kanlı biçimde etkisiz hale getirildiler. Bölgeyi içten ele geçirebilmek amacıyla orada yerli şeyhlerle temas kurmaya ve yerlilerden toprak satın alınmasına çalışmışlardır. Durumu kavrayan din adamları, bazı kabile şeyhleri kendilerine engel olmaya kalkışınca onlara iftira atıp hapsedtiler.³⁵⁵ Bu dönemde, böl ve yönet metodunun uygulamasının, toplumları nasıl esir ve hatta yok etme aşamasına getiren etkili bir yöntem olduğu görülmüştür. Somali'de İngiltere ve İtalya arasında zaman zaman el değiştirmiş, Fransız Somalisi diye bilinen bölge de bugünkü Cibuti sınırları içinde kalmıştır.

XIX. yüzyıl ortalarına kadar Somali'nin kıyıları boyunca sağlam ticaret merkezleri ve çiftlikler kurmakla yetinen Fransızlar, İngilizler ve İtalyanlar yerleşmiş oldukları kıyıların arka bölgelerinin de (hinterland) kendi egemenliklerinde olduğunu iddia ederek içerilere doğru ilerlemeye başladılar. Daha çok ekonomik ve dinî amaçlarla

³⁵² Dursun, "Afrika" İ.A, s.426.

³⁵³ Turan, "İtalya" İ, A, c.23, s.450.

³⁵⁴ Turan, s.451.

³⁵⁵ Turan, , s. 452.

başlayan ve bir devletin diğer devlet veya toplum üzerinde maddi, manevi bir kontrol ve nüfuz kurması veya üstünlük sağlaması olarak ortaya çıkan sömürgecilik, çok kısa bir zaman içerisinde hemen hemen bütün Somali topraklarını Avrupa'nın hâkimiyetine soktu. 1901'lerde ülkenin sadece onda biri sömürge halinde iken 1915'lerde bu oran onda dokuza yükseldi.³⁵⁶

Kısa zamanda bütün Somali'nin sömürge haline gelmesinde "fiili işgal" prensibi ile "hinterland" teorisi önemli rol oynamıştır. Avrupa devletlerinin kıyılardan içerilere doğru ilerlemeye başlamaları ile hızlanan sömürgeleştirme hareketi sırasında, sömürgeci güçler arasında çeşitli anlaşmazlıklar ortaya çıktı.³⁵⁷ Bunun üzerine sömürgeci Avrupa devletleri, aralarında çıkan anlaşmazlıkları görüşmek üzere 1884-1885'te Berlin'de toplandılar. Toplantı sonunda imzalanan Berlin Senedi ile daha önce sürtüşmelere sebep olan sömürgecilikte "fiili işgal" prensibi ve "hinterland" teorisi hepsi tarafından benimsendi. Bu prensibe göre, kıyıda yerleşim alanı bulunan bir ülkenin bu yerin arka bölgelerine de sahip olmaya hakkı vardı ve bunun için toprakları fiilen işgal etmesi gerekiyordu. Bu gerekçeyle Avrupalılar Afrika'yı fiilen işgale ve daha çok yeri sömürgeleştirmeye yöneldiler. Kıtanın hızla sömürgeleştirilmesi sırasında çıkan anlaşmazlıklar çeşitli ikili antlaşmalarla halledilmeye çalışıldı. Sudan ve Somali üzerindeki Fransız ve İngiliz çatışması 4 Ağustos 1890 tarihli Fransız-İngiliz antlaşması ile, Doğu Afrika'daki İngiliz ve Almanlar arasındaki anlaşmazlık da 15 Haziran 1890 tarihli İngiliz-Alman antlaşması ile çözüme kavuşturuldu. Her iki ülkenin egemenlik alanları kesin sınırlarla belirlendi.³⁵⁸

İktidarın Batılı güçlerin elinde olması sömürge topraklarında sosyal yapıyı ve siyasi bünyeyi bozmuştur. Kabile şeflerinin etkisiz hale gelmesiyle birlikte toplum bölünmüş ve birleştirici, bütünleştirici geleneksel unsurlar kaldırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca Batı ülkelerine ait şirketlerin şehir merkezlerinde kurdukları tesislerde, kırsal kesimdeki yerlilerin gelip işçi olmaları, şehirleşme eğilimini ve bununla ilgili olarak da konut ve gecekondü problemini ortaya çıkarmıştır. Batı ideolojileri, değer yargıları ve kültür kalıpları, ortadan kalkan geleneklerin ve eski kültürün yerini almıştır. Genellikle misyonerlerin yönettikleri okullarda Batılı ideallerle yetişen bir seçkin zümrenin

³⁵⁶ Dursun, s.420.

³⁵⁷ Robert, L- Hess: Italian Colonialism in Somalia· Chicago University Press, 1966. S.103.

³⁵⁸ Dursun, "Afrika" İ. A, s. 430.

meydana çıkması, yerli halkın lehine olmaktan çok sömürgeci ülkenin lehine hareket eden bir aydınlar zümresini oluşturmuştur.³⁵⁹

Fransız sömürgeciliğini İngiliz sömürgeciliğinden ayıran en önemli nokta, Fransa devletinin denge politikaları gözetmeksizin ve yerel kültür ve değerleri önemsemeksizin sömürgeci güç olarak kendisine biçtiği medenileştirme misyonu "görevini" yerine getirmeye çalışmakta ısrarcı olması, Fransız kültürünü ve Hristiyanlığı zor kullanarak benimsetmeye çalışmasıydı. Bu da Afrika'da ve dünyanın diğer bölgelerinde olduğu gibi, Fransız sömürgeciliğine gösterilen tepki ve direnişin, İngilizlere gösterilenden çok daha fazla olmasına neden oldu.³⁶⁰

İtalyanların 19.yüzyılda işgal ettikleri Güney Somali'de egemen olmak amacıyla; yörede yaşayan toplumlara çeşitli planlar kurdurarak böl ve yönet metodunu uygulamaya koyduğu görülmüştür. İtalya'nın Mogadişu çevresine yeni kuvvetler getirerek, askerî yönetim yanında mülkî yönetimi de üstlendikleri, yerli kabilelerden bazılarına yakınlık ve dostluk göstermeye çalışırken başka kabilelere karşı sert tavırları ve bunun ötesinde yöreyi elde tutmak ve sömürmek gayesiyle böl ve yönet politikası güderek, kabile farklılıklarını öne çıkarmaya, toplumları karşı karşıya getirerek, onları çatıştırmaya çalıştıkları görülmektedir.³⁶¹

İtalya işgale, ticari şirketler şeklinde başladı ve şirketler kontrolü ele alıp sahil şehirlerindeki önemli limanlara nüfuzunu büyütme ve iç bölgelere girmeye çalıştı. Her bölgede halkın isyanıyla karşılaştıklarından dolayı, daha sonra Roma hükümetinden yardım talep ettiler. İtalyan hükümeti gereken desteği sağlamayınca egemenliklerinden vazgeçip bölgeyi İtalya hükümetine teslim ettiler. İtalyan hükümeti büyük bir askerî güçle bölgeye gelip isyana karşı ateşli silahlar kullanarak isyancıları iç bölgelere çekilmeye mecbur ettiler. İtalyan hükümetinin Güney Somali'de sahile uzanan şehirleri ve önemli limanları ele geçirmesinden dolayı isyancılar gerekli ihtiyaçlarını sağlayamaz oldu. 1905 yılında İtalya Dışişleri Bakanı Tiotoni İtalya hükümetinin Benedir bölgesini doğrudan kontrol etmesi kararını aldı. Ancak hükümetin önünde iki engel vardı. Bunlar:

³⁵⁹ Dursun, "Afrika" İ. A, s.423.

³⁶⁰ Enes Asım Silin, Avrupa'nın Afrika'yı Nasıl Sömürdüğü'nün Mizahi Anlatımı, incanews, 2013, <http://www.timeturk.com/tr>.

³⁶¹ THAMAS, Pakenham. The Scramble of Africa 1876 -1912, Press Gread Britsh, Landon, 1991. s.416

1. 1892 yılında Zancibar sultanı ve İtalya arasında imzalanan anlaşmaya göre Benedir limanı hala Zancibar sultanının malı sayılıyordu ve ikinci ile üçüncü maddede belirtildiği gibi İtalya'ya sadece kiralama ve tazminat ödemesi hakkı verilmişti. Ve İtalya'nın mülkiyetinde değildi.

2. Mogadişu limanından sonra sırada gelen en önemli limandan biri olan Kismayu limanı dış ve iç tüccarların ilgisini çekmişti. İngiliz "Doğu Afrika Şirketi" ne bağlı olan bu limanı İtalyan hükümeti uzun zamandır ele geçirmeye çalışıyordu. Onun için 1901 yılının başlarında Benedir şirketine ticari işleri koordine etmek için Kismanyu limanında ofis açması için bir öneri sundu. Bu ofis limanda ticari hareketleri koordine edecekti. Kismanyu limanını resmen işgal etmek için İngiltere ile görüşmelere başlama teklifinde bulundu. Bu öneri İtalya'nın Benedir limanını satın almak istediğini de gösteriyordu.³⁶²

İtalya 1904 yılında Benedir limanı ile ilgili işgal projesi gerçekleştirmek için harekete geçti. Bu nedenle kendisinden Sultan Zancibar ile imazladığı anlaşmaları görmezden geldi. O sırada İngiltere gelişmeleri uzaktan izliyordu ve İtalya'dan Benedir limanının satışıyla ilgili dosya sunmasını talep etti. Ayrıca İtalya'yı Zancibar sultanına baskı yapmaması konusunda uyardı. İngiltere İtalya'ya Kismanyu limanını devretmek istemiyordu ve Kismanyu dosyasının ertelenmesini istedi.³⁶³ 13 Ocak 1905 tarihinde Benedir limanı Zancibar sultanının malı olmaktan çıkıp 144 bin pound yaklaşık 36 milyon lira karşılığında İtalyan sömürgeciliğinin mülkiyeti haline geldi. İtalyan hükümeti limanı onarıp gerekli malzemeleri, ihtiyaç duyulan ticari araçların işleme reformunu sağladı. O günden itibaren Benedir şirketinin görevi sona ermiş oldu. 1 Mayıs 1905 tarihinde İtalya hükümeti doğrudan işgal planını başlattı. Ancak onu İtalyan şirketlerin başarısız olmasına yol açan problemler ve sorunlar bekliyordu. Bu sorunlar:

1. Kölelik sorunu
2. Somali'nin yabancılara karşı direnişi

İtalyan hükümeti Benedir bölgesinin ilk idari hakimini gönderip Benedir şirketinin bölge idaresini devralıp kölelik ıskandalına uygun bir çözüm bulması için görevlendirdi. Bu göreve getirilen Marketele Benedir şirketinin son müdürü Alexander

³⁶² Hess, s. 85.

³⁶³ Hess, s. 86.

Sapelli Benedir'e geldiğinde hemen köle ticaretini yasaklayan bir bildiri yayınladı. Ayrıca köle tüccarlarına karşı yeni yasaların çıkarılacağı açıklandı. Yeni hâkim sömürge projeleri geliştirmek, yeni kanuni düzenlemeler konusunda sınırsız yetkiye sahipti.³⁶⁴ "Markatele"nin, yönetim merkezi Mogadişu'da kuruldu. Ayrıca Bereve ile Merke gibi önemli sahil şehirlerinde yönetim için vekiller tayin etti. Onlara tam yetki verildi. Markatele Mogadişu'da görevine başladığında İtalya hükümetine Somali'deki sömürge durumuyla ilgili bir rapor gönderdi. Raporda İtalya yönetiminin sadece sahil bölgeleriyle sınırlı olduğunu ve Somalili direnişçilerin sahil bölgelerindeki sömürge merkezlerine kadar saldırılara cesaret ettiğini belirtti. Ayrıca sömürge merkezlerinde güvenliği sağlamak için isyancıların iç bölgelerdeki üslerine saldırıyı önerdi. Rapor Roma'ya ulaştıktan sonra İtalya Dışişleri Bakanı "Tiotoni" Marcatilli'ye şu cevabı verdi: *"İtalya hükümeti Benedir bölgesindeki ahalinin güvenini kazanmalı ancak tarım arazilerinin ve ticari bölgelerin ele geçirilmesi konusundan vazgeçilmemelidir. Bu yüzden dikkatli bir şekilde askeri operasyonlar yapılmalı ve aşamalı olarak iç bölgelere girilmelidir. Operasyonlar barışçıl operasyon gibi görünmeli ve Şebele ile Cuba Nehri'ne doğru ilerlemeniz gerekir. Bu adımlar diplomatik veya askeri gecikme olmadan yapılmalıdır."*³⁶⁵

İtalyanlar, iç bölgeye ilerlemeyi hedef alan harekâtın askerî açıdan başarısızlığa uğraması üzerine, bu harekâtın sağlayacağı siyasal sonuçları da elde edememişlerdi. İtalyanlar, bölgedeki Somali direnişini kırmak ve bölgeyi ilhak etmek için kabile şeyhleriyle barış masasına oturtular ve şeyhleri barışa zorlamak amacıyla ailelerini kaçırp sömürge planlarına zorla imza alırlardı.

Tiotoni işgal planını barışçıl yollarla gerçekleştirmeyi istemesine rağmen askerî müdahale kaçınılmaz gibi görünüyordu. Markatelle projeyi kabul etti ve Tiotoni'nin kararını takip eden aylarda harekete geçildi. Kabile şeyhlerine baskı yapıp işgali kabul etmelerini istedi. Markatelle "Geledi" kabilesinin şeyhiyle görüşüp İtalya hükümetiyle ilişki kurmasını talep etti ve şeyh bu talebe boyun eğmek zorunda kaldı. Anlaşma sonucunda kabile şeyhine aylık 150 rupi ödeme kararı verildi ve bu anlaşmadan sonra

³⁶⁴ Hess, s.87.

³⁶⁵ Hess, s. 89.

Geledi kabilesine karşı Wazan ve Bimal kabilelerinin saldırısına maruz kaldı.³⁶⁶ Kabileler arasındaki düşmanlığı arttırdı. İşler "Markatelle'nin" planı doğrultusunda geliyordu. Mart 1908 tarihinde Geledi kabilesi Markatelle'ye şikâyet mektubu gönderip İtalya ile ittifak yaptıkları günden itibaren diğer kabilelerin düşmanlığı ve saldırılarına uğradıklarını ve savunmasız halde olduklarını bildirerek eğer İtalya kendilerine dost olan kabilelere destek vermede acizse bizde karşı olan taraflarla bir anlaşma dosyası açarız dedi.³⁶⁷

5 Nisan 1908 tarihinde Markatelle yenisömürge ofisleri açtı. Vergi toplama büroları, muhasebe büroları kurup hızlı gelişme için işlerini kolaylaştıracak kanunlar koydu. Ayrıca "böl ve yönet politikası"ni kullanıp kabilelerin arasında fitne tohumları soktuğu için bunların gücünü azalttı ve İtalya işgalinin barışçıl bir şekilde bazı şehirlere girmesini sağladı. Nisan ayının sonuna doğru Geledi kabilesinin lideri kabile gençleriyle görüşüp İtalya ile yapılan barış anlaşmasını kabul etmelerini sağladı. Böylece İtalya'ya karşı mücadeleyi bırakıp anlaşmaya saygı göstermeye ikna etti. Bunun üzerine bölgedeki diğer bazı kabileler İtalyan sömürge yönetimini ve İtalya'dan güçlerinin iç bölgelere doğru ilerlemesini talep ettiler. Bunun neticesinde Markatelle İtalya Dışişleri Bakanı Tiotoni'ye şu mektubu yazdı: *"Benedir bölgesinde bize bağlı olan bazı kabileler, Şidle, Mobilen ve Geledi kabilelerinin liderleri İtalya'dan güçlerini iç bölgelere gecikmeden ilerletmesini talep etti. Neden iç alanlara doğru hareket etmediğimizi soruyorlar. Neden gelmediniz, asker, tüfekler ve ağır silahlar yeterli silahlara sahiptiriniz diye soruyorlar. Korkunun nedeni nedir farkında mısınız Wazan, Hintere ve Bimal kabileleri iç alanlara girmeme sebebinin korkudan dolayı olduğunu düşünüyorlar. Markatelle iç topraklara doğru hareket edilmemesinden nedeni korktuğumuzdan olduğunu düşündüklerini söylediler."*³⁶⁸

Şebelle nehrinin etrafında yaşayan kabilelerin kışkırtmasından sonra İtalya iç bölgelere doğru ilerlemeye başladı. Markatelle İtalya'ya karşı mücadele eden Somali kabilelerin parçalanmasını ve aralarına nifak tohumları ekilip birbiriyle çatışır duruma

³⁶⁶ Wazan ve Bimal Somalili kabileleridir. Wazan Mogadişu'da yaşamaktadır. İtalya işgali Benedir Sahiline ulaştığında Wazan kabilesi isyan etti. Bimal kabilesi ise Marka'da yaşamaktadır ve İtalya'ya karşı savaşmıştır. Bimal Hareketi en büyük cihat hareketini yapanlarından biridir.

³⁶⁷ Hess, s.90.

³⁶⁸ Hess, s.89.

getirmeyi başardı. Bu durumda kabileler iç savaşa girdiklerinde yabancılara karşı direniş hareketleri azaldı.

Ekim 1910 tarihinde İtalya hükümeti Martinio Kiacomo'yu yeni hâkim olarak tayin etti. O dönemde İtalya, Şebelle nehrinden Hint Okyanusu'na kadar uzanan bölgeyi ele geçirmişti. Di Martino sömürge planına uygun olarak Cuba Nehri ve iç bölgelere doğru ilerlemeye devam etti. İtalya hükümetine Güney Somali'de sömürge kurulması için sınırsız yetkiler verilmişti. İtalyanlar, stratejik açıdan Güney Somali'nin iç bölgelerine doğru üç yönde de yayılarak daha iddialı kolonileşme planları için tutunma noktası, artan nüfusun beslenmesinde potansiyel bir tarım alanı, işçi sınıfı için istihdam sahası olarak gördükleri iç bölgeleri hâkimiyeti sağlamayı bunun için ellerini çabuk tuttu askeri işgal planlarını bir an önce gerçekleştirmeyi zorunlu gördüler.³⁶⁹ Bu nedenle işgal planına devam edip iç bölgelere doğru ilerlediler. Di Martino Mogadişu'da sömürge yönetimi başkanı olarak görev aldıktan sonra Somali'de yeni bir yönetim yapısı kuruldu. Yönetim biçimi şu şekildeydi. Yürütme Kurulmu, en önemlisi sivil hâkim, siyasi işlerden sorumlu kişilerden oluşan üyeleri, sömürge vekilleri, Silahlı Kuvvetler Komutanı, farklı şubelerden görevli olarak vekilleri, kamu hizmetleri, tarım ve hukuki işler, finans muhasebesi için baş danışmandan oluşuyordu. İşgal edilen topraklar bölgelere bölünüp her il ve ilçe için yetkili bir sömürge görevlisi yerleştirildi. Dışişleri bakanlığının önünde sorumlu kişi ise idari hâkimdi.³⁷⁰

12 Aralık 1911 tarihinde Di Martino, Şebelle nehrinde yaşayan ahâliyi toplayıp İtalyanların işgal planını devam ettirmek ve düşman kabilelerine karşı operasyonları genişletmek istedi. Martino kabile şeyhlerinden gençleri getirip eğitim görmesi ve bölgedeki direnişçilere karşı birlikte savaşmalarını talep etti. 1912 yılında dışişleri bakanlığının denetimi altında olan işgal ofisi bağımsız bir bakanlık hâline geldi ve Sömürge Bakanlığı olarak adlandırıldı.³⁷¹ Bu bakanlıktaki idari hakim işgal vekillerinin başkanıydı ve her vekil bir ilçeye hakimdi. Vekiller mahallelerin işgal görevlerinden sorumluydu. Mahalledeki işgalcileri görevli polis şubelerine yöneltip yerel kabilelerin şeyhlerini takip ediyordu. Martino bu şekilde güney Somali'de İtalyanlara hizmet edecek bir politika geliştirdi. 1914 yılında Martino kabile şeyhlerini ve dinî yargıçları

³⁶⁹ Nuri Karakaş, Askeri ve Siyasi Yönleriyle İtalyan Donanması'nın Çanakkale Boğazı Harekâtı, (18 Nisan 1912), Akademik Bakış C. 6, Sayı 12, Yaz 2013, s.83.

³⁷⁰ Hess, s.91.

³⁷¹ Hess, s.94.

işgalin hizmetkârları olmaya icbar etti. Onların görevi işgale karşı her ortamı sakinleştirip bilgi toplamak, sorunları çözmek, Kabile gelenekleri ve örfleri konusunda bilgi danışmanlığı yaparak, İtalyanlara ihtiyaç duyulan bilgi kaynaklarını sağlamaktı. Ayrıca Somali isyancılarla ilgili de bilgi aktarıyorlardı. Her ilde sömürge ile işbirliği yapan bu kişiler bir iş deneyimini üç ay boyunca yaptıktan sonra bir memur olarak tayin edilirdi. 1914 yılında kabile şeyhlerinin sayısı 577'ye ulaştı. Yargıç sayısı ise 72 idi. Tamamı maaşlarını İtalyan işgalcilerden alıyordu ve bu maaş; verilen bilgi ve sadakat doğrultusunda belirleniyordu.³⁷²

1917 yılında İtalyan sömürgeciler sert bir askerî yasa yayınladılar. Bu kanun Güney Somali'de sömürge idaresi altında kalan topraklarda her ilde ve mahallede uygulanacaktı. Sömürge kurumunun aykırı gördüğü her konu yer alıyor ve bu kanun ile şu durumlar cezalandırılıyordu:

1. Silah ve mühimmat ticareti ve kaçakçılığı yapanlar veya sömürgeciye karşı düşmanlık amacıyla saklanlar ve Somalili direnişçilerin terör olayları yapmasına yardım edenler hâlinde çok şiddetli bir şekilde cezalandırılacaktı.
2. Görevini yapan sömürgecilere karşı olan kişiler tarafından işlenen suçlar.
3. İşgalin tedavüle koyduğu yeni para ile işlem yapmaya karşı gelen, meşru parayı reddeden kişiler.
4. İşgalcilerden birine komplo kuran ve tehlikeye sokan her durum ve Somalili direnişçilere bilgi aktarmak veya sömürgeci faaliyetlere yol şaşırtmak amacıyla yanlış bilgi verenler.
5. Kişinin işgalden nefret ettiği veya verilen talimatları yerine getirmek istememesi, işini zamanında bitirmemesi durumundakiler yargıya teslim edilecekti.³⁷³

Di Martino büyük bir işgal gücü ve silahlı kuvvetlerinden bir subay komutasında kolordular tesis etti. Ayrıca İtalyan bir grup subay öncülüğünde sayıları neredeyse dört bin kişilik bir Afrikalı polis gücü de teşkil etti. Doğrudan işgalden on yıl sonra, Di Martino İtalyan işgal düzenini ve İtalya vatandaşlarını koruyan kurallar koydu. Tarım arazilerini ve verimli toprakları da ele geçirip işgalin hizmetine devretti. İtalyan işgalciler tarım alanları, nehir etrafında olan verimli toprakları da devraldıktan

³⁷² Hess, s.106.

³⁷³ Hess, s.115.

sonrabortuları da sömürge çıkarlarına göre kullanıldı. İşgalciler iç bölgelerde ilerlerken aşırı güç ve terörist yöntemleri kullanıp şehirler ve köyler bombalandı,sağ kalan ahâli tehcir edildi.

Ancak Avrupalı işgalcilerin kullandığı makineli tüfekler tiptoplar gibiateşli silahlar rağmen sömürgecilerin Somali topraklarının tamamını ele geçirme aşamaları kolay olmadı.Yerliler gece karanlığından faydalanarak işgalcilerin merkezlerini gece vakti saldırıyorlardı. 1920 – 1923 yılları arasında İtalya Somalisi adalandıran guney bölgesinde yolsuzluk yaygınlaştı. İdari, ekonomik ve sosyal güvenlik durumları ve işsizlik yaygınlaşarak kötüye gidiyordu. 23 Ekim 1922 tarihinde faşist hükümeti görevi aldığıda güney Somali'de Marshall Tichara Dio Vecchio ilk faşist olarak tayin edildi. 25 Aralık 1923 tarihinde görevine başlarken koloninin durumu oldukça karmaşıktı.Bölgenin sadece üçte biri İtalya'nın egemenliği altındaydı.³⁷⁴ Eski İtalyan hükümetininyaklaşık 28 yıldır başaramadığı bu görevde yeni faşizti İtalya işgalinin başarılı olması çok kolay değildi. Çünkü Somalililer saflarını birleştirip yeniden işgale karşı direnmeye hazırdı. Dio Vecchio faşist İtalya'nın hedeflerini gerçekleştirmek için polis güçlerini ve bölgedeki İtalyan askeri birliğini yeniden düzenleyip eski komutanlar yenileriyle değiştirdi. Yeni sömürge politikasının uygulanmasında etkili olduğu için onlarıniçlerine yeni bir ruh aşıladı. Ayrıca Somalili, Eritrelili ve Libyalılardan oluşan polis gücüne ve teknik kadrolara güç kattı ve gerekli eğitimi alabilmeleri adına kışlalar inşa etti. Bu güçler birkaç ay sonra görevini yapabilecek hale getirildi.³⁷⁵

Faşist yönetim yeni işgal planını geliştirmek için, önce bölgede benzeri görülmemiş bir kuvvet hazırladı. Bunun neticesinde Somali faşistlerin döneminde daha zalim bir yönetimle karşılaştı. İşgal edilen topraklar 7 müdürlüğe bölündü ve her müdürlük 30 idari birimden oluşuyordu. Her bölgenin idari sorumlusu vardı ayrıca 350 İtalyan sorumlu ve 1750 Somalili yardımcı görevlendirildi.³⁷⁶ İtalyan azınlık ise tüm imkânlardan, kolaylıklardan ve yetkilerden yararlandı. İtalyanlar ticareti tekellerine alıp ahâliye otlaklık, verimli olmayan topraklarda ilkel tarım ve hayvan ticareti işlerini bıraktılar. İtalya idaresi sadece İtalya çiftçilerin yaşadığı bölgelerde yollar yapıyordu. Somalili tüccarlara büyük vergiler bindirildi.Ayrıca Somalililer tarafından üretilen

³⁷⁴ Hess,s.92.

³⁷⁵ Muhammad Haj Muhter,Somalü'l-İtalya fi fetreti'l-Vesâyet Hatta ami 1950-1960, Modern Tarih Doktora tezi, Kahire Üniversitesi, 1983, s. 2.

³⁷⁶ Cemhureyetü'l Mısır el-Arapia, Savunma Bakanlığı, Somali (fil ezme rahine), Basılma yeri yok, s. 55.

hububat ve hayvan derisi gibi ihracat mallarına ağır vergiler konuldu. Ancak İtalyan vatandaşları için koyulan vergiler Somalililere göre çok düşüktü. Özellikle İtalyanların tekelinde olan tarım alanlarında üretilen meyvelerin(muz, mango) ihracatında vergi çok düşürüldü.³⁷⁷ 1926 yılında İtalya Somalili tüccarların mülkiyetinde olan topraklara belirli vergiler uyguladı. İtalya yönetimi kendisine tâbî olan topraklarda yaşayan Somalili kabileleri düzene uymaları konusunda uyardı. Ayrıca, kabile üyelerinden herhangi biri İtalya vatandaşlarına ait malları dolandırmaya kalkarsa veya onların yollarını kesip işlerini engellerse İtalya yönetimi kabileye toplu ceza uygulayacaktı. Yaşadıkları yerlerden çıkaracak onlara ait olan mal, mülk her şeyi ellerinden alacak köylerini tahrip edecekti. İşgal düzeninin çok sert ve zalimce olduğu görünüyordu. Özellikle zayıf ve güçsüzlere kendilerini savunmak için fırsat bulamayan ahâliye çok eziyet çektirdiler.³⁷⁸

Diğer yandan 1936 yılında İtalya Habeşistan'a saldırdı ve Somalili gençleri zorla tutup askere aldılar. Somalili, Eritreli ve Libyalı gençleri 1896 yılında Adva'da yaşadıkları hezimetini bertaraf etmek için kullandılar. Somalili gençlerin çoğu Habeşistan ile yapılan savaşta açlıktan ve hastalıktan dolayı hayatını kaybettiler. İtalya sürekli baskı yaparak gücünü göstermeye çalışıyordu. Faşistler Somalilileri Etiyopya'yı işgal etmek için yakıt olarak kullandı.³⁷⁹ Bazı askerler kışlalarından kaçtığına ise mensup oldukları kabilelerin hayvanlarına el konuldu. Kabileler kaçan askerlerin bedelini öderdi.³⁸⁰

3.2. Avrupa İşgali Sırasında İç Durum

Avrupalı sömürgeciler Somali sahillerinde yer alan bazı önemli şehirlere girerek burada bulunan yerel sultanlarla yaptıkları anlaşmalar ve kendi askeri güçleri sayesinde toprakları masa başında paylaşırken aynı zamanda askeri mücadeleler sonucu birçok Somalili masum insan da hayatını kaybetti. Erkek, kadın çocuk ve ihtiyar ayrı edilmeden kanları akıtıldı ve yerle bir edildi. Çocukları yetim kaldılar, kadınlar ise kocalarını kaybetti. Yerli halklara karşı acımasız suçlar işleyen Fransa, İngiltere ve İtalya güçleri korkunç yöntemler kullandıkları yerlilere karşı darağacı ve katliam gibi vahşi operasyonlar düzenlediler. Sömürgeciler, Somalili direnişçiler tarafından saldırıya

³⁷⁷ Yahya ve Nazar Mihanna, s.508.

³⁷⁸ Yahya ve Nazar Mihanna, s.510.

³⁷⁹ Ali İsmail Muhammed, Somali ve Hareketü'l-Vataniye-e fil-Mucteme Düveli fil vühdetü-l Vatan,Sudan, 996,s.59.

³⁸⁰ Şevki Cemal, Tarihü'l- Küşüfü'l- İfrikiye ve İsti'maru'he,2 baskı, 1980, Mısır- İngiliz kitapevi, s.129.

uğradıkları zaman işgal ettikleri yerlerde kalan sivilleri cezalandırdılar. Çeşitli işkence yöntemleri kullanılarak yapılan zulümler Somalililerin hatıralarında derin ve acı anılar bırakmıştı.³⁸¹ Bu sırada misyonerlik faaliyetleride ciddi bir şekilde devam ediyordu. Avrupalılar bölgedeki İslami kimliği yok etmek için toplumun dini ve sosyal yapısını bozmaya çalışıyordu. İşgalin ve misyonerlik faaliyetlerinin birçok olumsuz yanları oldu. Bunlardan bazıları şunlardır:

3.3. Sömürgeciliğin Somali Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Afrika, 15. yüzyılda başlayan keşif hareketleriyle birlikte özellikle Ümit Burnu'nun keşfedilmesinden sonra Avrupa sömürgeciliğiyle tanışmıştır. Afrika'da yaşayan yerel halk, bu dönemden itibaren Avrupalı devletler tarafından mülkiyet olarak görülmüştür. Avrupalıların, bir gelir kapısı olarak baktıkları köle ticareti bölge insanının hayatını alt üst etmiştir. Afrika insanı üzerindeki en olumsuz etkilerden birisi olan kölelik müessesesi, mal mülk ne varsa elinden alınmasına, uzun yıllar boyu kıta insanının bir eşya gibi ticaretinin yapılması sonucu insanların eziyetler çekmesine ve özgür yaşam haklarından mahrum kalmalarına neden olmuştur.³⁸² Avrupalıların vahşi katliamlarına ve bu katliamları örtmek için çeşitli yöntemleri kullanıp bu iğrenç suçları işleyen acımasız cellâtların işlerine devam etmesine rağmen Somali halkı işgale karşı boyun eğmeyip savaşımaya devam etti. Avrupalılar ise kan akıtmayı, köyler ve şehirleri tahrip etmeyi seçtiler. Evleri yakıp ölümden kurtulanları yakalayıp asıyorlardı ve cesetlerin gömülmesini engelliyorlardı. Bu vahşi faaliyetlerini Zancibar'daki İtalyan başkonsolosu da itiraf etti. İtalyan memurlar tarafından işlenen bu iğrenç suçların Benedir bölgesinde de yapıldığı ortaya koyuldu. Özellikle Deniz Teğmen Kavallere Geo Padulo tarafından bu suçların işlendiği bildirildi. İtalyan hükümeti onu Güney Somali'de sömürge yönetimi başkanı olarak tayin etmeyi düşünüyordu. Zancibar konsolosu Güney Somali'deki iç bölgelere yönelen genişlemeyi çok zor ve yorucu hale getiren, yerlilere karşı kötü davranışlar, katliam ve toplu cezalandırmaları İtalyan memurlar tarafından yaratılan bir sonuç olarak değerlendiriyordu. Bu suçları işleyen Geo Padulo'ya, İtalya'ya karşı nefret dolu bir ortam yarattığını söylüyordu. *"Geo PaduloMerke şehrine hakimolduğu zamandan beri şehirde yaşayan insanlara karşı çok vahşi bir şekilde*

³⁸¹ Muhammed el- Gazali,el- İstimaru Ahkatdun ve Atma, Kahire, 1983, s.82.

³⁸² Ahmet Asan, Avrupa Sömürgeciliğinin Afrika Üzerindeki Etkileri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih, Akademik Perspektif, Temmuz 2014. <http://akademikperspektif.com>.

eziyet ediyordu. Sahiplerinden kaçan köleler geri getirilip sahip olduğunu iddia eden her kimse ona veriliyordu. Sahibi bulunmayan köleleri de hapse atıp ölene kadar orada bırakıyordu."

Travelli raporunda ayrıca şunu da yazdı: "*İnsanları öldürmek, hapse atmak ya da ölüme terk etmek, onların intikam duygusunu alevlendirdi. İtalyan egemenliğine karşı bu nefreti oluşturanın, İtalyan hükümeti tarafından görevlendirilen subaylar ve memurlar olduklarına dikkat çekerek, sorumlu olarak onların soruşturulmasını istedi. Yönetimimize karşı nefret beslemeye başladılar ve bu nefret Benedit' de olduğumuz süre boyunca bize karşı hep var olacaktır*"³⁸³

Eğer İtalyan bir vatandaş tarım alanı ya da çiftlik istiyorsa talebini İtalyan hükümetine sunacaktı. Hükümetse ona çiftlikte çalışan, kendine hizmet verecek insan gücünü toplayacaktı. Bunun için bölgede köylere, şehirlere karşı bir operasyon yapılacak, kızkerkek kim varsa yakalanacaktı. Bütün yerliler alınıp çiftliğe gönderildi. Yerliler hayvanlarını, evlerini ve ailelerini işgücü ne varsa bırakıp elleri kelepçelenerek bir şekilde getirilecekti. Çiftlikte çalışmak zorunda bırakılacaktı. Dinlenmelerine izin verilmeyecekti. Eğer biri çalışmaya karşı gelirse ve reddetmeye kalkarsa ailesi, çocukları, kardeşleri, babası, annesi kim varsa tutuklanıp gözleri önünde öldürülecekti.³⁸⁴ Aslında tutuklanmadılar, ele geçirildiler, pusuya düşürüldüler, abluka altına alındılar ve canlı canlı ağaçlara asıldılar. Kadın, erkek ve çocuklar ağaçlara asıldı.

Merke hâkimi Geo Padulo ahâliyi kanallar kazımaya, yol yapmaya mecbur etti. Ayrıca tarım alanlarını ele geçirip sahipleri işçi olarak çalışmaya zorladılar. Karşı çıkanlar ise ahâlinin önünde kırk kırbaça cezalandırılırdı. Bazen de ellerinden iple asılıp ölüme terk edilirdi. İtalyan biri su kanalını geçmek istediğinde iki veya dört yerli onu taşıyıp karşı tarafa geçirirdi. İtalyalı birine bir su damlası değdiğinde onu taşıyanlar sopayla dövülerek cezalandırılacaktı. Askeri yönetim ise yoksul olanları toplayıp yemek karşılığında tarımsal alanlara gönderdi. Şebelle ve Cuba Nehri' e uzanan tarım arazilerinde işçi olarak çalıştırdı. İşçiler tarım arazilerinde gün boyunca kesintisiz olarak çalışırdı. O dönemi yaşayan yaşlılardan biri durumu şu şekilde aktardı: "*Bir gün İtalyan askerleri beni şaşırttı. 14 yaşındaydım. Bana Feodal'i biliyor musun diye sordular.*

³⁸³ Seyyid Salim, s.183.

³⁸⁴ Ömer İsse, s. 184.

Hayır dedim. Sonra beni tutuklayıp Şalanbud şehrine götürdüler. İnsanların önünde bilincimi kaybedinceye kadar beni dövdüler. Bayıldıktan sonra öylece bıraktılar."³⁸⁵

Somali'de bulunan İtalyanlar alkollü içkiler ithal ederlerdi. Geceleri konserler ve partiler düzenleyip kadınlara zorla sahip olurlardı. Travelli raporunda durumu şu şekilde açıkladı: "*Bütün bunlar halkın gözünde bizi düşüren, bizden nefret etmelerini artıran ve itibarımızın zedelenmesine neden olan şeylerdi*".³⁸⁶ İşgal güçleri ahâliye karşı çok acımasızca davranıyordu. Direnişçileri arama bahanesiyle evlere girip ailelerin paralarını gasp ederlerdi. İtalya kabileler arasındaki iletişimi engelledi. Akrabalar olsa bile görüşmelerini yasakladı. İç bölgelerdeki direnişçilerin durumuyla ilgili bilgi alınması ya da bilgi verilmesi ölüme götürebilecek bir eylemdi. Ayrıca, aralarında birliğin sağlanmaması için hacı adaylarının kutsal topraklara gitmesi de engellendi.³⁸⁷ Aynı zamanda göçebe kabilelerin hareketleri denetim altında alındı. Göçebe kabilelerin bir yerden başka bir yere göç etmesi yasaklandı ve kabile hareketleri kontrol altına alındı. Hareket edeceği yerlerde sınırları belirlendi.

Avrupalıların kendilerini üstün görmeleri, insanlar arasındaki ayrımcı bakış açısı Avrupa toplumunun dünya politikasını belirlemiştir. Afrika'nın, "siyah insanı", asırlar boyu Avrupalı "**beyaz adam**"ın ayrılıkçı bakış açısı ile sömürülmüş, sahip olduğu doğal kaynakların yanında, özgür yaşam hakkı da elinden alınmış ve bir eşya gibi ticaret malzemesi olarak kullanılmıştır. Coğrafi olarak oldukça verimli topraklara sahip olan Afrika halkı, sahip oldukları yer altı ve yer üstü kaynaklarının büyük bölümünü bölgede uzun bir süre hâkimiyet sürdüren sömürgeci Avrupa güçlerine kaptırmıştır.³⁸⁸ İtalya ırkçılık politikasını kullanarak Somalililerin bazı mahallerde, özellikle İtalyan vatandaşların bulundukları yerlerde sokaklara girişlerini engelledi. İtalyan vatandaşları Somalililerin önlerinden geçtiklerinde ise saygı göstermek adına ellerini yukarıya kaldırmaları emredildi. İtalyanlar siyah ırkta olan insanların hiçbir değeri olmadığını söylüyorlardı. Mussolini'yegöresiyah adam sadece beyaz adama hizmet etmek için yaratılmış bir mahlûktu.

³⁸⁵ Abdullah Abdo Ömer, röportaj, Marka 29.06.2007, Marka şehrinde doğdu ve 1947 yılında kabile şeyhi oldu.

³⁸⁶ Seyyid Selim, s.184.

³⁸⁷ Ömer İsse, s.176.

³⁸⁸ Ahmet Asan, Avrupa Sömürgeciliğinin Afrika Üzerindeki Etkileri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih, Akademik Perspektif, Temmuz 2014. <http://akademikperspektif.com>.

İtalya, Somalili aşiretler arasına fitne tohumları ekip birbirlerine düşürmeye, iç savaş çıkarmaya, düşmanlık ateşi yaratmaya çalışırken, aynı zamanda inançlarına müdahale edip imamların camilerde Somali dilinde hutbe okumasını yasakladı. Bazı kabile şeyhlerini değiştirip sömürge tarafından tayin edilen sahte şeyhleri yerleştirdi ve konumunu yükseltip maaşa bağlayıp İtalya işgaline hizmet etmeleri konusunda görevlendirdi. İtalyanlar o sahte şeyhlerini kabileler arasında savaş çıkarmak için kullanırlardı. Ayrıca Somali topraklarını aşağıdaki bölümlere böldüler:

- a) Mülkiyeti İtalya hükümetinin malı sayılan yerler, iktidarda olan İtalyan yetkililer tarafından faydalanılıyordu.
- b) Özel mülkiyet, İtalyan çiftçilerin malı sayılan özel yerler.
- c) Katolik kilisesi ile misyonerler tarafından sahip olunan ve onların malı sayılan özel yerler.

İtalya tüm verimli toprakları ekilebilir alanları kendi tekeline aldıktan sonra yaşamları tarıma bağlı olan insanlar ciddi sorunlarla karşı karşıya geldiler. Çünkü onlara tarıma elverişli olmayan yerler bırakılmıştı ve o topraklar bile kullanmak İtalya hâkiminin onayına bağlıydı.³⁸⁹ İtalya, hapishaneleri yerlilerle doldurup açlıktan ölmeye terk ediyordu. Hapishanelerde ölüm oranı yaklaşık %60'a ulaşmıştı. Ayrıca hapishanelerdeki kişiler işkenceye, sertliğe ve kırbaça maruz kalıp zorla çalıştırıldılar. İngiliz askerî yönetimi, Eritre ve Somali'nin 1941-1943 yılları arasındaki sicillerine göre, Mogadişu'daki hapishanesinde 4000 mahkûm kirli duvarlar, pislik ve kötü koku içinde olan, penceresiz, kalabalık sayılarda küçük hücrelerde tutuluyorlardı. Kötü kokular uzaklardan duyulurdu. Tutukluların yıkanmaları için de su temin edilmiyordu. İtalya hükümeti yerlilere bireysel ve toplu cezalar uyguluyordu. İtalyanlara göre itaat göstermeyen herkes cezalandırılmalıydı. Bir kez bile olsa küçük bir yanlış yapan kişi 50 kırbaça cezalandırılıyordu. İkinci kez olursa değişik işkencelere maruz kalıyordu. Bunlardan bazıları şu şekildeydi:

- 1) Ellerini arkadan zincirle bağlayıp zinciri sopaya tutturmak ve bağlanan kişiyi ölene kadar havada, ağaçlarda asılı olarak bırakmak.
- 2) Çivili sopayla ölene kadar vurmak.

³⁸⁹ Abdulmunim Abdulhalim Yunus, Cumhuriyetü'l Somal (İklimü-l Canubi veya Somalia), 1960, Kahire, s.69.

- 3) Kişiyi ellerini ve ayaklarını bağlayarak denize atıp ölüme terk etmek.
- 4) Kişinin ellerini ve ayaklarını bağlayarak bayılana kadar veya ayakları ile elleri şişene kadar kırbaçlamak.³⁹⁰

3.4. Somali'de Misyonerlik Faaliyetleri

Sömürgecilik faaliyetleri sonucunda Afrika insanı, sadece ekonomik ve sosyal alanda sorunlarla karşılaşmamış, aynı zamanda kültürel açıdan da kayıplara uğramıştır. Coğrafi keşiflerle birlikte bölgeyi tanımaya başlayan ve bölgeye yönelik faaliyetlerde bulunan Avrupa devletleri, sadece doğal kaynakları sömürüp, insanları köle olarak kullanmamış, aynı zamanda gittikleri bölgelere kendi kültürlerini ve dinlerini de götürmüşlerdir. Bugün Afrika ülkelerine baktığımızda, sömürgeci akıma mâruz kalan bölgelerde bağımsızlıklarını kazanan, halkın kurmuş olduğu devletlerde de Avrupalı dillerin yaygın olduğunu görmekteyiz. Fransızca ve İngilizce bölgede yaygın olarak konuşulmaktadır. Avrupa, bu insanların sadece doğal kaynaklarını değil aynı zamanda kültürlerini de sömürmüş ve asimile olmalarına zemin hazırlamıştır.³⁹¹ Sömürgeciliğin, Afrika kıtasında bir başka etkisi ise din üzerinde olmuştur. Bölgeye gönderilen misyonerlerin yoğun faaliyetleri sonucunda ve bu faaliyetleri destekleyen derneklerin de katkısıyla Afrika insanı arasında Hristiyanlık yayılmıştır. Bölgede zamanla yayılan Avrupa kültürü, Avrupa kıtasındaki halklar arasında var olan çatışmaları da bu bölgeye taşımıştır. Her Avrupa ülkesi Berlin Konferansı ile birlikte payına düşen bölgede kendi kültürünü yaymış ve bunun bir sonucu olarak, Afrika kıtasındaki halk arasında kültür çatışması meydana gelmiştir. Avrupa sömürgeciliğinin temel yöntemlerini oluşturan dil ve din Afrika kıtasında da etkisini göstermiş ve kıta halkı zamanla Avrupa kültürünün etkisine girerek sömürgeci güçlerin istediği ortam sağlanmıştır. Afrika insanının, kendi kültüründen, dininden, dilinden uzak kalmasına ve bölge kültürünün yok olmasına zemin hazırlanmıştır.³⁹²

Somali'de ise bugün yaşanan sorunların tohumları 19. yüzyıl sonlarından itibaren Avrupalı emperyalist güçler tarafından atılmıştır. Somali halkı, dini, dili, gelenekleri ve kültürü açısından homojen bir halktır. Ortak kök ve tarih kendilerini

³⁹⁰ Yunus, s.77.

³⁹¹ Asan, Avrupa Sömürgeciliğinin Afrika Üzerindeki Etkileri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih, akademik perspektif, temmuz 2014. <http://akademikperspektif.com>.

³⁹² Asan, Avrupa Sömürgeciliğinin Afrika Üzerindeki Etkileri, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih, Akademik Perspektif, Temmuz, 2014. <http://akademikperspektif.com>.

birleştirir. Bu seçkin özellikleriyle beraber, bulunduğu konumun önemi ve çeşitli servetleri Somali halkının hem sevinç hem üzüntü kaynağı olmuştur. Somali sömürgeci ülkelerin en kötü bölme politikalarına maruz kalmış, İngiltere, Fransa ve İtalya tarafından 5 kısma ayrılmıştır. Somali pastasının paylaşımında Afrika ülkesi olan Etiyopya da Somali topraklarında Ogaden ya da Batı Somali olarak bilinen bölgeden en güzel payı almıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası bağımsızlık verilen Somali halkının önemli üç bölümü tarihsel sınırların dışında Etiyopya, Kenya ve Cibuti sınırları içerisinde bırakılmıştır.³⁹³

Misyonerlik faaliyetleri gelince misyonerlerine genel olarak Afrika boynuzunda ve özellikle Benedir bölgesinde yoğun bir şekilde çalıştılar. Sabeto en ünlü misyonerler arasında yer almaktadır. Daha sonra İtalya gemicilik şirketi Patinio ile hizmetine katılmıştır. Bu şirket doğu Afrika ve Somali topraklarında işgalci faaliyetler gösteren ve ülkenin sömürge güçleri arasında bölünmesini sağlamlaştıran en önemli şirketlerden biridir. Din sömürgeciliği meşrulaştırmak için bir yol olarak kullanılmıştır. Hristiyan din adamları işgalci devletlere destek vermişlerdir.³⁹⁴ Misyonerlik ve sömürgecilik tek paranın iki tarafı gibidir. Misyonerlik ve işgal aynı hedefleri taşıyordu. Misyonerler işgalin medenî yüzüydü ve finansmanları ile güvenlikleri işgal yönetimi tarafından sağlanıyordu. Bu “sömürge” çağına ait en önemli husus, misyonerlik ile sömürgecilik arasındaki paralelliktir. Misyonerlik, artık sanayi çağını idrak etmiş olan Batı için sömürgeciliğin hem öncüsü ve hem de tamamlayıcısı olmuştur.³⁹⁵

Misyonerlik faaliyeti işgalin çıkarlarını sağlamaya yönelikti. İşgalciler kiliseye diğer işgalci ülkelerle rekâbet edebilmek için devletin yanında olması gerektiğini söylediler ve bundan dolayı farklı ülkelerin misyonerleri arasındaki çıkarlardan dolayı çatışma çıktı. Politikacılar arasında çıkan çatışmalara benzer çatışmalar çıktı. Hem misyonerler hem de işgalciler bölgede zulüm yapıyordu. Misyonerlik faaliyetleri Roma’daki Papa’nın kutsamasıyla devam ediyordu. İşgalin temel amacı İslam’la savaşmaktı ve misyonerler bölgedeki coğrafi keşiflerin liderliğini üstlenmişlerdi.³⁹⁶ Misyonerler farklı mezheplerden olmalarına rağmen Somalililer arasında Hristiyanlık dinini yaymak adına birleştiler. Kiliseve sömürgecilik

³⁹³ Defne Bayrak, ABD, Etiyopya, Kenya ve Büyük Somali pastası!, TIMETURK, 2012.

³⁹⁴ Seyyid Selim, s.192.

³⁹⁵ Durmuş Hocaoglu, Misyonerlik Faaliyetleri Hakkında, 1988, s.2.

³⁹⁶ Şevki Cemal Tarihü'l İfrikiye el- Katime ve el- Hadise s.62.

hükümetlerin Hristiyanlığı yaymak içindestekledikleri coğrafya dernekleri idi ve iç bölgelere keşif seferleri düzenliyorlardı. Rahiplerden biri şöyle demişti: "*Hadi İslam dünyasını hilalden ters çevirip yerine Hristiyan haçını koyalım ve zaferi sağlayalım*" ³⁹⁷

Somali'de Faşist dönem başladığında misyonerlik faaliyetleri güçlendi ve Mogadişu'da Katolik kilisesi inşa edildi. İtalyan hükümeti bu kiliseye geniş yetkiler ve büyük bütçe tahsis etti. Bunun neticesinde birçok okul açıp faaliyetlerini onların aracılığıyla devam ettirip devlete hizmet etti. Mogadişu'daki genel hâkim ve orduların subayları, kabile şeyhlerine eğitim verilmesi bahanesiyle çocukların kilise okullarına göndermelerini emrettiler. Ancak hiç kimse kendi çocuğunu o okullara göndermedi. Çünkü Somalililer işgalden nefret ediyordu. ³⁹⁸ Somali'nin, işgali gerçekleştirildikten sonra, her devletin işgali altında bulundurduğu topraklarda halkın en fazla mücadele ettiği mevzulardan biri dil konusuydu. Batılılar Somali halkından “resmî dil” olarak İngilizceyi, İtalyancayı ve Fransızcağı tercih etmelerini istiyorlardı. Avrupalı işgalcilerin Somali'yi işgali sona erdikten sonra bu dillerin Somali halkı üzerindeki etkisi boşa gitti. Çünkü Somali halkının ağırlıklı talebi Somali dili yönünde idi. Batının üzerinde durduğu en mühim mesele Somali dilini ortadan kaldırmak olduğundan, sürekli her bölgede hâkimiyet süren sömürgeciler kendi dillerini teşvik ediyorlardı. ³⁹⁹ Ayrıca Somali'deki sömürgecilere hizmet eden misyonerlerde kendi dillerini yaygınlaştırmak için çabalıyorlardı. ⁴⁰⁰ Misyonerlik faaliyetleri sadece Hristiyanlaştırmayı değil, aynı zamanda iyi Hristiyan olabilmek için kendilerini beyaz insanların hizmetine ve memnuniyetine adanmış toplumlar oluşturmayı da hedefliyordu. Böylece beyaz insanların “efendi” statüsüne dinsel bir meşruiyet de getirilmiş olunuyordu. Misyonerlik faaliyetleriyle birlikte yürütülen dil ve kültür politikası da sömürgecilik faaliyetlerinin önemli bir halkasını oluşturmaktadır. ⁴⁰¹

Somali'de devleti her bölgede ele geçiren Avrupalı işgalcilerin hâkimiyeti döneminde eğitim dilinin İngilizce, İtalyanca ve Fransızca olması sebebiyle halk eğitim kurumlarından istifade edemediler. Misyoner ve kilise heyetleri dahil olmak üzere

³⁹⁷ Ahmed Yahya, et-Tensir fil Karnı İfrikiye ve Mukaveme, s.71.

³⁹⁸ Cama Ömer İsse, Es-Sırâu Beyne Muslimine ve Nasere fi Şark İfrikiye, Mogadişu, 1982, s.50.

³⁹⁹ Ömer İsse, s.59

⁴⁰⁰ Aydın, s.60.

⁴⁰¹ Erdoğan Uygur, Fatma Uygur, s.2.280.

Somalililerle doğrudan temas kurmayı başaramadılar. Bunun sebeplerini şöyle sıralayabiliriz:

a) Avrupalı işgalciler, ilk girişimlerini Somali'nin sahil şehirlerinde yaptılar. O şehirlerde yaşayan ahâliye çoğunlukla ailelerini yanlarına alıp şehri terk ettiler. İç bölgelere ya da ormanlara yerleştiler. Bazıları şehirde işleri olduğunda ya daihtiyaçlarını gidermek için gündüz zamanı şehre gelip akşam olduğunda geri dönmekteydi. Bazılarıysa hayvancılıkla uğraşıp şehirle bağlantısını tamamen kesmişti. Onlardan bazıları din adamlarıydı.

b) Kırsalda yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan aşiretler çimen, ot ve su arkasına giderlerdi. Bu yüzden sürekli göçebe hâlinde olan aşiretlerle doğrudan temas kurmak neredeyse imkânsızdı. Ayrıca tek bir yerde toplanmış değillerdi.

c) İşgalcilerin dilini bilen yerliler ise çok azdı. Somali halkı işgale karşı nefret besliyordu. Somali halkına yönelen misyonerlik faaliyetlerinin önünü kesen dil farklılıkları, doğal bir engel olarak ortaya çıkıyordu. Ahâli arasındaki misyonerlik propagandasında kimsenin anlamadığı bir dil misyonerlik için olumsuz ve fayda getirmeyen bir çabaydı. Tüm yöntemler başarısız olduktan sonra Avrupalı işgalciler halkla iletişimi sağlamak için kabile şeyhlerini kullanmaya çalıştı. Onların aracılığıyla misyonerlik faaliyetlerini yürütmek istedi. Kabile şeyhinin yaptığı hizmetler oranında ve sadakatine göre aylık maaş bağlayacağını bildirdi.

Rahiplerden biri Doğu Afrika'daki misyonerlik faaliyetlerinin durumunu öğrenmek için uzun bir yolculuğa çıktı. Yolculuğun sonunda şu ifadeleri kullandı: *"Misyonerler Somali'de büyük emek sarfetmelerine ve Somalililerin Hristiyan olmaları için büyük paralar harcamalarına rağmen Somalililer İslam dinini tercih ediyorlardı"*.⁴⁰²

Faşist işgalin egemenliği altına giren Mogadişuda misyonerlik faaliyetlerinin merkezi haline getirildi. Mogadişu, Merke, Kismayu ve Breve şehirlerinde kiliseye bağlı okullar açıldı ve Mogadişu'da inşaatı 3 yıl (1927-1930) süren büyük bir kilise yapıldı. Kilise inşaatında ise savaş esiri olan Somalili tutuklular çalıştırıldı.⁴⁰³ Misyonerler umutlarını kaybetmeye başladılar ve Müslümanların inançlarını

⁴⁰² Ömer İsse, s.172.

⁴⁰³ Mayuf, s.20.

zedeleyemeyeceklerini anladılar. Somalililer çocuklarını inançlarını koruyabilmek adına İslam dini düşmanı olarak gördükleri okullara göndermediler. Daha sonra Avrupa'da ya da Avrupa misyoner okullarında eğitim görüp memleketine dönen ufak bir grup ilim, kültür, hadaret ve medeniyet namına ne varsa hepsini Batıdan almanın zarurî olduğu görüşünü ortaya çıkardı. Bunun üzerine sömürgelelere, sömürgeci ülkenin siyasi yapısında yer alan haklara benzer birtakım haklar tanındığını görüldü. Hristiyanların yanında eğitim gören yerlilerin hükümette iş bulma imkânı çok fazlaydı. Avrupalı sömürgeciler ülkeye bağımsızlık verirken misyonerlik okullarında yetiştirilen, sömürge dilini konuşan yerli adamlar iktidarı bırakıp devletteki önemli görevleri üstlendi.⁴⁰⁴

3.5.Kabile Şeyhlerinin Avrupa İşgalindeki Roller

Avrupalı sömürgeciler bölgeye ayak bastığı andan itibaren milleti bölüp zayıf kişilikli insanları Somalili kardeşlerine karşı kullanmaya çalıştılar. Avrupalı, Somali direnişine destek fikirlerini yayanları yakalayıp onların tüm vatansever, birlik ve beraberlik fikirlerini engellemeye çalıştı.⁴⁰⁵ 1899 yılında İtalya, Hobya Sultanı Ali Yusuf'u yanına alıp aylık maaş bağladı. Aynı zamanda Geledi kabilesi ve Bimal kabilesiyle olan husumetini kullanarak Geledi tarafını destekliyormuş gibi gösterdi. İtalya her zaman kabileler arasındaki husûmetlerin devam ettirilmesi için bazı silah ve maddi destekler sağladı. Bu kabileler kendi aralarında savaşmakla meşgulken işgalciler onların topraklarını elinden alıyordu. Avrupalılar hedeflerini gerçekleştirmek için aşağıdaki adımları attılar.⁴⁰⁶

3.6. Kabile Şeyhleri ve Vatanseverleri Uzaklaştırması

Batılı devletlerin Somali'de kurdukları sömürge yönetimlerine karşı yerliler çeşitli tarihlerde ayaklanmışlar. Fakat bu ayaklanma kanlı çatışmalara ve kıyımlara sahne olmuştur. Çeşitli yerlerde ortaya çıkan isyanların kanlı biçimde bastırılması da, yerli ileri gelenler arasında bağımsızlık lehindeki düşüncelerin gelişmesini engelledi. İşgalciler her bölgenin liderlerini, bilim adamlarını ve vatanseverlerini ya hapse attı ya sürgün etti ya da hareket özgürlüğü ve fikir alışverişlerinden mahrum etti. Onlar kabileler arasındaki görüş farklılıklarını ortadan kaldırmak, barışı sağlamak, ayrıca gençleri işgalcilere karşı savaştışvik etmek, ülkede yabancı girişimlere karşı

⁴⁰⁴ Ahmed Yahya, s.39.

⁴⁰⁵ Ömer İsse, Mogadishu Mazihe ve Hazirihe Mogadishu 1987, s.173.

⁴⁰⁶ Mayuf, s.32.

direnmekiçin çabalıyorlardı. İşgalciler kabilelerin belli şeyhlerini izole edip yerine kendileri tarafından tayin edilen yeni kişileri getirdiler. Onların kişisel ilişki seviyelerine ve güçlerine kabile içinde sözleri geçiyor mu diye bakmadan kendisine hizmet edebilecek liderleri bulup getiriyorlardı. Bu kişileri işgale karşı gelen kabilelerin cezalandırılmasında yardımcı oldukları için işgalin vefalı hizmetkârları konumundaydı. Bunlar aynı zamanda kabileler arasında gözetleme, işgalcilere bilgi aktarma görevinde üstlenmişlerdi. İşgale yandaş olan kişilere sadakatlerine göre aylık maaş bağlandı. Bölgeden bölgeye hareket özgürlüğü yasaklandığından işgalcilerin belirlediği sınırı aşan kabileler cezalandırılıyordu ve işgalciler yandaşlar olan kişilerin aracılığıyla kabilelerin hareketlerini öğrenebiliyordu. Böylece işgal, böl yönet sistemini uyguluyordu.⁴⁰⁷

3.6.1. Mecburi Askerlik Politikası

İşgalciler Somalili gençleri ve özellikle yandaşlar olan kişilerin ve kabilelerin çocuklarını askere alıyordu ve onları direnişçilere karşı savaştırıyordu. Her iki taraftaki kayıplar işgalin işine yarıyordu. Ayrıca Somali dışında olan Habeşistan üzerine yürürken Somalili gençleri götürüp savaş meydanında canlı kalkan olarak kullandılar. Aynı zamanda I. ve II. Dünya Savaşı gibi diğer savaşlarda da kullandılar. Bu politikalar Somali halkının yaşadığı zor günleri açıklıyordu. Kâfirlerden ve yandaşlarından zulüm gören bir bedevî şu şiiri söyledi:

“Allah’ım bizi işgal eden kâfirleri helak eyle

Onlara yandaşlık edenleri de yok et

Develerimiz taze ot yiyemez oldu

Ve hayvanlarımız bizden gasp edildi.”⁴⁰⁸

3.6.2. Gasp Etme ve El Koyma Politikası

Sömürgeciler tarım alanlarını ele geçirip sahiplerini kovdu ve daha da kötüsü ise ahâliyi çiftliklerde ücretsiz olarak zorla çalıştırdı. Çalışanların sadece geceleri birkaç

⁴⁰⁷ Tamam Hamam, El-Harekatu'l-Cihat el-Vatani fi Somal, Kahire, 1983, s.63

⁴⁰⁸ Ömer İsse, s.147

saatliğine dinlenmelerine izin verilirdi. Gasp etme ve el koymanın çeşitli biçimleri vardı. Bunlardan bazıları şunlardır:⁴⁰⁹

A. Devam eden işleri "sürekli çalıştırma". İşgalciler işçileri çalıştırırken farklı yöntemler kullanırdı. Halka karşı acımasızca davranılıp çiftliklerde çalıştırmak için Somalili aileleri kaçııyorlardı. İnsanlar ailelerini, mallarını ve çocuklarını arkalarında bırakarak gidiyordu. İnsanlık dışı davranışlara maruz kalıyorlardı. İşgalciler, tutukladıkları insanları, ağlayan çocuğuna baktıkça çocuğunun gözleri önünde kurşuna dizerdi. Genellikle geç yaşa kadar çalıştırılırdı. Çalışma koşulları da çok zordu. Çiftlik sahibi sürekli takip edip onların dinlenmelerine izin vermiyordu. Eğer işçilerin işlerini beğenmezse onları kırbaçlıyor ve ölümüne neden oluyordu.

B. Hayvanlara el koyulması "müsadere politikası". İşgalciler sahil bölgelerini ele geçirdikten sonra şehirlerde özel mülkleri, evleri yağmalamaya başladılar. Ardından şehirlere yakın olan tarım arazilerine, ailelerin mallarına ve hayvanlara el koyup halkın elinde olan ne varsa yağmaladılar. Toplu katliamlar, ölenlerin cesetlerinin gömülmesinin engellenmesi, ortada bırakılması sıklıkla raslanan işlerdendi. Bu canavarlıklar işgalcilere karşı nefreti hızla artırmıştır.⁴¹⁰ Ahâli şehirlerden uzak bölgelere göç etmek zorunda kaldı. Develer Somalililerin en önemli ulaşım araçlarından biri idi. Kırsal yaşam her şeyden daha fazla develere bağlıydı. Kuyulardan su taşımada develer aile ve çocuklar için önemliydi. Somali halkının hayatında deve olmaza olmazdandı. İşgalciler halkın elindeki develeri müsadere ederek iç bölgelere yapılan harekâta bu hayvanları silah ve mühimmat nekinde kullanıyorlardı. Ancak halkın elindeki bu hayvanların müsadereesi onların hayatına cehenneme çevirmişti.⁴¹¹

Daha sonra siyasi bakımdan bağımsızlığa kavuşan Somali halkı bu defa da sömürgeciliğin sebep olduğu, sömürgeciliğin geride bıraktığı birçok problemle karşı karşıya geldi. Sömürgecilik Somali'nin ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel yapısını bozarak yeni problemlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Somali'nin sömürge yönetimi dönemindeki ekonomisi sömürgeci devletlerin ekonomilerini tamamlayacak ve onların parçası olacak şekilde kurulmuştu. Ayrıca beş ana bölüme bölünmüş olan bu

⁴⁰⁹ Muhammad İlmi Tevho, Röportaj, 25.06.2007, Makadişu, Somali”de akademiksel alanda birçok yerde görev yapmıştır ve şu anda Somali’deki özel eğitim kuruluşunda çalışmaktadır. (2008).

⁴¹⁰ Mualim Musa Fekh Ahmet, röportaj, 1919 yılında Marka’ya bağlı Agaran bölgesinde doğdu. İtalya İşgalinin bir dönemini yaşadı ve ahâliye yaptıklarına tanık oldu.

⁴¹¹ Yunus, s.69.

halk hürriyetini kazanırken, bu beş bölümden ancak ikisi hürriyetini kazanmış oluyordu. Geri kalan üçüye ya sömürge altında eziliyordu ya da komşu ülkelere verilmişti. Böylece eski sömürgeci ülkelerin ortaya çıkardığı siyasi problemlerle karşı karşıya gelen bu millet hala bu acıyı siyasi birlik bakımından yaşamaktadır. Sömürge ülkelerinin Somali'den çekilirken eski sömürgeleriyle ekonomik ve siyasi münasebetlerini sürdürebilmek için yaptıkları bazı antlaşmalar da kurulan genç devletin bağımlılığını sürdüren bir diğer önemli sebebi oluşturmuştur. Eski sömürgeci devletler bu antlaşmalarla çeşitli imtiyazlar elde etmişler, verdikleri kredi ve dış yardımlarla da genç devletin ekonomilerini yine istedikleri gibi yönlendirmişlerdir.⁴¹² Bugün Somali'de görülen istikrarsızlık, iç çatışma ve bazı bölgelerdeki karışıklıkların başlıca sebebini sömürge yönetimlerinin geride bıraktıkları sınırlar ve siyasi meseleler teşkil etmektedir. Daha önce bahsettiğimiz gibi Berlin Konferansı (1884-1885) ve Brüksel Kongresi (1890) ile sömürgeciliğin fiili işgal esasına bağlanması, sömürgeler arasında sınırlar ortaya çıkarmıştır. Sınırların belirlenmesinde ülkelerin sosyal ve kültürel özellikleriyle coğrafi yapıları dikkate alınmadığından aynı kabile insanların iki ayrı devletin sınırları içerisinde kalmaları ve birbirine düşman kabilelerinde bir devletin çatısı altında toplanmaları söz konusu olmuştur. Bunun sonucunda sömürgeci siyasi otoritenin kalkması ile ülke içinde etnik çatışmalar ortaya çıkarken komşu devletlerarasında da sınır anlaşmazlıklarından doğan çatışmalar başlamıştır.⁴¹³

3.7. Somali'de Sömürgecilere Karşı Derviş Hareketinin Ortaya Çıkması

1490'lı yıllarda İspanya'daki Müslümanların varlığına son veren ve başarılarını İspanyolların çektiği Avrupalı güçler derhal Akdeniz'e açıldılar ve 1505 yılından itibaren Kuzey Afrika'da önemli kaleleri ve şehirleri birer birer ele geçirdiler. Bunu aynı yıllarda Afrika'nın batı sahillerinde dolaşan Portekizlilerin deniz seferleri takip etti. Her iki Avrupalı güç yüzünden kısa zamanda Kuzey ve Doğu Afrika sahillerinde yüzyıllardır hüküm süren Müslüman varlığı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya geldi.⁴¹⁴ Avrupalılar Müslümanları Endülüs'ten kovduktan sonra onları kuzey Afrika'da takip etmeye devam ederken Habeşistan Kralı Tersterjon ile iletişim kurup Müslümanları abluka altına almaya çalıştılar. Habeşistan Kraliçesi Haylana Portekiz donanmasının

⁴¹² Dursun, "Afrika" İ. A, s.425.

⁴¹³ Dursun, s.425.

⁴¹⁴ Kavas, Afrika'da Sömürgeciliğin XIX. Yüzyılın ikinci yarısına kadar kurulmasında Osmanlı Devleti'nin rolü , s.4.

Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nda bulunmasını fırsat bilerek Portekiz Kralı Amanuel'e elçi göndererek Müslümanlara karşı iş birliği yapmak istediğini bildirdi. Mektubunda Mekke'yi işgal etmek ve Kızıldeniz'deki Bâbü'l-Mendeb burnunu kapatmak için Habeşistan'ın Portekiz gemilerine ihtiyaç duyduğunu ilettili.⁴¹⁵ Habeşistan ve Portekiz'e karşı ilan edilen cihat Müslüman Somali lideri olan Ahmet İbrahim "Gurey" tarafından başlatıldı. Bu cihat sayesinde İslam dini doğu Afrika'da yayıldı. 16. yüzyılda ilk defa Somali dışındaki kabileler İslam dinini seçip cihada katıldılar.

Afrika boynuzu, sömürgecilik öncesi dönemde Osmanlı devleti ile Portekiz arasındaki mücadelenin önemli noktalarından biri oldu. 16. yüzyıl başlarından itibaren bölgede hâkimiyet alanını genişleten Osmanlı Devleti Portekiz'in bölgedeki etkinliğini azaltmıştı. Osmanlı Devleti'nin Yemen'deki hâkimiyeti Somali tarihinde önemli bir yer tutan Harar Emirliği'nin de güçlenmesine ve 1887 yılına kadar varlığını sürdürmesine yardımcı olmuştu. Bölgede hâkimiyet alanını genişleten Osmanlı Devleti Afrika boynuzunun Aden Körfezi'ne açılan ve büyük bir stratejik önemi olan Zeyla İskeleyi'ni ise uzun süre kontrol etti. Ancak sömürgeciliğin hız kazandığı 19.yüzyılda Somali'nin de kaderi değişmeye başladı. Avrupalı sömürgecilerin Doğu Afrika'ya olan ilgisi İngiltere'nin 1839'da Hindistan ticaretinde stratejik bir konumda olan Yemen'in Aden Limanı'nı işgal etmesiyle başladı. 1869 yılında Süveyş Kanalı'nın açılması sonrasında ise Avrupalı devletler için Somali'de kendi kontrollerinde limanların kurulması ihtiyacı doğacaktı. 1886 yılında İngiltere, Kuzey Somali'de bir İngiliz mandası kurdu; bunu Obuk bugünkü Cibuti'yi işgal eden Fransa ve Eritre kıyısını daha sonra da güney Somali'yi işgal eden İtalya izledi. Avrupa devletleri Afrika için yarışa girdiklerinde Somali tek topraktı. Avrupalı güçler aralarında sınır anlaşmaları yaparak Somali topraklarına hücum ettiler.İşgalciler Somali'yi parçaladılar. Habeşler, İngilizler, Fransızlar ve İtalyanlar aynı anda Somali'ye saldırdı ve tek elden onu parçalamaya başladılar.⁴¹⁶ İngiltere'nin, Mısır'ı işgal ettiğinde ve Sudan'da Mehdi devrimi alevlendiğinde Somali'yi Mısırlılardan boşaltma planı vardı. Yeni Mısır sınırları çizildiğinde enlemin kuzeyinden itibaren modern sınırları çizildi.⁴¹⁷ Afrika'daki diğer Bu sınırlar bölgelerde ise yeni sınırların çizilmesi için İngilizler tarafından bir grup görevlendirildi. İngiltere'nin aslan payını alacağı şekilde çizildi. Bunun neticesinde

⁴¹⁵Tamam, s.35.

⁴¹⁶Mustafa Abdullah Ali,Deresatü'l- Somali,Mogadişu. 2006, s.56.

⁴¹⁷Hassan el-Basri, s.7.

sömürge devletleri Somali'yi beş parçaya ayırdılar. Onun ikisini İngiltere alırken, kalan üçünü ise Fransa, İtalya ve Etiyopya kendi aralarında paylaştılar. Somalili halk bu parçalamaya ve sonrasında başlayan sömürgeleştirme çalışmalarına karşı savaştı. Kısacası Somali 19.ve 20. yüzyıl boyunca beş farklı bölgede ve beş farklı devlete karşı mücadele vermek zorunda kalacaktı. Durum böyleyken din adamları liderliğinde her bölgede sömürgecilere karşı direniş hareketleri ortaya çıktı. Seyyid Mahamed Abdullah Hassan İngiltere'ye karşı uzun bir mücadele sürdürdü.Başka bir grup da diğer bölgelerdeki Fransız, İtalyan ve Etiyopyalılara karşı direniş gösterdiler.⁴¹⁸

3.7.1. Seyyid Muhammed Abdullah Hasan

Sömürgeci İngiliz zihniyetinin “deli” olarak adlandırdığı Molla Seyyid Muhammed Abdullah Hasan,1864 yılında Batı Somali bölgesinin "Kob Fardod" yakınlarında dünyaya gelmişti. Geleneksel olarak Kur'ân-ı Kerîm'i ve temel dinî eğitimini tamamlayan Seyyid Hasan, bu eğitimin ardından bulunduğu çevrenin dışına çıkıp değişik hocalardan dersler almıştı. Daha genç yaştaiken de “şeyh” unvanını kazanmıştı. Bilgisini daha da ilerletmek maksadıyla Harar, Mogadişu gibi yerlere seyahate çıktı. Mekke'ye hac vazifesini yapmak için 1894 yılında gittiğinde, Sudanlı Şeyh Seyyid Muhammed b. Salih'le tanıştı. Mekke'de görüştüğü Mehdi'den büyük ölçüde etkilendi. Bu görüşme onun mücadeleye dolu hayatında bir dönüm noktası teşkil etti. 1895 yılında Somali'ye Aden üzerinden dönen Seyyid Hasan, Berbera limanına gemiyle geldi.⁴¹⁹ O zamanlarda Berbera limanı İngiliz işgali altındaydı. Seyyid Hasan eşyalarını gemiden indirip limandan çıkış yaparken İngiliz gümrük müdürü yanında getirdiği eşyalara el koydu ve gümrük bedelini ödemesini istedi. Seyyid Hasan ise gümrükte İngiliz memura karşı çıkıp şöyle demişti: *"Sen bu ülkeye girdiğinde gümrük bedeli ödedin mi?"* İngiliz görevliler şaşırıp limanda güvenlik sorumlusu olan bir subaya götürdüler. Subay da *"O adam delirmiş olmalı yoksa akli başında olan biri böyle konuşmaz diyerek bırakın gitsin"* dedi.⁴²⁰

1890'lı yıllarda Somali'nin sömürgeleştirilmesine karşı halkı bir araya getiren Seyyid Hasan bu mücadelenin lideri olarak ortaya çıktı. Ahmediyye'nin bir kolu olan Salihyye tarikatına mensup olan Seyyid Hasan 1889'da Doğu Afrika'nın en önemli

⁴¹⁸Abdi İlmi, s.55.

⁴¹⁹Ma'yuf, s.86.

⁴²⁰Davut Bayraklı'nın hazırladığı yazının devamı Semerkand Dergisi Ekim 2014 sayısında.

Müslüman önderlerinden biri oldu.⁴²¹ Seyyid Hasan'a ilk önce akrabası olan bazı aşiretler uydu. İngilizlerin Çılgın Molla adını verdikleri Seyyid Hasan 1895 yılına gelindiğinde büyük bir direniş başlattı. Seyyid Hasan'ın, 1903 yılında bir keşif birliğini mağlup etmesi bölgede Somalililerin saygısını kazandığı en önemli zaferlerden biriydi. Özgürlük ve cihat için en önemli manevi dayanak haline gelmişti. İngiltere, İtalya ve Habeşistan ile aynı anda savaştı.⁴²² Somali'de onun liderliğinde sömürgeciliğe karşı büyük bir direniş başladı. Seyyid Hasan, yazdığı şiirlerde ve konuşmalarında İslam kardeşliği içerisinde işgalcilere karşı mücadelenin cihat olduğunu ifade ediyordu ve herkesi cihada çağırıyordu. Bu arada Somali sahillerindeki Batılı sömürgeciler İngiliz ve İtalya idaresinin dikkatini de üzerine çekti. Somalili çocukları ve aileleri işgalciler elinde olan şehirlerden, misyonerlerin Hristiyanlaştırma faaliyetlerinden kurtarmak maksadıyla o şehirleri terk edip uzak ve iç bölgelere hicret etmelerini istiyordu. *"İngilizler, dinimizi tahrip etmek ve çocuklarımızı elde etmek için buradalar!"* diyen Seyyid Hasan işgalci İngiliz kuvvetlerine karşı bir ayaklanma başlatma düşüncesiyle asker ve silah tedarik etmeye çalıştı. Etrafına topladığı binlerce bağlıyla işbirlikçi bir bölgeyi ele geçirdi ve ilk askerî harekâtını da Etiyopyalılara karşı gerçekleştirdi.

Seyyid Hasan kabile şeyhlerini ikna edip büyük bir cihat ordusu kurmaya çalışıyordu. Onlara şunu dedi: *"Kâfirlere yardımcı olan Müslümanlar, işgalcilere yol gösterenler, haindirler. Onları öldürün, çünkü onlar gerçek Müslüman değiller, şerefine, namusuna ve ülkesine ihanet eden hainlerdir."*⁴²³ *Putperestleri kılıçla, münafıkları dilinizle alt edin. Vatanımızı, malımızı ve mülkümüzü putperestlerin elinden alın. Putperestleri ve münafıkları kılıçla yok edin."* Ahâlden silahlanmalarını ve sabretmelerini istedi. Allah yolunda savaşanlara yardımcı olacaktır. Zafer bizimdir. Uzaktan gemiyle gelen frenklerin vatanımızı ifsat etmelerine izin veremeyiz. Derviş hareketi işgalcilere karşı direnişte örnek oldu.⁴²⁴

Seyyid Hasan'ın direniş için oluşturduğu orduda asker alma politikası gönüllülük esasına dayandığı için hareket diğer direniş hareketlene nazaran etkisini artırmıştır.

⁴²¹ Kavas, "Somali" İ. A, s.375.

⁴²² Kavas, s.374.

⁴²³ Abdullah Abdürezak, s.230.

⁴²⁴ Abdullah Abdürezak, s.227.

Seyyis Hasan'ın 1896'den itibaren teşkilatlandırmaya çalıştığı ve daha ziyade Derviş hareketi'nin adıyla meşhur olan cihat ordusu ya da topluluğu, güçlü örgütlenmesiyle sömürgecilere karşı en etkili direniş hareketi oldu. Ordudaki askerlerin maaşları, kabilelerden toplanan destekler ve savaşlarda kazanılan ganimetlerle ödenirken, ordunun silahları ise savaşta esir düşen kişilerin satılmasıyla temin ediliyordu. İtalya, İngiltere ve Fransa Somali topraklarını aralarında bölüşmeye çalışırken Habeşler bu durumdan yararlandı ve topraklarını genişletmeye çalıştılar. 1886 yılında "Millek" Habeşistan kralı oldu. Bu kral Avrupalılarla işbirliği yapıp kendini güçlendirdi ve Somalililere karşı bölgedeki Avrupalı sömürgecilerden silah ve lojistik desteliği danışmanlık hizmetleri alarak çok acımasız davrandı. İslam dininden nefret edip bunun için Avrupalı sömürgecilerle değişik anlaşmalar imzaladı. 1885 yılında Mısır güçleri İngiliz baskısıyla Zeyla'nın iç bölgesi olan Harar şehrinden çekilince Fransa'nın kışkırtmasıyla büyük bir ordu hazırladı. Ardından Batı Somali'ye saldırdı. Harar şehrini ele geçirilip, buradaki halkın malları yağmalandı ve bu durum Avrupa ülkelerinin bilgisi dâhilinde gerçekleşti. Aynı zamanda İngiltere, Habeşistan kralı olan Millek ve Fransa arasında yakın bir ilişki kurulmasından endişelendi ve bunun için Millek ile iyi ilişkiler kurma yoluna girdi. Daniel Roth başkanlığında Millek'e bir heyet gönderdi ve Somali toprakları için müzakerelere başlandı. İngiltere Millek'in Fransa'ya yakınlaşmasına ve yardım etmesine karşı ilgi gösterdi ve yanına çekmek için paylaşılma masasında olan Somali topraklarını bir pay olarak iç bölgesi "Batı Somalisi"ni Millek'e verdi. İşte bu paylaşımdan dolayıdır ki Somalili milisler bağımsızlık için harekete geçmeye ve kolonyal güçlerle savaşmaya başladılar. Seyyid Muhammed Hasan gibi din adamları ve önderler, işgalin İngilizlerin, İtalyanların ve Etiyopyalıların istedikleri gibi devam etmesini engelleyecekti.

1901 yılından itibaren başlattığı mücadelede üç yıl içinde bir taraftan Habeşistan'a karşı savaşırken öte yandan İtalyan ve İngilizlerin hücumlarına başarıyla karşı koyan Molla Hasan ilerleyişi durdurdu. Kısa sürede Somali halkının desteğini alan farklı kabilelerden oluşturduğu,⁴²⁵ yarısı tüfekli 6 bin kişilik bir orduya, 2 bin kadar da yedeğe sahip olmuştu. Arazi şartlarını da çok iyi bilen Seyyid Hasan 1903 yılında İngilizlerin İtalyan müttefikleriyle birlikte katıldığı iç kesimdeki çarpışmaları da

⁴²⁵ Ömer Aymalı- Dünya Bülteni / Tarih Dosyası www.dunyabulteni.net/tarih-dosyasi/196669/12-ada-nasil-kaybedildi

kazandı. Bu arada İngilizler her zaman yaptıkları masa başı hilelere başvurarak Seyyid Hasan'ın bölgedeki saygınlığını zedelemeye çalıştılar. Hakkında çeşitli iftiralar attılar. Bu yolla bağlılarının onun ardından gitmesini engellemeye ve nüfuzunu kırmaya çalıştılar. “Deli Molla” sömürgeci İngiliz zihniyetinin Seyyid Hasan'la alay etmek, onu küçük görmek için taktığı bir sıfattı. “Deli” dedikleri Seyyid Hasan'ın İslâm'la bir bağının kalmadığına dair, Selahiyye tarikatının lideri Muhammed b. Salih'ten zorla bir mektup bile aldılar. 1908'de üç yıllık bir ateşkes olduysa da bu fazla sürmedi. İngiliz sömürge kuvvetleri 1910 yılında barış girişimlerinin sonuçsuz kalması üzerine Somali'ye daha çok Hint birlikleri getirdiler ve yerli halktan da yeni paralı askerler tuttular.

Somalili direnişçiler, savunmaya etkinlik kazandıran bir unsur olarak, gece sızmalarında düşmanın kışlalarına gece vakti saldırıyı artırmıştı. Bunlardan biri de 16 Kasım 1888'de Bombay Şehbenderliği'nin Berbera'daki Somali kabilesinden Şeyh Ali'nin avanesiyle hücum eylediğine dair sunduğu raporundaki olaydır. Bu hadiseyle ilgili Hariciye Nezareti ve Sadaret arasında görüşmeler olmuştur. Meselenin izahına dair de Bombay gazetesinde 28 Kasım 1888 tarihli çıkan nüshadaki ilgili kısım İstanbul'a gönderilmiştir. O nüshada konu “Somalililerin Berbera Üzerine Taarruzu” başlığı ile çıkmıştır. Haberin Aden'den Londra'ya giden husûsî bir mektuptan alındığı bildirilmiştir. İçeriğinde ise, “Berbera'da mühim bir vaka meydana gelmiştir. Şöyle ki Somalililerden 30-40 kadar süvari ve bir hayli piyade toplanarak şehrin yerli sakinleri üzerine gece vakti hücum edilmiştir. Ancak mesele büyümeden verilen haber üzerine asker gelmiş ve orada bulunan 50 yerli piyade askeri ile 20 Aden askeri meseleye dâhil olunca Somalililer dehşet içinde kalıp 12 neferi telef ve bir o kadarı da esir edilmiştir. “Ospereli” adlı İngiltere savaş gemisi dahi Aden askeriyle 100 adet yerli piyade askerini alarak bölgeye gitmiştir. Bu durum meseleyi yatıştırmıştır. Ancak bu hadise Berbera ticaretine büyük sekte vuracaktır” şeklinde yer almıştır.⁴²⁶

Seyyid Hasan, 1913'te bir İngiliz birliğini yendi ve kumandanlar da dâhil çok sayıda askeri öldürdü. 1914 yılında da Berbera çevresine sefer düzenledi. Bu süre boyunca İngiliz, İtalyan ve Etiyopya işgalcilerine karşı mücadele etti. Bu mücadelede önemli başarılar kazandı ve sömürgeciler uzun bir süre bölgede bir hâkimiyet sağlayamadılar. İngilizler 1910'da kıyı şehirlerinden çekilmek zorunda kaldı. İşgalci ülkeler işbirliği yapıp 26 Eylül 1903 tarihinde resmî anlaşmalar imzaladılar. İngiltere

⁴²⁶ Akalın, s.23.

askeri anlaşmalar sonucunda iç bölgelerdeki direnişçileri kuşatabilmek için İtalya'nın egemenliğinde olan Hoby Limanı'nı kullanıyordu. 1913 yılında Beldven şehrini Seyyid Hasan'ın elinden almak isteyen İngiliz ve İtalyan birliği yandaşlar olan Hoby Sultanı Ali Yusuf'un ordusunu silahlandırarak gönderdiler. 9 Mayıs 1914 tarihinde sultanın 18 bin askeri, İtalyan ve İngiltere'nin gönderdiği topçularla birlikte Beldven'e saldırdılar. Beldven Kalesi bombalanarak iki askerin arasında kanlı bir savaş oldu. İtalyan yandaşı olan Hoby ordusuna büyük bir darbe indirildi.⁴²⁷ 280 askeri meydana bıraktılar. Dervişlerden ise 80 kişi hayatını kaybetti.⁴²⁸ Böylece Somali'deki direnişçilerin tehdidi giderek büyüyordu. İngiltere ve İtalya'nın kendi kolonisini savunmak için iki seçeneği vardı. Sonucu bilinmeyen kanlı bir askerî operasyona başlamak veya ahâliyle barışçıl bir şekilde konuşarak ikna etmektir.⁴²⁹ İkincisi mümkün görünmüyordu. Çünkü direnişçiler iç bölgelerdeki arazi şartlarından yararlanarak işgalcilerin mutlak bir zafere ulaşmasına imkân vermiyordu. İtalya hükümeti, verimli topraklarda ve Şebeli Nehri ile Cuba Nehri arasında bulunmasından dolayı Benedir bölgesini ele geçirmek istiyordu. Pamuk ve diğer tarım ürünleri İtalyanlar için büyük önem arz ediyordu ve ilk önce bu bölgenin güvenliğinin sağlanmaya ihtiyacı vardı. Bunun için direnişçilere karşı İngiltere ile birlikte bir operasyon düzenlemesi gerekiyordu. İtalya, sahip olduğu bölgelerde İngiltere'nin etkisini istemiyordu. Ama ona rağmen İtalya, direnişçilere karşı savaşırken İngiltere'den aldığı askerî yardımı ve lojistik destekliği göz önünde bulunduruyordu.⁴³⁰

Somalilidervişlerin öncülük ettiği direniş 1912'den sonra tüm Somali'ye yayıldı. Somali halkının İtalyanlara karşı direnişinin destansı bir yanı vardır. İdeolojik, politik ve askerî yetersizlik içindeki bir önderlikle, bu denli kararlı ve kalıcı direniş içine giren Somali halkı, başta İtalyanlar olmak üzere İngilizler, Fransızlar ve onların yanında yer alan Habeşler tüm dünyayı şaşırtan bir direnç göstermiştir. Yetersiz ve ilkel silahlarla direnen Somalililer, askerî güçlerine göre son derece başarılı oldu. İtalya, halk direnişini kırarak zamanı kazanmak için uymayacağı bir anlaşma ile "Derviş Hareketi"ni tanıdı. Somali halkının, işgale karşı tepkisi, 1918 ayaklanmasında daha da sertleşti. İtalyanlar ellerindeki tüm gelişmiş silahlara ve düzenli ordulara rağmen ayaklanmayı bastıramadı.

⁴²⁷ Ma'yuf, s.108.

⁴²⁸ Ma'yuf, s.246.

⁴²⁹ Yahye ve Nazar Mihna, s. 459.

⁴³⁰ G.N. Sandarson, The Cambridge History of Africa, Vol 6, 1870-1910, s.672.

Birinci Dünya Savaşı esnasında Somali, sömürgecilere karşı verdiği çetin mücadeleden dolayı hiçbir zaman sömürge olmadı.

Afbakeyle Savaşı

Nisan 1901 tarihinde İngiltere, Habeşistan ve İtalya arasında Somalili direnişçileri alt etmek için anlaşma sağlandı. Dervişler İngiltere kolonisinin güney tarafında ve Habeşistan ve İtalya egemenliği altında olan bazı bölgelerde hüküm sürüyorlardı. Albay Suan liderliğindeki İngiliz güçler dervişlerin liderini ele geçirmeye veya öldürmeye çalışıyordu. Amaçları mücadele eden direnişçileri kökünden kesmek, isyancı olarak gördükleri dervişleri temizlemektir. Habeşistan Kralı Millek'inde onayı alındıktan sonra 15 bin kişilik orduJabri ve bir grup İngiliz subayı önderliğinde taarruzu başlattı. Binbaşı Hunter'ın görevi ise İngiliz ve Habeşli güçler arasında koordinasyonu geçti. Habeşistan ordusu askerî plana göre Doğu Jigjiga bölgesindeki Somalili güçlerin dönüş yolunu kesecekti ve Kuzey Somali'de olan diğer Somalili güçlere katılmaları engellenecekti.⁴³¹ İngiltere hükümeti Seyyid Hasan'ın ilerlemesinden ve diğer kabilelerin ona katılmasından endişeleniyordu. Çünkü bu durum İngilizlerin kaynaklarını kesecekti ve mücahitleri daha iyi bir şekilde hazırlayacaktı. Ayrıca ele geçirilen bölgelerin manevi durumlarını da artıracaktı. Bu arada İtalyanlarla anlaşma içerisinde olan Majertin kabilesinin Seyyid Hasan'a karşı düşmanlık beslediği düşünülüyordu.Ancak daha sonra Hint Okyanusu sahillerine kadar ilerleyen lider ile iyi ilişkiler içinde olduğu ortaya çıkmıştır. Buna rağmen İngilizler Aden'deki İtalyan konsolostan Seyyid Hasan'ın kaçması durumunda yolunu kesmek için Majertin kabilesini kışkırtmasını istedi. İtalya Majertin sultanına baskı yapmaya başladı ve Seyyid Hasan'a desteği kesip sahile veya İtalyan Somalisi'ne doğru kaçmasını engellemesini istedi. Plana göre isyancılar bir operasyonla kuşatılacaktı.⁴³²

Albay Suan mühimmat ve gıda stokunu meydana gönderdi ve korunaklı yerler inşa etti. Ayrıca ahâliye Seyyid Hasan'a yardımcı olmamaları konusunda tebliğ gönderdi. Komutanlık Suan ve Kaptan Macnil arasında paylaşıldı. Direnişçilere karşı

⁴³¹Tamam, s.39.

⁴³²Abdirizek İbrahim, s.231.

savaşacak olan güçler üçe bölünüyordu: İkiisi İngiliz ve diğeri yardıma gelen Etiyopyalı güçtü.⁴³³

Dervişlerin lideri İngiliz ve Habeş ordularından haberdar olunca güçlerini doğu bölgesine yayıp Ocak 1901 tarihinde İngiliz kolonisine sınır olan Bohotla bölgesine yerleşti. Oradaki halk onu en iyi şekilde karşıladı ve tam destek verdi. İngilizlerin askerî planına göre ilk önce Buro şehri işgal edilecekti ve orada askerî üs kurulacaktı. Buro üssü, desteğin sağlanabileceği Berbera'dan uzak olduğundan İngiliz genel konsolosu kabile şeyhlerinden Seyyid Hasan'ın denize doğru kaçmasını engellemelerini istedi.⁴³⁴

Müteffik güçler ile gününe (AllahAllah) diye başlayan ulusal cihat güçleri arasındaki savaş günümüzde Hartik adıyla bilinen ve kan gölü anlamına gelen bölgede başladı. Bu ismi almasının nedeni o gün akıtılan kanın çokluğundandı. O bölge daha önce Afbakliya olarak biliniyordu. Bu savaş dervişler ile İngiliz işgalciler arasında çıkan ilk savaştı ve taraflar 4 gün boyunca çarpışmaya devam ettiler. Dervişlerin kayıpları 300 şehit ve 500 yaralıydı. İngilizlerden de ölenlerin sayısı yüksekti. Bazı rivâyetlere göre sayıları 200 idi, diğerlerine göre ise iki yüzü geçtiği söyleniyordu. Savaş işgalci güçlerin hezimetıyla sonuçlandı. İngilizler Buro'daki üslerine dönmek zorunda kaldı ve Suan dervişlerin ne derece tehlikeli olduklarını itiraf etti. Ayrıca dervişlerin arasında yaşlıların ve savaşçı kadınların görüldüğünü ifade ederek onların üstün bir cesaretle İngiliz mermilerinin önünde durduklarını söyledi.⁴³⁵

İngiliz hükümeti kolonilerine komşu olan bütün şehirleri ele geçirmekten vazgeçti. Ancak, Buro şehrine askerî birlik ve ona destek olmak amacıyla yedek birlik bıraktı. Ayrıca, hızlı bir şekilde hareket eden milisler kurdu. Buna rağmen cihat ordusunun ulusal lideri yeni bir güçle ortaya çıktı. Aynı yılın 15 Eylül tarihinde Laskoray kalesini inşa etti ve Buhodli'de farklı yerleri ele geçirdi. Bu durum İngilizleri rahatsız etti ve Somalili ulusal cihatçılara karşı yeni bir sefer düzenlemek istediler.

İngiliz işgalciler dervişlerin gün geçtikçe güç kazandıklarının farkındaydı. Bu nedenle onlara karşı savaşmaktan vazgeçemediler. O dönemde İngiliz hükümetinin savunma komisyonu toplanıp Seyyid Hasan'dan kurtulmanın yollarını aramaya başladı. Ordusunun örgütlü olduğunu anlaşılan Seyyid Hasan'dan kurtulmak içinmodern

⁴³³Tamam, s.40

⁴³⁴Ömer İsse, a. s.73.

⁴³⁵Ömer İsse, s.74.

silahlarla donanmış yeni bir ordu kurmanın gerekli olduğunu düşündüler. Bu şahsiyet onların Somali'deki varlıklarını tehdit ediyordu.⁴³⁶

Diğer yandan İtalya, Seyyid'in artan gücünden endişe ediyordu. Ancak onunla doğrudan karşı karşıya gelmek istemiyordu. İngilizlerin baskısı sonucunda Somali direniş hareketine karşı ortak bir savaşta bulunmayı kabul etti. Ancak bunun için önce bir toplantının düzenlenmesini istedi. Savaşa katılım pratikte olmasa bile İngiliz kolonisi aracılığıyla işlerin kolaylaştırılması konusunda görüşüldü. Toplantı bittikten sonra 16 Aralık 1902 tarihinde İtalya hükümetinin onayıyla Hoby Limanı'ndan bir İngiliz birliği hareket etti. İngiltere, Habeşistan'dan Seyyid Hasan'ın batıya gitmesini engellemek için yolunun kesilmesini istedi. İngiliz hükümeti, Lord Cromer'ı bizzat göndererek Kral Millek ile Habeşistan güçlerinin Seyyid'e açılan savaşta nasıl yardımcı olunabileceğini görüştü. Kral Millek ile yapılan görüşmelerin sonucunda iki taraftan biri Etiyopya'dan diğeri İngiltere'den iki komutanla beş bin kişilik bir birlik gönderilmesine karar verildi. Planlarına göre iki amaçlar vardı:

1. Seyyid Hasan'ın İtalya'nın elinden aldığı ve sömürgeciler için önemli ve stratejik olan Madak vahasını tekrar ele geçirmek.

2. Habeşistan'ın Toj vadisini işgal etmesi ve böylece Seyyid'in Avrupalı sömürgecilerin kendi aralarındaki sınır anlaşmalarına göre İtalyan toprakları sayılan Kuzey Somali'ye gitmesini engellemek. Yani plana göre direniş güçleri Hoby Limanı'nın güney doğusundan ve kuzeyden gelen İngilizler ile batıdan ve güneybatıdan gelen Habeşler tarafından kuşatılacaktı.⁴³⁷

İngiliz hükümeti biri güneyden, diğeri kuzeyden gelecek şekilde iki ordu hazırladı. Her iki orduda aynı anda dervişlere saldıracaktı. Bu ordunun çoğu Kenya ve Hindistan'dan toplanmış Hintli ve Afrikalı paralı askerlerden oluşuyordu. Bir ordu İngiliz güçleri tarafından seçilmiş komutanla Hint Okyanusu üzerinden gönderildi. Hoby Limanı'nı kullanarak Seyyid Hasan'a ulaşabilmek için Hoby Limanı'nı kullanacaklardı. Birkaç hafta içinde İngiliz ordusu Hoby'ya indi. Büyük bir orduydı ve Madak'ta hazırlıklarını tamamlayınca kendinden emin bir şekilde yola koyuldu. Dervişleri yeneceğinden emindiler. Gece gündüz yürüyerek dervişlerin olduğu

⁴³⁶Tamam, s.43.

⁴³⁷Ömer İsse, s.76.

yerlere ulaşmaya çalışıyorlardı. Derviş lideri Mart 1903 tarihinde İngiliz güçlerinin geldiklerini öğrendi. Bunun üzerine Jeladi'yi boşaltıp Velval'e geçti. Ardından Agarwin geçip direnişçiler ile işgalci güçler arasında başladı. Direnişçiler işgalcileri yendi ve bir kaç muhafızıyla beraber ordunun komutanını öldürdü. İngilizlerden 99, paralı askerlerden ise 187 kişi öldürüldü. Yaralı sayısı ise 99'du. Bir tanık savaşı şu şekilde anlatmaktadır: "Düşman kuvvetleri yaklaştığında Seyyid Hasan ordusunu 4 bölüme ayırdı. Her bölümü bağımsız bir yere yerleştirdi. Bir süre sonra işgalciler geldi, direnişçiler zaman kaybetmeden dört yandan saldırıp çatışmaya başladılar. Dervişler düşman saflarına girip, dengelerini bozdular. Böylece İngilizleri arkalarında ölü ve yaralı ile birlikte silahlarını da bırakarak geri çekilmeye mecbur bıraktılar." Tanık sözünü şu şekilde bitiriyor: "Ölü sayısını belirlemek zordu. Kanlar öyle bir akıyordu ki sanki kan gölüydü. Dervişlerin şehit sayısı İngilizlerden fazlaydı. Böylece Somali'de sömürge yönetimlerinin kuruluşu kolay olmamıştır."⁴³⁸

Seyyid Hasan'ın bölgedeki Somalili kabileleri sömürgeci güçlere karşı birleştirme fikri, mücadelesinde kendisine başarı getiremese de Batı Somali bölgesi "Ogaden ve Hod" Savaşı'nın önemli nedenleri arasında sayacağımız büyük Somali idealinin öncüsü olmuştur. Seyyid Hasan kendi emrinde mücadele hareketlerine katılmayan kabilelere karşı bir savaşa girdi ve sömürgecilere karşı koymak için onların mallarını zorla alıp ihtiyaçlarını karşılamak için kullanıyordu. Bunun sonucunda Seyyid Hasan'a karşı birçok kabileler arasında ayaklanmalar meydana geldi. Sömürgeciler kendi menfaatlerini devam ettirmek için öncelikle içerideki işbirlikçilere destek olmakta idiler.

1920 yılı başlarında İngilizlerinİtalyanlarla birlikte havadan uçaklarla, karadan da Hindistan'dan ve başka sömürgelerden getirilen askerî birliklerle düzenledikleri ortak operasyonda, ilk kez bir Afrika şehri havadan bombalandı. Bu saldırılarda halk uçakların ne olduğunu bile anlamamıştı. Bu saldırı ile Derviş Hareketi bertaraf edilmiş, hareketi dağıtmışlardı. Böylece Somalili dervişlerin merkezi olan Talih, İngiliz uçakları tarafından havadan saldırılarla yerle bir edilmişti. Binlerce Müslüman bu saldırılarda hayatını kaybetti. Somalililere ait ne kadar tarihi eser var ise yok edildi. Böylece ülke

⁴³⁸ Ömer Aymalı- Dünya Bülteni / Tarih Dosyası www.dunyabulteni.net/tarih-dosyasi/196669/12-ada-nasil-kaybedildi

birkaç ay içinde çok ağır silahlar kullanan İngilizlerin eline geçti. Ardından 1927 yılında ülkenin bir kısmı İtalyanların işgali altına girdi.⁴³⁹

Avrupalı işgalcilerden Yarbay isimli bir işgalci: “*Bizim kolonyal koşullarımızı kabul etmeyen tüm direnççiler yok edilecektir. Ne olursa olsun yaş, cinsiyet ayrımı yapılmadan her şey yok edilecek. İngiltere ordusunun ayak bastığı yerde ot bile bilmeyecektir. Yani ayaklarımıza köpek gibi sürünmeyen tüm insanlar yok edilecektir.*” ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadeler sömürgeciliğin acımasızlıkta sınırtanımadığının işaretleri olarak okunmalıdır. Her ne kadar direniş başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da, böylesine insanlık dışı düşünce ve uygulamalar karşısında herhangi bir direniş olmaması beklenemezdi. Direnişin iç karışıklıklar ve sömürgecilerin teknik üstünlükleri nedeniyle başarısızlığa uğraması sömürgecilerin önünde engel bırakmamış ve iştahlarını daha da kabartmıştır. Nitekim her alanda Fransız sömürge yönetiminin uygulamaları hız kazanmıştır.⁴⁴⁰

Seyyid Hasan bu saldırıdan sağ kurtulmasına rağmen, Aralık 1920’de aniden gribe yakalanarak vefat etti. Seyyid Hasan’ın hayatını kaybetmesi İngiliz ve İtalyan sömürgecileri için işgalin önündeki en büyük engelin kalkması anlamına geliyordu.⁴⁴¹

Seyyid Hasan iyi bir hatip, dindar Arapçada ve kendi ana dili Somalicede şiirler yazan meşhur bir şâir idi. Şiirlerin çoğu, İngilizlere ve İtalyanlara karşı yaptığı mücadele ve askerlerinin kahramanlıkları hakkındadır. Şiirleri Somalililer tarafından ağızdan ağıza dolaşarak tüm ülkeye yayılmıştır.⁴⁴²

⁴³⁹ Turan Kışlakçı, Somali’yi gerçekten tanıyor muyuz, <http://www.timeturk.com/tr/makale/>

⁴⁴⁰ Amadou Togola ve Mustafa Kömürcüoğlu, Mali Cumhuriyeti Yönetimi Yapılanmasına Fransız Sömürge Yönetiminin Etkileri, *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 2016, Yıl:2, Cilt:2, Sayı:2, s. 44.

⁴⁴¹ Göksoy, s. 249.

⁴⁴² Göksoy, s.249.

4.BÖLÜM

SOMALİ'DE SÖMÜRGEÇİLİĞE KARŞI FAALİYETLER

4.1. Somali Direniş Hareketlerinin Avrupalı Sömürgecilere Karşı Faaliyetleri

Somali topraklarına ilk sömürgecilerin ayak basmasından itibaren Somalili kahramanlar vatanlarını korumak için büyük fedakârlıklarda bulundular. Somali'de yaşanan özgürlük hareketlerinin en meşhuru yukarıda bahsi geçen 19. yüzyılın sonlarında kuzey bölgesindeki İngiliz sömürgecilerin karşısında durup 25 yıl süren ve “Dervişler Hareketi” adıyla sürdürülen mücadeleydi.⁴⁴³ Güney Somali'de ise İtalyan sömürgesine karşı çıkan çeşitli gruplar ve hareketler vardı. Onlar kuzeydeki Dervişler Hareketi gibi bir örgüt olmasa bile Avrupalı sömürgecilerin Birinci Dünya Savaşı'na kadar bölgede at koşturmasını engellediler. İşgal kuvvetleri Somali'ye girerken özellikle Somali'deki güney bölgesinin kendisine ait olduğunu iddia eden Sultan Zancibar, kendi hükümdarlığının zayıflığı ve ülkedeki ekonomik sosyal reformlar açısından kendi başarısızlığı sonucunda zor durumda kalmıştır.⁴⁴⁴ Avrupalı sömürgeciler İngiltere ve İtalya başta olmak üzere Sultan Zancibarın durumundan faydalanarak baskı uygulayıp istediklerini elde etmeye çalıştılar. Sultan Zancibar'ın sömürgecilere vereceği herhangi bir imtiyaz onların ülkeye el koyması ve sömürgeleştirmesi için onlara kanuni olarak gerekçe verecekti. Yani sömürgecilerin zorla ya da barış ile elde ettiği imtiyazlar sömürge faaliyet aşamalarını, müdahalelerini doğrulaştıran ve kanunlaştıran bir semsiyeydi.⁴⁴⁵ Kasım 1888 yılında Zancibar Sultanı, Benedir Limanını İtalyanlara verdi. Ardından Zancibar'daki İtalyan konsolosu bu durumu hemen İtalya'nın kralına bildirdi. İtalya Somali'ye girmek için bir fırsat kolluyordu. Amacı sadece Benedir Limanı'nı

⁴⁴³ Ömer İsse, s. 91.

⁴⁴⁴ Thomas Pakehan, The Scramble of Africa, 1876 – 1912, Prss Great British 1991, s. 283.

⁴⁴⁵ Seyyid Selim, s.145.

kontrol etmek değildi. Nüfuzlarını genişletmek için tüm güney Somali'yi ele geçirmek istiyorlardı. Somali'de halk, Zancibarsultanı ile sömürge güçleri arasında Somali topraklarına dair görüşmeleri ve onlara Somali'deki önemli limanların verilmesi konusunu duyduğunda bütün şehirlerde ve limanlarda protesto gösterileri başladı. Din adamları, sömürgecilere karşı cihat sesini yükseltti. Halk hıncını ve öfkesini sahil şehirlerinde Adel, Mogadişu ve Merke'de bulunan Zancibar garnizonlarından aldı. Bu garnizonlar maddi açıdan zor günler yaşıyordu. Askerlerin yiyeceğini dahi temin etmekte zorluk çekiyorlardı. Somalililer onlara "bitli" adını takmıştı. Somalililer Sultan Zancibar'dan Somali topraklarıyla ilgili sömürgecilere verdiği imtiyazlardan dolayı intikam almaya çalışırken, sultana ait olan garnizonlara saldırıp mevcut olanlardan birkaç kişiyi öldürdüler. Aynı anda şehirlerdeki Zancibarlılara ait mülkleri yakıp tahrip ettiler ve bu topraklarından asla vazgeçmeyeceklerini ilan ettiler.⁴⁴⁶

1893 yılının 13 Ekim'inde, Stafita adlı İtalyan savaş gemisi üzerinde görevlileri ile birlikte İtalya Şirketi Yönetim Kurulu Başkanı Kaptan "Filonardi" ve Zancibar sultanı yardımcısı birlikte Merke şehrine geldi. Amacı bölgedeki halka hem İtalya tarafından tayin edilen Filonardi'yi bildirmek hem de yeni hâkimi olarak şehirde sömürge yönetim merkezi tesis etmektir. Ayrıca Sultan Zancibar'ın İtalya lehine feragat ettiği bu limanları resmî olarak ahâliye söylemekti. Filonardi ile Sultan Zancibar'ın yardımcısı Merke'ye gelir gelmez bir kongre düzenleyip yerlilerden önde gelenleri kongreye davet ettiler. Filonardi ve sultanın yardımcısı bu kongrede halka İtalya'ya sadakatlerini göstermelerini ve amaçlarının sadece bölgedeki ticareti canlandırmak, yatırım yapmak olduğunu dolayısıyla endişe duyulacak bir şey olmadığını söyleyecekti.⁴⁴⁷ Aynı zamanda Sultan Zancibar'dan getirilen bir mektup ahâliyi sakinleştirmek maksadıyla sunulacaktı. Mektupta, İtalya'nın iç işlere ve dinî işlere karışmayacağı, Benedir limanlarında sadece İtalya'ya ticaret özgürlüğü hakkının verileceği yazıyordu.⁴⁴⁸

Filonardi Merke şehrini ilk başta İtalya'nın sömürge merkezi olarak ilan etmeye çalışırken durum istediği şekilde olmadı. Düzenlenen Kongreye katılması için davet

⁴⁴⁶ Seyyid Selim, s.146.

⁴⁴⁷ Seyyid Selim, s. 148.

⁴⁴⁸ MINISTERO, Dela Affare Esteri, Comitato-perla documentazione: "La' Italia in Africa" Roma, 1958, s.280

edilen insanlardan biri İtalyan konsolos Filonardi'nin gözü önünde, Talmonı adındaki İtalyan donanmasının birsubayını bıçaklayarak öldürdü. Böylece Merke'de düzenlenen İtalya'nın sömürge açılış töreni kötü sonuçlandı. Filonardi ve beraberindeki askerler kaçıkendilerinilimanda demirli olan gemilere attılar. Ardından Filonardi şehrin bombardımana tutulmasını emretti. Sonra Benedir kıyılarında demir yumruk politikasını uygulamaya başladı.⁴⁴⁹

4.1.1. Lefoli Olayı(1896)

Avrupalı işgalciler ağır silahlarla sahil şehirlerine girmelerine rağmen bölgedeki yerlilere sömürgeci faaliyetleri kabul ettirmeyi ve öfkelerini sindirmeyi başaramamıştır. 1896 yılının Kasım ayı sonlarında, İtalya'nınZancibar'daki başkonsolosu olan Kaptan AntonioTechiki Somalili direnişçilere karşı büyük bir saldırı düzenlemek için yetmiş silahlı askerler Mogadişu'dan çıkarak Afgoye'ye gitti. Hedefi Afgoye'de yaşayan Geledi kabilesi ile Merke'deki Biyamal kabilesi arasındaki husûmeti kullanarak bunları birbirine düşürmekti. Mogadişu'nun batısında 15 kilometre uzakta olan Lafoli vadisine ulaştığında güneş batınca burada kalıp geceyi geçirmeyi istediler.⁴⁵⁰

Öte yandan Şeyh Ahmed Hacı Mehdi⁴⁵¹ Lafoli vadisine yakın olan Nimo köyünde yaşıyordu. Şeyh Ahmed, İtalyan işgalciler kıyı şehirlerine geldiğinde Mogadişu'yu terk edip müritleriyle birlikte o köye yerleşti. Köyde ve çevredeki Somalililer sömürge tehlikesini hissedip Şeyh Ahmed ve müritleriyle bir olup bir güç oluşturdular ve geleneksel silahlarıyla savunmaya geçmek için hazırlıkta bulundular. Şeyh Ahmed ve onunla birlikte olan yerliler, İtalyan güçlerinin Lafoli vadisinde bulundukları haberini alınca gece geç saatlerde yerli Watan kabilesine mensupmüritlerinden oluşan bir güç ile İtalyan askerlerin olduğu yere gidip nöbetçi askerleri zehirli oklarla vurup sessizce öldürdüler. Böylece Kaptan AntonioTichiki'nin çadırına ulaşmayı başardılar ve bu adamı çadırında öldürdüler.⁴⁵² İtalya'nın başkonsolosu olan Kaptan AntonioTechiki ile ona eşlik eden 70 askerinin sonu böyle

⁴⁴⁹Seyyid Selim, s.176.

⁴⁵⁰Seyyid Selim, s. 158.

⁴⁵¹Şeyh Ahmed Haj Mehdi, ünlü Somalili âlimdir. Mogadişu'da öğrencilere din eğitimi verirdi. Arba Rukun caminde dinle ilgili seminerler yapardı. İşgalcilere karşı büyük bir nefret besliyordu. 1889 yılında işgalciler şehre geldiğini kâfirlerle aynı ortamda yaşamak istemediğinden şehri terk etmişti. Afoji'ye bağlı olan Nimu'ya yerleşti ve bir ordu kurup işgalcilere karşı kanlı bir savaşa girdi. İtalya onu ölü ya da diri yakalamak için büyük bir ödül koydu. Şeyh İtalya işgalciler tarafından aranyorken öldü.

⁴⁵²Muhammed Receb Haraz, s.528

oldu. Bu olayda sağ kurtulan sadece bir kişi olmuştur. Doktor Dolio bu felâketin haberini alınca şiddetle ve bir panik ile İtalyan askerlerinden oluşan 3 birliği Lafoli'ye, çevresindeki şehirlere ve köylereburaları yakmak için gönderdi.⁴⁵³ İtalya birlikleri, öldürülen Başkonsolos Tichiki'nin intikamını almak için Lafoli'ye ilerledikleri sırada, yerli direnişçilerin liderlerinin Cezire köyünde bir toplantı yapacağı haberini aldılar. İtalyan ordusu Cezire'ye gidip vahşi bir şekilde kadın çocuk ayırımı yapmadan herkesi öldürdü. İtalyan ordusu köylerde yaşayan sivillerden intikam alıp Mogadişu'ya döndüğü sırada direnişçiler yolunu kesip saldırdılar. Fakat İtalyan ordusu ateş üstünlüğü olduğu için ve makineli silahlar kullandığı için savaştan galip çıktılar ve 18 direnişçiye şehit ettiler. İtalyanlardan ise 4 asker öldü.⁴⁵⁴ İtalyan gazeteler Kaptan Tichiki'nin ve onunla birlikte olan askerlerin ölümünü yazıp, bunun Adwa'dan sonraki en büyük hezimet olduğunu anlatıyordu. Durumu toparlamak adına İtalya hükümeti İtalya Dışişleri Bakanı Visconio Fitosa'yi Benedir kolonisine hâkim olarak tayin etti.

İtalyanların Lafoli'de yaşadıkları yenilgi Somalililerin moralini yükseltti ve ağır silahlarla donatılmış olan işgalcileri oklarla yenebilme ihtimali olduğu umutlarını oluşturdu. Mogadişu civarındaki kabileler işgalcilere karşı direnişi başlatmak amacıyla bir toplantı düzenlediler. Ardından Mogadişu etrafında birkaç ardışık savaş oldu. Ama bütün girişimler kötü organizasyon ve yetersiz donanım nedeniyle başarısız oldu.⁴⁵⁵

4.1.2. Bimal Hareketi

Somali'de sömürgeci güçlere karşı direniş hareketi, genel olarak özellikle Benedir bölgesinde diğerlerine göre daha derin ve güçlü bir şekilde yapıyordu. Bunun nedeni ise Somali halkının İslam dinine olan bağlılığından kaynaklanmaktaydı.⁴⁵⁶ Özellikle işgalciler din ve inanç olarak onlardan farklı olduğundan halk hem vatanını savunmak hem de dinini korumak için yoğun çaba sarf etti. Çünkü sömürgecilere karşı dikilenler şayet ülkeleri bağımsızlığını kaybederse geride zaten gelecekle ilgili hiçbir şey kalmayacağını çok iyi biliyorlardı. Millî mücadele Benedir bölgesinde başladı ve bölgede bu çağrı genellikle cihat çağrısı olarak ifade edildi. Halk işgalcilere karşı

⁴⁵³ Seyh Mehmet Yusuf, Röpörtaj 2007 Mogadişu, Somali'nin önde gelen bilim adamlarından birdir. Mogadişu'da camilerde ve Televizyonlarda Bilimsel Seminerler verir. Avrupalı sömürgeciliğine Karşı Mücadelede eden ve Önemli rol oynayan âlimlerinden bir talebiydi.

⁴⁵⁴ Yahya ve Nazar Mihna, s. 528.

⁴⁵⁵ Ömer İsse, s. 144.

⁴⁵⁶ Tamam, s. 27.

savaşmak için akın etmeye başladı.⁴⁵⁷ İşgalcilerin adı ve ahlaksızca gerçekleştirdikleri birçok olay ve millîmücadelenin alevlenmesinde rol oynadı. Bunlardan bazıları şunlardır:

4.1.3. Varşeyh Şehrini Yıkılması

24 Nisan 1890 tarihinde bir İtalyan donanma subayı “keşif amaçlı” Varşeyh şehrine girmeye çalıştı. Ancak ahâli onu durdurup engellemeye çalışırken subay onlara ateş etmeyi emretti. Bu nedenle ahâli ateşin önüne dikilip subayı ve ona eşlik eden korumaları yakalayıp öldürdü. Bunun üzerine İtalyan gemisi şehri bombalamaya başladı. İtalya Zancibar sultanının olayı planladığını düşünerek onu bu olaydan sorumlu tuttu ve bu olayı koz olarak kullanıp daha fazla imtiyazlar elde etmeye çalıştı. Ahâli öldürülen İtalyan donanma subayının kimliğini ve geminin kime ait olduğunu bilmiyordu. Bu olayın Sultan Zancibar ile hiç bir ilgisi yoktu. Çünkü bu bölgede olup bitenlere müdahale edecek bir durumda değildi. İtalyanlarsa bunu bile bile kendi çıkarlarına göre bu olayı kullanıp sultana baskı uygulayıp başka imtiyazlar koparmaya çalıştılar.⁴⁵⁸

4.1.4. Cilib Merke’de Din Adamlarının İnfazı

Zancibar’e İtalyan konsolosu Kaptan Shiki’nin ölüm haberi gelir gelmez Mogadişu’daki İtalyan sömürge kurumu başkanı Somalili direnişçilerden intikam almak için üç askerî birliğini seferber etti. Birlikler Mogadişu’dan Cezire ve çevresindeki yerlere doğru yola çıktı. Ama ahâli İtalyan birliklerin hareketlenmesinin farkına varıp birlikler köylere girmeden önce onlara karşı saldırıya geçti. Bunun sonucunda üç İtalyan askeri öldürüldü. İtalyanlar onların üzerine ateş yağdırıp bertaraf ettiler. İtalyan askerleri CilibMerke ve civarındaki köylere girip her yeri yerle bir etti ve kadın çocuk ayırmadan herkesi öldürdüler. İleri gelenlerinse ellerini bağlayıp götürdüler. Bunlar rehin olarak Mogadişu’daki hapishaneye gönderildi. Kısa bir süre sonra tamamının gizemli bir şekilde hayatını kaybettikleri ortaya çıktı. Bu durum Somali toplumunda infiale neden oldu.⁴⁵⁹

4.1.5. Düğün Olayı

⁴⁵⁷ Mayuf, s.60.

⁴⁵⁸ Yahya ve Nazar Mehne, s.399.

⁴⁵⁹ Hess, s.273.

15 Ocak 1896 tarihinde, Merke'nin kuzey mahallesinde bir düğün töreni düzenlendi. Düğün sırasında, Merke'de sömürge sorumlusu olan İtalyan subayı, bu düğünün isyancılar tarafından tertip edildiğini söyleyip askerlerine düğüne katılanlara saldırma emrini verdi. Askerler düğün yerini bombalayıp bir insanlık dramına yol açtılar. Gelin ve damat dâhil olmak üzere herkes hayatını kaybetti.⁴⁶⁰

4.1.6. Toplu Cezalandırma

Avrupalı işgalciler Somali halkına karşı acımasız ve vahşice davrandılar. Şehirlerini yakıp insanlarını ateşten geçirdiler. İşgalciler katliamlarda çeşitli yöntemler kullanıyordu. Masum insanların boğazlarını kestiler. 10 Ekim 1897 tarihinde İtalyan bir subayın öldürülmesinden sonra Merke şehrini denizden savaş gemileriyle bombaladılar. Şehirdeki evleri yaktdılar. Şehrin tamamını tahrip ettiler.⁴⁶¹

4.1.7. Merke Şehrini Kuşatılması

1903 yılında Avrupalı işgalciler, önceki anlaşmaları bahane ederek sahilten şehre girdiklerinde Somali halkı bu olayı hoş karşılamadı. Direnişçiler evleri yakan ve ahâliyi öldüren işgalcilere karşı suskun kalmayınca işgalciler onları altetmek için çok sayıda asker getirip şehri çeşitli silahlar ve toplarla ateş altına aldılar. Direnişçiler yoğun topçu ateşi altında olmaları nedeniyle şehirden çekilerek çevredeki dağlara sığınmaya mecbur kaldılar. Ardından 1903 yılının Ekim ayında halk, mücadele bayrağı adıyla bir toplantı düzenledi. Söz konusu sömürgecilere karşı savaşmak, sonsuza kadar özgürlük için mücadele etmek ve ülkenin mücadele bayrağının altında birleşmesine dair konular konuşuldu.⁴⁶²

Sömürgeciler o zamana kadar ancak sahil şehirlerine kadar girebilmişlerdi. Bu şehirler abluka altına alınarak bütün giriş ve çıkış yolları kapatıldı. Böylece şehir kapatılarak, ahâlinin günlük ihtiyaçlarını karşılaması için çalışmaları engellendi. Şehri büyük bir hapishaneye çevirdiler ve nüfusun çoğu açlıktan ve hastalıktan dolayı hayatını kaybetti. Ölenlerin çoğu yaşlılar, kadınlar ve çocuklardan oluşuyordu. İtalya Merke'de uygulanan boykot ve soykırım faaliyetlerini dünyadan gizlemeye çalışsa da İtalyan bir

⁴⁶⁰Tamam, s.28.

⁴⁶¹Seyyid Selim, s.155.

⁴⁶²Seyyid Ahmet Abuker, Röportaj, 2007, 1932 yılında Mekke'de doğdu. Sömürgeciler tarafından işletilen okullarda okudu. 1961 yılında İtalya Üniversitesi'nde okudu. İtalyan İşgali hakkında çok sayıda makale yazdı.

subay ailesine yazdığı mektupta olanları anlattığından gerçekler ortaya çıktı. Trino’da yayınlanan Momento gazetesinin 23 Mayıs 1904 tarihli sayısında şu trajik haber yazıldı: *“Gerçekten büyük bir trajedi ve korkunç bir felaketti. Merke şehrinde bulunduğumuz yere yakın olan evler, sokaklar, şehrin her köşesinde açlıktan ve ondan kaynaklanan hastalıklardan ölüm kol geziyordu. Çürüyen cesetlerin kokusundan dolayı bizi rahatsız eden kötü kokular geliyordu. Bu cesetlerden ve kötü kokulardan dolayı Merke sokaklarında gezemeyecek hâle geldik. Ölenlerin çoğu şehri terk etme imkânı bulamayan çocuklar, kadın ve yaşlılardı. Şehrin her köşesinde acı ve inilti duyuluyordu.”*⁴⁶³

İtalya kuşatmadan bir yıl sonra Somalililerin direnişini kırmak ve kendi vatandaşlarını korumak için sahil şehirlerindeki birlik sayısını çoğalttı. Mogadişu ve Merke arasındaki yol kapanmıştı. Çünkü günlük olarak Somalili direnişçilerin saldırısına uğruyordu. Mayıs 1904 tarihinde Mogadişu’daki İtalyan hâkim Merke’ye üç askerî birlik gönderdi. Birlikler sahil yolunu kullanarak ilerliyordu. Ama Bimal hareketiyle Merke şehrinin deniz dışındaki tüm yönleri kuşatılmış oluyordu. Onlar Mogadişu ve Merke arasındaki yolu da izliyorlardı. 28 Mayıs’ta Mogadişu sahil yolundan Merke’ye ilerleyen İtalyan askerler Merke’ye yaklaştığında iki taraf arasında savaş başladı. Ve 35 İtalyan askeri öldürüldü ve birçok kişi yaralandı. Ancak direnişçiler kahramanca savaşmasına rağmen İtalya’nın kullandığı topçular ve ateşli silahlar onların lehine galibiyet sağladı.⁴⁶⁴ Marketele direnişçileri ortadan kaldırmak için bölgenin koşullarını incelemeye başladı. Ardından Mogadişu ve Merke arasındaki yolun güvenliğini sağlamak için Dananı ve Cilib-merke köylerine yerleşecek 616 kişiden oluşan İtalyan birliklerini bir güç olarak bölgeye gönderdi. Amaç direnişçileri kuşatmak ve Mogadişu ile Merke arasındaki yerlerden onları kovmaktı. Sonunda 1905 tarihinde Mogadişu ve Merke’yi bağlayan bu yolun kontrolünü sağlamayı başardı. İşgalciler bölge halkına işkence yapıp mallarına el koydu. Direnişçilerin yerini söylemeyen herkes vuruldu.⁴⁶⁵

4.2.Direnişçilerin Derviş Hareketiyle İletişim Kurması

⁴⁶³Momento Dergisi,23 Mayıs 1904,Torino, S.y, s.10.

⁴⁶⁴Seyyid Ahmet Abuker, Röportaj, 2007.

⁴⁶⁵Momento Dergisi,23 Mayıs 1904,Torino, Sayı yok, s.11.

Somalili direnişçiler Tarinli denilen yerde konaklayan İtalyan askerlerine saldırdı. O gün çok yağmur yağıyordu. İki taraf arasında geçen şiddetli bir savaştan sonra İtalyanlardan 5 kişi, halktan ise 40 kişi öldürüldü. İtalyanlar bu savaşta direnişçilere karşı ölümcül silahlar, top ateşi kullandığından dolayı bu durum millî savaşıları kötü etkiledi.⁴⁶⁶ Bu yenilgiden sonra direnişçiler, sömürgecilere karşı direniş yöntemlerini değerlendirmek amacıyla savaş konseyinin düzenlenmesi için bir araya gelip silahları ne şekilde temin edebileceklerini görüştüler. Bu görüşme sonrasında aldıkları karar doğrultusunda Derviş Hareketi'nin komutanı Seyyid Muhammed Abdullah Hasan'a bir heyet gönderilmesine karar verildi. Amaçdervişlerden kendilerine ateşli silah temin etmelerini istemektir. Çünkü onların kullandığı ok, mızrak, kılıç gibi klasik silahların Avrupalı sömürgecilerin kullandıkları ağır silahlara karşı kazanma şansı yoktu. Ayrıca Derviş Hareketi başta olmak üzere ülkenin dört bir yanında sömürgecilere karşı direnişte olan milliyetçilerle koordineli olarak çalışılmasını isteyeceklerdi. Seyyid Muhammed Abdullah Hasan İngiltere işgaline karşı savaşmış ve birçoğunda onları yenilgiye uğratmıştı. Öte yandan da İslam dünyasıyla iyi ilişkileri vardı.⁴⁶⁷ Dervişler Kuzey Somali bölgesinde İngiliz işgaline karşı mücadeleye yoğunlaşmışlardı. Ayrıca Güney Somali'deki millî mücadelenin çektiği gibi silah sıkıntısı da çekmiyordu. İngiltere Zancibar sultanlığını ele geçirdikten sonra İtalya'nın güney sahillerine ambargo uygulaması konusunda yardımcı oluyordu. Güneyde Biyamal hareketi varken kuzeyde Derviş hareketi İngiltere'ye karşı savaşmaktaydı. İki millî mücadele gurubunun Avrupalı sömürgecilere karşı iletişime geçmesi ülkede milli bağlılığı artıracak ve direniş daha güçlü bir şekilde yürütülecekti.⁴⁶⁸

Güneyde Fransız ve İngiliz egemenliğine karşı başlatılan bağımsızlık hareketi güçlkle bastırılabilirdi. Kuzey Somali'de İtalyan emperyalizmine karşı yürütülen direniş, bütün ülkede büyük yankı uyandırdı. Avrupalı işgalciler Somali'ye yönelik sömürge faaliyetlerini yalnızca kendi aralarında işbirliği yaparak ve insanları sindirerek yapamayacaklarını anlamışlardı. Böylece İngiltere ve İtalya arasında birçok sömürge anlaşmaları gerçekleştirildi. Ardından muhtelif bölgelerde ve aynı anda direnişçilere karşı, işgalci güçler dağıtıldı. Amacı direnişçilere olabildiğince çok cephe açmaktır. Fakat askerî yetenekleri sınırlayan bu cepheler olumlu sonuçlar getirmedi. Çünkü

⁴⁶⁶ Seyyid Selim, s. 155.

⁴⁶⁷ Yusuf Salih Abdî, es- Sırâu'd-Düveli fi's-Somal, Kahire 2007 s.43.

⁴⁶⁸ Haj Muhter Hasan, s.134.

işgalcilerin kendi kışlalarından çıkması direnişçiler için büyük bir fırsattı. Muhammed Abdullah Hasan İngiltere'ye karşı direnirken yanına gelen heyetin bütün isteklerini karşılamak mümkün değildi. Ancak o heyet Seyyid Muhammed Hasan'dan geleneksel tüfekleri alarak geri döndü ve bu silahlar direnişçilere dağıtıldı. Bu silahlar bölgedeki sömürgecilere karşı olan millî mücadelede çok büyük katkı sağlamış oldu.⁴⁶⁹ İngiltere, direnişçileri ortadan kaldırmak için İtalyanlara sıkı ortak operasyonlar teklif etti. Hartich bu konuyla ilgili olarak şunu söyledi: *"Bu insanlar mermiyle susturulmalı. Onları yatıştırmanın tek yolu budur. Onları ancak bu şekilde sindirebiliriz. Ardından modern araçlarla Afrika'da barışı sağlayacağız"*.⁴⁷⁰

İşgalciler hızlı bir zafer elde edemedi. Ancak yine de ülkeyi işgal etme hedeflerinden vazgeçmediler. Direnişin ülkeye yayıldığını gördüklerinde yandaşları olan Somalililerden direnişçiler arasında fitne yaymalarını ve silahlarını çalmalarını istediler. Bazı ajanlarını kullanarak depodan bir miktar silahı çalmayı başarıp bu silahları yardım olarak gönderen Seyyid Muhammed Abdullah Hasan'a bir mektupla birlikte bu silahları geri gönderdiler ve şöyle dediler: *"Bunlara ihtiyacımız yok, yeterince silahımız var."* Muhammed işgalcilerin kurduğu tuzağı anlamayınca dervişler ve Somalili direnişçiler arasında bazı tereddütler oluştu.⁴⁷¹

4.3. Devito Teşebbüsünün Başarısızlığı

5 Kasım 1905 tarihinde direnişçiler işgalciler saldırıyı planladılar. Yüzmeyi iyi bilen iki adam gece geç saatlerde denize girip suya demirlenmiş iki geminin kablolarını kesip gemileri yakmayı başardılar. Ardından işgalci güçlerin bulunduğu mekânlara saldırıya başladılar. Savaş başlamadan evvel direnişçiler birbirlerine söz verip "ölmek var dönmek yok" sloganıyla İtalyan güçlerini oklara boğdular. İki taraf arasında şiddetli bir savaş başladı. İşgalci güçler birbirine girdiler ve Savaş adeta bir kavgaya dönüştü. Muharebe geç saatlere kadar devam etti ve bunun sonucunda işgalci güçler çekilmek zorunda kaldı. Direnişçiler bazı silahları ele geçirdiler fakat bunların nasıl kullanıldığını bilmiyorlardı.⁴⁷²

4.4. Cilib Merke Savaşı

⁴⁶⁹Ömer İsse, s.145.

⁴⁷⁰Mahasin Abdulkadir Hacı, Mesele Somali'ye fi Kenya, Yayılma tarihi yoks. 33.

⁴⁷¹Ömer İsse, s.146.

⁴⁷²Muallim Seyyid Ahmet Şeyh Ebuker, Röportaj.

25 Aralık 1905 tarihinde Merke'de konaklayan İtalyan askerleri Merke şehrinin on mil kuzeydoğusunda bulunan sahildeki CilibMerke köyüne doğru ilerlediler. Bölgedeki güvenliği sağlamak amacıyla burada konakladılar. Direnişçiler CilibMerke'den uzakta değildi ve bu durumda organize olarak düşmanı karşılamak için hazırlık yapmaya başladılar. Din adamları ve şeyhler sömürgeciliğe karşı halkı silahlanmaya teşvik etti. Vatan ve din uğruna kahramanca savaşanların şehit olunca cennetle ödüllendirileceklerini hatırlatarak düşmanlardan kaçan korkakların ise cehenneme gideceğini söylediler. İşgalcilere karşı son gücünüze kadar direnin karşı koyun, geri çekilmeyin, eğer ölüm varsa onlar da ölüyorlar dediler.

Bir şâir bu toplanan direnişçilere şu şiiri okumuştur:

“Kişinin hayatı için yanılmaz bir saat vardır.

Nefsin eceli Allah'ın dediği gibi ne artar ne de azalır.

Savaşlardan sağ dönenler yataklarında öldüler.

Şansı olmayan keyfi olarak ölür

Kalkın kâfirlere karşı tuzak kurun”⁴⁷³

Bimal hareketi mensupları 27 Aralık 1905 akşamı CilibMerke'de konumlanan işgalci güçlere saldırdılar. Direnişçiler işgalci ordunun saflarına girmeyi başardı ve işgalciler paniğe kapıldılar. Yolu açtılar ve geri çekilmeye başladılar. Bu savaşta direnişçilerden şehit olanların sayısı 65 iken İtalya tarafından 12 asker öldürüldü. Mogadişu'daki İtalyan hâkimi İtalya hükümetinden asker, silah ve mühimmat istedi. Benedir bölgesinde de koloniyi koruyan askerlerin sayısı sadece 600 askeri ve bu askerler iç bölgelerdeki direnişçileri alt etmek için yeterli değildi. O zamana kadar sömürgecilik faaliyetleri sahil şehirlerindeki üsleri savunmakla sınırlıydı. Mogadişu hâkimi, direnişçilerin iç bölgedeki merkezlerine saldırmak ve onları sahildeki sömürge konaklarından uzaklaştırmak istiyordu. Çünkü direnişçilerin sayısı günden güne çoğalıyordu. Ayrıca iç bölgelerdeki Somalililer işgalcilere karşı büyük bir nefret besliyordu.

İtalya, Kaptan Shiki'nin ve onunla beraber olan askerlerin öldürülmesinden sonra sürpriz saldırı olabileceği korkusuyla iç bölgelere girmeye cesaret edemedi.

⁴⁷³ Ali Şeyh Abdullah Yalaho, Edebü'l Somali'l – Mu'asir, Menşüret UNESCO, s.36.

Bunun yerine Somali halkı arasında fitne ve fesat yaymayı seçti. Ona göre direnişçileri püskürtmek ancak onların arasında fitne yaratarak mümkün olacaktı. 1906 yılının başında İtalya egemenliğini iç bölgelerde genişletmek amacıyla ve direnişçileri pes etmeye zorlamak için yeni askerî birlikleri Mogadişu'ya getirdi. Ardından İtalya iki birlik asker gönderdi. Mogadişu'dan bir birlik hareket ettiği anda diğer birlik Merke'den çıktı. İki birlik sahilde yer alan Tanani köyüne yakın bir yerde buluştu. Askerler bölgede yaşayan sivilleri öldürüp hayvanlarını yağmalamaya başladılar. Askerlerin vahşi davranışlarından ve ahâlinin mallarını yağmalamalarından dolayı gençler organize olup vatanlarını korumak için iç bölgede olan direnişçilerle temas kurdular. Sahilden uzak olmayan bir yerde toplanıp direniş unsuları gelene kadar bu güçleri oyaladılar.⁴⁷⁴

4.5. Tanani Savaşı(1907)

Bir sessizlikten sonra direnişçiler saflarını yeniden düzenleyip savaş için hazırlandılar. Bölgeyi ve arazi şartlarını iyice bilen direnişçiler, işgalcilerin kullandığı modern silahlar ve toplara karşı, dengi olabilecek gerekli silahlara sahip olamamalarına rağmen samimi bir niyet ve güçlü bir irâdeye sahiptiler. Ayrıca işgalcilere karşı büyük bir nefret besliyorlardı ve onlara göre kâfirlerle savaşmak insana onur ve şeref getirirdi. Direnişçiler Mogadişu'yu Merke'ye bağlayan sahil yolunu kesmeyi ve kapatmayı başarmıştı. Bu kara yolunu kapattıktan sonra İtalyanlar Merke'ye sadece deniz yoluyla ulaşabiliyordu. Böylece Benedir bölgesinin en büyük iki şehri olan Mogadişu ve Merke'nin içinde konaklayan işgalci güçlere denizden başka bir giriş ve çıkış yolu kalmamış oluyordu. İşgalcilerin karadan olan kuşatmasını kırmak ve ortadan kaldırmak için büyük bir askerî operasyona ihtiyaç vardı. Bunun için yeni askerler getirmeleri gerekliydi. Çünkü o zamanda bölgedeki işgalci güçlerinin sayısı 1618 askerdi ve her yerin altından çıkan direnişçileri sindirmek için bu güç yeterli değildi. Direnişçiler Seyyid Mohammed Abdullah Hassan'la temas ettiğinde durum daha da karmaşık bir hale geldi.⁴⁷⁵ İtalya bunun üzerine Libya ve Eritre'den getirilen yeni güçleri Merke ve Mogadişu'dan hareket ettirip tüm sahil şehirlerine yolladı. Amacı direnişçileri kovmak ve mümkünse hepsini yok etmektir.⁴⁷⁶

⁴⁷⁴Yalaho, s. 135.

⁴⁷⁵Hees, s.88.

⁴⁷⁶Hees, s. 89.

Şubat 1907 yılında Kaptan Gararto Pantano direnişçilere karşı savaşmak için 5500 askeri Tanani tepelerine konumlandırdı. 28 Şubat 1907 gecesi Bimal hareketinden 3000 kişi işgalci güçlerin kampına girip büyük bir savaş başlattı. İşgalciler tarafından kullanılan makineli silahlar direnişçilerin canını alıyordu. Direnişçiler savaşırken şu cümleleri kullanıyordu:

- Özgürlük barışla gelmez. Özgürlük yolu tehlikelidir.
- Zafer ancak büyük savaşlarla elde edilir.

Direnişçilerin elinde modern silahlar olmamasına rağmen onlar dehşet bir cesaretle savaşlara girerlerdi. Bununla birlikte her insanın eceli geldiğinde öleceğini ve savaşın ecellerini değiştirmeyeceğine inanıyorlardı.⁴⁷⁷ Şâirler ve edebiyatçılar savaşçıların içindeki ölüm korkusunu atabilmeleri için onlara şöyle diyordu: "*Her insanın muhakkak ölüm zamanı olacaktır. Savaştan korkmak ve kahramanca savaşmak insanların ecelinin zamanını değiştirmez. Ama önemli olan onurlu bir şekilde ölmek ve sevap kazanmaktır.*" Direnişçiler o gece karanlıktan da faydalanarak birkaç kez işgalcilerin mevkillerine saldırı düzenlediler. Ancak silahların eşitsizliğinden işgalci güçler zaferi kendi lehlerine sağladılar. Savaşta 327 direnişçi şehit oldu ve bu sayıdan daha fazla yaralı vardı. İşgalciler ise 35 askerini kaybetti. Tanana Savaşı böyle sonuçlandıktan sonra işgalciler daha da destek güçleri gönderip bölgeyi alt üst ettiler. Direnişçilerse en iyi adamlarını kaybettiklerinden dolayı yeniden güç toplamak için iç bölgelere doğru çekildiler. Ancak işgalciler, onların yeniden toplanmaması için iç bölgedeki direnişe karşı bazı aşiret liderlerini kullanıp paralel bir cephe oluşturmaya çalıştılar.⁴⁷⁸

24 Haziran 1908 tarihinde Carliti, direnişçilerin bulunduğu iç bölgelere doğru ilerleyebilmek ve daha geniş bir harekât yapmak için İtalya hükümetinden kendilerine yetki verilmesini talep etti. Carliti, Benedir bölgesindeki kıyı şehirlerinde bulunan 26 bin İtalyan askerinin modern makineli tüfekleriyle, taşınabilir dört ağır top ile iç bölgeye yönelik geniş ve kapsamlı bir harekât için hazır olduğunu bildirdi. Bununla birlikte Antonio DiGorgio komutanlığında hafif makineli tüfeklerle silahlanmış Eritreli askerlerden oluşan 600 askerin savaşa katılmak için Eritre'den gemilerle yola çıktığını

⁴⁷⁷Hees, s. 91.

⁴⁷⁸Mohamed Haj Muhter, Historical Dictionary of Somalia, Chicago Press, 2010, s.37.

ve 10 gün içerisinde burada olacağını ilettiler. Bu güçler sahil bölgesinden iç bölgelere doğu hareket edecekti.⁴⁷⁹ Ancak direnişçiler bir bölgede değil birçok bölgeye yayılmış, Benedir'in her tarafında ve her köşesinde bulunmakta idiler. Şiddetli çatışmalardan sonra işgal güçleri dört önemli alan, Melebli, Owdhegli, Bariire ve Afgoye'yi ele geçirdiler. Eylül 1908 tarihinde işgalci güçler Hint Okyanusu'ndan Şebellenehrine kadar bölgeyi işgal etmiş oldu. Direnişçiler işgalcilerin sahil kesiminden içeri geçmelerine ancak 30 km izin verdiler. 13 yıl boyunca işgalcilerin önünde durdular. İşgalcilerin silah üstünlüğüne rağmen yapılan çarpışmalar her zaman açık meydanlarda yapılmıyordu. Düşmanın ateşi binlerce canı aldıktan sonra direnişçiler, bu olaylardan daha da güçlü bir şekilde çıkarak direniş için yeni stratejiler geliştirmeye ve daha iyi sonuçlar almak adına yeni adımlar atmaya çalışıyorlardı.⁴⁸⁰

4.6. Balad Savaşı

Eylül 1908 tarihinde Binbaşı Di Giorgio, direnişçilerin, işgalcilere karşı savaşmak amacıyla Balad şehrine doğru ilerledikleri ile ilgili bir haber aldı. Bu haberi alır almaz idari hâkim Carliti'nin onayını almadan emrindeki birliklerini harekete geçirdi. Askerler Şebelle nehrinin kıyısı üzerinde olan Balad şehrine doğru ilerlemeye başladı. İşgalci güçler ilk defa 25 mil kadar iç bölgeye ulaşmayı başardı.⁴⁸¹ Giorgio, Balad'a yaklaştığında direnişçileri ortadan kaldırmaya ve şehre girmeye çalıştı. Ancak beklenmedik bir savunma ve sert bir dirençle karşılaştı. Ama işgalci birliklerin ağır bombardımanından sonra direnişçiler bu modern ölümcül silahlara ve top mermilerine karşı daha fazla dayanamayıp Balad ve Mogadişu arasında bulunan ormanlara sığındılar ve iki şehri bağlayan tek yolu kapattılar.

Aynı yılın Ekim ayında, işgalci askerler direnişçilerden intikam almak ve onlara baskı uygulamak için Balad ve çevresinde yaşayan aileleri direnişçilerle işbirliği içinde oldukları yönünde suçlayıp hayvanlarını, evlerini ve bütün topraklarını ellerinden aldılar. Direnişçiler, aileleri hapse atıldıktan sonra teslim olmak zorunda kaldı. Ancak teslim olmadan önce şartlar koydular. Bu şartlara göre Balad etrafında oturan ahâlinin ailelerine ve mallarına dokunulmayacaktı. Taraflar arasında bu anlaşma

⁴⁷⁹ Bkz ek, Binbaşı Giorgio'nun hareket planı mapı. s. 206.

⁴⁸⁰ A. adu. Gegar. "African Under Colonial Domination" in A. adu. Gegar (E.d) Unesco: General History of Africa, Vol.11, Bager, s.482.

⁴⁸¹ Hees, s.92.

yapıldıktan sonra işgalciler ahâlinin dinlerine, kültürlerine ve iç durumuna karışmayacaktı.⁴⁸²

4.7. Varşeyh Şehrini İşgalcilerin Eline Geçmesi

Benedir bölgesini tamamen kontrol etmek ve işgal topraklarını genişletmek amacıyla iki tabur kuzey taraf sahilinde yer alan Varşeyh şehrine doğru Mogadişu'dan yola çıktı. Varşeyh'i ele geçirip Benedir bölgesine kadar genişlemek istiyorlardı. Bu taburların ilerlediği haberini alan ahâli, kendi topraklarını savunmak için bir toplantı düzenledi. İşgalci birlikler "Jumo" denilen bir yerde konumlandı. Direnişçiler işgalci askerlere saldırdı. Nihayet işgalci kuvvetler kullandıkları ağır bombalar ve makineli silahlarla bu açık meydanda direnişçileri kötü etkiledi ve onları yenik düşürdü. Direnişçilerden sadece birkaç kişi savaştan sağ kurtuldu.⁴⁸³ Sömürge ordusu Varşeyh'e doğru ilerlemeye devam etti. Fıkıh Muhammed denilen bir yere geldiklerinde tekrar ahâlinin büyük bir direnişiyle karşılaştılar. Ancak buna rağmen bölgeyi ele geçirip önceden aradıkları kişileri aramaya başladılar. Şehri ele geçirdikten sonra sicilleri şehirdekayıtlı olan yerlilere işkence yaparak o kişilerin yerlerini öğrenmeye çalıştılar. Önde gelenlerden dört önemli şahsiyeti tutukladılar. Onlardan birisi 1890 yılında bir İtalyan subayını öldüren Muhammed Hasan Also idi. Tutuklananlar Eritre hapishanelerine gönderildiler. Sonra hiçkimse onlar hakkında hiçbir haber alamadı. İşgalciler ahâlinin mallarına el koyup güzel evleri, deniz manzaralı binaları sahiplerinden alarak burada yaşamaya başladılar.⁴⁸⁴

4.8. Bilim Adamlarının İşgalcilere Karşı Mücadeledeki Roller

İslam kültürü ve düşüncesi kitleleri, zulme ve adaletsizliğe karşı harekete geçirmeye vesile olan güç kaynağı olarak din adamlarının teşvikiyle, sözleriyle zulme karşı büyük rol oynamasında etkili olmuştur. İnsanlar bilim adamları etrafında toplanıp manevî, ruhî ve rehber olarak onlardan faydalanmış ve sömürgecilere karşı psikoloji ile ilgili bir eğitim almışlardı. İşgalciler, sayı ve silah açısından üstün olmalarına rağmen

⁴⁸²Hees, s.93.

⁴⁸³ Muallim Seyyid Ahmet Şeyh Ebuker, Röportaj.

⁴⁸⁴ Muallim Seyyid Ahmet Şeyh Ebuker, Röportaj.

yerli direnişçiler, sınırlı yetenekleri ve mahdut imkânları ile işgalcilere karşı olan mücadelede din adamları tarafından verilen inanç ve cihat dersleri ile beraber mücadeleyi sürdürdüler. Somalililerin yaşadığı bu topraklar birçok işgalci devletin hedefi haline geldiği için aynı anda birden fazla cephede mücadele etmek durumunda kalan Somalililer zor koşullar altında her tarafta Avrupalı sömürgeci güçler ile yüz yüze geldiler. Somalili aşiretler, din adamları ve imamların camilerden yaptıkları cihat çağrısına cevap verdiler. Bu durum din faktörünün oynadığı önemli rolün kanıtıdır. Ulemâ da işgalcilere karşı direnişçileri toplamakta büyük rol oynadı. Somali topraklarında işgale karşı devrimci bir atmosfer yaratmaya yardımcı olan diğer fikrî kollar da vardı. Somalili şâirler ve edebiyatçılar başta olmak üzere toplantılarda ve kutlamalarda işgalcilere karşı savaşmanın önemi şiirlerde ve konuşmalarda dile getiriliyordu.⁴⁸⁵ O şiirler millîdirenîşin temel hatlarını çizdi ve herkesin özgürlük ruhunu açığa çıkardı. Topyekün vatan için işgalcilere karşı direnmenin yolunu açtı. İşgalcilere karşı yazılan Somali şiiri çok etkili oldu. Sömürgecilerin işgal çabalarını baltalayan büyük faktör ve en önemli unsurlardan biri hâline geldi. Bazı kaynaklarda, bu şiirlerden birçok alıntı vardır. Bunlardan birisi şöyledir:

Ülkenizi savunun ve uğruna şehit olun.

Yüceltmek için zorla alın korkudan hayır gelmez

İşgalciye ateşi ve okları yağdırın zamanın silahı yürek mızrağıdır.”⁴⁸⁶

Avrupalı işgalciler Somali topraklarına girdiğinden beri Somali halkı bu süre boyunca savaş ve mücadele ruhunu bırakmayıp sürekli olarak onlara karşı direnmeye çalıştılar. Direnişçiler harika şiirler, şarkılar, Somalili insanların kalplerinde vatan sevgisi, onun uğruna mücadele etme azmi, milliyetçilik duygusunu açığa çıkaran hatıralar bıraktılar. Bu şiirler, hikâyeler ve şarkılar her zaman Somalilileri teşvik etmiştir. Böylece bilim adamları ve edebiyatçılar tarafından yönetilen, millî mücadeleyi öne çıkaran, işgalcilere karşı direnen bir toplum ortaya çıktı. Din adamları fikrî mücadeleyi, edebiyatçılarla birlikte vatanın önemi ve şahâdetin yüceliği, malı ve nefsi feda etmeyi anlatarak bunu gerçekleştirdiler. Din adamları gençlere dinî eğitim verip, onlara mevcut olan araçları savaşmak için kullanmayı kılıç ile ok gibi geleneksel

⁴⁸⁵Yalaho, s.37.

⁴⁸⁶Mehmet Abdulfatih, Hindi, Tarihü'l-Somali, “el-Bede-il Talimiye “ Cumhuriyet Mısırı'l Arabi'ye, Mısır, 1961, s.41.

silahları öğrettiler. Mukavemetçilerden oluşan yeni bir nesil yaratmak için büyük bir çaba gösterdiler. İşgalcilere karşı mücadele ve cihat eğitimi alan erkekler şahadet aşkıyla, bazen teknik eğitimlerini tamamlamadan, savaflara katılmak için sabırsızlanırlardı.⁴⁸⁷ Edebiyatçılarla birlikte işgalcilere karşı direnmeyi gaye edinen, kalpler vatan aşkı ve cihat ruhuyla dolu güçlerin oluşmasına katkı sağlayan din adamlarıdır:

4.9. Şeyh Ahmed Ebu Bekir

1844 yılında sahil şehri Atla'nın kuzeybatısında bulunan "Harur Haji Ali" köyünde doğdu. Kur'ân-ı Kerîm'i memleketinde öğrendi, ardından din eğitimini almak için "Varşeyh" şehrine gitti ve din bilimleri okudu. Şeyh Ahmed kıyamet dehşetini insanlara tasvir eden vaiz, büyük bir şâir ve edebiyatçıydı. Ayrıca insanlara dinî şiirlerle kıyamet gününü, kültürünü mantıklı bir şekilde anlatırdı. Avrupalı işgalciler Somali'ye girdiğinde sömürgeciliğe karşı Somali halkına, işgali ve amaçlarını anlatan, mücadele ruhunu canlandıran binlerce beyit şiirleri vardır. Şeyhin şiirleri Somali halkında büyük etki uyandırmış ve duygusal bir ortam yaratmıştı.⁴⁸⁸ Direnişçiler ve millî mücadele için yazılan bu duygulu ve ateşli şiirler elden ele dolaştı. Direnişçiler onun şiirlerini ezberleyip bunları mücadelede bir şevk kaynağı olarak görüp işgalcilere karşı mücadele sırasında önemli bir manevî güç kaynağı olarak terennüm ederlerdi. Şeyh şiirlerinde birlik ve beraberliğin, ne kadar önemli olduğunu ortaya koyup işgalcilerle işbirliği yapmanın ne kadar iğrenç olduğundan bahsederdi:

“Somali için mücadele edin işgalcilerin yolunu kesin

Yabancıları istemiyoruz

Allah yolunda ölmeyi diliyoruz

Cesedimizi kurtlar yemeden savaşmalıyız

Ümmetimiz için doğru yolu çiziyoruz

Bize kurulan tuzağa düşmeyeceğiz

İşgalcileri uzaklaştıracamız.”⁴⁸⁹

⁴⁸⁷Haj Muhter, s. 205.

⁴⁸⁸Haci Muqtar, s.205.

⁴⁸⁹Haci Muqtar, s.206.

Şeyh köyleri dolaşp gençlerin sömürgecilere karşı mücadeleye girmesi amacıyla vaaz verirdi, onların arasında ruhları okşayan şiirler okuyup dünya sevgisi ve ölüm korkusuna karşı uyarırdı.

“Bölgemize gelen işgalciler Batılı kâfirlerdir.

Allah'ın elçileri değil şeytanlardır.

Biz, onlara bu topraklarda yer yok gidinburadan diyelim

Eğer senden güçlü bir adamla mücadele edersen

Gerekli destekler gelmediyse

Düşman etrafımızı sardıysa

İnsanların kalbi üzüldü.”⁴⁹⁰

4.10. Şeyh Hasan Barsani

Benedir bölgesindeki insanlar topraklarını, din ve millî ilkelerini korumak için büyük çaba sarf etmişlerdi. Şeyh Hasan Barsani⁴⁹¹ direnişine gelince direnişte Barsana, vatanını savunma sorumluluğunu kendi üzerine almıştır. Vatanını korumak için siyasi bir direniş hareketi başlatmıştır. Şeyh Hasan Güney Somali'deki en önemli kahramanlardan biridir. İşgalcilere karşı daha önceki direnişlerde büyük cesaret göstermiştir. Hâlâ toplumun hafızasında olan şiddetli bir direniş ortaya koymuştur. İşgalci güçler Şeyh Hasan'ın çok sayıda müridini ve destekçilerini şehit etti. Sonra onu da yakalayıp Mogadişu'da hapse attılar. Sömürgeci güçler, onu tutukladıklarında bölgedeki büyük bir engeli ortadan kaldırmış oluyorlardı.⁴⁹² Şubat 1924 tarihinde Somali'deki idari hâkim Benedir bölgesinde silahsızlanma politikasının başlatılmasını ilan etti. Mart 1924 tarihinde İtalyan komiser kabile şeyhlerine bu durumu bildirdi.

⁴⁹⁰Haj Muhter, s. 207.

⁴⁹¹Hasan Barsani: 1853 yılında Mogadişu'nun batısında bulunan yaklaşık 65 km uzaklıktaki olan Jovhar eyaletinde mevcut olan "Abayı" köyünde doğdu. Küçük yaşta Kur'an'ı öğrendi. Ardından eğitim almak için Afgoye civarında olan Mareri köyüne gitti. Oradaki önde gelen bilim adamlarından dinî eğitim aldı. Çok zeki ve iyi bir hatipti. Şeyh Barsani memleketine dönüp insanlara ilim öğretmeye başladı ve kendine büyük bir yer edindi. 1885 yılında Hicaz'ı ziyaret etti. Mekke'de Şeyh Ahmet Mehdi ve Şeyh Muhammed Bin Saleh el-Reşid ile görüştü ve onlardan Sudan'daki cihat ve kurtuluş hareketleriyle ilgili bilgi aldı. Avrupalı işgalciler Somali topraklarını girdiğinde onlara karşı direniş başlattı ve birçok savaşa katıldı. 18 Ocak 1928 tarihinde Mogadişu hapisanesinde 75 yaşında vefat etti. BKZ. Mehmet Hacı Muktar Hasan, et-istimarü'l İtalya fi Fetretü'l Vesaye-i hatta İstiklal ami, 1950- 1960 Doktora Tezi, Yeniçağ Tarihi, Kahire Üniversitesi,1983. s.2.

⁴⁹² Mehmet Hacı Muktar Hasan, et-istimarü'l-İtalya fi Fetretü'l Vesaye-i hatta İstiklal ami, 1950- 1960 Doktora Tezi, Yeniçağ Tarihi, Kahire Üniversitesi,1983. s.4.

Hâkimin verdiği emre göre silahlar ve mühimmatlar kırk gün içinde teslim edilecekti. Sömürgecilerin silahsızlaştırma politikası direnişçileri yendikten sonra başlamıştır. Aslında silahsızlanma politikasıyla amaçlanan, isyancı kabilelere ve direnişçilere karşı onlarda yaygın olan bazı silahları ele geçirip kendi yandaşı olan kabilelere vermektir. Sömürge memurları kabile şeyhleriyle buluşup silahsızlanma fikrinin barışçıl bir şekilde masaya yatırılmasına çalıştılar.⁴⁹³ Kabile şeyhleri barış yoluyla silahları vermeyi reddetti. Çünkü silahların kendi özel malları olduğunu söylediler. Şeyh Hasan liderliğinde bu bölgede yeniden bir direniş hareketi başladı. Şebeli nehrinin etrafında kuzey ve orta bölümünde konumlandılar. İtalya aşiret liderlerinden oluşan bir heyeti Şeyh Hasan'a gönderdi. Heyet Şeyhe İtalyan hâkimin mesajını iletmiş ve kendisinden gençleri, kendilerine karşı kışkırtmaktan vazgeçip silahların teslimi faaliyetlerine yardımcı olmasını istedi. Bununla birlikte işgalci faaliyetlere karşı tavırlar ve cihat fikirleri terk edilirse isyancıları ve millî mücadele liderlerini bu savaşı bırakmaya ikna ederse bunun karşılığında mal ve mülk teklifinde bulundular.⁴⁹⁴ Şeyh Hasan Barsana bu teklifi reddetti ve başta kendi müritlerinden olmak üzere bir ordu kurdu. Sömürge idaresi hâkimine verdiği cevap şu şekildeydi:

"Mesajını aldım ve amacını anladım. Biz senin emirlerine uymayız ve senle bir anlaşmaya girmeyiz. İtalya hükümetinin kendi kanunları var ve bizim de kendi düzenimiz var. Biz vatanımızı ve dinimizi satmayız. Savaş meydanında tek başımıza kalsak bile silahlarımızı atmayız. Eğer bizimle savaşmak için toprağımıza ayak basarsanız, biz de sizinle savaşırız ve namusumuzu ve vatanımızı koruruz. Senin büyük ordun bizi korkutamaz. Biz inancımızla savaşırız. Allah der ki: "Allah'ın izniyle büyük topluluklara galip gelen nice küçük topluluklar vardır. Allah sabredenlerle beraberdir".⁴⁹⁵ Dünya bizim umurumuzda değil, biz bu basit dünyada kalmak istemiyoruz. Allah için ve vatan için ölmeye hazırız. Asla köleniz olmayacağız ve asla pes etmeyeceğiz."⁴⁹⁶

13 Nisan 1924 tarihinde İtalya, "Batstella" komutanlığındaki güçlerini bölgeye gönderdi. Şeyh Hasan işgal ordularıyla yüzleşmek için hazırlık yapıp Elder köyünde şiddetli bir mücadeleye başladı. İşgalciler sayı ve silah açısından üstün olmalarına

⁴⁹³Hees, s.150.

⁴⁹⁴Hees, s.151.

⁴⁹⁵Bakara sûresi, 249.âyet.

⁴⁹⁶Hees, s.152.

rağmen komutanı “Batstella” dâhil olmak üzere birçok asker öldürüldükten sonra işgalciler büyük bir hezimete uğradı. Bu hezimetten sonra idari hâkim bütün bölgelerin katıldığı bir toplantı düzenleyip şeyh ve onun takipçilerini karşılamak için keskin bir plan bulmaya çalıştı. Sonuçta idari hâkim olan "Di Vecchio", Şeyh'e karşı derhal harekete geçilmesini istedi. Ayrıca bütün bölgelerden direnişi kırmak için gerekli takviye kuvvet gönderilmesini istedi. Bu bölgeyi düşman bölge olarak tanıyıp bütün köyler, araziler ve bölgede yaşayan ailelere ait olan her şeyi ele geçirip yakılmasını emretti. İtalya "Claibo" adlı bir İtalyan subay tarafından yönetilen, makineli tüfek ve iki topla 700 askeri gönderdi. Ordu, Mahday şehrinde Jilyali köyüne doğru ilerledi. Öte yandan makineli tüfekli iki grup asker Beledveyn'den hareket etti. İki ordu Hireryala köyü yakınlarında bir araya geldi.⁴⁹⁷ İşgalci güçlerin komutanı Riceppilo idi. Büyük bir saldırıya başlamak için gereken hazırlıkları yaptıktan sonra Riceppilo, komutasındaki askerlerle Şeyh Hasan Barsan'ın liderliğindeki Somalili direnişçilere karşı şiddetli bir saldırı başlattı. İşler, Di Vecchio'nun planladığı gibi olmadı ve savaş uzun sürdü. Direnişçiler, işgalcilerin beklemeyişi bir direniş gösterdi ve savaş günlerce devam etti. İşgal güçleri komutanı, direnişçiler kolayca yenilmeyince askerlerinden şehri top ateşiyle vurmalarını emretti.⁴⁹⁸ Direnişçiler şiddetli bir direniş göstermelerine rağmen ağır bombardımandan etkilenecek geri çekildiler. Böylece işgalciler birkaç gün süren bir savaştan sonra şehri ve civar köyleri işgal ettiler. Şeyh ve müritleri tekrar saflarını organize etmek ve savaş planını değiştirmek için ormana girdi. Çeşitli gruplar oluşturup direk ve açık meydana savaşmayı bırakıp vur kaç taktiği uyguladılar. Özellikle gece vakti işgalci askerlere saldırılar düzenleniyordu. İşgalcilerse direnişçilerden haber alabilmek için casuslarını göndermeye başladılar.⁴⁹⁹ Casusların görevi şeyh hakkında savaş planları yapıp, saldırı zamanlarıyla ilgili bilgi aktarmaktı. Casuslar direnişçilerin arasına sızmayı başardılar. İşgalcilere her türlü bilgiyi aktardılar. Bu bilgiler sayesinde işgalci güçler 27 Temmuz'da direnişçilerin toplandığı yere saldırdı ve kanlı bir savaş başladı. Saatlerce süren savaştan sonra Beledveyn'deki özel kuvvetlerden bir tabur takviye amacıyla harekete geçti ve savaş meydanına geldi. Bunların yardımıyla işgalciler galibiyeti sağladı. Şeyh ve yardımcıları canlı olarak esir düştüler. İşgalciler, onları Mahday hapishanesine atıp, sonra Mogadişu'daki merkez hapishanesine

⁴⁹⁷ Hees, s.153.

⁴⁹⁸ Hees, s. 154.

⁴⁹⁹ Hees, s. 156.

naklettiler. 1928 tarihinde maruz kaldığı işkencelerden dolayı Şeyh Hasan vefat etti. Şeyhin yakalanması direnişçilerin moralini düşürdü. İtalya Somalili ailelerin mallarını ve hayvanlarını yağmalayıp ahâliye çok kötü davrandı.⁵⁰⁰

4.11. Somalili Direnişçilerinin Başarısızlık Nedenleri

Avrupalı sömürgeciler, misyonerler sayesinde Somali toprakları hakkında geniş bilgiye sahipti. Bölgenin coğrafyasına, ekonomisine ve diğer kaynaklarına çok hâkimlerdi. Somalililerin zayıf noktalarını iyice biliyorlardı. Avrupalı güçler, Somali'yi alt etmeyi başarmıştı. Çünkü sayı, silah ve savaş teknikleri bakımından yerlilerden daha üstünlerdi. Somali direnişinin başarısızlığına yola açan çeşitli nedenler vardır ki bunlardan bazıları şunlardır:

1. Direnen taraflar arasında mücadele sırasında koordinasyon olmaması ve gerekli iletişim araçlarının eksikliği nedeniyle işgalcilere karşı ortak bir mücadele gerçekleştirilememesi. Ayrıca kabileler arasındaki rekâbetler nedeniyle farkında olmadan işgalcilere yardımcı bir ortamın meydana gelmesi.

2. Direniş hareketleri başladığında Somalililer arasında ulus bilinci yoktu. Somalili kabileler arasında işgalcilere karşı işbirliği gerekirken sürekli olarak kendi aralarında savaştılar. Su ve ot için kavga ediyorlardı. Bu durum halk arasında çatışmaya neden oldu ve halk küçük topluluklar haline dönüştü. İşgalciler kendi çıkarlarına göre bu toplulukları kolayca yönetebildi.

3. Avrupalı güçler modern silahları, iyi eğitilmiş ve profesyonel orduları kullandığından yerlilere karşı savaş meydanında kolayca üstünlük sağladılar. İşgalciler, Somali halkına karşı işbirliği yapıp onları denizden ve karadan kuşatıp dış dünya ile bağlantısını kopardılar. Gerekli silah ve malzeme satın almaları engellendi. İşgalciler, Somali halkının silahsız durumda olmasını daha doğrusu sadece kılıç ve ok gibi klasik silahlara sahip olmaları nedeniyle onlara karşı ağır silahlar, yıkıcı toplar ve bombalar kullanıp direnişçilerin ağır kayıplar vermesine ve hezimetlerine sebep oldular.

4. Bazı aşiret liderleri direnişçilerle ve direniş yöntemleri ile aynı görüşü ve düşünceyi paylaşmıyordu. Bu nedenle direnişçilerden çekilip işgalcilerle bir oldular. Aynı zamanda bazı bölgeler işgalci güçlerin koruması altına gönüllü olarak girmeyi

⁵⁰⁰Mohamed Haj Muqtar, Historical Dictionary of Somalia ,Chicago Press., s.210.

kabul etti. O aşiret liderlerine göre işgalcinin egemenliği altına girmek, hem bölgenin, yaşayan insanların yararı için ve onların geleceği açısından önemliydi hem de işgalciler tarafından kullanılan bu yıkıcı silahlar karşında durmak olumsuzluktan, kaybetmekten başka bir şey değildi. Liderler, Avrupa ülkeleri arasındaki rekâbetin farkına varıp bunları birbirlerine karşı kullanmayı ve bu rekâbetten kendi lehine faydalanıp topraklarını korumak için ardı ardına anlaşmalar imzalamaya başladılar. Böylece her taraftan anlaşmaya girip diplomatik çabalar ile büyüyen tehdidi ve sömürgeleştirme faaliyetlerini etkisizleştirmek için anlaştılar. Bu devletleri birbirlerine karşı kullanmaya uğraştılar.

5. Direnişçiler bütün Somalili kabileleri bu ortak düşmana karşı bir arada tutmakta başarısız kaldı. İşgalciler sinsî politikalar uygulayıp kabileler arasında iç savaşlar çıkararak aşiretleri birbirine düşürerek muhaliflerden kurtulmaya çalışıyordu. Somali halkı bu komployu ancak en iyi kahramanları, önde gelen kişileri, işgalciler tarafından öldürüldükten sonra anladılar. Birlik olmama durumu yalnızca işgalcilerin işine yarardı. Direniş hareketi durum ne olursa olsun işgalcilere karşı mücadeleye devam etti. Ancak Somali'nin bağımsızlığını elde etmesi için ulusal hareketlere yeni bir form getirilerek meseleleri masa başında çözebilecek bir hâle gelmesi için ulusal kongre kuruldu.⁵⁰¹

4.12. Avrupa İşgaline Karşı Siyasi Hareketlerin Ortaya Çıkması

Somali halkı işgalcilerin gelişinden itibaren Avrupa sömürgeciliğine karşı mücadeleyi başlattı. Kendi topraklarını yabancı güçlerden kurtarmak için yıllarca süren mücadeleyi sürdürdü. Avrupalı sömürgeciler her bölgede ortaya çıkan yerli direniş yüzünden güvenlik ve emniyet amacıyla önlerindeki tek seçenek olarak sahil şehirlerinde ve limanlarında teyakkuz halinde beklemeye mecbur kaldılar. 1919 yılında İtalya Birinci Dünya Savaşı'nın muzaffer ülkelerinden biri idi. Bunun yanı sıra Somali topraklarının %90'ı İtalyanların eline geçmişti. Böylece Somali'de eskisinden daha zalim bir yönetim başladı.⁵⁰² Mussolini yönetimi Somalililerin faaliyetinin tamamını yasaklamıştı. Benito Mussolini'nin döneminde (22 Ekim 1922 – 19 Temmuz 1943) ırkçılık yüzünü gösterdi ve bunu destekleyen birçok kanunlar çıkarıldı. Bu kanunlara karşı çıkan herkes cezalandırıldı. Örneğin, yerlilerin bazı sokaklar ve belli mahallelere

⁵⁰¹ Ömer İsse, Tarihu'l-Somal fi'l-Usuri'l-Vusta ve'l-Hadise, Kahire 1965. s.173.

⁵⁰² Yahya ve Nazer Mihne, s. 501.

geçmesini yasaklayıp, İtalyan biri için ise tam aksine yerlilere mahsus olan bölgeler geçtiğinde bir efendi gibi saygı gösterilmesi için faşist selamının verilmesi kanunlaştırıldı.⁵⁰³

XIX. yüzyıl sonlarında Habeşistan üzerinde egemenlik kuramayan İtalya, Benito Mussolini'nin faşizm yönetimi döneminde bu ülkeyi ele geçirmek için Somalili gençleri zorla asker yapıp yeni girişimlerde bulunmuştu. Tana Gölüne bir baraj yapılmasını öngören 1925 tarihli İtalya-İngiltere Antlaşması İngiltere'nin gizli yardımıyla Habeşistan'ın itirazlarına yol açmıştı. Milletlerarası bir nitelik kazanan anlaşmazlık, 1928'de Eritre'de bir bölgenin serbest şehir ilân edilip kara yoluyla Habeşistan'a bağlanmasıyla çözülebilmisti. Ancak 1934'te sınır boyundaki kuyuların mülkiyeti konusunda baş gösteren anlaşmazlık Mussolini tarafından büyütülerek savaş için bir bahane olarak kullanıldı. Bu dönemdeki İtaly'nın plan ve eylemleri diğer sömürgeci güçler tarafından engellenmeye çalışılsa da İtalya, kendi hedefinden vazgeçmemiş ve bölgede kalıcı olmanın yollarını aramıştır. İtalya'nın sömürgecilik hırslarını gören İngilizler ise sömürgelerin durumu konusunda acele etmemiştir. 1935 yılına gelmeden hemen önce Mussolini sömürge imparatorluğu kurmak ve Etiyopya'yı ele geçirmek amacıyla planlar yapmaya başlamıştır. Nitekim bu planlar 1935 yılında uygulamaya konuldu. İtalya'nın Etiyopya'yı işgal etmesinin ardındaki sebepleri şöyle sıralayabiliriz:

- a) Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra artan nüfus probleminin İtalya'yı yeni alanlar bulmaya itmiş olması,
- b) İtalyan endüstrisinin kömür ve petrol dâhil olmak üzere hammadde kaynakları bakımından tamamıyla dışa bağımlı olması,
- c) 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın tüm ülkeleri "otarşi"ye yani kendi kendine yeterlilik politikasına götürmüş olması,
- d) Etiyopya'nın, Eritre ve İtalyan sömürgeleri arasında yer alması ve bu durumun Etiyopya'nın işgalinde kolaylaştırıcı bir rol oynaması. Ancak işgalin ardındaki asıl neden General Baratieri'nin 1896 yılında Adowa Savaşı'ndaki yenilgisinin, İtalyan milliyetçileri tarafından telafi edilmesi gereken utanç verici bir olay olarak değerlendirilmesi olmuştur. Adowa yenilgisi, 1930'ların ortalarında Faşist yönetimin

⁵⁰³ Hamdi Tahiri, "*Kisetü'l Soma*" Basılma yeri vetarihi yok , s. 49.

Afrika'ya dönük sömürge macerasını yeniden başlatması için güçlü bir etki yaratmıştır.⁵⁰⁴

3 Ekim 1935'te askeri bir harekât başlatan İtalyanlar 5 Mayıs 1936'da Addisababa'ya girdiler. Habeşistan halkı cılız bir direniş gösterebilmişse de başarılı olamamışlardır. Nihayet, İtalya, 9 Mayıs 1936'da Habeşistan'ı ilhak ettiğini ilan etmiştir. İtalyan Kralı'nın da aynı zamanda Habeşistan Kralı olduğu belirtilmiştir. İngiltere'ye sığınan İmparator Haile Selasiye (Negüs), 1941 'e kadar İtalyan Doğu Afrika'sının bir parçası olarak kalan ülkesine İngiliz ve Fransızların yardımıyla 5 Mayıs 1941'de dönebildi.⁵⁰⁵ İngiliz kuvvetleri sayıca az olmasına rağmen Kasım ayı başında bu bölgede taarruza geçerek İtalyanları hezimete uğratmıştır. İngiliz kuvvetleri Nisan 1941'de hem İtalyan Eritre'sini hem de Etiyopya'yı işgal etmiş ve İngiliz Somalisi'ni İtalyanlardan geri almıştır. Böylece Doğu Afrika savaşları Mayıs 1941'de sona ermiştir. Eritre, İngiliz Orta Doğu Komutanlığı hâkimiyetinde kalırken İtalyan Somalisi ise İngiliz Doğu Afrika Komutanlığı'na bırakılmıştır. Böylece Etiyopyalılar İkinci Dünya Savaşı'ndan, Almanya'nın ve İtalya'nın yenik ayrılmaları üzerine 5 Mayıs 1941'de İngilizlerin desteğiyle ülkelerini İtalyan işgalinden kurtarmış oluyordu. Savaşın ardından Etiyopya, eski İtalyan sömürgeleri olan Eritre ve İtalyan Somalisi'nin topraklarına katılmasını istemiş, bunun için bu bölgeleri “kaybedilmiş vilâyetler” olarak görmüş, fakat bu konuda fazlaca bir destek bulamamıştır. 1941 yılında Somali'de ise İtalyanların yenilgisinin ardından bir İngiliz Askerî İdaresi kurulmuş ve 1941-1947 yılları arasında bölge İngiliz hâkimiyeti altında kalmıştır.⁵⁰⁶ İtalya Paris Anlaşması ile (10 Şubat 1947) Habeşistan üzerindeki bütün haklarından vazgeçti.

Böylece Somali, yabancı bir işgalden, farklı bir yabancı işgaline geçti. İtalya sömürge dönemi sona erdikten sonra Somali'nin güney ve kuzey bölgesi ve önceden farklı iki devlet altında olan bu iki bölge artık İngilizlerin emri altında birleşmiş oluyordu. İtalya döneminde yasak olan her türlü fikir alışveriş ve siyasi faaliyetlere izin verildi.⁵⁰⁷ İngiltere'nin, bölgedeki İtalyan etkilerini, kalıntılarını ve son izlerini yok etmek için Somalililerin yardımına ihtiyacı vardı. Aynı zamanda Somalilileri kendi

⁵⁰⁴Coşar, s. 34- 35.

⁵⁰⁵Turan, “İtalya” İ.A, İslam Araştırmaları Merkezi TDV,c.23, s. 450.

⁵⁰⁶Coşar,s. 37.

⁵⁰⁷Seyyid Selim, s.162.

taraflarına çekmek istiyorlardı.⁵⁰⁸ Böylece İtalyan döneminde izlenen siyasetten daha yumuşak bir siyaset izleyerek İtalyan faşist döneminde yasaklanan ulusal hareketlerin bu yeni durumdan faydalanarak ortaya çıkmasına verdiler. İtalyanların faşist yönetimi döneminde izlediği sert politikalar, toplu cezalandırma sonucunda kaybolan siyasi milliyetçi hareketler ve özgürlük talepleri uygun bir ortam olması nedeniyle silahlı mücadeleye dönüşmüştü. Somali’de, ulusal hareketlerin yaşandığı yıllar boyunca ve özgürlük mücadelesi sürecinde kazandılar tecrübe sayesinde işgalciler tarafından parçalanmış bu ülkenin birliğini tamamlayacak olan yeni politikalar ortaya çıktı. İşgalcilerden nefret eden, vatan sevgisi, kültür ve tarih şuuru taşıyan genç nesil silahlı mücadele yerine ulusal hareketlerle barışçıl, diplomatik ve kanuni yollarla bağımsızlıklarını kazanmak istiyorlardı.⁵⁰⁹

Uzun dönemler Somali toprakları içerisinde yer alan Ogaden bölgesi 1948’de İngilizler tarafından Etiyopya’ya devredilmiştir. Somali’nin kuzey bölgesinin bir kısmı ise Kenya’ya dâhil edilmiştir. Somali’ye 1960’da bağımsızlık verilirken tarihsel olarak Somali toprağı olan Ogaden ve Cibuti dışarıda kalmıştır.⁵¹⁰ İtalya 1940 yılında İngiltere’nin sömürgesi olan Somali’yi kısa bir süre için de olsa kendi kısmı olan Mogadişu merkezli bölgeye dâhil etti. Ancak İngiltere 1941 yılında sadece kendi sömürgesini değil İtalya’nın elindeki diğer bölgeleri de aldı. İkinci Dünya Savaşı’nın son bulmasının ardından İtalya 1947 yılında Afrika’daki sömürgelerinin idaresini İngiltere, ABD, Fransa ve Sovyetler Birliği’ne mecburen bıraktı. Fakat bu dört ülke İtalya’nın bu sömürgelerini taksim konusunda aralarında anlaşamadıkları için Birleşmiş Milletler’in 1949 yılında alınan ve 1 Nisan 1950 tarihinde uygulamaya koyulan kararıyla 10 yıllık bir süre için İtalya’ya bırakıldı. Bu süre dolduğunda İtalya Somali’nin bağımsızlığını verecekti.⁵¹¹

II. Dünya Savaşı öncesinde Etiyopya’yı işgal eden İtalya, savaşta sömürgelerini koruyamadı ve İtalyan Doğu Afrika’sı İngiltere’nin eline geçti. Savaşın sona ermesiyle İtalya’nın egemenliğinde bulunan topraklar Birleşmiş Milletler’in sorumluluğuna verildi. Bu bölgeler 1941’de İngiliz ve Fransız birlikleri tarafından alınmıştı. Savaşın ardından

⁵⁰⁸ Ömer İsse, Tarihu’l-Somal fi’l-Usuri’l-Vusta ve’l-Hadise, s.205.

⁵⁰⁹ Turan, "İtalya" İ. A, c.23, s.451.

⁵¹⁰ Oktay Bingöl, Somali’de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye’nin Rolü, İnternet Akademik Bakış Makale, 2013. s.4-5.

⁵¹¹ Kavas, Afrika’da Siyasi Bunalıma Mahkûm Edilen Ülke: Somali, Yayın Tarihi: 09.01.2007, <http://www.tasam.org/tr>.

eski İtalyan sömürgelerinin geleceği ile ilgili bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu sorunları çözmek amacıyla 1945 yılında Britanya, Fransa, Amerika ve Sovyetler Birliği Londra’da bir konferans düzenlemiştir. Ancak Birleşmiş Milletler 1950’de Somali’yi on yıl süreyle İtalya koruması altına verdi. 1942 yılında Somalililer İkinci Dünya Savaşı esnasında İngiltere tarafından İtalya kuvvetlerine karşı koyulan deniz ambargosunun kaldırılmasını istedi. Ulusal hareketler İngiltere’nin küçük devletlere yardım etme konusunda sunduğu vaatlerden faydalanmaya çalışıyordu. Ancak İngiltere İkinci Dünya Savaşı’nda halkların desteğini kazanabilmek amacıyla bu vaatleri vermişti. Müttefik devletlermihr devletleri ile savaşırken savaşın gâlibi olmak için sömürge edilen toprakları özgürlüğüne kavuşturmak ve onlara yardım etmek için mihr devletlere karşı savaşa girdiğini söylemişti. Fakat Müttefik devletlersavaşı kazanmak için sömürge topraklarında yaşayan halkları yanına çekmek ve desteğini kazanmak için boş vaatlerle onları umutlandırmaktan başka bir şey yapmıyorlardı.⁵¹² Somalililerin, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra İtalyan işgalinden İngiltere işgaline geçmesi Somali için olumlu bir durum değildi. Bu nedenle İngiltere’nin savaş esnasında verdikleri vaatleri yerine getirmesini isteyenprotest ve devrimci hareketler başladı. İngiltere kendine karşı olan protest hareketleri ve isyancıları zorla bastırmaktan vazgeçip onlardan uzak durdu. İngiltere durumunun kötüye gitmemesi için Somalililere karşı diplomatik ve siyasi faaliyetlerinde anlayış göstereceğini vurguladı. Somalililer bu ortamdan yararlanarak özgürlük ve bağımsızlık taleplerine ulaşmak için kültürel ve sosyal faaliyet kulüpleri açtılar. Amaç halkın isteklerini anlamak ve özgürlük ile İstiklal hedeflerine ulaşmak ve siyasi partiye dönüşmesi.⁵¹³

4.13. Somali’de İlk Kulüp

13 Mayıs 1943 yılında Mogadişu’da on üç Somalili genç tarafından ilk kulüp kurulmuştur. Kurucu üyeler bu kulübe her türlü ırktan ve kabile taassubu olmaması şartıyla Somalili olan herkesin üye olabileceğini söylediler. Kulübün amacı, okullar, kültürel ve sosyal dernekler ve merkezler açarak eğitim seviyesini yükseltmek ve Somalili gençleri mücadele davası altında birleştirmek, millî irade ve özgürlük için bir arada tutmaktı.⁵¹⁴

⁵¹²Tamam, s. 12.

⁵¹³Tamam, s. 127.

⁵¹⁴Seyyid Selim, s.174.

4.14. Kulübün Siyasi Partiye Dönüşmesi

İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda, 1944 yılında, İngiltere, Doğu Afrika'da tüm Somali bölgelerinin Fransız Somalisi hariç, her tarafını ele geçirdi. Bu değişiklik Somali'de yeni bir siyasi ortam oluşmasına neden oldu ve bunun sonucunda özgürlük hakkını siyasi ve diplomasi yoluyla arayan siyasi partiler kuruldu. Özgürlük ve kendi kaderini kendi belirlemek isteyen bu ezilen halkların bağımsızlık talepleri için ciddi çalışmaların sonucunda yeni bir dönem başladı. Bu kulüp, ortaya çıkan diğer partilere bakıldığında farklı bir yapıya sahipti. Çünkü Somali halkının önceki döneminde ne siyasi mücadele tecrübesi vardı ne de o konuda bilinçli bir politik sınıfa sahiplerdi. Kulüp siyasi partiye dönüştü ve Somalili Gençler Birliği Partisi adını aldı.⁵¹⁵ Böylece Somali'de bağımsız bir devlet kurmak amacıyla II. Dünya Savaşı sırasında ve hemen sonrasında Somali Gençlik Kulübü ve Somali Gençlik Birliği gibi cemiyetler kurulurken Somali'nin geleceğini belirlemek üzere 1948'de Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Fransa bir komisyon kurdular. Komisyon nihai kararı Birleşmiş Milletler'e bıraktı.⁵¹⁶

Bu partinin en önemli ilkeleri şunlardır:

1. Somali'yi her türlü sömürge etkisinden temizlemek ve işgalciler tarafından paramparça edilen Somali'yi ve bunun neticesinde küçük bölgelere bölünen toprakları tekrar birleştirmek.
2. Somali ulusal kavramını yeniden tesisetmek.
3. Somali halkının birliğine zarar verecek her türlü davranıştan uzak durmak ve ırkçılığa son vermek.
4. Devletin resmî dini İslam dinidir, insanlar arasında hukuk, adalet ve yargının tek kaynağı İslam kanunudur.
5. Somalililerin çıkarlarını korumak.
6. İtalya'nın herhangi bir şekilde Somali'ye geri dönme düşüncesini dışlamak.

⁵¹⁵ Seyyid Selim, s.273.

⁵¹⁶ Ferid es-Seyyid Haccac, Sefehat Min Tarihi's-Somal, "*Darü'l-Maarif*" Kahire 1983.s.61.

Partinin sloganı: "Yaşasın Somali" oldu. Parti ilk önce iç işlerle ilgilenip Somali halkının siyasi ve sosyal düşüncelerine önem verdi. Amacı halkını parti etrafında toplayıp aynı ilkeler, düşünceler altında bileştirmekti. Somali Gençler Birliği Partisi, Somali'nin bütün bölgelerinde etkili olmayı ve kendine ait merkezler açmayı, Somalili gençleri etrafında toplamayı başardı. Parti ülkenin bölünmüş halde kalmasını kabul etmeyeceğini ilan edip Somali'nin tek vatan olarak büyük Somali adına bağımsızlık hakkı verilmesini istedi.⁵¹⁷ Büyük Somali'yi yani Avrupalı sömürgeciler tarafından bölünmüş olan Somali topraklarını "İtalyan Somalisi, İngiliz Somalisi, Fransız Somalisi ve işgalci güçlerin yardımıyla Etiyopya'nın (eski Habeşistan) işgal ettiği Batı Somali yani Hod ve Ogaden bölgesi" oluşturmaktaydı.

Bu topraklar İtalya'nın İkinci Dünya Savaşı'ndaki hezimetinden sonra İngiltere'nin işgali altına girdi. Bu topraklarda yaşayan Somalililer kültür, din ve ulusal temellerine göre tek bir millet olduğu için sömürgecilerden kaynaklanan sınırlarını tanımayıp Somali halkının tekrar birleşmesini istediler. Somali Gençler Birliği Partisi, Avrupalı sömürgeciler tarafından bölünmüş bu toprakların tek bir devlet sloganıyla birleştirilmesi için halkı ikna etmeye çalıştı. Somalili Gençler Birliği Partisi Somalililerin gönüllerini fethedip mücadele fikirlerini kabul ettirmeyi başarmıştı. Onun ilkeleri ve kararları diğer bölgeleri de tüm Somali bayrağı adına özgürlük ve bağımsızlık için mücadele etme konusunda teşvik etti. Böylece Somalili Gençler Partisi'nin tarihsel rolü ve önemi ortaya çıktı. Somalili Gençler Partisi'nin özgürlük ve bağımsızlık mücadelesi sonucunda 1945 yılında bağımsızlık ve özgürlük hak meselesi olarak İkinci Dünya Savaşı'nı kazanan müttefik devletlerin dışişleri bakanları tarafından Somali'nin durumuyla ilgili konuları görüşülürken masaya yatırıldı. Amerika Birleşik Devletleri tarafından Somali'nin topluca vesâyet altında kalarak bir müddet sonra özgürlüğünü kazanması yönünde bir öneri ortaya çıkarıldı. Fakat Fransa bu öneriye itiraz edip devletlerarasındaki farklı görüşleri ortaya çıkarmış oldu.⁵¹⁸ Her ülke diğer ülkenin önerisine karşı gelip kendi çıkarlarını düşünüp konuyla ilgili kazanç sağlamak istedi. Böylece onların menfaatlerindeki anlaşmazlıktan dolayı toplantı başarısızlıkla sonuçlandı. 1946 yılında muzaffer ülkelerin dışişleri bakanları yeniden bir araya geldi

⁵¹⁷ Amit Ahi Ferit, Sefehat Min Tarihü'l-Somal, Kahire, Yayılma Tarihi yok, s.64.

⁵¹⁸ Emel Tevfik İbrahim, Müşkiletü'l -Hudut fil -Karni'l-Afrikiye, Kahire Üniversitesi, 1977, s. 139.

ve Somali tekrar mevzu bahis oldu.⁵¹⁹ Bu toplantıda Avrupalı sömürgecilerin ülkeye gelişinden beri Somalililer tarafından beklenen en önemli gelişme bağımsızlık fırsatı meydana geldi. Sömürgeciler tarafından bölünmüş olan Somali topraklarının bir daha birleşmesi umudu ortaya çıktı. 26 Nisan 1946 tarihinde, İngiltere Somali toprakları üzerine söz konusu tartışmalar sırasında şöyle bir öneri sundu: “İtalyan Somalisi denilen güney bölgesi ve İngiliz Somalisi denilen kuzey bölgesiyle birlikte batı bölgesi ve kuzey sınır bölgesi olan "NFD" ⁵²⁰onun vesâyetinin altında olması şartıyla tek bir ülke olarak bağımsızlık verilecek.” Ancak bu dört büyük gücün Somali bölgeleri üzerindeki çıkar çatışmaları dolayısıyla konferanstan bir sonuç çıkmadı. Diğer ülkelerin dışışleri bakanları bu öneriye itiraz etti ve uzun tartışmaların sonucunda İtalya, Somali’de eski sömürge alanından ve bununla ilgili bütün haklarından vazgeçti ve yeni kararlar çıkana kadar İngiltere’nin askeri yönetiminin devam etmesine karar verildi.⁵²¹

Sömürgeleştirilen toprakların kaderleri sömürge devleti tarafından belirlenecekti. Ya tam bağımsızlık verilecek ya da komşu ülkelerle birleşecekti ve sömürge devletinin vesâyeti altında olacaktı. İngiltere’nin Birleşmiş Milletler toplantısı sırasında sunduğu Somalililerin kendi vesâyeti altında olması konusu diğer devletler onay vermediğinden bu teşebbüs başarısız oldu. Ardından dışışleri bakanları durumu incelemek amacıyla tekrar bir araya geldiler. Onun neticesinde Birleşmiş Milletler Somali’deki durum ve gerçekleri araştırmak amacıyla ve halkın görüşünü öğrenmek için yeni bir heyet gönderdi. İngiltere kendi himâyesi altında Somali’ye bağımsızlığının verilmesini istiyordu. Eğer Somali kendisinden başka bir devletin vesâyeti altına girerse ve İngiliz etkisi olmadan bağımsızlığı verilirse Somali’deki çıkarlarının zarara girebileceğinden endişe ediyordu. Aynı zamanda Somali’nin başka bir ülkenin egemenliği altına girmesi İngiltere’yi zora sokacaktı. Bu yüzden kendi hedefine ulaşmak için bunu Somali halkı üzerinden gerçekleştirmeye çalışıyordu.⁵²² Bu nedenle İngiltere, Somali’nin "İngiliz Milletler Topluluğu" ⁵²³ içinde yer almasını istiyordu. Sömürgeci güçler tarafından parçalanmış Somali topraklarının yeniden tek bir bayrak altında toplanmasını bir koz olarak kullanarak Somalililerden İngiliz vesâyeti altında

⁵¹⁹ İbrahim Abdullah Mehmet, Tohfetü-Ovfiye li-Mesireti’l- Karni’l-Afrikiye, Hartum 2001, s.121.

⁵²⁰ "NFD" Somali güneybatı bölgesi anlamına gelir. North Frontier District kelimelerinin kısaltılmasıdır.

⁵²¹ Tamam, s. 128.

⁵²² Seyyid Selim, s.174.

⁵²³ Geçmişte Britanya İmparatorluğu’nun parçası olan devletler ile sonradan katılmış devletlerin oluşturduğu uluslararası bir koalisyon. BKZ: tr.wikipedia.org/wiki/İngiliz_Milletler_Topluluğu

olmak için oy vermeleri gerektiğini söyledi. Somali toplumu sömürgecilere olan nefretinden dolayı İngiltere'nin önerisine kulak asmadı. Somalililere göre bu önerinin amacı, kendi bağımsız haklarını örtmek veya alay etmekten başka bir şey olmadığı gibi eskiden ileri sürülen sömürge himâyesinin eski gösterişli laflarından biridir.⁵²⁴ Çünkü Somali'nin bağımsızlık kazanmasından sonra dahi hala burayı "arka bahçesi" olarak görmeye devam eden Avrupalı ülkelerin başında İngiltere ve Fransa geliyordu. Bu durum Somali halkının hoşuna gitmiyordu ve bundan bir an önce kurtulmak istiyorlardı.

Somalililerin bu öneriyi reddetme nedenlerini biraz daha anlatmak gerekirse şunları söyleyebiliriz:

1. Birleşmiş Milletler oturumlarında Somalililer, kendileri ile ilgili ne olup bittiğini ve diğer devletlerin Somali'nin geleceği konusundaki düşüncelerini anlayacak kadar siyasi birikim sahip değildiler. Somalili Gençler Birliği Partisi bağımsızlık için verdiği bütün çabalarına rağmen Birleşmiş Milletler'de cereyan eden siyasi oyunları bozacak ve kendi lehine çevirecek kadar siyasi birikimi yoktu. Böylece bu toplantılarda müttefik ülkelerin çıkar çatışmalarından dolayı olumlu bir sonuç çıkmadı. Hâlbuki Somalilileri temsil eden bu parti bir köşede durup müttefik devletlerin kendi çıkarları için oluşturduğu planlara bağlı kalamazdı. Partililer onlardan bağımsızlık ve ülkenin kaderini kendilerinin belirleme hakkını istiyorlardı.

2. İtalya İkinci Dünya Savaşı yenilgisinden sonra Doğu Afrika'daki hak iddiasından vazgeçti. Buna rağmen Birleşmiş Milletler toplantılarında Somali ile ilgili konuyu takip ediyordu. İtalya Somali Birlik Partisi hakkında söylentiler yayıp partinin İngilizlerle gizli anlaşmalar yaptığını ileri sürerek İngiliz önerisini bir tuzak olarak gösterip Somalililer arasında parti hakkında şüphe uyandırmayı sağladı. Partinin İngilizlerin ajanı olduğunu yaydı. Bunun yanı sıra Mogadişu'daki İtalyalı toplumları kullanarak kendi tarafından desteklenen diğer muhalif partilerin kurulmasını teşvik etti. Böylece amacı, sloganı ve programı belli olmayan birçok parti ortaya çıkarıldı.⁵²⁵

Bu partiler ortaya çıkmışken dört büyük ülke temsilcisi ve Birleşmiş Milletler'den bir heyetin Somali'deki durumu incelemek ve halkının isteklerini öğrenmek adına ülkeyi ziyarete geleceği haberi geldi. Ocak 1948 tarihinde İngiltere,

⁵²⁴ Seyyid Selim, s.175.

⁵²⁵ Seyyid Selim s.176.

Fransa, ABD ve Rusya temsilcilerinden oluşan heyet Mogadişu'ya ulaştı. Heyetin gelişi çok büyük bir protestoya ve ortalığın karışmasına sebep oldu. Buna rağmen heyet Somali halkının bakış açısıyla ilgili karar verebilmek için siyasi partilerin, kabile liderlerinin, azınlıkların görüşlerini dinledi. Aslında bu heyetin Somali'ye gelişi sırasında meydana gelen olaylar ve tepkiler Somali halkının bağımsızlıkla ilgili görüşlerini belli ediyordu. Somali'de en büyük parti olan Somalili Gençler Birliği Partisi'yle görüştüklerinde herhangi bir ülkenin vesâyetini kabul etmedikleri anlaşıldı.⁵²⁶ İngiltere İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bütün Somali bölgelerini Fransa bölgesi "bugünkü Cibuti" hariç ele geçirmişti. Ve Somali'de İtalya'nın sert yönetimine göre İngiltere'nin daha yumuşak bir yönetim ve açık kapı siyaseti izlemesine rağmen Somali halkının onları bölgede istemediğini herkes anladı. Somalililer, İngiltere'nin ya da başka bir devletin vesâyeti altında kalmak istemiyordu. Bağımsız ve egemen bir devlet olmaya çalışırken İngiltere Somali'yi kendi vesâyeti altında görmek istiyordu. Bunun için büyük Somali önerisini koz olarak kullanıp onun karşılığında Somalililerin İngiliz vesâyetine rıza göstermesini ve desteklemesini istedi.⁵²⁷ Somalililerse, İngiliz teşebbüslerinden şüphe duyup bu durum içlerindeki nefreti artırdı.

İngilizler, Somalililer için ortaya koydukları bu fırsatlara rağmen hala onların kendilerine karşı olan nefretinden dolayı şaşkınlık yaşadı. Ardından Somali bağımsızlığıyla ilgili siyasi görüşlerini değiştirip Somali halkının siyasi ve sosyal gelişimini engellemek için intikam özelliği taşıyan adımlar atmaya başladılar. İngiltere'nin önerisi diğer devletler tarafından kabul edilmeyince ve bununla birlikte Somalililerden de gerekli desteği sağlayamayınca, Somali'deki çıkarlarını koruyamayacağını anlayan İngiltere İkinci Dünya Savaşı'ndan mağlup olarak çıkan İtalya ile yakın ilişki kurma yoluna girdi. Ardından İtalya ile "Begen-Saforz Anlaşması" olarak bilinen anlaşmayı imzaladı.⁵²⁸ Bu anlaşmanın amacı Birleşmiş Milletler nezâretinde Somali'nin İtalya vesâyeti altında olmasını sağlamaktı. Somalililerse bağımsızlığa kavuşmak için önce vesâyet altında olması gerekiyorsa toplu vesâyeti tercih ediyordu. Fakat Avrupalılar toplu vesâyete Sovyetler Birliği'nin dâhil olması ve Avrupa'nın işlerine karışması ihtimalinin yarattığı korkudan dolayı çekimserlaşıyorlardı. İngiltere, Somali'deki emellerinde başarısız olunca Somalililerden

⁵²⁶ Hamam, s.80.

⁵²⁷ Seyyid Selim, s. 177.

⁵²⁸ Abdülmelik Avde, Ümemü'l - Müttehide ve Kadayetü'l-İfrikiye, Yayın yeri ve tarihi yok, s.29.

intikam almaya karar verdi. Öte yandan 10 Şubat 1947’de aralarında dört büyük güç,mutabakata varmış bu güçler eski İtalyan sömürgelerinin geleceğini aralarında yapacakları görüşmeler ile belirleyemezlerse meseleyi Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’na intikal ettirmeyi kararlaştırmışlardır. Nitekim aralarında anlaşma sağlanamadığından mesele Birleşmiş Milletler’e havâle edilmiştir. Birleşmiş Milletler, meselenin çözümü için bir araştırma komisyonu kurulmasına karar vermiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda farklı formüller ortaya çıkmış fakat İngiliz Dışişleri Bakanı Ernest Bevin ve İtalyan Dışişleri Bakanı Count Sforza tarafından ortaya konan formül komisyonca uygulanabilir bulunmuştur. Bevin-Sforza Planı’na göre;

- a) Batı Libya, İngiliz vesâyeti altınagirecekti.
- b) Fizan bölgesi, Fransız vesâyeti altınagirecekti.
- c) Tripoli ve İtalyan Somalisi, İtalyan vesâyeti altına girecekti.
- d) Eritre ise İngiliz-Mısır Birleşik Yönetimi ile Etiyopya arasında paylaşılacaktı.

Komitenin onaylanması için Bevin-SforzanınformülüBirleşmiş Milletler Genel Kurulu’na gönderilmiştir. Ancak bu plana Eritre’deki bağımsızlık yanlıları gibi Birleşmiş Milletler’deki Arap-Asya Grubu ve SSCB de karşı çıkmıştır. Bunun üzerine 18 Mayıs 1949’da Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 287 (III) nolu kararı ile meseleyi Birleşmiş Milletler IV. Olağan Toplantısı’na ertelemiştir. Ayrıca bu plan kapsamında kurulacak İtalyan vesâyetine karşı Somali’de geniş bir muhalefet ortaya çıkmıştır. Hatta Somali Gençlik Ligi Lideri Abdullah Isse, Somali’nin İtalyan yönetimine devredilmesinden ölmeyi tercih edeceklerini ifade etmiştir.⁵²⁹Tüm bu çabalara rağmen Aralık 1949’da yapılan Birleşmiş Milletler Genel Kurulu IV. Olağan Kongresi’nde Libya, İtalyan Somalisi ve Eritre sorunlarının çözümüne yönelik 289 (IV) nolu karar alınmıştır. Bu karara göre:

- a) Libya, 1952 yılında Batı Libya, Fizan ve Tripoli bölgeleri de dâhil olmak üzere bağımsız egemen bir devlet olacaktı.
- b) İtalyan Somalisi, İtalyan vesâyeti altında kalacak, BM Genel Kurulu’nun vesâyet anlaşmasını imzalamasından itibaren 10 yıl sonra bağımsız bir devlet olacaktı.

⁵²⁹Coşar,s.38.

c) Eritre için ikinci bir araştırma komisyonu kurulacaktı. Bu kararla, eski İtalyan Somalisi 10 yıl sonra bağımsızlığına kavuşmak üzere İtalyan vesâyet yönetimi altına sokulurken, Eritre için ikinci bir araştırma komisyonunun kurulmasına ve bu komisyonun hazırlayacağı rapor ışığında geleceğine karar verilmesi kabul edilmiştir.⁵³⁰

Böylece İngiltere Birleşmiş Milletler'in etkisinde bulunan Güney Somali bölgesi yani "*eski İtalya Somalisi*"ninyeniden İtalya'ya geri verilmesi ve onun vesâyetinin altında kalmasını istedi. Aynı zamanda Somali'nin kuzeybatısında bulunan "Ogaden" Etiyopya'ya devredildi. Birleşmiş Milletler Temmuz 1949 tarihli toplantısında Somali hakkında aşağıdaki kararlar alındı.⁵³¹

1. Somali bağımsız olacak ve bu bağımsızlık vesâyet anlaşmasının gerçekleşmesi sonucunda Birleşmiş Milletler onayıyla on yıl sonra geçerli olacaktır.

2. Bu süre zarfında Somali, uluslararası vesâyet altında olacak. Güney Somali bölgesi İtalya idaresi tarafından yönetilecekti. Kuzey Somali bölgesindeyse İngiliz yönetimi devam edecekti.

3. İtalya'ya Mısır, Filipinler ve Kolombiya'nın üye olduğu meclis yardımcı olacaktır. Bu meclis Mogadişu'da bulunacak ve Birleşmiş Milletler'e tâbî olacaktır. Buradaki amaç İtalya'nın ülke işlerinde tek yetkili olmasını engellemektir.

4. Danışmanlık görevi olan bu meclis İtalya yönetimine öneriler sunacak ve İtalya'nın vesâyet sözleşmesinin ne derece saygı göreceği ve bu sözleşmenin uygulanması konusunda yıllık bir rapor düzenleyecektir.

5. Bu meclis hem vesâyetmeclisi hem de genel kurulun önünde sorumlu olacaktır. Üyeler vesâyetmeclisi'nde üye olmadıklarından dolayı oylama hakkı olmadan vesâyet meclisinin tartışmalarına katılacaktı.

6. Vesâyetmeclisi yetkili yönetimle taslak vesâyet anlaşma projesini görüşecekti. Bu görüşmeler en geç olağan beşinci oturuma kadar tamamlanacak o sırada düzenlenecek olan BM Genel Kurulu oturumuna sunulacaktı.

7. Vesâyet anlaşmasına Somali halkının haklarını koruyacak, anayasa temelleri bildirgesi içeren ilkeler eklenecek ve eklenmiş şekliyle vesâyet döneminde yapılacak ve

⁵³⁰ Coşar, s. 40.

⁵³¹ Tamam, s.131.

Somalililerin kendi bağımsız yönetiminin kurulması yönünde ilgili heyetler gerekli ilerlemeyi sağlayacaktı.⁵³²

Böylece İtalya aynı yıl İngiltere tarafından işgal edilen İtalyan Somalisi'ni geri aldı. Birleşmiş Milletler, Kasım 1949'da Somali'nin on yıl İtalya idaresinde kaldıktan sonra bağımsız olacağını ilan etti.

Somali'de İtalyan vesâyet yönetimi 1 Nisan 1950'de resmen başlamış ve on yıllık yönetimin ardından 1960 yılında Somali Cumhuriyeti kurulup bağımsız bir devlet olarak kıta siyasi tarihinde yer almıştır. Vesâyet yönetimi başlamadan kısa bir süre önce 1948 yılında İngilizler ile Etiyopyalılar arasında Londra Anlaşması yapılmış, bu anlaşma uyarınca İngilizler Ogaden bölgesinden askerlerini çekmiş, ancak Hod bölgesindeki askerî birlikleri kalmaya devam etmiştir. İngilizlerin bu kararının ardından Somali'de milliyetçi hareketler kurulmaya başlamıştır. Somali halkının birliği sloganıyla hareket eden ve ilerleyen dönemlerde bölge siyasetinde aktif rol oynayacak olan Somali Gençlik Ligi bunlardan biridir. Bu Lig, Somali'de etkin siyaset izlemeye devam etmiş, yapılan seçimler sonucunda parlamentoda üstünlük sağlamaya başlamıştır. Bu dönemde Somali Gençlik Birlik Partisi'nin Pan-Somali ideali çerçevesinde siyaset izlemesi üzerine Etiyopya ile Britanya arasında 29 Kasım 1954'te yapılan bir anlaşma ile İngilizler Ogaden'la birlikte Hod bölgesinin hâkimiyetini Etiyopyalılara bırakarak bölgeden ayrılmıştır.

1954 yılında yapılan anlaşma Somalililerde hayal kırıklığına sebep olmuş, Somali halkı Pan-Somali idealinin Batılı güçlerin kararına bırakılamayacağını anlamış ve her fırsatta Büyük Somali'nin kurulması gerektiğine dair demeçler verilmiştir.⁵³³ Özellikle 1961 yılında kabul edilen “barış içinde bir arada yaşamının beş ilkesi” ile iç işlerine karışmama ve her devletin egemenliğine saygı gibi ilkelerden hareketle bazı Asya ve Afrika ulusları Pan-Somali fikrine ve bunun komşu ülke Etiyopya ile yaratacağı sorunlara karışmamışlardır. Ancak Etiyopya hükümeti, Pan-Somali fikrini bir genişleme siyaseti olarak yorumlamıştır.⁵³⁴

Somalili halkının pek çoğu bir yandan iç sorunlarla mücadele ederken, öte yandan da kendi toprakları içinde çizilmiş olan sınırlara karşı çıkmayı çalışıyordu.

⁵³² Amit Ahi Ferit, s. 70.

⁵³³ Coşar, s. 41.

⁵³⁴ Coşar, s. 42.

Çünkü bu toprakları başka bir ülkeye verilirse Somali Devleti'nin iç işlerinkötü etkilenecekti. Ayrıca bölgeye komşu olan devletler anlaşmazlık, toprak çatışmaları ve istikrarsızlık içine girecekti. Etiyopya içinde yer alan Ogeden bölgesi sömürge döneminden önce Somali'nin bir parçasıydı. 1960 yılında Somali'de Güney Bölgesi ve Kuzey Bölgesi İngiltere ve İtalya'dan bağımsızlığını alınca, Etiyopya da Batı Somali'de olan Ogaden'ikendi bölgesine almak için silahlı mücadeleye başlamıştır. Halkının yüzde 100%' Müslüman olan Somali, diğer Afrika ülkelerinden ayrı olarak aynı etnik kökenli, aynı dili ve dini paylaşan bir halkın ülkesidir. Sömürgeci devletlerin istilasından önce Somali halkı kardeşçe yaşayan, İslâmî kuralların hâkim olduğu bir ülkedy.⁵³⁵

Somali toprakları Afrika'da son olarak sömürgeleştirilen bölgelerden birisi oldu. Bugünkü Somali'nin 640 bin km²'ye yakın toprakları İngiltere ve İtalya arasında bölüşülürken 23 bin km²'den biraz fazlası Fransız Somalisi diye bilinen Cibuti sınırlarında kaldı. Etiyopya'nın güneyi olan Ogaden bölgesi ise yine Somalili soyluların yurdu olup toplam 370 bin km²'ye yakın toprağa ve 7,5 milyonluk nüfusa sahipti. Burası önce 1897 yılında Etiyopya İmparatoru İkinci Menelik tarafından İngiltere'den anlaşmayla alındı. 1936'da İtalya'ya kaptırıldıysa da 1942'de tekrar İngiltere'nin işgaline uğradı ve son olarak 1954 yılında Etiyopya idaresine alındı. Kenya'nın kuzeyinde kalan kısım dâhil edildiğinde Somalililerin yaşadıkları toprakların yüzölçümü bir milyon km²'yi geçmektedir.⁵³⁶

5 Ekim 1949 tarihinde Somalili Gençler Birliği Partisi, Mogadişu'da İngiltere ile İtalya'nın "Begen-Saforz, anlaşmasına karşı çıkıp bir protesto düzenledi. Bu protesto sırasında İngilizler protestoculara vahşi bir şekilde davrandı. Protestocular İngilizleri taşladı ve bunun karşılığında İngilizler onlara mermiler yağdırdı ve 15 kişiyi öldürdüler. İngiliz yönetimi sokağa çıkma yasağı ilan edip partinin bütün ofislerini kapattı. Bunun yanı sıra parti liderlerini ve Mogadişu'da halkın önde gelenlerini tutukladı. İngilizler, Somali'ye yönelik projelerinin başarısız olması üzerine İtalya ile anlaşp

⁵³⁵ MAH, Ahmed Berhad, Vesâik'l- Amni's-Somal el-Habeş ve Eritre, Kahire 1981. s. 45.

⁵³⁶ MAYUF, Ali Muhammad, Tarih'l-Cihad'l-İslami fi s-Somal Zit'l İsti'mar hilal-fetreti ma Beyne 1889-1929, Kahire, 1992, s.132.

Somali'nin güney bölgesini "eski İtalya Somalisi" adıyla İtalya'ya geri vermek istiyordu.⁵³⁷

İtalya Somali'ye vesâyet adı altında geri döndü ama aslında İtalya vesâyet sloganı kullanarak işgalci faaliyetlerini bir anda canlandırmış oldu.⁵³⁸ İtalya döner dönmez başta Somali'deki mücadeleyi ve özgürlüğü temsil eden Somalili Gençler Birliği olmak üzere bütün millî hareketleri yok etmeye çalıştı. Kendi hedeflerine ulaşmak amacıyla terör faaliyetleri, tehditler ve baskı uyguladı. Parti üyelerini tutuklayıp işkence yaptı. İtalya'nın aldığı saldırgan tedbirler ve bu düşmanca tavırlar Somali halkının birlik partisindeki faaliyetlerini durduramadı. Tam tersine direniş ruhu alevlendi ve halk en değer verdiği şeyleri mücadelesinde feda etti.⁵³⁹

1 Nisan 1950'de uygulamaya konulan kararlar Cibuti'den Kenya'ya kadar bütün topraklara Somali adı verildi. On yıllık sürenin dolmasının ardından Somali Devleti bağımsızlığını ilan etti. (1 Temmuz 1960). Avrupalı sömürgeci güçler bölgeden çekildi.⁵⁴⁰ İki ayrı devlet gibi olan kuzey ve güney bölgesi yani İtalyan ve İngiliz işgali altındaki Somalililer birleşerek bağımsızlıklarını 1960 yılında Somali Demokratik Cumhuriyeti adıyla ilan ettiler.

4.15. İşgalcilerin Somali'deki Olumsuz Etkileri

Somali halkı Avrupa işgalinden derin yaralar aldı. İşgal nedeniyle ağır bir kuşatma yaşadı ve aralarında iletişim kurmada zorluk çekti. Bu durumun tehlikeli sonuçları oldu. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Siyasi alandaki etkileri:

A. İşgalciler Somali topraklarını parçalamış ve Somali topraklarını siyasi olarak bölmüş durumdaydı. İşgal sistematik bir şekilde ilerledi ve ekonomi, dil ve medeniyet gibi faktörler göz ardı edildi. Somalililerin talepleri ve çıkarları önemsenmedi ve sürekli olarak önlerine engeller konuldu. Kıtadaki hiçbir ülke Somali'nin işgalden çektiği kadar çekmemiştir.⁵⁴¹

⁵³⁷Tamam, s. 133.

⁵³⁸Mehmet Ferit, s. 72.

⁵³⁹Tamam, s. 132.

⁵⁴⁰Kavas, "Somali " İ.A, s.375.

⁵⁴¹Raşit el-Beravi,es-Somal el-Kebir Hakika ve Hedef, Kahire 1961, s. 26.

B. Millî iradeyi zayıflatmak için geleneksel liderleri değiştirip kendine bağlı olan ve hizmet eden hainler seçtiler. Onları kullanarak halkı angaryaya ve vergi ödemeye mecbur bıraktılar, işgalcilerin ordusuna katılma uygulamaları onların aracılığıyla yapıldı.⁵⁴²

2. Ekonomik alandaki etkiler:

Avrupa işgalinden sonra Somali ekonomisi büyük darbe aldı. İşgalci ülkeler denizleri ele geçirerek Somali'deki hayatı felç etti. Ayrıca vatandaşların çiftlikleri ve dükkânları ele geçirildi. Somalili ailelerin ana geçim kaynağı olan tarım mahsulleri ve hayvancılık da ele geçirildi. İşgalciler ülke ekonomisini kendi çıkarları için kullandı. Ülke sadece ucuz hammadde kaynağı ve pamuk gibi belli ürünlerin üretimi için kullanıldı.⁵⁴³

3. Sosyal alandaki etkileri:

A. Zorla işe alım ve asker faaliyeti

İşgalciler Somalili gençleri zorla askerleri yapıp kendi sömürge faaliyetlerinde kullanırlardı, bazen ağır işlerde de çalıştırırlardı. Bunun sonucunda gençler yetersiz beslenmeden dolayı birçok hastalıklara yakalanıyordu ve hayatlarını kaybediyorlardı. Gençlerin görevi toplumdan gelen sömürge faaliyetlerine karşı olan eylemleri ve direnişi bastırmaktı.

B. Ağır kayıplar

Avrupalı işgalciler Somali topraklarına müdahale etmeye ve buraları kontrol altına almaya çalışırken vahşi yöntemler kullanıp Somali'yi yerle bir ettiler. Somali'nin her bölgesinde askerî müdahaleden dolayı büyük can kayıpları yaşandı. Genellikle bu işgalciler karşı çıkan direniş hareketlerinin yenilgisini büyük katliamlar ve çevrenin tahribi izlendi.⁵⁴⁴

C. İslam kültürü ve ulusal mirası ortadan kaldırma çabaları

İşgalciler kendi kontrolleri dışında eğitim alınmasını yasakladı hatta camilerde olan bilimsel seminerleri, cami imamlarının Somali dilinde hutbe okumalarını da

⁵⁴² Muhammed Ferid es-Seyyid Haccac, Sefehat Min Tarihi's-Somal, Darü'l-Maarif, Kahire 1983, s. 15.

⁵⁴³ Ahmed Abdullah Rıraş, Keşfu's-Sudul an Tarihi's-Somal ve Memalikühümü's-Seb'a, Mogadişu, 1974 s. 97

⁵⁴⁴ Abdü Yusuf Salih, Es- Sırâu'd-Düveli fi's-Somal, Kahire 2007, s. 35.

yasakladılar. Bu durum eğitimin gerilemesine neden oldu ve İslam ile ulusal kültürün yayılmasını da engellemiş oldu. İşgalcilerin okullarında verilen eğitimde ana dile, edebiyata ve kültüre önem verilmedi. Bu okullarda verilen eğitim işgalcilerin idaresinde küçük görevler yapabilen insanları yetiştirmekle sınırlıydı. O okulların hedefi sömürge yönetiminin işlerine yardımcı olacak yerli unsurlar temin etmektir.⁵⁴⁵

D. Siyasi ve sosyal yolsuzluk

İşgalciler Somali’de kendi yandaşı olan farklı gruplar ve partiler oluşturdu. Somalililerin düşüncelerini ulusal ve millî görüşlerini saptırmak için çeşitli yöntemler kullanıp insanların arasına fitne tohumları ekti. Amaçları, her bölgenin sıkıntılar içinde olması hâlinde ortaya çıkacak istikrarsızlık sömürgecilerin işini geliyordu. Her bölgenin iç çatışmalar yaşaması durumunda millî mücadele ve direniş hareketlerini zayıflatarak kendi planlarını gerçekleştireceklerdi.⁵⁴⁶

⁵⁴⁵ Mohamed Sabri, Mısır fi Afrika Eş-Şarkiyye: Harar, Zeyla ve Berbera, Maktabatü Mısır 1939, s. 335

⁵⁴⁶ Es- Seyid Yusuf Nesri, Cuhudu Mısır El-Kaşıye fi İfrikiye fi’l-Karni’t Tasi-i Al-Aşre, Kahire 1974, s. 118.

SONUÇ

15. yüzyılda başlayan sömürgecilik faaliyetleri, Avrupa devletlerinin en önemli gelir kaynağını oluşturmuş ve güçlerini sembolize eder hâle gelmiştir. Sahip oldukları sömürgeler sayesinde büyük bir güce ulaşan bu devletler kendi içlerinde de rekabete girmiş ve aralarında bazen sömürge çatışmaları yaşanmıştır. Sömürülen bölgeler, bu faaliyetlerden sadece ekonomik alanda etkilenmemiş, dinî, sosyal, kültürel alanda da asimilasyon yaşamışlardır.

Berlin Konferansı'nda Afrika topraklarının, Avrupalı güçler arasında paylaşılmasından sonra, Avrupa sömürgeciliği Somali'de etkisini arttırmıştır. İngiltere, Hindistan ile olan ticaretinin güvenliğini sağlamak için bu bölgede Somali'yi ele geçirmek adına uğraşlar vermiş ve nihayetinde 1886 yılında, Somali'nin ileri gelen kabileleriyle yaptığı antlaşmayla kuzey bölgesinin tamamını hâkimiyeti altına almıştır. Avrupalıların sömürge döneminde Somali'de izlediği temel stratejiler şu sözlerle özetlenebilir: “Bir ülkeyi bütünüyle ele geçiremiyorsan böl, parçala ve yönet.” Avrupalı sömürgecilerin 19. yüzyıl itibarı ile Somali'de uyguladıkları politikalara baktığımızda bu durum net şekilde görülmektedir. İngiltere, Fransa gibi başka devletlerin kendisinden önce stratejik yerleri ele geçirmelerini önlemek için Somali kıyılarındaki Zeyla ve Berbera ile Kızıldeniz'deki önemli limanlara yerleşti. Bu yerler Osmanlı Devleti tarafından Yemen üzerinden yönetilmekte iken muhafazası giderek güçleşmiştir. Osmanlı Devleti bölgeyi doğrudan idare edemediği için Berbera gibi şehirlere ilk olarak İngilizler el atmak istemişlerdir. Sonra da başka devletlere ait tüccarlar sık sık gelmeye başlamış ve Somali kıyılarında ayrıcalık elde etme peşine düşmüşlerdir. 1884'e gelindiğinde buraları Osmanlı Devleti adına yöneten Mısır hem kendi sorunları hem de yabancı baskısı nedeniyle buralardan çekilmek zorunda kalmıştır. Mısır kuvvetlerinin çekildiği Berbera'ya ve Kuzey Somali'ye İngilizler yerleşmiştir. Diğer yerler de başka ülkeler tarafından alınmıştır. Kısa bir zaman içinde buralarda koruma alanları teşkil edilmiş ve Batılı ülkelerin nüfuz alanları etrafı tehdit etmeye başlamıştır. XIX. yüzyılın

ikinci yarısından itibaren dikkat çeken bir diğer hadise ise Süveyş Kanalı'nın açılması ile birlikte Kızıldeniz sahillerinin önem kazanmasıdır. Kanalla birlikte hem Uzakdoğu'da sömürgeleri ve menfaatleri bulunan devletlerin gemileri hem de Kızıldeniz sahillerine bölgenin içlerinden gelen ticaret malları akmaya başlamıştır. Ortaya çıkan bu büyük ticaret gelirlerinden istifade etmek isteyen Avrupalı sömürgeciler hem stratejik yerleri ele geçirmeye uğraşmışlar hem de kendi aralarında rekâbete girişmemek için sınır bölgelerini belirlemeye çalışmışlardır. Bu bölüşmede var bölgede yaşayan halkın İngilizlere karşı tepki göstermeye başlaması ve bunun zaman içinde çatışmaya dönmesi de etkili olmuştur. Fakat bölgede mücadele edilen tek güç İngilizler değildir. İngilizler dışında Fransızlar, İtalyanlar gibi kuvvetler de kendilerine nüfuz alanı kurmaya çalışmışlardır.

Avrupalı Sömürgeciler Somali'ye girerken gerçek hedeflerini saklamak için ticaret şirketleri kurup adamlarına sivil elbiseler giydirdiler. Ticaret adına stratejik yerler, limanlar ve önemli merkezler kontrol altına alınmayı çalışıldı. Ancak bunun bir Avrupa sömürge taktiği olduğunu anlayan Somalililer karşı çıkıp merkezlerine saldırdılar. Somalili direnişçiler bir başka ifade ile mücahitler tarafından düzenlenen bu saldırılar, sömürgecilerin kendi aralarındaki rekabeti bir kenara bırakarak direnişçilere karşı işbirliği yapmalarına sebep oldu. Ancak sömürgeciler Somali halkına karşı ateşli silahlar ve toplar kullanmalarına rağmen onları teslim olmadılar.

Sömürgeci güçlerin arasında Somali'nin bölünmesi ülke insanları arasında büyük bir infiale yol açmıştı. Ülkelerinin doymak bilmeyen açgözlü yabancıların elinde olması onların varlığını tehdit ediyordu. Bu nedenle de işgalci güçlere karşı direniş yolları aramaya koyuldular. Bu yeni yol Muhammed Abdullah Hasan'ın (1896-1920) önderliğinde oluşan bir harekettir. Muhammed Abdullah Hasan "egemen" güçlere karşı Somali Kurtuluş Hareketi'nin başına geçti. Muhammed Abdullah Hasan ülkesini sömürgecilerin pençesinden kurtarmak için aynı anda dört istilacı güce karşı savaştı.

Somali halkı II. Dünya Savaşı sonrasında Somali Gençlik Kulübü ve Somali Gençlik Birliği gibi cemiyetler kurup diplomatik yollarla bağımsızlık mücadelesini sürdürmeye çalıştılar. Fakat Batılı güçlerin bölgedeki nüfuz alanlarını belirlemek ve kendi aralarındaki çıkar çatışmalarını önlemek maksadıyla yaptıkları anlaşmalar, çizilen sınırlar Somali halkının birliği ve beraberliğini bozdu. Somali halkının tek bir devlet

kurma hayalli altı üst edildi. Batılı güçlerin çizdiği sınırlar, yalnızca Somalilileri farklı farklı devletler halinde veya başka devletlerin yönetimi altında yaşamaya mahkûm etmedi aynı zamanda onların ekonomik yapılarını çökertti, zihin dünyalarını paramparça etti. Onların yeniden toparlanıp birlik ve bütünlük içinde yeni bir siyasî düzen yeni bir ekonomik sistem ve geçmişiyle uyumlu bir zihin dünyası ve sistemi oluşturmalarını neredeyse imkânsız hale getirdi.

KAYNAKÇA

OSMANLI ARŞİVİ

- BOA, YEE, 00118, 0062, 02, 27 Eylül, 1303
- BOA, Y-EE-00118, 0062, 001, 10 Muharrem 1305 / 16 Eylül 1303
- BOA, Y-EE- 000118, 0042, 001, 25 Recep 1292
- BOA, Y-EE- 0018, 0041, 001 27 Teşrîn-i evvel 1878,
- BOA, Y-EE-00118, 0045 001, 3 Teşrîn-i Evvel 1284
- BOA, YEE, 00118, 0047, 01, 7 Safer 1302
- BOA, Y-EE-000118, 0043, 12 Ramazan 1297
- BOA, HR-SYS- 00081, 0034, 002 /28 Haziran 1859,
- BOA, HR-SYS- 00081, 0034, 004, 14 Şevval 1277
- BOA, HR-SYS- 00081, 0034, 002,18 Haziran 1859
- BOA, YEE- 00118, 00045, 003, 8 Teşrîn-i evvel 1284,
- BOA, YEE- 00118, 00062, 003, 7 Nisan 1305
- BOA, YEE, 00124, 00033, 01, 19 Rebiul-ahir, 1300/ 15 Şubat 1298
- BOA Y-EE- 00118, 0032,001, Tarih:1 Eylül 1295
- BOA, YEE- 00118, 00045, 002 3 Teşrîn-i Evvel 1284

KİTAPLAR

- Abdulmunim, Abdulhalim, *Cumhuriyetü's-Somal "İklimü'l-Cenubi veya Somalia"* Kahire 1960.
- Abdurrezzak, Abdullah İbrahim ve Şevki Cemal, *Tarihu'l-İfrikiye el-Hadise ve el-Mu'asir*, Kahire, 1967.
- Abdülmelik, Avde, *Ümemü'l-Müttehide ve Kadayetü'l-İfrikiye*, Yayın yeri ve tarihi yok.
- Abdî, Yusuf Salih, *es- Sırâu'd-Düveli fi's-Somal*, Kahire 2007
- Abdurrahman, Muhammad Huseyin, *Tedehü'l el-Ecnebi ve eserühü fi Sira'e Somali, 1990-2001*, Yüksek Lisans Tezi, Afrika üniversitesi, Hartum. 2001
- Ahmed, Abdullah Rıraş, *Keşfu's-Sudul fi Tarihi's-Somal ve Memalikü'l-Hükmi Seb'a*, Mogadışu, 1974.
- Ahmet Asan, *Avrupa Sömürgecilığının Afrika Üzerindeki Etkileri*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Tarih, Akademik Perspektif, Temmuz 2014.

- Ali, İsmail Muhammed, *Somali ve Hareketü'l-Vataniye fi Mucteme el, Devle fil Vehdetü'l-Vataniye*, 1996. b.y. yok
- Ali,Şeyh Ahmet Ebu Bekir, *el-Davetü'l- İslamiye fi Karni el- İfriki*, Riyad, 1405 H
- Ali, Şeyh Abdullah Yalaho, *Edebu's-Somali'l-Muasır*, Menşüret UNESCO. b.t.y.yok
- Ali, Muhammad Mayuf, *Tarihü'l-Cihati'l- İslam fi 's-Somal Zadi'l-İsti'mar hilal Fetreti ma Beyne 1889-1929*, Kahire, 1992
- Ali, İsmail Muhammed, *Somali ve Hareketü'l-Vataniye fil Muctemi Düveli fil Vahdeti-l Vatan*, Sudan, 996.
- Ali, Abdu Muhammed, *Etiyopya-Türkiye İlişkileri: Karşılıklı Şüphe ve Anlaşmazlıktan Karşılıklı Anlayış ve İşbirliğine* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2012.
- Ali, Hasan Muhammad Ali, *el- Aşâiri-e ve Ezmet'l Hükmi fi Somal fime Beyne 1950-1995*, Doktora Tezi, el-Nilen Üniversitesi, 2001.
- Amel,Tevfik İbrahim, *Afrika Boynuzunda Sınır Meselesi*, Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, “*Afrika Araştırmalar Merkezi*,” Kahire, 1977.
- Afyre, Abdü İlmi, “*Türkçe çevren, Zekiye Baykul*”*Somali Kimlik İslam Hareketleri ve Barış*, İstanbul. 2012.
- Atta, Muhammad Ahmed, *Siyasetü'l-Abatiretü'l-Etiyopya fi Tarihi'l-İslam 1855-1913*, Kahire Üniversitesi, “*Afrika Araştırma Merkezi*” 2012.
- Adu. Gegar. "African Under Colonial Domination" Unesco: Genaral History of Africa,Vol.11,. Bageret 1987/
- Ayşe, Rayip, *el-Alakatü'l- Arabî-e Devli-e “Arap kalkınma yayınevi”* Kahire. T. yok.
- Bediz,Danyal Bediz, “*Süveyş Kanalı'nın Önemi*”, DTCFD, C. IX. Dergisi C. IX, Sayı 3, Ankara. 1951
- Çoşar, Hümeysra, *Etiyopya-Somali Arasındaki Ogaden Sorunu*,Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Orta Doğu VE Afrika Çalışmaları Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2011.
- CemalŞevki, *Tarihü'l-Keşfi İfrikiye fi İsti'maru'a*, 2 baskı, Mısır- “İngiliz kitapevi” 1980,

- -----, *Tarihu'l- İfrikiye el- Katime fi el- Hadis*, Kahire, 1960.
- Durmuş, Akalin, “Aden’in İşgali ve İşgalinden Sonra Osmanlı Devleti’nin Kızıldeniz’de Aldığı Tedbirler” *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXIX/I. İstanbul, 2014.
- -----, “Somali’de Berbera Liman ve Osmanlı Devleti’nin Bölge Üzerindeki İddiaları(1839-1894)” *Tarih İncelemeleri Dergisi* İstanbul, XXIX / 1, 2014.
- -----, “Kızıldeniz’de Cibuti Üzerinden Yapılan Silah Kaçakçılığının Yemen’e Etkileri ve Osmanlı Devleti (1898-1914)” TAD, C. 34, İstanbul, 2015.
- Dursun, Davut, "Afrika" İ. A, TDV, Araştırma Merkezi, C.1, İstanbul, 1988.
- Hocaoglu, Durmuş, *Misyonerlik Faaliyetleri Hakkında*, İstanbul 1988.
- Erdoğan, Uygur, Fatma Uygur, *Fransız Sömürgecilik Tarihi Üzerine Bir Araştırma*, TSA /20 16, Aralık 2013.
- Es- Seyid Yusuf, Nesri, *Cuhudu Mısırı'l-Keşfiye fi İfrikiye fi'l-Karni't Tasi Al-Aşre*, Kahire 1974.
- Es-Selim, Hamdi es-Seyyid, *Tarihu'l-Somal Kadimen ve Hadisen*, C1. Mogadişu 1965.
- Ertuğrul, Önalp, Pîrî Reis’in *Hürmüz Seferi ve İdamı Hakkındaki Türk ve Portekiz Tarihçilerinin Düşünceleri* TTK, Cilt XXXIV, Sayı 133–136, Ankara 1970.
- -----, *Hadım Süleyman Paşa’nın 1538 Yılındaki Hindistan Seferi*, Ankara 2008.
- Farah, Ali Muhammed, *Cibuti’de Fırsatlar ve Engeller*, İHH. İnsani ve Sosyal Araştırmalar röportaj, Merkezi. İstanbul: 2015.
- G.N. Sandarson "Socio -Economic Effects of Expanding Trade" *The Cambridge History of Africa*, Encyclopedia, vol. 6 1870-1910. 1998.
- -----, *The Cambridge History of Africa*, Vol 6, 1870-1910
- hasan,Muhammed Haj Muhter,*Historical Dictionary of Somalia*, Chicago, Press 2004.
- -----, *el-İsti'maru'l-İtalya fi fetreti el- Vesaye-i Hatta'l-İstiklal am 1950-1960*, Doktora Tezi, Tirihü'l-hadis, Kahire Üniversitesi, 1983.
- -----, *el-İstimaru'l-İtalya fi Somal Hatta am 1908*, Yüksek Lisans Tezi, Kahire Üniversitesi, 1973

- Hasan, Seyyid Süleyman, *Zahiret'l-İsti'mar fi İfrikiye ve Alem el-Arabi*, Afrika Araştırmalar Dergisi, 2 sayı, 1986, Hortum.
- Hasan, Basri, *el-Mamu'l-Mütehhideh fi Devrül-İstiklal el- Somal*, Yüksek Lisans, Nileyn Üniversitesi, 2006.
- Halil, İbrahim Alegöz, *Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasinin Rölü Türkiye Somali örneği*, Yüksek Lisans tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2013.
- Hılmı, Mahrus İsmail, *Tarihu'l-İfrikiye el-Hadise ve Müa'sara min Küşüf Coğrafiye ila Kiyam Münedemetü'l Vahdetü'l -İfrikiye*, C.1. kahire, 2004,
- İbrahim Abdullah Muhammad, *Tühfetü'l-Ufiya li-Mesiret Tehir fi Te'rib Karnı İfrikiye*, b. y.yok, 2001.
- İbrahim,Ahmed Diyab, *Avrupa İşgalinin Arap Afrika İlişkilerine Etkisi*, İslami Araştırmalar Enstitüsü, Kahire, 1991.
- İsa, cama Omar, *el- Sira Bina İslam ve Nesraniye ve Şarki İfrikiye* Mogadişu, 1998.
- -----, *Tarihu 'l-Somal fi 'l-Usuri 'l-Vusta ve 'l-Hadise*, Kahire 1965.
- -----, *Mogadişu Mazi-e ve hazirih-e*, Mogadişu, 1979.
- I.M, Lewis, *Understand, Somalia Guide to Culture, History and Social Institutions*, Haan, London, 1993.
- Kavas, Ahmet, *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, İstanbul 2013.
- -----, *Afrika'da Sömürgeciliğin XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kadar Kurulamamasında Osmanlı Devleti'nin Rolü*, İstanbul, 2007.
- -----, “Zeyla”, DİA, C. XL IV, İ. A, İslam Araştırma Merkezi, TDV, İstanbul 2003.
- -----, “Harar”, DİA, C. XVI. İstanbul, 1964.
- -----, “Harar” Doğu Afrika'da Kurulmuş Eski bir İslam Devleti; Bugün Etiyopya'da Aynı adı Taşıyan Eyalet ve bu Eyaletin Merkezi olan Şehir". İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2011.
- -----, *Doğu Afrika Sahilinde Osmanlı Hâkimiyeti: Kuzey Somali'de Zeyla İskelesinin Konumu (1849-1916)* İslam Araştırmaları Dergisi, İstanbul. 2011.

- -----, *Afrika'da Siyasi Bunalıma Mahkûm Edilen Ülke: Somali*, Yayın Tarihi: 09.01.2007, <http://www.tasam.org/tr>.
- Mardin, Artuklu, *Sömürgecilik ve Batı Sömürgesinin Arap Diline Yaklaşımına Dil- Kimlik İlişkisi Penceresinden Bakış*, Üni. Edebiyat Fakültesi, 2013.
- Mehmet, Abdulfitah, Hindi, *Tarihü-l-Somali*, “el- Bede-il Talimiye “ Cumhuriyet Mısırı'l Arabi'ye, Mısır, 1961.
- Ministero, Dela Affare Esteri Comitato-perla documentazione: “La' Italia in Africa” 1958, Roma.
- Muhammed, el- Gazali, *el- İsti'mar ahkat ve atma*, Kahire, 1983.
- Muhamed, Sabri, *Mısır fi Afrika eş-Şarkiyye: Harar, Zeyla ve Berbera*, Maktabatü'l- Mısır, Kahire, 1939.
- Muhammed, Ferid es-Seyyid Haccac, *Sefehat Min Tarihi's-Somal*, “Darü'l-Maarif” Kahire 1983.
- Muhammed, Tandoğan, *Afrika'da Sömürgecilik ve Osmanlı siyaseti(1800-1922)*, Ankara.
- Muhmamed, Osman SALAH, *Kuzey Somali'de Osmanlı Hâkimiyeti (1559-1916)* Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir. 2017.
- Muharrem Ahmet Abdulrahman, *Me'riketü'l-Adva ve Eseruha ala Siri-l İst'mar fi Şarki İfrikiye 1896-1935*, Yüksek Lisans Tezi, Yayımlanmamış, Kahire Üniversitesi, Afrika Araştırmalar Merkezi, t.yok.
- Mah, Ahmed Berhad, *Vesâik'l- Amni's-Somal el-Habeş ve Eritre*, Kahire 1981.
- MutisimAbdilvhab, *el-Muteyet el Strateji-e ve el-Mefehin el- Amniye*, “Afrika araştırma” merkezi, Kahire t.y.
- Marco, Ferro, ceviren “Muna Cedden” *Sömürgecilik Tarihi Fetihlerden Bağımsızlık Hareketlerine Kadar*, 13-20 yüzyıl, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2002.
- Mayuf, Ali Muhammad, *Tarih'l-Cihad'l-İslami fi s-Somal Zit'l İsti'mar hilal-fetreti ma Beyne 1889-1929*, Kahire, 1992.
- Metin, Atmaca, “HARAR” *Doğu Afrika'da Müslüman Bir Şehrin Anatomisi*, ARTI 90 Dergisi, İstanbul, Ocak 2012,
- Memento dergisi, 23 Mayıs 1904, Torino.

- Ömer Maşrı Muhammad, *Biladü'l-Karni İfrikîye Nusus ve Vesaik min Messadır Arabiye*, Kahire, 2001.
- Orhunlu, Cengiz, *Osmanlıların Habeşistan Siyaseti (1554-1560)* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1965.
- Oktay, Bingöl, *Somali'de Barış ve Kalkınma Sürecinde Türkiye'nin Rolü*, İnternet Akademik Bakış makale, , 2013.
- Tahirhan, Aydın, *Sömürgecilik Ve Dil: Batı Sömürgesinin Arap Diline Yaklaşımına Dil-Kimlik İlişkisi Penceresinden Bakış*, Üni. Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, 2013.
- Seter, Hatem Hasbo Baker, *Esirü'l-İslam fî el-Habeşe (Ma'a İşaretin Kasa Li Hareketi Ahmed İbrahim Gurey)* Yüksek Lisans Tezi, Afrika Üniversitesi, Hortum, 1991
- Somali (fil azme rahine), “Savunma Bakanlığı” Cemhureyetü'l Mısır el-Arapia, Kahire, y.y.
- Şemsettin, Ebu Abdullah Muhammed İbn Battuta Tancı *Tuhfetu'n-Nuzzar fî Garaibi'l-Emsar' ve Acaibi'l-Esfar*, Beyrut, 1957.
- Şerafettin, Turan, “İTALYA” İ. A, İslam Araştırmaları Merkezi TDV. İstanbul, 2001.
- Tamam, Tamam Hamam, *el-Harekatu 'l-Cihat el-Vatani fî Somal*, Kahire, 1983.
- Tandoğan, Muhammed, *Afrika'da Sömürgecilik ve Osmanlı siyaseti (1800-1922)*, Ankara, 2013.
- Thamas, Pakenham. *The Scramble of Africa 1876 -1912*, Press Gread Britsh, Landon, 1991.
- Raşit, el-Beravi, *es-Somalu 'l-Kebir Hakika ve Ahdef*, Kahire 1961.
- Reyhan, Şahin Allahverdi, *Kızıldeniz'de Osmanlı Hâkimiyeti, Özdemir oğlu, Osmanlı Padişahının Habeşistan Beylerbeyliği, (1561- 1567)*, Ağustos 2013
- Robert, L- Hess: *Italian Colonialism in Somalia*· Chicago University Press, 1966.
- H- Yunus, *Apaydın, "Habeş Eyaleti"*, [İslam Ansiklopedisi](#), T DV, c.14. İstanbul, 2006.
- William, Edward Burghardt Bais, *"The Horn Africa" The Eneclopeidia of the African and African American*” Experience, VII. 254- 270. Pres. Philadelphia.

- Yahya, Celal ve Nasri, Muhammed, *Müşkiletü'l-Karni'l-Afriki ve Kaziyyeti'l-Şa'bi's-Somal*, “*Daru'l-Mearif Neşriyatı*” Kahire 1981
- Yahya, Seyyid Ahmed, *el- Tansir fi el-Karni İfrikye ve Mukavemet*.
- Yahya, Celal, *et-Tenafüsü'd-Düveli fi Biladi s-Somal*, “*Daru'l-Ma'rife en-Neşri*” Kahire 1959.
- -----, *et-Tenafüsü'd-Düveli fi Şark İfrikiye*, 1959, Kahire.
- Yunus, Muhammed Abdülmunin, *es-Somal Vatanen ve Şa'ben*, “*Dariü'n-Nahzeh*” Kahire 1992.
- Yıldırım, Muhammed, “*XVI. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin, Kızıldeniz, Basra Körfezi, Yemen ve Habeşistan Politikaları*”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2001.
- Yüksel, Mehmet ALİ, *Afrika Jeopolitiği ve ABD'nin Afrika Politikası*, Ankara, 2016.

EKLER

Ek1

خدا بویست جمیع مقصدیه دند ۱۱ ایدول ۱۳۳۲ تا بخیر مقام سن دکانیهای به سعوت نغرافامه حلی صورت

زینج قطعه سی حد دندنه رأسی الحافونه قدر اولده سوا حلی تحت انضباطم انسی ایجابا تکیده
اورایه وایتکو بر مأمور الیم بر وایور ارسال وراسی الحافونه دندنه علیه سنجانی مرکز امریک
مناسبه مقدار عسکر و بر مأمور اقامه سی وراسی الحافونه بر قنار یا ایمن حضور صدری قضیه نغرافامه
سنی دکانیهای هیدری شرفی موقع تقریب اولدی بوندنه قایم سن مقیم مأمور و وایور ارا الیم
راسی الحافونه قدر اولده افریقا سوا حلی تحت انضباطم العیاب راسی الحافونه دندنه علیه
سنجانی مرکز اوغنه وراسی الحافونه شجنه دخی سنجانی غلام محظظه سی قهره اندر لسه اولدی و قنار
یا ایمن حضور سی ایسه بوندن دخی ایجابا سوا حلی اولره بوندنی رهیه علم سنی دکانیهای هیدری بر ملو
بایست و هر حاله

Y.EE 118/32

Y.EE. 00118

Y_EE_00118_000032_001_001

TELGRAFNAME SURETİ

Gönderen: MısırHidivliği

Gönderilen: Vekalet makamına

Tarih: 1 Eylül 1295

Zeyla kıtası sınırından Rasü-l-Hafun'a kadar olan sahilin koruma altına alınması için oraya dirayetli bir memur ve bir vapur gönderilmesi, Rasü-l-Hafun'a Devlet-i Aliyye sancağı dikilmesi ve münasip miktarda asker ve bir memur konulması ve Re'sül-hafunda bir fener yapılması hakkındaki vekalet telgrafi alındı.

Bundan birkaç sene önce sahillerin kontrolü, sancak dikilmesi işinin yapıldığı, Resülhafun şeyhine de sancağın korunması taahhüdü verdirilmişti. Bir fener yapılması hususunda icabının yapılacağını arz ederim.

مقام نظر به جمیع خارجیه الیه رسیده و در اینک انکاره مغایرت و در اولاد نفیرک ترجمه منویر

دولت متبعیم ایل خدمت جمیع امور بنده یک سکرانزیتیه بری منس ایولونک بدیندر عقد اولاد به صورتی ملغوف و قافله در موبج خدمت حضرت بنیک و اسرارها فرموده
قدرد صومالی و سواحل و دولت عثمانیه تحت تأمینده اولاد به اهل ایلیک حکومت دولت متبعیم چنانچه تقدیم اولمنده و خدمت حضرت بنیک و در الحاره و پوره
ایلیک بنیک یوزنفر ایدر کلن بایه ایلیک شلو صولای مکرره ده انکاره قمار و مخالفت و نصیب اولدمه قونسلره و اسیر تجارتک منق و انفاست و در بعضی نواحیه
رضی در ندرت و ازده بقا ارضی معتمد و در هیچ بریک دوله ایدر نه بریم بر وجه ترک اولمنده چمن کرک کندی و کرک اخلاقی ناعده و عدالمت

استبر و قافله در نام صلاک محروم و شاکار ملک ایدر ایتمه سنده اولاد خط مصریه ملک حاوی اولمنده سائر بالمجمل ارضی شلو اولاد و سید ایل الحار و منور اولاد و شاکار
سواحل ایلیک و منور خدمت حضرت بنیک و راست طریق تحت اداره سنده دوله سائر ایلیک و کرک و منور اولاد و منور دوله ایدر ایلیک و منور خدمت حضرت بنیک و راست
درق اشرف خدمت با دشا ایدر خدمت حضرت بنیک و راست طریق تحت اداره سنده دوله سائر ایلیک و کرک و منور اولاد و منور دوله ایدر ایلیک و منور خدمت حضرت بنیک و راست
قافله در نام صلاک محروم و شاکار ملک ایدر ایتمه سنده اولاد خط مصریه ملک حاوی اولمنده سائر بالمجمل ارضی شلو اولاد و سید ایل الحار و منور اولاد و شاکار
سواحل ایلیک و منور خدمت حضرت بنیک و راست طریق تحت اداره سنده دوله سائر ایلیک و کرک و منور اولاد و منور دوله ایدر ایلیک و منور خدمت حضرت بنیک و راست
درق اشرف خدمت با دشا ایدر خدمت حضرت بنیک و راست طریق تحت اداره سنده دوله سائر ایلیک و کرک و منور اولاد و منور دوله ایدر ایلیک و منور خدمت حضرت بنیک و راست
قافله در نام صلاک محروم و شاکار ملک ایدر ایتمه سنده اولاد خط مصریه ملک حاوی اولمنده سائر بالمجمل ارضی شلو اولاد و سید ایل الحار و منور اولاد و شاکار

«عده» مرکز ایلیک معاد و شاکار ملک ایدر ایتمه سنده اولاد خط مصریه ملک حاوی اولمنده سائر بالمجمل ارضی شلو اولاد و سید ایل الحار و منور اولاد و شاکار
سواحل ایلیک و منور خدمت حضرت بنیک و راست طریق تحت اداره سنده دوله سائر ایلیک و کرک و منور اولاد و منور دوله ایدر ایلیک و منور خدمت حضرت بنیک و راست
درق اشرف خدمت با دشا ایدر خدمت حضرت بنیک و راست طریق تحت اداره سنده دوله سائر ایلیک و کرک و منور اولاد و منور دوله ایدر ایلیک و منور خدمت حضرت بنیک و راست
قافله در نام صلاک محروم و شاکار ملک ایدر ایتمه سنده اولاد خط مصریه ملک حاوی اولمنده سائر بالمجمل ارضی شلو اولاد و سید ایل الحار و منور اولاد و شاکار
سواحل ایلیک و منور خدمت حضرت بنیک و راست طریق تحت اداره سنده دوله سائر ایلیک و کرک و منور اولاد و منور دوله ایدر ایلیک و منور خدمت حضرت بنیک و راست
درق اشرف خدمت با دشا ایدر خدمت حضرت بنیک و راست طریق تحت اداره سنده دوله سائر ایلیک و کرک و منور اولاد و منور دوله ایدر ایلیک و منور خدمت حضرت بنیک و راست
قافله در نام صلاک محروم و شاکار ملک ایدر ایتمه سنده اولاد خط مصریه ملک حاوی اولمنده سائر بالمجمل ارضی شلو اولاد و سید ایل الحار و منور اولاد و شاکار

اصدق بقدر
علاء

Y.EE 118/41

Y_EE_00118_000041_001_001

Gönderen: İngiltere Sefareti

Gönderilen: Hariciye vekaleti

Tarih: 27 Teşrin-i evvel 878

Devletimle Mısır Hidivliği arasında 7 Eylül 1877’de imzalanan anlaşmaya göre Resül-hafun’a kadar Somali sahilinde bulunan “Bolmar” ve “Berre” limanlarını profrank edeceğini beyan etmiş ve bu sahillerde İngiltere tüccar ve gemilerine ve tayin olunacak konsoloslara ve esir ticaretini men edeceğine dair bazı taahhütlerde bulunmuş ve bundan başka bu yerleri hiçbir yabancı devlete hiçbir şekilde terk etmeyeceğini vadetmişti.

Bu hususun, padişah hazretlerinin İngiltere kraliçesine yazacağı bir beyannameyi müteakip yürürlüğe gireceği anlaşmanın beşinci maddesinde yazılıdır.

Anlaşmanın imzalandığı zamanda Padişah hazretlerinin mühim işlerle meşgul olmasından dolayı anlaşma bâb-ı aliye sunulmamış idiyse de şimdi durumun hafiflemesinden dolayı bahsettiğim beyannamenin kraliçeye gönderilmesini istemek görevimdir.

“Aden” merkezi için yardım gönderilmesi emrine bağlı olarak karşı sahilde limanların kabileleri gözetim altında tutmaya ve İngiltere ticaretinin işlemlerini sınırlandırmamasını istemek dost bir devletin isteğidir. Adı geçen sahilde hala esir ticaretinin devam etmesi üzerine imzalanan anlaşmanın şimdi icabının yapılmasını Bab-ı Ali’den istemekteyiz.

Y_EE_00118_000042_001_001

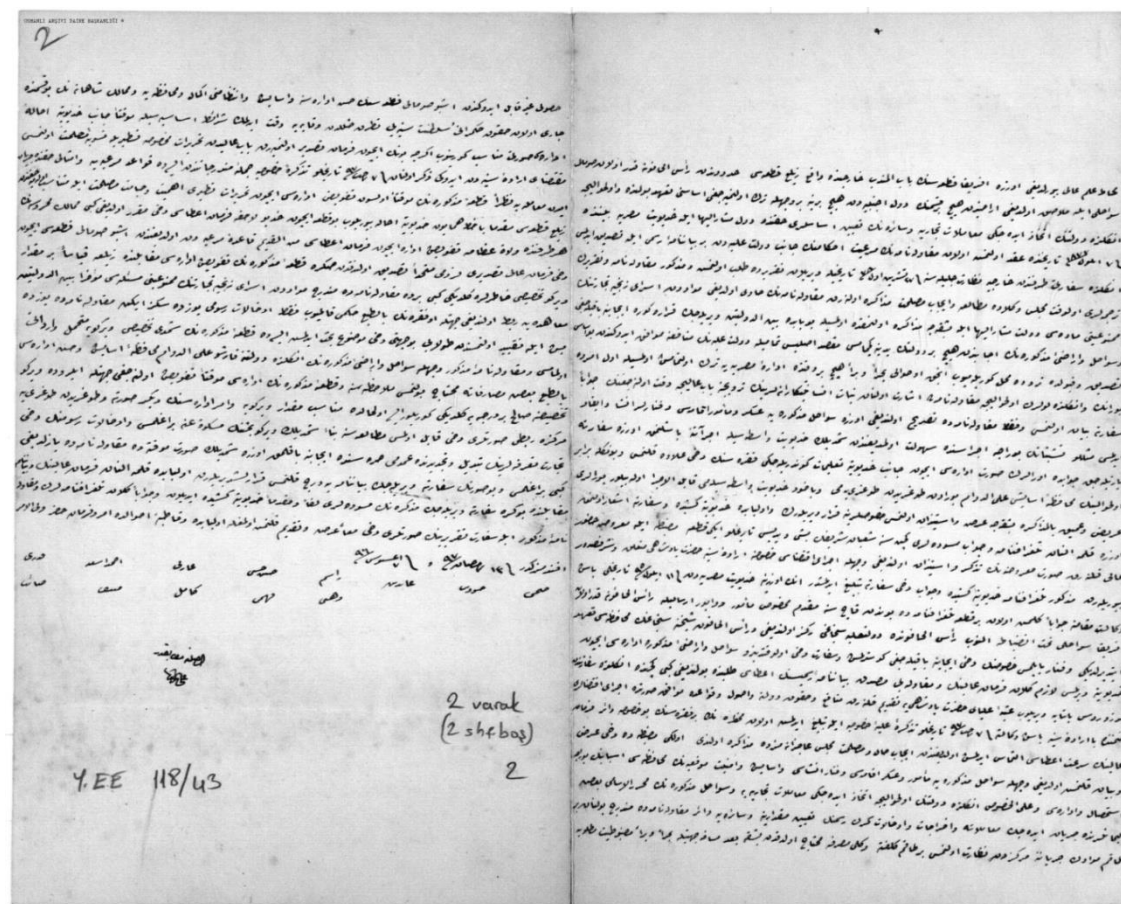
İLMÜHABER

Gönderen: Maliye Hazinesi

Gönderilen: Divan-ı Hümayun

Tarih: 25 Receb 1292 / 14 Ağustos 1291

Hüdeyda Sancağına bağlı olan Afrika sahilinde ayrı bir halde olan Zeyla' iskelesinin daha faydalı hale getirilmesi için idaresinin Mısır Hidivliğine verilmesi ve senelik vergisi olan 15000 altın yani 3000 kesenin maliye hazinesine ödenmesi konusunda verilen irade-i seniyye gereğince bahsedilen 3000 kesenin Mısır vergisine ilaveten ödenmesi ve Hidiviyet tarafından atanacak memura teslim edilmesini içeren Yemen Vilayetinin 7 Temmuz 1291 tarihli yazısı gönderilmiş ve gerekli muhasebe birimlerine ve divan-ı hümayun kalemine bu ilmühaber gönderilmiştir.

Somali sahiline dair Meclis-i Vükelâ mazbatası sureti

Y_EE_00118_000043_001_002

MECLİS-İ VÜKELÂ MAZBATASI SURETİ

Gönderen: Meclis-i Vükelâ

Gönderilen:

Tarih: 12 Ramazan 1297 / 7 Ağustos 1296

Afrika kıtasının Bâbü'l-Mendeb dışında bulunan Zeyla'sınırdan Re'sül-hafun'a kadar olan Somali sahillerine bitişik olan yerlerden hiçbirinin hiçbir devlete bırakılamayacağı ve İngiltere ticaretinin esasları hakkında Mısır Hidivliğiyle İngiltere arasında 7 Eylül 1877 tarihinde imzalanan anlaşmanın Devlet-i Aliyye'den bir beyanname ile tasdik edilmesi İngiltere sefaret tarafından Hariciye vekaletine 27 Teşrin-i Evvel 1278 tarihli verilen yazıda talep olunmuş ve konu görüşülmüş ve Bahsedilen sahillerin hiçbir ecnebi devlete bırakılmamasının Devlet-i Aliyye'nin menfaatine uygun olduğu anlaşılmıştır. Zenci esir ticareti konusu iki devletin arasında bilahere görüşülecektir. Ancak o bölge hiçbir zaman Mısır idaresine bırakılmadığı için öncelikle buranın Mısır'a bırakılması İngiltere'nin bahsedilen iyi niyetinin bir göstergesi olarak Devlet-i Aliyye tarafından takip edileceğinin cevaben sefarete bildirilmesi ve oraya asker gönderilmesi ve fenerler yapılması işinin Mısır tarafından icra edileceğinin Mısır'a yazılması ve bunun da sefarete bildirilmesi yapılmıştır.

Mısır'dan 11 Eylül 1295 tarihinde gelen cevapta Resül-hanuf'e kadar olan sahillerin birkaç sene önce kontrol altına alındığı ve Devlet-i Aliyye sancağı dikildiği ve

fenner yapımının da halledileceği bildirilmiş bu da İngiltere sefaretinden Mozoros paşaya bildirilmiştir.

Konu meclisimizde görüşülmüş ve sahillerin korunması için asker gönderilmesi ve İngiltere'nin bil umum ticari faaliyetini kolaylaştırmak işinin merkezden yapılmasının külfet getireceği bundan dolayı Bu sahillerin idaresinin geçici olarak Mısır'a bırakılmasının uygun olduğu 7 Receb 1297 tarihli özel tezkireden anlaşılmıştır. Geçerli kanuna ve benzeri hakkında cereyan eden muameleye nazaran Somali'nin geçici olarak idaresi içinyazı yazılmasının uygun olduğu beyan edilmiştir.

Y_EE_00118_000045_001_001

MÜZEKKERE MÜSVEDESİ TERCÜMESİ

Gönderen: Hariciye Vekaleti

Gönderilen:Londra Sefaret-i Seniyyesi

Tarih:

361 sayılı elçilik yazısı alındı. Berbera Limanına dair 3 Teşrin-i Evvel 1284 tarihli cevabi yazısı mütalaa edildi.Bu yazıda İngiltere devletinin Padişahımızın hükümranlığına halis niyetle bakmadığı anlaşılmaktadır. Hükümet-i seniyyenin hukuku 1877 senesinde İngiltere ile Hidiviyet arasında imzalanan anlaşmaya dayanmamaktadır. Bahsedilen anlaşma bab-ı Alice tasdik olunmamıştır. Berbera’ındahil olduğu Somali arazisi eskiden beri Devlet-i aliyye’nin müstemlekesi olarak bilinir. Şimdiye kadar hiçkimse Somali üzerinde hak iddia etmemiştir. Bu konu öteden beri İngiltere devletince de bilinmektedir. İngiltere’nin Somali üzerindeki hakkımızın zaman aşımı ile ortadan kalkmayacağını bilmesini ister ve saygı göstereceğine inanıyoruz.

Y_EE_00118_000045_002_001

TELGRAFNAME MÜSVEDESİ TERCÜMESİ

Gönderen: Hariciye Vekaleti

Gönderilen:Londra Sefaret-i Seniyyesi

Tarih:

361 sayılı elçilik yazısı alındı.

Berbera Limanına dair Lord Granvil'in 3 Teşrin-i Evvel 1284 tarihli cevabi yazısı mütalaa edildi.

İngiltere devletinin, Padişahımızın hükümranlıklarına riayet edilmemesi anlaşılır değildir. Berbera limanının dahil olduğu Somali arazisi zaten Hidiv hazretlerinin idaresi ve muhafazasına bir fermanla verildiği zaman da Devlet-i Aliyye'den sayılıyordu. Bu durum 2 Ağustos 1279 tarihinde Mösyö Layard'a verilen müzekkereden de anlaşılmaktadır. Bu yazıda “ Bab-ı Ali Osmanlı toprağı sayılan Somali'ye Osmanlı Memurlarının görevlendirilmesi gerektiği tasdik olunur.” diye yazılıdır. Hükümet-i seniyyenin hukuku 1877 senesinde İngiltere ile Hidiviyet arasında imzalanan anlaşmaya dayanmamaktadır. Somali arazisi üzerindeki hakkımız çok eskidir. Bu konu öteden beri İngiltere devletince de bilinmektedir. İngiltere'nin Somali üzerindeki hakkımızın zaman aşımı ile ortadan kalkmayacağını bilmesini ister ve saygı göstereceğine inanıyoruz.

Y_EE_00118_000045_003_001

Gönderen Londra Sefareti

Gönderilen: Hariciye vekaleti

Tarih: 8 Teşrin-i evvel 1284

Geçen ayın 8'inde 338 sayılı telgrafımda arzettiğim üzere “Berbera” limanına dair olan 184 sayılı hariciye vekaleti telgrafını LordGranvil'e tebliğ etmiştim. Buna cevaben verilen nota ekte sunuldu. Ondan anlaşılacağı üzere LordGranvil, “Somali sahilinin hiçbir kısmının yabancı bir devlete bırakılamayacağına dair Devlet-i Aliyye'den İngiltere devletine teminat verilir verilmez ittifakın kesin surette oluşacağı şart olup Somali sahili üzerindeki Osmanlı hükümrانlık hakkının İngiltere tarafından tasdiki için bu şartın yerine getirilmesi gerekmektedir. İngiltere hükümeti kendi tarafında sebep olunmadığı halde yarım kalmış bir anlaşma hükümlerine dayanan bir hükümrانlığı kabul ve tasdik edemez.” demektedir.

[illegible][illegible]

Y_EE_00118_000047_001_001

Gönderen:

Gönderilen:

Tarih: 7Safer 1302 / 14 teşrîn-i sani 1300

Kızıldeniz’de bulunan Zeyla’, bundan on sene önceye gelinceye kadar Yemen vilayetine bağlı olarak Devlet-i Aliyye tarafından idare olunur iken o tarihte yıllık 15000 lira verilmek üzere Mısır Hidivliğine ihale olmuştur. Gerek Zeyla ve gerek her bir emirlik Mısır hıdivlığınca zabt edilmişse de oranın irad ve masrafı karşılayamayıp şimdi Mısır Hidivliğinin fakirlik içinde olmasından dolayı bunların masrafını karşılayamadığından ve buralara deniz ulaşımın zor olmasından ve Mısır’ın gemisinin de olmamasından dolayı oraların emiri bulunan kişilerin erşed ailelerine terkedilmişti. Oralarda ve Zeyla’da bulunan Mısır asker ve memurlarının çekilmesi ve Zeyla’a gelmekte oldukları için Zeyla’ya kadar olan sahilin tekrar Osmanlı idaresine alınması gerektiği Mısır Hidivliğinin 29 Muharrem 1302 tarihli ve dün kapı kethüdalığı tarafından verilen yazı meclisimizde görüşüldü.

Herar emirliği denilen evvelce İngiltere devleti tarafından Mısır’a dahil edilmesi teklif edilen ve işlemleri Mısır ile yapılan özel mukavelenin fermanla tasdikine bağlanan Somali kıtası dahilinde ve içerilerde Habeş sınırına bitişik olup Hidiviyet’in bu defaki muamelesi burayı eski haline döndürmektir. Zeyla’ya gelince, bundan önce düşünülecek şey buranın tekrar devlet-i aliyye idaresine alınmasının mevcut durumu Osmanlı devletinin bozmuş olduğunun düşünülüp düşünülmeyeceğidir. Bu durumda Zeyla’nın idaresinin Mısır’a tavsiye edilmesi veya vekaletçe görüşüldü.

Zeyla’nın Yemen vilayeti tarafından idare edilmesinin ve Zeyla’a çekilmekte olan asker ve memurların Zeyla’da beklemelerinin gerektiği Mısır hıdivlığına bildirilmesi uygundur.

İmzalar:

Hasan fehmi

Akif

Asım

Hasan Hüsni

Osman

Edhem

Ahmet Esat

Sait

Raif

Kamil

Mustafa

Ali Saib

Y_EE_00124_000033_001_001

Gönderen :

Gönderilen:

Tarih : 19Rebiul-âhir 1300 / 15 Şubat 1298

Somali sahiline dair İngiltere ile Mısır arasında 1877 tarihinde imzalanan anlaşmayı tasdik için ferman yazılması hakkında İngiltere maslahatgüzarının yazısı üzerine vekaletin cevabı görüşüldü. Bu konuda İngiltere sefaretinin sürekli ihtarları vardır. Hatta dün de İngiltere maslahatgüzeri Bab-ı Aliye gelerek bu işi özel surette takip ve her ne dinilecek ise bundan böyle gecikmeye bırakmadan tebliğini ihtar etmiştir. İngiltere'nin bu ihtar ve ısrarı bu bölgeye başka bir devletin müdahalesi ihtimalindendir. Buranın Mısır'a bırakılmasının Devlet-i Aliyye'nin menfaatine uygun olduğu belirtilmektedir. Somali'nin Osmanlı idaresine alınmasının maddi ve manevi faydaları çoktur. İngiltere devleti başka bir devletin müdahalesinden çekindiği için burayı Mısır idaresinde tutmak istemektedir.

Benim vekaletimden önce İngiltere ile Mısır Hidivliği arasında imzalanan anlaşma gereği Somali sahili ile bitişik yerlerin hiçbirinin hiçbir yabancı devlete verilemeyeceğini içerir. Şimdi bu anlaşmanın tasdiki için istenen ferman evvelce verilen karar dayandırılmakta ancak buraların Mısır'ın değil de Devlet-i Aliyye tarafından Mısır'a geçici olarak verildiği kabul edilmemektedir. Bu konuda irade-i seniyye ne olursa onun icabının yapılacağı arz olunur.

OSMANLI ARŞIVI DİJİTAL BAŞKANLIĞI

۴۴۷

۱۲ - ۱۹
صالحه خانم ۱۹۹۰ تاریخ مقادیر
نمایه شده است

Y.EE

124/33

124

(84)

III — 13

Y_EE_00124_000033_001_002

Gönderen :

Gönderilen:

Tarih:

Somali hakkında evvelce 1294 tarihli mukavele mucebince Osmanlı Hükumeti İngiltere sefirinin talebi arz.

حور فخر عدن فخرنا راسبت

الحجاب الأكرم والمقام الأرفع خلق غزينا وصدقنا المدة قمرها بشارها على حاكم بنذر زيلو المدمر مكره راسبت
معد السدل عن غزينا خاطيكم والستف رعن احوالكم بالبتقني فملم جباكم بان فخر المورح ٧ فخر الشهي القمري
وصل ليدنا ووجها ذكره صامحاط علنا فاما من طرف هذا الذي وقع على المكي القتل الفرس و
انه قد غنا جميعا ولكن ايدينا نحن اعباد الله وما نقول عننا الله على كل شئ قدير ورواج بنادم
كلها بيد المولا ونشهد تعالى ان نبخت وبجكم من هكذا بد فتن لا سمحنا الجذب الكذب لم صدقيا هذا
عليكم لانتا نعرف بانكم لم تتواشئ الذي لم يقبل الله والذي يغيب عنكم دولته انكم تظنونه
فاذا ازم لكم حاجه او عرض في هذا الا طرف اعلمونا ونحن معونه تعالى نقضنا لكم فخر حاكم ان اردو
او قراحيات الخاصة فانا ولهم كالمحوس واجلهم وكلمن يوت يدركهم العاصم من اله صدقا وكلمين
ومن هذا الطرف جميعا صدقا لم يكونوا عليكم وسعارج الاولى يشل عن احوالكم الموعوديه وديهم المين
هو مزرع

١١ في جون ١٨٥٩
١٢ في ذي القعدة ١٢٧٤

HR.SYS 81/34

1

HR.SYS.00081

HR_SYS__00081_000034_001_001

Metin Arapçadır.

Cumartesi günü Aden’de yazıldı

Değerli Dostum Zeyla’ liman hâkimi Hacı Şarmaki Ali’ye

Mektubunuz bana ulaştı herkese selamlarımı iletiniz. Fransa konsolosunun başına gelenleri duyduk ama elden gelen bir şey yok, bizim yapacağımız bir ihtiyacınız olursa hemen karşılarız. Bu yalan habere en baştan inanmamıştık ama siz bu nedenle büyük sıkıntı yaşadınız, bunda da bir hayır vardır inşallah.

18 Haziran 1859

هرمن عدن في زيارته

الى صفح جناب صديقنا المكرم جناب الحاج رشيد علي حاكم سنجار زعيم الممصر دام بقاءه
بعد السؤل عن احوالكم بالتدقيق فطر جنابكم بان خطكم وصل ليدنا ومهما ذكرتموه صار محاطا عنا فلو انكم
بان السيف خاصة الصاحب الفرس وي موسيو روميت وصل ليدنا ونشكر فضلكم جدا على تكميلكم الذي قامتموه
من طرف هذه الدعوى فاما من طرف الناحية اننا لم نر فيه الا ان يصل الى عدن لاننا ليس بمجاني
الآن الى عبادته فاما الرجل الذي عطينا له الدولة ليس بغير شيء من الاكل الخفيف وعليه ان يتقيد
على نفسه من التقيد الجليل والسلام

روبرت بلنفيير
مستشار
عدن

٢٦ فحوت ١٨٥٩
٢٦ الفقه ١٨٥٩

HR. 545 81/34

2

HR.SYS.00081

HR_SYS__00081_000034_002_001

Metin Arapçadır.

Salı günü Aden’de yazıldı

Değerli Dostum Zeyla’ liman hâkimi Hacı Şarmaki Ali’ye

Mektubunuz bana ulaştı herkese selamlarımı iletiniz. Fransa konsolosu mösyö Lambirt davasında çok sıkıntı yaşadınız bunun için size teşekkür ederim. Nahudadan istenen adamın şahitliğine gerek kalmadı. Benim tedavi ettiğim adamın hafif yemesi vestresten uzak durması lazım.

RuberiBirifir: Aden Mütesellimi

28 Haziran 1859

قسمت مفتوحه

معروضہ چھپنے پر مبارک

[illegible]

HR. 545 81/34

2

HR_SYS__00081_000034_003_001

Gönderen:

Gönderilen: Sadrazamlık Makamı

Tarih: 14 Şevval 1277

Aden'de Fransız konsolosu olan Mösyö Medbo(?) geçen sene Zeyla'da öldürülmüş. Öldürülmesinde ortaklığından şüphelenilen Zeyla memuru Şermaki azledilerek olaydaki destekçileriyle beraber cezalandırılmaları hususunda Fransa devletinin isteğidir. Bu hususu kolayca çözümü için bir Fransız savaş gemisi kumandanıyla beraber tayin edilip o tarafa yollanmıştır. Şermaki ve destekçilerinin adil bir şekilde ele geçirilmesi için ek kuvvete ihtiyaç olursa Cidde valisinden istenmesi ve olayın uygun şekilde çözülmesi gerektiğini ve gereken yardımın yapılması gerektiğini içeren 16 rebiul-evvel 1277 anlaşılmıştır.

Gereken yapıp sadaret-penahiye bilgi verilecektir. Bu senenin Recep ayının 25. Günü Hudide'ye varıp ertesi günü kumandanla görüşülüp asker ihtiyacı olduğu müzakere edilmiş, 400 silahlı hassa ve nizamiye askeri ve bir topçusuyla beraber bir adet top Huride limanındaki Şotine adlı gemiye 27 Receb 1277 tarihinde gemiye binmişler, gemi hava muhalefeti ve dalgalardan Recep ayının son günü geri dönmek zorunda kalmış, hava düzelince tekrar önce Musliha(?) sonra Cidde ve en son da Şuride tarafına gitmiştir. Askerler Şabanın 17. Günü dört büyük gemiye binerek malzemeleriyle beraber adı geçen mevkiye varmışlardır. Buraya dört saat mesafedeki Turfe adlı yerde bulunan Şermaki durumdan haberdar olup bulunduğu yerden hareket edip itaat edeceğini beyan etti. Bundan dolayı asker sevkine ihtiyaç ve gerek olmadığından Huride'ye iade edilmiştir. Şahitlerin sözlerine dayanarak Şermaki'nin Abdullah Rubli(?) ve kardeşini teslim söz vermiştir. Kendisi de ertesi gün gemiye teslim olacağını beyan edip gelmemiştir.

[illegible]

HR. 545 81/34

4

HR.SYS.00081

HR_SYS__00081_000034_004_001

Gönderen: Yemen Mutasarrıfı Ahmet Ziya

Gönderilen:Vekalet Makamı

Tarih: 14 Şevval 1277

Bilindiği üzere ben Cebel-i Huffaş'ta memur iken Fransa konsolosu Mösyö Lamberk Tecrab'a giderken yolda boğularak vefat ettiği haberi 75 senesi zilkadesinde duymuş ve olayın doğru olup olmadığı araştırıp doğruysa batan geminingörevlisinin sahile alınmasını Zeyla muhafızı Şermaki'ye yazmışım. Yazıyı ulaştırmak için Huride'ye bırakılmış Nizamiye askeri kaymakamı Sadullah Bey ve Mal müdiri Şükrü Efendi ve yanlarına bir de kavvas(Bekçilik yapan memur) memur tayin edilerek gönderilmiştir. Evvelce Tecrab tarafına memur edilmiş olan kavvas, Şermaki'nin hasımlarından Ebubekir adlı şahsa tesadüf etmiş, şahıs Lamberk'in öldürüldüğünü söylemiş ve kanlı pantolonunu alarak dönmüş. Ancak Aden kumandanının kaymakamı özel vapurla keşfe gelmiş batma emareleri ile gerekli bilgiyi toplamıştır. Kaymakam Pelifir ve yardımcısı Hersam'ın iki yazısını ve sahilde geminin beklediğini gerektiğinde gönderileceğini Şermaki bildirmiştir. Hulasa kumandan araştırması ve keşfi neticesinde Lamberk'in boğularak öldüğünü bütün delilleri ile tasdik etmiştir. Tarafımızdan araştırmaya gerek görülmemiştir. Yazışmaların sureti ekte sunulmuştur.

[illegible]

HR. 545 81/34

5

HR_SYS__00081_000034_005_001

(NOT: Yukarıdaki yazının ekidir.)

Gönderen:

Gönderilen: Vapur Kumandanı

Tarih:

Fransa'nın Aden konsolosu iken daha önce vefat eden Mösyö Lamberk'in öldürüldüğüne dair şüpheler üzerine zanlı Şermarki hakkında iki gündür yapılan incelemede hiçbir delile rastlanmamıştır. Lamberk'in bindiği geminin görevlisi Abdullah Rubli biraderinin bir seneye kadar Yemen idaresinde Hadide'ye gönderilmek şartıyla mahalline iadesi hususunu dün bildiren 29 Mart frengi tarihiyle bu gün aldığımız resmi cevapta iki gündür devam eden inceleme ve soruşturmada öldürülmenin olduğuna dair henüz bir delile rastlanmamıştır. Şermarki'nin azliyle yerine vekil olmak isteyen Hadide sakinlerinden Avazîbifikka(?) adlı şahıs Mösyö Lamberk'in bindiği geminin reisini bir miktar para vererek öldürdüğü rivayet edilmektedir. Şermarki ve Avazîbifikka(?)'ın Lamberk'in ailesine 20.000 riyal para vermesi ve geminin bahriyelerinden ve Aden kumandanı tarafından alınan KayliCezidi'nin(?) katilde yardımı olduğu duyulduğundan onun ve gemi kaptanı Abdullah Rubli'nin ve diğer bahriyelerin Yemen idaresine geldiklerinde tutulmaları gerekmektedir. Bahriyelerden Nur Mehmet katli doğrulamış olduğundan onun cezadan muaf tutulması gerekir. Durumun Fransa tarafına bildirilmesi ve mahkemenin bağımsız mahkemede görülmek üzere üç şahsın burada olması dolayısıyla bizim taahhüdümüzde bırakılması yazılmıştır. Osmanlı devleti sınırları içinde bu türlü işler yapan adamların derhal tutularak kanuni cezalarının hemen verilmesinin gerektiği ve bunun her zaman yapılacağı bildirildi.

Y_EE_000118_000062_001_001

RESMÎ SADARET TEZKİRESİ SURETİ

Gönderen:

Gönderilen: Sadrazamlık Makamı

Tarih:10 Muharrem 1305 / 16 Eylül 1303

Zeyla'nın doğrudan doğruya hükümet idaresine alınması için gereken askeri tedbirler Seraskerlik tarafından incelenip mecliste müzakere olunarak bu konuda verilen emir ve ferman üzerine Seraskerlikle yapılan yazışmaları içeren tezkire ve Meclis-i Vükelâda geçen müzakereyi içeren mazbata da ektedir.

SADRAZAMLığA GÖNDERLİEN HUSUSİ TEZKİRE

Zeyla'nın doğrudan Hükümet idaresine alınması için gereken tedbirler hakkında padişahımızın fermanı gereği Meclis-i Vükelâda görüşülen hususlar ekte sunuldu.

1.Askerî teftiş komisyonunun sunduğu mazbata Zeyla'ya gönderilmesi istenen bir bölük asker yeterli değildir. Cephane, erzak ve gerekli eşyalarıyla beraber tüfekli en az bir tabu asker, donanmadan da asayişin sağlanması için iki veya üç gemi ile deniz kuvveti tayin edilmesi.

2.İleride ferik rütbesine kadar kumandan gönderilmek üzere şimdiden hem taburun hem gemilerin kumandasına hiç olmazsa miralay rütbesinde iffetli ve seçkin bir zatın tayin edilmesi.

3.Kaymakam tayin edilmemesi, mülkî idarenin mutasarrıflık unvanıyla ilave memurluk edilmesi.

4.Naib-i şer'î tayin edilmesi.

5.Oranın sıcak memleket olması dolayısıyla askerlere yeterince fanila, tabura doktor, eczacı tayin edilmesi.

6. Duvarcı, kireççi, badanacı gibi görevlilerin tayini.

7.Her askere ikişer kat elbise, beyaz kefiye, baş ve kulaklarını koruyacak başlık ve yağmurluk verilmesi.

8.Askerlere modern barakalar inşa edilmesi ve bunların gemilerle nakledilmesi.

9.Deniz suyunu tahlil edecek makineler gönderilmesi.

15 Muharrem 1305

Y_EE_000118_000062_002_001

MECLİS-İ MAHSUS-I VÜKELÂ MAZBATASI SURETİ

Gönderen:

Gönderilen:

Tarih:21 Muharrem 1305 / 27 Eylül 1303

Zeyla'nın doğrudan Hükümet idaresine alınması için gereken tedbirler hakkında meclisimizden ve sonra da askerî teftiş komisyonundan takdim edilen mazbatalar üzerine çıkan irade-i seniyye müzakere edildi.

Zeyla'nı doğrudan hükümet-i seniyyeye alınmasının isabetli olacağı belirtildi.

Her türlü silah ve malzemeleriyle en az bir tabu askerin tayin edilmesi.

Donanmadan asayişin temini için iki veya üç gemi ile deniz kuvveti ve mutasarrıflık kumandası için liva rütbesinde bir zat seçilmesi, buna yardımcı olacak kaymakam rütbesinde başka bir zabıt tayin edilmesi.

Naib-i şer'î tayini.

Havanın sıcak olmasından dolayı askerlere tıbbî malzeme ve iki tabib ve iki eczacı tayini.

Her askere ikişer kat elbise, beyaz kefiye, baş ve kulaklarını koruyacak başlık ve yağmurluk verilmesi.

Mataraların kalatinden imal edilmesi.

Almanya'dan gelen vidalı baraklar gibi her biri bir taburu içine alacak genişlikte dört baraka inşa edilmesi.

Bu barakarınakl etmek üzere nakliye gemileri temini.

Duvarcı, kireççi, badanacı gibi işlerde çalışacak çalışkan zabıtlar tayin edilmesi.

بدر کمالی

باش کتات دارسی

۲۲۲۱

مجلس مخصوص وکلا مطهر صوبه

زینعلک طوقریه طوقریه تحت اداره دولت علیه الهی ایچره انکله و دوقیه باله اکره ایچانک اجلاس حقده شرفو و صدور سوریله اوردو
هس یونه جناب دوستا هی منظمه نیقی و عهدت شبات نوزم دن ایضاً حقده سیه ایدنه تبلیغات اوردیرونه سفایت سینه سفایت
نظارت سینه باشکوه کوندر ییله و خبر سینه زینعلک صورت اداره ایچونه برقرار اخی ذنده اول حکومت سینه دن موقع مذکور و دیگر دولتی
اداره ناسینی منایده جن صورت قطع و دلی استغاف ایچکی تعهد میان اولوب اولدیغی سوال ایدله برابر زینعلک اعدا و در کرده عده
عسکر منظمه ایچونه اوردو بعضه کون ارزانه ندر کی حقده انکله حکومت ناسی اولدیغی شهید دن کردانی جفر و از ناسیات
طلب ایدله چکی نور و سالیسوری طرفه افاده قطع نیقی محرم و سینه طوقری محم مذکور کی محظری حقده سینه ایدله از ناسیات و ایدله برای احکام
معاهده و از سینه نقل ارزاقی یافت اولدیغی طبی ایدله اکاکوره جواب و بیجی مجلسی جزایه مزیم با نسب سفایت سالیسوری ایدله
تعلیمات و سالیسوری ایدله سفایت سالیسوری ایدله جواب و بیجی مجلسی جزایه مزیم با نسب سفایت سالیسوری ایدله
نور و سالیسوری سندی هیئت و کلا ایدله سالیسوری ایدله مال مافک زینعلک حقده مذاکرات اجلاس ساعده اوله بفره قرار ایدله
بیان ایدله کی ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله
طوقریه طوقریه تحت اداره سلطنت سینه و دولت انکله و دولت ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله
اداره کی تأخیر سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله
تجسس بر ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله
مخبره کی تذکره ایدله برابر لقا عرصه و تقسیم قلمی ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله
اصابت ایدله ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله

بر ماده و از جمله کوندر ییله و کوندر ییله

۲۲۲۱

زینعلک طوقریه طوقریه تحت اداره دولت علیه الهی ایچره انکله و دوقیه باله اکره ایچانک اجلاس حقده شرفو و صدور سوریله اوردو
نصوص و کلا و دوقیه طوقریه ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله
بیجی سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله
حال مافک زینعلک حقده مذاکرات اجلاس ساعده اولدیغی سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله
قدیم سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله
ایجاب ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله
وقت و اهیت ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله
اولدی و هان با دم مواضه نفس الامر اولدیغی و کار بر ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله
حقده سلطنت سینه دن محظری سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله
سور نظارت ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله سالیسوری ایدله

Y.EE

118/62

3

بلد زردی جیو
پاس کتابت دارمی

۱۷۳۰ هجری قمری تا ۱۷۴۰ هجری قمری
اولین

این محرم ۱۲۸۵ تا پنج مجله و کلام ضبط شده معضوناتی بودند

۱۰ صدوی لایحه ۲۰۷ مابین

YEE 118/62

4

Y_EE_000118_000062_003_001

MECLİS-İ MAHSUS-I VÜKELÂ MAZBATASI SURETİ

Gönderen:

Gönderilen:

Tarih:7 Nisan 1305 / 6 Nisan 1304

Zeyla'nın doğrudan Hükümet idaresine alınması için İngiltere devletiyle müzakere edilerek gerekenin yapılması hakkındaki ferman gereğince gerekli çalışmalar yapılmış ve yapılan tebliğat üzerine Londra sefaretinden alınıp Hariciye nezaretine gönderilen yazıda Zeyla'nın idaresi için bir karar alınmadan önce hükümet-i seniyyenin Zeyla'yı başka bir devletin orada yerleşmesini ortadan kaldıracak bir surette kat'î ve daimî işgal etmeyi taahhüde meyyal olup olmadığını sorarak Aden muhafız askerleri için oradan bazen erzak tedariki hakkında İngiltere hükümetinin nail olduğu kolaylıkların geri alınmayacağına dair teminat talep edileceği Lord Salisbury tarafından ifade edilmişti. Alınacak tedbirler sırasında erzak nakline mani olunmayacağının tabii olduğu ona göre cevap verileceği meclisimizce Londra sefaretine bu şekilde cevap verilmesi istenmişti.

İngiltere'nin Zeyla'nın Hükümet-i seniyyeye bağlanmasına iyi bakmayacağı açıktır. Bu meselenin Mısır meselesinin çözümünden sonraya bırakılması uygun görülmektedir. Bu konuda yine de padişahımızın emr ü fermanı en doğrusudur.

BU KONUYA DAİR SADARETE GÖNDERİLEN TEZKİRE SURETİDİR

Zeyla'nın doğrudan Hükümet idaresine alınması için İngiltere devletiyle müzakere edilerek gerekenin yapılması hakkındaki ferman üzerine Meclis-i Mahsus-ı Vükelâ'dan kaleme alınan mazbata ve eklerinin sunulduğuna dair 7 Nisan 1305 tarihli sadaret yazısı görüşüldü.

Bundan önce İtalyanlar Zeyla'yı işgal etmek teşebbüsünde bulundukları zaman İngiltere devleti, oranın Devlet-i Aliyye'nin idaresine alınması gerektiğini beyan ettiği halde şimdi durumun Zeyla hakkındaki müzakereye müsait olmadığını beyanla Devlet-i Aliyye'nin haklarına muhalif tarzda cevap vermesi eskiden beri Osmanlı'nın dostu olup şimdi de böyle olması arzu edilen İngiltere devleti hakkında Devlet-i aliyye'ningüven duyması gerektiği açıktır. Zeyla konusunun, Mısır meselesinin sonrasına bırakmanın doğru olmadığı meselenin bir an önce halledilmesi ve Zeyla'nın hükümet idaresine alınması konusunda çalışılması daha uygun olduğu için bu konunun Londra sefaretiyle yeniden yazılarak alınacak cevap üzerine mecliste görüşülerek hukuk-ı saltanata uygun şekilde bir karar verilmesi hususunda.

11 Şaban 1305

Y_EE_000118_000062_004_001

Gönderen:

Gönderilen:

Tarih:

7 şaban 1305 / 6 Nisan 1304 tarihli Zeyla işine dair olan mazbatanın ekleridir.

10 Muharrem 1305 tarihli Meclis-i Vükelâ mazbatası ekleridir.

12 Cemaziyel-âhire 1307 tarihli Meclis-i Vükelâ mazbatası ekleridir.

بها بون اذا سمعوا ان سلطانا يصير قائما
 فيهمنا لو ويقولون كلام نحن من رعيته وهذه
 السواحي المساعرة تكفيننا بجوار الله وقوته
 وما ترى ان شاء الله تعالى الا وهم داخلون
 تحت طاعتك في سنة واحد ولا يضر هذا
 البعد الذي بيننا لان السواحي مقربة تحمل
 الى بلد لم تكونوا بالغيه الا شق الانفس
 كما ان عبيد سلطان ملك ارض السواحل كل
 دين بعيد عنه مع انه خارجي ليس من اهل السنة
 واجماعه وانت اجد الله قلوبكم وما مشاقه
 الكبر لما ذكرنا لهم من اتباعك للكتاب وكسبه
 فاجتهد في ضم ملك السيو مال الى ملكك الاول
 فان المملكه سعادته لمن ادى حقها وشقها
 ارض وطني واثل الحيوه الدنيا في عبيد

ان

(٣٦)

فَاَمْرُ النَّاسِ بِالْعُرَى وَادْفَنَهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَذَكَرَهُمْ
 بِهَوْلِ الْقِيَمَةِ وَالْمَحْشَرِ وَاطْعَ اللَّهَ وَرَفَعَ الرَّسُولَ
 اِذْ كُلُّ رَاغٍ عَنْ رِعْيَتِهِ مَسْئُولٌ وَجَاهِدِ
 الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاَقِمِ الْحُدُودَ عَلَى الْكَافِرِينَ
 وَالتَّزْنَةَ وَالسَّارِقِينَ فَلَا يَجُوزُ لَكَ اَنْ تَهَادِنَ
 الْكُفَّارَ فَوْقَ اَرْبَعِ اشْهُرٍ وَوَجِبَ عَلَيْنَا اتِّبَاعُ
 الْاَمِيرِ الْمَوْحِدِ الْمَجَاهِدِ الْاَمْرِ النَّاهِي الْقَائِمِ الْمُسَاعِدِ
 وَنَحْنُ مَعْدُودُونَ مِنْ رِعْيَتِكَ وَمُسَاتَرِكُونَ
 بِمَحَبَّتِكَ فَيُسَاعِدُنَا بِيدِكَ وَلِسَانِكَ لِقِتْلِهِ
 صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُؤْمِنُونَ بِيدٍ وَاحِدَةٍ عَلَى سِوَانِهِ
 وَالْمُؤْمِنُونَ كَالْبَنِيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُمْ بَعْضًا
 وَنَحْنُ نَحْتَاجُكَ إِلَى مَدَدٍ وَحَتَّى كَلَامِكَ كَيْفِيَّتَنَا
 اِذَا حَرَّتْ سَوَاعِي الْمَسَاخِقَةِ الْبَيْنَا اَنْ يَقْضَى هَوْلُ
 مَوْنَا وَنَجَاهِدُكَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الْحَيْثُ اِذَا جَاءَنَا
 نَزْدَنَا مَا يَتَوَالَفُ أَحَدٌ فِي شَوْمَالِ الْأَرْضِ

(٩) ان تعاونا باليد واللسان وبحجب علينا
السمع وكطاعه ان تنصر في الله نيكركم ويثبت
اقدامكم وما النصر الا من عند الله العزيز الحكيم
ونحن مستنصرون منك وقد قال تعاوان
استنصروكم في الدين فعبيكم النصر وقال تعا
ان تكونوا تاملون فانهم ياملون كما تاملون
وترجول من الله ما لا يرجولون وقال صلى الله
عليه وسلم احببت ان اقاتل الناس حتى يشهدوا ان لا اله الا الله واني رسول الله وقيموا الصلوة ويؤتوا
الزكوة واتوا فعدوا ذلك فقد عصوا ما
رماهم واما الهام لا يحقها وحسابهم على الله
وقال صلى الله عليه وسلم لان يهدي الله بك رجلا واحدا
خير لك من خير الدنيا كلها وقال صلى الله عليه وسلم من لم يغزو
ولم يحدث نفسه بالغزو ومات على ذلك

ملحق رقم 2/أ

الاتفاقية بين السلطان هوبيا وإيطاليا

وحرر هذه المعاهدة في بندر هوبيا.

أقول أنا السلطان علي يوسف سلطان هوبيا ونواحيها وما تعلق بها من مريخ إلى رأس محوض. إنني طرحت وجهي وصديقي بيدي في هذه الورقة على أنني ملكة وبذلك بلدي هوبيا وما ذكر من تعلقاتها من مريخ إلى رأس محوض تحت حكم الدولة الإيطالية وملكها المعظم أمبرتو الأول على يد القنصل الإيطالي فيلوناردي، فصار أمري تحت تلك البنطيرة وصاحبها، لأجل من جاءني من الدول الأخرى من الأفرنجة والعرب وغيرهم، فلا أعطيهم من جواب ولا سؤال.

كتبت هذه الورقة برضا مني مختارا وعلى سجل من بلدي وإخواني وذريتي من بعدي، إقرارا مني وأنا كامل عقلي وصحة بدني.¹

إمضاء سلطان علي يوسف علي إمضاء فيلوناردي

1) Ministero De

2) la Affare Esteri Comitato-perla documentazione: La' Italia in Africa• P.217.

ملحق رقم أ/3

الاتفاقية بين السلطان عثمان وإيطاليا

وفيما يلي نص المعاهدة:

(أقول أنا السلطان عثمان محمود يوسف، سلطان أهل مجيرتينيا، إنني طرحت ووضعت وجهي وصديقي بيدي في هذه الورقة على أنني بذلك تحت حكم الدولة الإيطالية الفخيمة وملكها المعظم أمبرتو الأول على يد قنصلها فيلوناردي من رأس عوض إلى رأس عجل، وكل من جاءني من الدول الأخرى لا أعطيهم جوابا ولا إمكانية، وأنا أقول: كتبت هذه الورقة برضاء مني مختارا على نفسي وعلى سجل من أهلي وإخواني وذريتي من بعدي وبإقرار مني وأنا كامل عقلي وصحة بدني)... والسلام¹.

وبناء على هذه المعاهدة أسرع إيطاليا إعلان حمايتها على المنطقة علولا وهوبيا ونواحيهما بنفس التاريخ وعين فيلوناردي مندوبين إيطاليين في هوبيا وعلولا على أن تكون تابعة لقنصل إيطاليا في زنجبار.

¹Ministero Dela Affare Esteri Comitato-perla documentazione: La' Italia in Africa' P.217.

Ek19: 1948'de Somali'de İngiltere tarafından kurulan siyasi sınırları gösteren harita

Ek21: Binbaşı Gürcan'ın Afgoye'den Belad'a hareketini gösteren bir harita

British army map of the Mogadishu region, circa 1945

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı : Dahir Hussein ADDAWE

Uyruğu : Somali

Doğum Tarihi ve Yeri : 15 Temmuz 1979, Hakkâri

Medeni Durumu : Evli

Tel : 0 553 924 55 31

E-mail : dahahussein@yahoo.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Doktora	Erciyes Üniversitesi (Türkiye)	2018
Y. Lisans	Nileyn Üniversitesi (Sudan)	2008
Lisans	Mugadişo Üniversitesi (Somali)	2005
Lise	Mucama Umu'l-Kura (Somali)	2001

YABANCI DİL

İngilizce, Arapça